

Borger = Bennen.

Et

Ugeskrift,

udgivet for

Det forenede Understøttelses Selskab.

Tiende Aargang.

Kjøbenhavn.

Trykt hos E. F. Holms Enke.

1797.

05.6
Bo 66

1797
Aug 9

17493

Register.

Over Indholden af Borgervennens Blade,
niende Aargang.

Afhandlinger og deslige.

No.	Side.
1.4.5. Virksomhed	I. 26. 33.
3. Baggesens Lovsang	18.
Thaarups Hymne	21.
5. Brandspande af Halm	38.
Middel til altid at have friske Æg	39.
6. Middel til at formindste Sukkerets Brug	42.
Edderkoppen en Veirprophet	44.
	6-7. Om

No.	Side-
6.7. Om Kullenes Anvendelse til at forbedre raadent Vand og om Kullenes Nytte i Almindelighed	45-49.
7.8 Nyttige Bemærkelser for Søreisende af Dr. Benj. Franklin	53-57.
9. Om Ugtelse for Videnskaber	67.
Maaden at bevare Kartofler Foraaret over	70.
10. Mangel af Pragt	76.
11. Noget om Opdragelsen	80.
Brev til Borgerv. om at bære Dragter paa Fortogene	85.
12.13. Om Forholdet mell. Sølvets Pris og Kornets	91.
13. Brev til Borgerv. fra Jørgen Ledig og Svar	100.
14-15. Klager efter Tidernes Leilighed, en Sang med Kommentar.	105-13.
15-16-17. Breve af den yngre Plinius, til Korn. Tacitus	116-17.
til Fabius Justus og til Kalestr. Tyro	118.
16. til Paulinus og til Septic. Klarns	124.
til Romanus Firmus	125.
til Catilius Severus	126.
17. til Vebius Hispanus	129.
til Sekundus Romanus	130.
til Paternus	133.
16. Spørgsmaal om Gaders Belemring	121.

No.	Side.
17. Pleiesforældrene. Anekdøt	133.
18-19. Smaaestykker af femte Verdensdeels Naturhistorie	137-46.
19-20. Koralfiske og Manufaktur i Marseille	149-56.
20. Promemor. fra *n *h *g. i Anledn. af Anekd. i No. 17. m. v.	152.
21. Fortsat Efterretning om Selskabet til den jødiske Ungdoms Anbringelse til Kon- ster og Haandværker	161.
21-22. De Gamles og især Romerinders Haar- prydelse	167-71.
22. Mere i Anledn. af Anekd. i No. 17. med Promemor. fra g.	169.
23-24. Brødtyve	179-85.
25. Imod Anekd. i No. 17. (Indsendt).	
26-29. Flittighed 204-209-217-225.	
30-31. Bidrag til Fattigvæsenets Historie i Kjøbenh. i ældre Tider	234-44.
31. Om Dom over andre	247.
32. I Anledning af d. i No. 29. fremsatte Afsndl. om Flittighed, af Nichtfaul. (Indsendt)	249.
33-34. Om Forsynings Foranstaltninger	255-257-65.
35-36. Den moderlige Opdragelse	273-81.
36. Drengen og Faderen, Fortælling	287.
37. Tjenestepigerne	289.
	38. Tale

No.	Side.
38. Talletterie i Florens	297.
Brandkollektion	301.
39-40. Brev til Borgerv. i Anledn. af Nicht- fauls Promem. i No. 32.	305-13.
41. Valgte Stykker af Helvetius om Menne- sket	321.
42. Alforanen	329.
42-43. Om Opdragelsen af Christen Pedersens Bog om Skolegang	334-38.
44-45. Lars Brems's, et gudsforgaaent Men- neskes Levnetsbeskrivelse	348-55.
46. Om Ordet: respektiv. (Indsendt.)	361.
Om Brændeviin af Kartofler	364.
47. Om Træer i Stæderne	370.
Om Forvandlingerne ved de organiserte Naturlegemer	373.
48. Om Stæringen i Jorden om Foraaret	378.
48-49. Forslag til økonom. Forsøg i Henseende til Planternes Dyrkelse af Prof. Fabri- cius i Kiel	381-87.
50-52. Om Misjænkelighed	394-401-409.
50. Den kække Fiskerpige	399.
Den godhiertige Soldat	400.
51. Den ædelmodige Daglønner	406.
Den høimodige Kreditor	407.

Anmeldelser fra Administrationen.

No.	Side.
2 Administrator Valg	9.
6. 8. 10. 12. 17. Repræsentant Valg	42. 57. 76. 89. 129.
2. 3. 4. 47. 48. 49. 50. 51. 52. Selskabets høitidelige Møde	9. 17. 25. 369. 377. 393. 401. 409.
1. 7. 8. 18. 29. 41. 42. 43. 46. Repræsentant Forsamling I.	49. 137. 225. 326. 329. 337. 361. 385. 393.
32. 36. 44. 45. Laan, Understøttelse og Pensioner	249. 281. 348. 353.
7. 14. 23. 27. 32. Kjøbte kongl. Obligationer	49. 105. 179. 209. 249.
9. 27. Regnskabs Afslæggelse, Revision, Notater ic.	67. 209.
6. 12. 17. 19. 23. 40. 47. Andre Anmeldelser	40. 91. 129. 145. 179. 313. 369.

Anmeldelser fra Ugebladets Bestyrere.

46. 50. Hvorfor indsendt Stykke ikke indrykkedes	368. 400
--	----------

Efterretning om afdøde Medlemmer.

2. Kommandørkapitain E. W. Stibolt	II.
Sergeant G. H. Mandra	15.
	Nye

Nye Medlemmer.

No.	Side.
	Side 10. 65. 145. 241. 244. 337. 348. 369.

Regnskaber.

6.	For det hvitidelige Møde	41.
10.	Extract af Regnsk. for 4. Quart. 1796	73.
23.	Regnskab for Selskabets Penge & Effekter	177.
	Extract af Generalregnskabet for 1796.	184.
26.	— — Regnskab for 1. Quart. 1797	201.
31.	— — — — 2. Quart. 1797	241.
44.	— — — — 3. Quart. 1797	345

Erykfeil anmeldte.

Side 56. 88. 136. 192. 320. 368.

B o r g e r = V e n n e n .

No. I.

Tiende Udgang.

Fredagen den 6. Januari 1797.

Anmeldelse.

Mandagen den 9. Januari holdes Generalforsamling i Understøttelse-Selskabet paa sædvanligt Sted Kl. 5 præcise. Da adskillige ikke uvigtige Ting skal foretages, ønskes en talrig Forsamling.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. Sofstved.

Virksomhed.

At Virksomhed er alle Mennesker Pligt: at den, som ikke er arbeidsom, er altsaa allerede derved en Forbryder: at ei allene enhver, som driver Dovenskaben og Uvirksomheden til den Yderlighed, at han kan derfor straffes, med fuldeste Billighed efter Omstændighederne bliver afstraffet, og enten som Løsgjænger tvungen med Magt og Haan til dog at gjøre noget, eller, hvis han har Forefatte, som

som umiddelbar kunne fordre ham til Regnskab for Bruget af hans Tid, af dem behandlet som et Trædyr, for at nodes til at gjøre det han skal; men at Spot og Skam er, og bør være, Ladheds visse og udeblivelige Straf, naar endog den Lade og Uvirksumme lever i saadan borgerlig Stilling, at ingen har Ret til at kræve ham til Regnskab for hvad han bruger sin Tid til, og om han end er formuende nok til at kunne leve uden at forrette noget: at Ladhed, naar den Lade ikke er rig, naturligvis leder til Mangel, til Armod og Bettelstav; og naar han end er aldrig saa rig, formindsker hans Rigdom, og det, han i sin Dovenskab rutter med, saa han, om han end ikke fortærer mere end sine Kenter eller sin vedvarende Indkomst, dog har saa meget mindre at rutte med, som det han ellers ved nyttigt Arbeid kunde fortjene: alt dette — „er jo noget, som alle Mennesker heel veed, og som Borgervennen derfor maatte synes gierne at kunne spare sig den Uleilighed, at forepræke.“ — At alle veed det, er rigtigt nok; men at ret mange ligesuldt behøve at mindes om disse og mange lignende, saa bekiendte Sandheder, det nægte imidlertid kunde, som ikke gad være paamindte om Sandheder, hvilke de ikke kunne tænke paa uden bidende Nag over at de kiende dem, erkiende dem for Sandheder, men alligevel tilfidesætte dem.

Dog, I, som ei gad ladet Eder disse bekiendte Ting atter foreholde! vredes ikke. Borgervennen vil denne Sinde ikke trøtte eders Taalmodighed

læn

længer hermed. Denne Præken er for saavidt alt til Ende.

Det kan hændes sig, at en af Hoved-Aarsagerne, hvorfor J ikke gjerne høre den, som en af de vigtigste Aarsager, hvorfor der er saa mange Mennesker som der er, der slyge Arbeid og overgive sig til Uvirksomhed, er den, at der alt for meget og evig tales fra de spæde Aar til dem om, at Arbeid just er Pligt, Evangspligt, ei frit Væsens fornuftige frie Valg; at man skal arbeide, at man trues, nødes, tvinges dertil, og straffes, naar man overtræder denne Forpligtelse, at man vel ideligen forestiller os det som nyttigt at arbeide, og som skadeligt at være lad; men derimod meget mindre hvad det ligesaa fuldt er, som fornuftigt, og ret, at være i høieste Maade virksom, og som fornuftstridigt, og uret, og unaturligt, at lade nogen sin brugbare Evne ubrugt: hvortil kommer, at man fra de første Barneaar af stedse forestiller os Arbeid som et Onde, et nyttigt Onde, men alligevel Onde, det modsatte af Fornøielse, det samme som Røie og Kummer; at man lader Børnene, og de Boyne med, betragte Fritagelse for Arbeid som noget af det fornemste, man kan byde dem; da Sandheden dog fordrer, at man skal forestille dem Arbeid, hensigtsmæssig Virksomhed og Evners Brug, som det eeneste fornøielige, eller i det mindste som en uundværlig Betingelse ved Fornøielighed, og derimod Orkesløshed som det kiedsommeligeste af alt.

Det

Det ligger i den menneskelige Natur, at hade Tvang, som det er frydefuldt og behageligt, at føle sig sin egen Herre, og ingen udvortes Herskers Befaling at erkiende; og stolt og stort at trodse den, som vil tvinge en, hvormed man, i det mindste saalænge det varer, og for saavidt, føler sig [at være] mægtigere, end den, hvo det end er, som vil tvinge.

Naar dette Had til Tvang, denne Friheds-
 aand, er foreenet med moralsk Cultur, det er, med
 færdig Kundskab om, og levende Erkiendelse af
 hvad der er moralsk godt, eller hvorledes Men-
 neskene efter Fornuftens frie Raad burde handle,
 om end ingen udvortes Magt fordrede eller
 haandhævede det; saa er dette Had til Tvang, denne
 Frihedsaand, det vigtigste, som gjør Mennesket til
 ædel, hæderbærd, Borger, fortreffeligt Medlem
 af Selskabet i alle Henseender, som Undersaat, som
 andres Medmennesker, som Menneske for sig og i
 sine særegne Forbindelser. Da gode positive Love
 stedse, saa nøie som mueligt er, fordre det samme
 som Fornuftens, og deres Modsigelse, hvor de maatte
 synes at modsig hinanden, af den virkelige oplyste
 Mand enten indsees ifkun at være tilsyneladende,
 eller erkiendes at ligge uden for hans Bedømmelse,
 eller, i det høieste, han arbejder med sindig Roel-
 lighed og velgjørende Fredelighed paa at lempe sig
 efter Omstændighederne — saavidt han kan, at fyl-
 destgjøre begge, og ei uden værsom Erbødighed
 at oplyse Magthaverne om, hvor Tvivl skulde være
 an-

angaaende de foreskrevne Forpligtelsers Afvigelse fra Fornuftens Love, eller fra Billigheden; saa vil den, som sagt, oplyste Mand og gode Borger i alle de Tilfælde, hvor han ingen saadan Modsigelse finder, med saa meget mere Livlighed, Iver og Benvillighed følge Lovene, som de kun foreskrive ham det, hans egen frie Fornuft raader ham; han vil elske fornuftige Love, fordi de ikke for ham ere at ansee for andet end en Optegnelse af hans egen Fornufts Tilfagn. — Dette gielder saaledes endog om Statslove og Regjeringernes Bydende; da det til Slutning dog nok for det meste er politiske Randestobere, og Taaber, der saa let blive færdige med at finde Taabelighed og Mangel paa Wiisdom i alle borgerlige og politiske Indretninger, medens den forstandigere, hvor han end skulde troe at skimte et eller andet at kunne være bedre, oftest mistroer sin egen Evne til at domme derom, og hvor han det ei kan, enddo finder sig med forstandig Roelighed i hvad han ei uden forstyrrende og ødelæggende Ophævelse, hvis Udfald for det meste er tvivlsomt, kan, ved Daddel, ved Indsigelser, ved Modstræben, forsøge at forandre.

Saa er det, naar det alle Menneskers Børn indplantede Had til Evang, og folgelig til Evangspilgt, er foreenet med moralsk Kultur, med denne Oplysningens første men vigtigste Grad. Findes den derimod ikke foreenet med denne Oplysning, men med moralsk Ufornuft, Mangel paa moralsk Følelse, paa Kundskab om og Erkiendelse

af hvorledes Fornuften tilraader det frie Menneske at handle, der — kun der — bliver dette Evangshad, denne Frihedsaand, derved til moralsk og politisk Toiletshed, Usædelighed, Wildskab, Galenskab; der gjør den, at intet bliver ham heiligt eller ærværdigt; der driver den ham til at trodse Lov og Orden, foragte Medmenneskers ubrødelige Ret, og undergrave deres Vel med hans eget.

Gielder det Ovenstaaende endog i Hensyn paa de menneskelige, derfor altid mere eller mindre ufuldkomne, borgerlige Love; hvor meget mere gielder det da ei i Hensyn paa hine virkelig guddommelige Love, der ei ere andet end Resultaterne af det, som ved Granskning er befundet at være Fornuftens almindelige Tilsagn, Tilsagn af ethvert enkelt Menneskes egen Fornuft, saavidt den er ufordærvet, altsaa Forpligtelser, som ethvert Menneske, naar han anvendte sin Fornuft, maatte have foreskrevet sig selv, om end aldrig noget Bæsen udenfor ham, ei allene ingen Herster eller Konge, men ikke engang nogen Sædelighedslærer, ja, lod det sig tænke, ei engang Gud, havde fordret eller endog tilraadet deres Opfyldelse.

Som imidlertid Frihedsaanden, foreenet med moralsk Cultur eller Oplysning, danner den gode Borger, det gode Medlem, saavel af den borgerlige, som af den naturlige Stand, saa ophæver Mangel af Frihedsaand, Mangel af dette virksomme Had til Evang, al Sædelighed eller Moralitet. Det er Forstiellen paa det tæn-

kende Væsens og Maskinens eller Automatets Hand-
 lemaade, at hint bestemmer sig selv til at handle,
 hvad og hvorledes; dette handler efter som Kunstne-
 ren dreier det, eller ved sine Snore, Fjære, Ind-
 retninger, bestemmer. Betag Mennesket sin Fri-
 hed til at bestemme sin Handling, og der er ingen
 anden Forskiel paa det og Automatet, end at den
 menneskelige Maskine er kunstigere bygt, end Kunst-
 neren kan indrette sin. Men borttag hint Had til
 Evang, hin Frihedsfølelse; lad Frihedsevnen endda
 være tilbage; den er som død, den virker ikke,
 Maskinen drives efter udbortes Paavirkning, men
 sikkert hæller ikke videre, og skant nok vil den endda
 gaae. Lovens og Forskrivternes groveste udbortes
 Bud vil den vel maaskee bringes til at adlyde, men
 dermed i det høieste vil det være gjort. Der vil
 intet Skin af Fortieneste være i et saadant Væsens
 Lovmæssighed. Folestøft for Fornuftens Raad,
 handlede det uden Valg. Det havde handlet tvært-
 imod, naar den udbortes Paavirkning saa havde
 bestemt det, denne Paavirkning hedde Frygt,
 Haab eller umiddelbar Evang. Det er, der er in-
 gen Moralitet; Handlingen har intet Værd.

Jeg sagde, at Oprindelsen til Arbeidsulyst,
 til Lædhed, til det Modsatte af Virksomhed, kom
 maaskee af at man paabød os Arbeid og Arbeids-
 somhed som Evangsplygt, og fik derved det uculstis-
 verede, uoplyste, Menneske til at ansee det som stris-
 dende mod dets naturlige Had til Evang, eller mod
 Frihedsaanden. Der skeer intet i Verden uden
 til

tilstrækkelig Aarsag. Mennesket, det raæste, som det meest oplyste, føler og adlyder saavel som ethvert andet Væsen i Naturen denne almindelige Grundlov. Skal Mennesket, fra de spædste Dage og frem ad lige til Graven, foretage sig noget, saa maa dertil Bevæggrunde. Det er høist vigtigt, hvad Bevæggrunde der fra de tiligste Dage gives Mennesket i Almindelighed at handle efter.

Have vi ingen tilstrækkelig Bevæggrund til at handle, til at foretage os noget, saa foretage vi os derfor egentligen slet intet. Men en Art af Virksomhed er os, fra Livets første Dieblkke, saa naturlig, at det er os paa en Maade nødvendigt, at gjøre noget, hvad det end bliver. Enhver Bevæggrund til at handle bliver os nemlig tilstrækkelig, naar og saavidt ingen stærkere driver os til at lade være, og til at forblive i Uvirksomheden. Naar flere Bevæggrunde paa een Gang støde ind paa os, og drive os, denne til at handle saa, hin til at handle anderledes, hin igien til slet intet at foretage, saa bedømme vi, saa godt vi kan, Vigtigheden af disse Grunde, og bestemme os derefter. Allerede dette viser noksom hvor vigtigt det er, at vor Fornuft er oplyst, og sat i Stand til at gjøre et rigtigt Valg af Bestemmelsesgrunde, og følgelig af Handling; vi komme ellers letteligen, efter en feilende Fornufts Tilsagn, til at handle galent, og ondt. Have vi Mistroe til vor Fornuft, saa er Virkningen af sammenstødende Bevæggrunde, at vi ikke vælge, ikke handle, blive uvirksomme.

(Fortsættelsen følger).

Borger = B e n n e n .

No. 2.

Tiende Aargang.

Fredagen den 13. Januari 1797.

Anmeldelse.

I Generalforsamlingen den 9. Jan. d. A. blev nyt Valg foretaget paa Administrateurer. Grosserer Cantor og Præsten Paludan, hvis Tid i Følge Lovene var udløbet, paatog sig efter Repræsentanternes Anmodning og i Overensstemmelse med Lovenes 4. Kap. 17. §. at vedblive Selskabets Bestyrelse. Derimod tilkiendegav Sekretair Hofved ved Skrivelse til Repræsentationen, at hans ved flere Leiligheder forøgede Forretninger gjorde ham det umueligt at vedblive Administrationen, og bad, at en anden maatte vælges i hans Sted. Valget faldt da ved fleste Stemmer paa Hr. Grosserer H. Bassard, som var saa god at modtage det.

Det aarlige høitidelige Møde, som ved Hens des Majestæts Enkedronningens Død i October Maaned s. A. blev hindret, er nu bestemt at holdes i Frue Kirke Søndagen den 22. Jan. ; og kunne vi have den Fornøielse at melde, at Hr. Professor
Hors

Horneman gunstig har paataget sig at holde den sædvanlige Tale. For denne opføres af de kongelige Sangere og Sangerinder, samt det kongelige Kapel: Lovsang af Prof. Baggesen, og efter Talen: Hymne af Directeur Thaarup, begge med Musik af Kapelmester Schulz. Indgangs Billetter faaes for den sædvanlige Priis 1 Mk. Stykket, paa folgende Steder: hos Hr. Horkræmmer From i Rosenborggaden, Hr. Horkræmmer Petersen paa gl. Torv, Hr. Urtekræmmer Petersen paa Uhlfeldts Plads, Hr. Stivelse Fabrikør Hammerich paa Vandkonsten, Hr. Konditor Nagaard paa Amager Torv, Hr. Agent Henriques i Gottersgaden, Grosferer Cantor i store Kongensgade, Præsten Paludan i Friderichsborggaden, og Secretair Hoftved i store Kannikestræde. Billetterne kan bekommes Mandagen den 16. Jan. og fremdeles indtil Esrudag, da de tilbageblevne overlades ved Kirkens Dørre. De nærmere Omstændigheder skal blive bekendtgjorte i Aviserne, ligesom ogsaa i næste Blad.

Til Selskabets ordentlige Medlemmer ere valgte:

1. Præsten Hr. J. H. Holst
2. Skræder Sæbye
3. Mad. Friderica Lutcin
4. Seminarist Nicolai Petersen Scholler
5. Hr. Assessor A. B. Rothe i Hof- og Stadsretten
6. Hr.

6. Hr. E. Munthe, forhen Page-Informator
 7. Præsten Hr. G. M. Münster til Gadstrup og
 Lyø
 B. Mad. U. M. Münster.

Administrationen for det forenede Under-
 støttelses Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. Sofstved.

Biographier.

Den 29. Februarii 1796 tabte Understøttelses-
 Selskabet en af dets Medlemmer, Commandeur-
 Capitain Ernst Wilhelm Stibolt. Han var født
 den 14. Februarii 1742, paa Fæstningen Christi-
 ansøe. Hans Fader var Commandeur Capitain
 og Commandant der, Caspar Henrik Stibolt, og
 Moderen Catharine Starrafosky. 1759 blev han
 indskreven som Søcadet, og 1762 gjorde han Tie-
 neste som Maanedslieutenant med Flagskibet Fri-
 verich den Femte; 1763 den 24. Februarii avans-
 cerede han til Second Lieutenant, og samme Aar
 blev han tilligemed afg. sal. Commandeur-Capitain
 Henrich Gerner, ansat til at lære Skibsbyggeriet
 under da værende Fabrikmester Krabbe; 1767 den
 9. December avancerede han til Premier-Lieutenant;
 1769 blev han og sal. Gerner begge beordrede at
 reise udenlands paa Skibsbyggeriet. Deres Reise
 gif

gik først til Engelland, hvor de opholdt sig til 1771, hvorefter de reiste til Frankerige; men i Paris fik sal. Gerner Ordre at reise her hjem, for at tiltræde Fabrikmester Tienesten i Krabbes Sted, som derfra var afgaaet 1772 først i Aaret; Stibolt derimod blev befalet at fortsætte Reisen, hvorefter han gik til Toulon, Brest, Rochefort, l'Orient og flere vigtige Steder; besaae tillige de franske Canonstøberier, og fik Tegning af de nylig opfundne Borer til Canonernes Udboring støbte med fuld Massa. Derefter forlod han Frankerige og reiste til Holland efter Befaling. Sidst i Aaret 1773 blev han hjemkaldet, og ved hans Ankomst her, blev han Medlem af Constructions-Commissionen. 1775 den 3. Aug. avancerede han til Capitain-Lieutenant. 1776 tjente han som Næstcommanderende i Orlogskibet Mars, som gik til Norge, for at afløse Orlogskibet Dannebrog. I øvrigt arbejdede han i det Videnskabelige, og besvarede en Priis-Opgave af Videnskaberne's Selskab her, om Riolbrydningen paa et Skib, hvorved han vandt Prisen, og blev Selskabets Medlem. 1778 gik han med flere Søofficerer i fransk Tjeneste, for at blive vaane Krigen, der var udbrudt imellem Engelland og Frankerige. Ved denne Leilighed erhvervede han sig endeel Tegninger, og Indsigter i hans Fag, hvilket var ham saa meget lettere, som hans Ophold der forhen havde tilveiebragt ham Venner og Bekjendtere. Som Lieutenant des Vaisseaux fører han der med Orlogskibet Neptun paa 78 Ka-

noner, kommanderet af Monsieur Touche de Treville, men gif siden over med sin Chef paa Orlogskibet la Couronne paa 80. Men som dette Skib ikke kom nok i Bevægelse, saa erhvervede han sig Lilladelse 1779, at gaae paa et Krydstogt med Fregatten la Concorde, ført af Chevalier de Car-dailiac. Derefter bleve de forenede med den spanske Flaade, saa at denne kombinerede Flaade blev om-sider 65 Orlogskibe stærk foruden smaae Fartøier; la Concorde gjorde adskillige Priser. D. 2. Decbr. f. A. fik han igien Ordre til la Couronne, saa og fik han nu Ordenen pour les merites militaires. Derefter fik Monsieur Touche de Treville Ordre at heise sit Flag omborde paa Orlogskibet la Ville de Paris, hvor Stibolt fulgte med. Der om-borde erholdte han Modeller af de bentinske Pom-per, som han sendte her hjem. Grev de Grasse afløste siden Monsieur Touche de Treville, men saadant gjorde ingen Forandring for Stibolt. 1781 den 22. Martii affeilede han omborde i Ville de Paris med en Flaade af 25 Linieskibe til Vestin-dien; den 29. April kom de i Action med den en-gelske Flaade, de sloges i 5 Timer, uden at man kan sige det var nogen haard Trefning, da la Ville de Paris ikkun havde 20 Mand døde og saarede; den 7. Mai kom Flaaden til Martinique og den 30. Aug. til Chesapeakbay i Nordamerica; der bi-vaanede han Krigs Operationerne, og var tvende Gange i Slag med de Engelske. 1781 den 18. October blev han avanceret til Capitain her i Sie-

neften. 1782 den 29. Februarii, da han var hjemkaldet til sit Fædreneland, fik han Tilladelse at retournere med Fregatten *l'aigrette*. Han forlod ugierne Grev Grasse, og dennes gode Recommendation, og seznere Correspondence viser noksom, hvor meget Greven sølte ved at skilles fra ham. Da han den 22. Martii kom til Brest, reiste han strax til Paris, og derfra efter Ordre hjem, hvorefter han her avancerede til General-Adjutant.

I Aaret 1784 maatte han, efter Ordre dertil, gjøre Tegning til Canoner-Baade, hvoraf blev byggede 10, samt til en synkeset Fregat Hielperen kaldet, som fører tre 150pundige Mortere og fiorsten 36pundige Canoner. Efterat sal. Gerner i Aaret 1787 var død, maatte han ad interim først i Aaret 1788 antage sig Fabrik-Mester Tienesten. Han sølte Vægten af dette Embede meere end hvad hans svage Nerve-Systeme vel kunde taale. Imidlertid antog han sin Post, og byggede 1789 fire store Kongebaade, samt Fregatten *Havfruen* paa 40 Canoner; derefter blev han i samme Aar virkelig Fabrikmester. 1790 byggede han Fregatten *Thetis* paa 40: samme Aar den 31. Julii avancerede han til Commandeur-Capitain. 1791 byggede han Fregatten *Triton* paa 24 Canoner, og 1792 fire Skiergaard's Brigger paa tyve 18pundige Canoner hver: nemlig *Laugen*, *Sarpen*, *Blommen* og *Midelveu*, samt Canonerbaaden *Staværn* paa 2 Canoner, i Aaret 1793 Fregatten *Freja* paa 40, og

1794 byggede han sit første Orlogsskib Dannemark kaldet paa 76 Canoner, 1795 Orlogsskibet Seyeren paa 66, samt Fregatten Iris paa 40, foruden Vand-Cisterner, Defensions-Pramme, og andet som af ham er bygget. I dette indeværende Aar efterlod han et 80 Canonskib staaende paa Stabelen. De giorte Befælinger, og Eftertiden, vil domme og bedømme hans Tegninger og Skibe. Svag af Kræfter, og troende sig selv svagere, udbad han sig først i Aaret entlediget fra Fabrikmester Tjenesten; dette erholdt han og paa en ærefuld Maade; men intet kunde helbrede hans indvortes skulte Melancolie; og saaledes forlod han Berden og hans sørgende Egtefælle den 29. Februar i 1796. Han var 1791 den 8. Juli indtraadt i Egteskab med Kirsten Kaas, en Datter af Hr. Kammerherre og Contre-Admiral Kaas; han saae en dødsfød Søn, der nær havde berøvet ham en værdig Egtefælle, men havde ingen flere Børn.

Den 18. April 1796 døde en af Understøttelse-Selskabets Medlemmer, Gotfred Hansen Mandra, fød i Eolding 1740.

Han skal være kommen her til Byen i Tjeneste hos en dansk Consul, med hvilken han reiste til Marocco, og forblev der i 8 Aar, hvorefter han kom hertil Byen igien, og 1771 den 19. Julii blev

blev Sergeant ved det første Arbeids-Compagnie i Søetaten, hvorved han tjente til den 1. Junii 1773, da disse Compagnier indgik under Divisionerne. Han blev deskaarsag sat paa Bartpenge, indtil 1774 den 19. August, da han som Sergeant blev ansat ved det første Divisions 1. Artillerie Compagnie; hvorefter han 1775 den 20. April blev forflyttet til det 3die Matros-Compagnie, i samme Division. 1780 den 23. Junii overgik han fra Divisionen til Sergeant ved Haandværkstoffens 5te Compagnie, hvorved han tjente til sin Død, og agtet og yndet som en stræbsom og flittig Mand.

Han var nu i det 3die Ægteskab, som kun varede kort, nemlig 6 Maaneder og nogle Dage med Sidse Raas, da han ved Døden afgik.

Borger, Bennen.

No. 3.

Tiende Aargang.

Fredagen den 20. Januari 1797.

Anmeldelse.

S Overeensstemmelse med Bekendtgjørelsen i forrige Blad, have vi herved den Ære at melde samtlige Selskabets Medlemmer, at det høitidelige Møde holdes forstkommende Søndag Estermiddag den 22. Januari i Frue Kirke, hvor den Dag med det kongelige danske Kancellies Tilladelse ikke bliver nogen Afstæng, at de fornødne Tilberedelser kan gøres. Indretningen bliver saaledes, som allerede er anmeldt; kun skulde vi nu tillægge, at Indgangen aabnes Kl. 4½ igtenhent den store Port mod Nørregade og den paa søndre Side mod Skindergaden. Høitideligheden begynder omtrent 1 Time derefter, og maae vi bede enhver tage til Taks med den Plads, som ved Ankomsten er ledig; ligesom det vist nok indsees, at ingen ved denne Leilighed kan tilegne sig de i Kirken ledede Stole.

Vi igientage, at Indgangs-Billetter faaes nu mod 1 Rtk. Erlæggelse for hver Person, og Cantarterne for 4 β. Exemplaret hos følgende Hrr. Repræsentanter:

Hørkræmmer From i Rosenborggaden

Hørkræmmer Petersen paa gl. Torv

Urtekræmmer Petersen paa Uhlfeldtplads

Stivelsesfabrikør Hammerik paa Vandkonsten

Konditor Hagaard paa Amager Torv

Hgene

Agent Henriques i Gøttersgade
 Tobaksfabrikør Italiender paa Christianshavn,
 samt hos Administrateurerne:
 Grosseret Kantor i store Kongensgade
 Præsten Paludan i Frederiksborggade og
 Secretair Hoftved i store Kannikestrædet; ligesom
 ogsaa paa Søndag ved Kirkedørrerne.

Administrationen for det forenede Under-
 støttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. Hoftved.

Sange ved Concerten i Frue Kirke,
 den 22. Januarii 1797.

L o v s a n g.

Vi love Dig, Gud! i forenede Chor!
 Du gav os de fage,
 De rolige Dage,

Hvis Grøde velsignes af Dan og af Nor!
 Du sendte din Fredsaand til Rigerne ned!
 Og Lillid og Tryghed og Orden og Fred
 Opblomstred i Engelenes Fied!

Gud! Dit er Riget og Magten og Vren
 I Ewigbed!

Fra de glade Tvillingriger
 Korte Hierters Tak opstiger!
 Dan og Nor er Harmonie!
 Thi, mens Splid og Kaserie

Erindt om fierne Throner-larme,
 Trygt i Rolighedens Arme
 Hvile vi!

Opstand, Kamp og Borgerkrig
 Jorden rundt udbreder sig —
 Hevnens vilde Kiemper vækkes!
 Templer knuses! Fængsler brækkes!
 Alle Fredens Engle flye —
 Graad og Blod i Strømme flyder!
 Loven tier! Grumhed byder —
 Ingen Redning! Intet Lye!

Her, men her, i sikke Hegne
 Blomstrer Klid i Glædens Egne,
 Smiler Fryd i Trygheds Skid!
 Gud! til dig vor Tak opstiger!
 Kiærlig over vore Riger
 Fredens Olie du giod!

Henrykt prise vi dit Navn,
 Fader! i din Godheds Favn!
 Du, som Dannerkongens Hierte
 Folkets Held og Hæder lærte!
 See! du bød ham ligne dig
 Ved at styre faderlig!

Lydig hørte han dit Bud!
 Borgerret i lige Skaaler,
 Lys i Friheds fulde Straaler
 Gik fra Thronen ud —
 Mærket svædtes, Saagen svandt;
 Kundskabs feire Dag oprandt!

Dagens Fader! Lysets Gud!
 Christian adlød dit Bud.

Held os! Vold ei meer udsuer
 Folkets Kierne, Landets Marv!
 Dannerbonden henrykt skuer
 Hegnet sin og siens Earv!

Eiendom og Frihed ile
 Til forarmte Trælles Stavn!
 Savnrig Flid og munter Hoile
 Signe Dannerkongens Navn!

Over Oceanets Huler
 Høit hans Faderstemme lød —
 Og i Vestens Slavekuler
 Sorte Brødres Nag han brød;
 Billedet, som Sekler skjændte,
 Som Europas Vold miskiændte,
 Gud! dit Billed hændred han! —
 Du, som bød ham dig at ligne,
 Du velsigne
 Christian!

Led fremdeles ved din Haand
 Dans og Nors Bestyrers Aand!
 Vore Dages Held og Fred
 Vore! blomstre! vare ved!

Gud! du bød! og Krigens Tordenthroner
 Hæved sig! og bange Millioner
 Sant i Trældoms Grav!
 Gud! du bød — og trykte Nationer

Reisde sig! og blodbetynge Kroner
 Sant i Glemsels. Hav! —
 Byd, o Gud! og Fred paa Jorden
 Tryghed, Rolighed og Orden
 Fiern og nær
 Blomstrer overalt, som her!

Vi prise dig, Gud i lovsyngende Chor!
 Du gav os de fage,
 De rolige Dage!

Du signe hvert Rige, som Dan og som Nor!
 Almindelig Fred
 Forkynde dit Forsyns opdagede Fied!
 Gud! Dit er Riget og Magten og Eren
 I Ewighed!

H y m n e.

Gud Jehovah! vi prise Dig!
 Til Dig vort Hierte hæver sig.
 O Du! som var og er og bliver:
 Lyksalighedens runde Giver!
 Hvo er, som Du, o! Jehovah?
 Du er vor Gud! Halleluja!
 Ved Glintet af din Herlighed
 Seraphers Chore knæle ned,
 Og Ewighedens Harmonier
 Og Himlens Jubler daaner, tier —
 Ei Lyd til Stemme aandes ud:
 Alt tier og tilbeder Gud!

Gud! Himle zittre for Din Magt:

Og Sole svinde for Din Pragt!

Og alt er opfyldt med Din Ære;

Dig love alle Himles Hære,

Og Jord og Havet stemmer i!

Og alt! og alt! er Harmonie!

Du vink' de — straalende frembrød

Hver Soel af Mørkets Moderskiød;

Og Verd'ner deres Kreds bekyndte:

Det store Alt Din Magt forkyndte:

Almægtig er Du Jehovah!

Hvo er, som Du? Halleluja!

Omstraalet af sin Herlighed

Seer Herren fra sin Throne ned!

Seer trindt om Livets Hære vrimle;

Men Sole, Verdner, Himles Himle,

Hvad ere I for Almagts Aand?

Det Draaben er i Mandens Haand. —

Bryd Jord, bryd Himmel vældigt ud!

Syng: Hellig! hellig! hellig! Gud!

Du overskuer Jordens Riger:

Seer Tanken, som i Hjertet stiger;

Alt er Dig lige stort og nær;

Gud er højt alt — vor Gud er her!

Knæl Folkets Fyrste ydmygt ned!

For Herrens Aasyn og tilbed!

Gud Jehovah velsigner Kroner:

Gud Jehovah henaander Troner:

O Jordens Gud! kom det ihu!
 At han er Herren! — Støv er du!

Knæl Folk med eders Fyrste ned
 I tillidsfuld Erbødighed:

Gud Jehovah! Du er vor Fader!

Selv, naar Du revser, er Du Fader!

Men hvo som lyder Dine Bud,
 Den, Fader! lønner Du, som Gud!

Dit Bud er Fred og Himlens Haab;
 Thi hæve sig vort Fryderaab:

Dig Herre vorde Priis og Ære!

Du Sandheds Bei os vilde lære:

Hvo er, som Du, o Jehovah!
 Vor Fader! Gud! Halleluja!

Alt levende forsamler sig

Og haabende seer op til Dig,

Naar Du Din milde Haand oplader,

Du Ormens og Seraphens Fader!

Din Godhed gryer med hver Dag,

Du mætter alt med Velbehag!

Fra Dig gaaer Vaaren yndig ud

At smykke Jorden, som en Brud:

For Dig det fulde Aar sig bsier:

Dig Hostens Fryderaab ophsier:

Og mod den mørke Vinters Kuld

Du klæder os med Lammets Uld!

See! stolte Fyrster russe sig,

Og true Undergang og Frig:

Ru Stridens Tordenrøst sig hæver:

Dg Hytter falde, Slotte bæver:

I Blodstrøm Aret trædes ned:

Da vinker Gud — og der er Fred! —

Orkaner prise Dig, o Gud!

Dg Tordner buldre: Du er Gud!

Naar Havet sig mod Himlen hæver,

Dg Jordens faste Grundvold bæver,

Det er Dit Bud, o Jehovah! —

Dit Bud er Held — Halleluja!

Skue naadig til vor Samfund ned!

Opsyld hvert Hierte med Din Fred!

Hør Tvillingrigets Millioner

Du Herre! som befæster Troner!

Beslign med Lykke Kongens Daad;

Beslign med Wiisdom Kongens Raad.

Alt Folkets Haab, vor Kongeslægt

Tag Herre! i Din Baretægt!

O! lad den aldrig savnet være,

Som skal Dit Folk med Held regtere:

Beslign vort Land med Frugtbarhed:

Vort Mod i Krig, vor Flid i Fred!

Alvældes Gud, vi prise Dig!

Algodheds Gud, vi takke Dig!

Vær Jord et Altar til hans Ære!

Du Himmet skal dets Hvalving være!

Alt Livets Haab er Jehovah!

Al Livets Røst Halleluja!

B o r g e r = B e n n e n .

No. 4.

Tiende Aargang.

Fredagen den 27. Januari 1797.

Anmeldelse.

I Overensstemmelse med foregaaende Bekjendtgørelser, blev Selskabets høitidelige Møde holdt i Søndags den 22. Januarii. Forsamlingen var overmaade talrig, kuns beklage vi, at ikke alle i denne store Mængde forholdte sig saa roelige og ordentlige, som man ønskede.

Hr. Professor og Doctor Horneman forklarede i en skøn og kraftfuld Tale, hvorledes det er Selskabets Niemeed, ved Forskud og Understøttelse at sætte uheldige og trængende Medborgere i Stand til selv at kunne virke til deres Velstands Befordring, og at denne Hiølsomhed udvises mod alle uden Hensyn til Forskiøllighed i Nation eller Religion. Hans Højærværdighed har fremdeles havt den Godhed at tilsiøe, at denne Tale kaat herefter ventes trykket, hvilket vist nok vil være behageligt for mange, især for dem, der enten ikke kunde bisvaane Forsamlingen, eller ikke kunde faae beqvem Plads til fuldkommen at høre Taleren. Vi frem

frembære hans Højærværdighed herfor Selskabets forbindligste Taksigelse, hvortil Han har saa megen Ret. Ligeledes fortjener de kongl. Sangeres og Sangerinders, samt det kongl. Capels Bistand til at forskionne Højtideligheden, Selskabets Erkiendtlighed. Endnu skyldte vi især de Hrr. Repræsentantere vor Tak, som vare saa villige til i deres Boepæle at modtage og udsælge Billetter; ligesom vi ogsaa paaskionne deres besværlige Tjeneste, som om Aftenen havde Opsyn ved Kirkens Dørre. De vare følgende: Hr. Lieutenant Johansen, Major Byberg, Klædekr. Wasserfal, Høkr. Narestrop, Konstsmed Gamst, Muurmester Martens, Grosferer L. Cantor, Kjøbmand W. L. Wallich.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. Høftved.

Om Virksomhed.

(Fortsættelse, see sidste No. I. Side 8)

„Saaledes skal du handle, fordi jeg saa vil,“ er i sig selv aldeles ingen Bevæggrund; den bestemmer hverken Barnet eller Oldingen, den svage eller den stærke, uden der kommer en Bevæggrund af Evang til.

„Saa:

„Saaledes skal du handle, fordi jeg saa vil og vil i manolende Fald tvinge dig dertil.“ Dette bliver en Bevæggrund, for saavidt jeg af Erfaring eller paa anden Maade veed, at den, som befaler, virkelig har Eone til at tvinge mig, det er, er stærkere end jeg. I saa Fald har jeg endnu ikke noget der bestemmer mig til at handle, andet end Nødvendigheden, da jeg veed at den Befalende næste Dieblik nøder mig, paa hvad Maade det nu kan skee, til at handle. Jeg har altsaa endnu intet Valg gjort. Der er ingen Frihed i denne Handlemaade. Den har ingen Moralitet. Jeg handler heller ikke efter denne Bevæggrund, om den kan kaldes Bevæggrund, uden for saavidt jeg bliver tvungen. Der er endnu ingen Aarsag for mig til at handle videre. Den opvækker i det mindste ikke til Arbeidsomhed, giver ikke Lyst, indvortes Drift, til Virksomhed, men Had til den tyranske Aarsag, hvorfor jeg noget Dieblik skulde være virksom, Had altsaa og Uffkye for Sagen selv.

„Saaledes skal du handle, eller du skal faae en Ulykke.“ Her kommer omsider en virkelig Bevæggrund. Det er ethvert levende og følende Væsen, uden al Cultur, vigtigt at undflye alt, hvad det formaaer at tænke sig som Ulykke. Men paa det at denne kan være en Bevæggrund, maa den, som deraf skal lade sig bevæge, have et klart Begreb om den Ulykke, han trues med, som en Ulykke, og han maae af Erfaring eller paa anden Maade være kommet til nogen Grad af Visshed, om at den vil

vil følge, dersom man ikke gjør hvad der fordres. Mangler heri noget, saa er den heele Trusel uden Kraft. — Man true mig, som Barn, for Ex. med Helvede. Dersom denne Trusel skal gjøre nogen Virkning, saa maa man give mig et Begreb om hvad Helvede skal være; man maa og gjøre mig det fatteligt, at der er et Væsen, som har Magt og Lyst til at bringe mig til dette Helvede. Tvivler jeg paa nogen af Delene, saa er min Bevæggrund kun tvivlsom; den formaaer da ikke alle Dieblikke at bestemme mig. Da denne Bevæggrund er et Onde, saa kan jeg som saadant ikke fatte noget Begreb om dette Ondes, denne Bevæggrunds, Ursag som god, altsaa for saavidt ei elste denne Ursag, eller det Væsen fra hvilken jeg har dette Onde at vente. Jeg drives altsaa ved Trusel vel til at vælge, at gjøre det hvormed der truedes, dog kun for saavidt jeg levende forestiller mig det, som et overhængende Onde. Har jeg noget Haab om at slippe, saa har jeg her heller ingen Bevæggrund til at handle. Dens Kraft svækkes dertil i Forhold om denne Forestilling bliver ved Vanen, eller ved det foretruede Ondes Kraastand, helst naar Erfaringen slet ikke kan overbevise om dets Virkelighed, svagere og svagere. En mindre Trusel, som jeg dertil kan ansee for mindre sikkert overhængende, falder jeg vel paa enten at trodse, eller at lade det komme an paa, om jeg ikke slipper. I saa Fald bliver Truselen mig ingen Bevæggrund til at handle, og jeg gjør intet.

„Handle saaledes! saa følger derpaa den eller den Belønning.“ Dette er en vigtigere, en bedre, en virksommere Bevæggrund. Man kan ikke tilbringe Menneskene Forestilling om en Gienstand som et Gode, uden derved at opvække Attraae til at besidde eller nyde dette Gode. Ligesom hine Bevæggrunde af Evang og Ulykke opvække Had til det Bæsen, som foreskrev dem, og virkede vel et Slags Nødvendighed til at lystre Forskriften, men tillige udeblivelig Attraae til at trodse den, og Ulyst i at følge den, hvor man dertil nødtes: saa vækker denne Bevæggrund, af et den fordrede Handling belønnende Gode, et blidere Begreb om det Bæsen som fastsatte den; den viser os det først som et velgørende Bæsen, der ei vil blot Ulykke. Da denne Bevæggrund indeholder heller ikke Begrebet om Evang eller Overmagt, som opbyder til Trodsen, da det staaer til mig, at give Slip paa den tilbudne Belønning, om jeg vil, og den ikke heller affrækker, eller vækker Ulyst ved Trusel, saa er det af mit frie Valg jeg følger den, fordi jeg nemlig anseer det for klogest. Naar jeg lader mig af denne Bevæggrund drive til noget Foretagende, saa stræber jeg ej længer som før, blot efter min forrige Tilstands Bedligholdelse, ved at undgaae det Onde, men der er mig en virkelig Forbedring i min Tilstand at vinde. Jeg arbejder derfor med Lyst.

Dog dersom Bestemmelsen efter denne Bevæggrund skal være af saadan Beskaffenhed, saa maa
den

Den ene bestemme mig. Dersom jeg til den samme Handling tillige baade tvinges, og trues, og loves Belønning, saa modstige disse Bevæggrunde hinanden, og den sidst fremsatte vil sandsynligen svækkes, om ej reent forsvinde. Hvorledes skal jeg troe, at det samme Væsen, som kan tvinge, og kan ville true mig, skal paa samme Tid virkeligen ville gjøre mig godt, dersom jeg gjør som det befaler? Denne sidste Bevæggrund er efter de to første jo tilovers.

Det er i øvrigt med denne, som med den forrige Bevæggrund; skal den have nogen Kraft, saa maae jeg have Begreb om det, der loves mig til Belønning, som et Gode, og nogen Visshed om at jeg virkelig, naar jeg opfylder Betingelsen, vil komme i Besiddelse af dette Gode. Har jeg i nogen af begge Henseender Tvivl, saa bliver Bevæggrunden kun tvivlsom, og den Virksomhed som derved skulde frembringes, rimeligen liden eller ingen. Anseer jeg det for uvist, om det, der loves mig, er et Gode, vil give mig den Behagelighed jeg ønsker; eller uvist, om jeg virkelig efter at have adlydet Opfordringen, kommer i Besiddelse af den, saa er Løftet mig nok heller ikke med Visshed nogen tilstrækkelig Bevæggrund til at forlade min forrige Uvirksomhed.

Med alt dette er Haab om Belønning, eller Haab om at erhverve mig Nydelsen og Besiddelsen af et Gode, dog den beste, den kraftigste af de hidtil anførte Bevæggrunde, og Frygtens Bevæggrund kan kun for saa vidt have lige Virkning,

som

som det er et Gode at undgaae det Onde, den truer med.

Der er endnu en almindelig Bevæggrund for Menneskets Handlen, der uden Evid, fra de tidligste Dage Siælen ligesaa dybt indprentet, som man nu stræber at indprænte den de anførte, især Frygtens Bevæggrund, maatte med mere uimodstaaelig Kraft være i Stand til at bestemme os til at bruge bore Evner, til at bruge dem paa det bedste og retteste, det er til nyttig og forstandig Virksomhed; den lyder: „Handle saaledes, som Fornuften tilfiger.“ Fornuftens Bud ere almindelige. Oplyst Fornuft — uoplyst er den Ufornuft — kan ikke tilfige det ene Menneske at handle anderledes, end den vilde tilfige ethvert andet Menneske i lige Tilfælde at handle. Handler jeg saaledes som min egen Fornuft tilfiger, saa handler jeg saaledes, som alle Verdens fornuftige Mennesker vilde, eller dog burde, tilraade og fordre det af mig. Men Fornuften er det sande og egentlige Yg. „Handle saaledes som din Fornuft tilfiger dig,“ er altsaa det samme, som om der sagdes: „handle saaledes som du tilfiger dig selv, — saaledes som du vil, om du er fornuftig,“ — og derved tillige saaledes som alle andre fornuftige Væsener ville det, for Resten uden egentligt Hensyn paa noget andet Væsens ubestemte Fordring, uden slavisk Frygt for nogen Trusel, eller egennyttigt Haab om fremsat Belønning.

Menneskene indprændtet og forklaret eller ikke, er denne Bevæggrund dog alligevel den — ikke som de just følge, men — som de, i Henseende til hvad der foreskrives, dog stedse raadsørge. Hvor den ikke befindes at stemme overeens med hvad der paalægges os, enten trodse vi Forskriften, eller vi adlyde den med Uvillie, med Tværhed, og unddrage os, saa meget vi kan, Adlydelsen af det Bud, vi ansee ufornuftigt. Naar vi nu ikke have sat vor Fornuft i Stand til at dømme rigtigt om hvad der foreskrives os, saa blive vi skiondt i Følge denne uden Undtagelse ene rigtige Bevæggrund for vor Handlemaade, efter Omstændighederne, enten lade Kroppe, trevne Klodse, eller rentud Oprørere mod guddommelige og menneskelige Love, Forbrydere, Misdædere; eller vi blive nærige fornuftløse, eller hvad endnu er værre fornufttrodsende, Trældyr, der mod vor Fornufts Bifald, det er mod Samvittighedens Bud, følge andres Forskrifter, som vi erkiende ikke at burde følge.

(Fortsættelsen følger)

Borger = Bennen.

No. 5.

Tiende Aargang.

Fredagen den 3. Februari 1797.

Om Virksomhed.

(Slutning).

„Handle saaledes, som Fornuften tilfiger dig,“ er i Henseende til vor Handlemaades Virkning paa andre Mennesker det samme som vor Religions Stifters guddommelige Grundregel: „Saaledes som J vilde at andre Mennesker skulde handle imod eder, saaledes handler J imod dem;“ men hin Regel indeholder tillige hvorledes vi skulde handle, naar der ikke er Spørgsmaal om, hvad Virkning vor Handlemaade havde paa andre. Reglen indsees let at indeholde det samme, som nyere Philosophers: „indret enhver din Handling saaledes, som om den indeholdt Forskrift for alle tænkende Væsener.“ Den er fremdeles det samme, som hvad andre Sædeligheds Lærere have udtrykt Grundreglen for den menneskelige Handlen: „Gjør alting efter Guds Villie.“ Guds Villie og Fornuftens Bud maae nødvendiggen være eens. Det alvise Væsen kan ikke have givet en Befaling, hvis Indhold skulde stride

fridde mod Fornuftens virkelige Forskrift, kan ikke have villet, at den Fornuft, han gav, skulde være en Hilde for os, der skulde bringe os til at falde, ved at tilraade os hvad der var hans albise Villie imod. Denne Bevæggrund opfylder og aldeles Meeningen af enhver anden Sætning, paa hvilken fornufstige Sædelærere have villet bygget deres Lære. „Sog din Guldkommenhed,“ sige de; hvad flyder andet af Reglen, handle fornufstig? — „Sog din Lykfsalighed,“ er unægteligen det samme, naar vi ei ville antage, at Mennesket af Naturen var saa afstye- ligt, at dets Lykfsalighed virkeligen kunde bestaae med andre Væseners Ulykfsalighed.

„Handle saaledes som Fornuften tilfiger,“ denne Bevæggrund indskrænker ikke i mindste Maade Villiens Frihed. Kun den er fri, der bestemmer selv sin Handling og Handlemaade; men den, hvis Handling bestemmes af noget andet end hans egen Fornuft, som er ham selv, bestemmes af Væsener, af Omstændigheder, uden for ham, og er altsaa ufri, Træl. Denne Bevæggrund støder altsaa ikke, som hine andre, vort medfødtte Had til Evang, den Frihedsaand, uden hvilken Mennesket, fornødret, er udueligt til alt godt, uden Moralitet. Kun da er Menneskets Handlinger moralske, og kun for saavidt, naar han bestemmer dem efter denne Bevæggrund.

Eene den kan da og giøre Mennesket dydigt. Kunde man faae os til at troe, at Nytte, at Behagelighed, Fornoielse, Lyksalighed skulde ved al vor Handlen være det almindelige og eeneste Maal, hvortil vi skulde stræbe, naar man da og forvædte vore Lyksaligheds Begrebe, og fik os til at indsee, at Dyd er Lyksalighed, at god Bevidsthed, hvad der end bliver for os eller andre vore Handlingers Folge, gjør os endog i de største Lidelser lykkeligere, end vi i de herligste Aar kunne uden denne Bevidsthed blive; (hvilket er sandt, men hvis Sandhed er i det practiske Liv for det sandfelige Menneske vel ei altid muelig at erkiende) saa ere vi dog ved den Regel uden Bevæggrund til at handle, naar et Tilfælde indtræffer, i hvilket vi ikke skulde vide at afgiøre, hvad der bragte meest Behagelighed eller Lyksalighed, og naar og saavidt Hensynet derpaa ikke kunde komme i Betragtning. Men overhoved indeholder den Bevæggrund. „Handle fornuftigen,“ dog umodsigrligen ogsaa den, „frem din Lyksalighed;“ men den indeholder meget mere: den gjør os ei allene til lykkelige og gode, men ogsaa til kloge, til hoistvirkomme, med eet Ord til fornuftige Mennesker.

Som alle andre Bevæggrunde for en Handling enten opvække os til Trodsen, eller lade os i i uvirksom Tvivlrædighed, eller, ved ringeste Mistolkning, saa let gjøre os til eensidige, til egenyttige, til uselskabelige Væsener, men denne al-

lene

lene er den, som lader os den, ei uden al Dyds, al Moralitets Forkastelse, forkastelige Frihed, den som opfordrer vor kraftigste Virksomhed, alle vore Sønners muntreste Brug — saa, for at den ei skal forlede os ved saadan Virksomhed til at handle tværtimod alle andre i sig sande, rigtige og ædle, skøndt som almindelige ei tilstrækkelige, og let Mistolkning underkastede Grundsætninger, til vor egen og samtligens vore Medvæseners Adelæggelse, er det uomgængeligt, at vi sætte os saavidt muligt i Sikkerhed for, at det, vi kalde eller ansee for Fornuftens Fordringer, virkelig er det; det er at vor Fornuft oplyses, at vi kiende hvad det er, den kan indsee, og hvad der ligger uden for dens Grændse, og at vi rigtigens bedømme dette. Feile vil Mennesket stedse i mange Stykker; det var ellers Gud selv. Ligefuldt skal det følge sin Overbeviisning, endog naar denne er vildfarende. Man antage hvad Grundsætning, hvad almindelig Bevæggrund man vil, hvor vigtigt alligevel, at Fornuften oplyses, brugbargjøres, at vi ved Oplysning og Aands Kultur, sættes i Stand at handle fornuftigen. Dog dette leder til Betragtninger, der ei umiddelbar sigte til det Maal, Borgervæsenen denne Sinde havde for Die.

At Aarsagen til den mindre Grad af Virksomhed, som kan bebrejdes saa stort et Antal af Menneskene, den Uvirksomhed og Lædighed, som uægteligen saa mange af os gjøre sig skyldige i,

kommer for en vigtig Deel deraf, at vi fra de spædse Nar af, i Stedet for at tilholdes at bruge Fornuften, at handle saaledes som den tilfiger, høre saa meget tale om dens Utilstrækkelighed og Upaalidelighed; faae saa liden Leilighed og Opmuntring til at øve og benytte den; maae lade os paabyrde Sætningr og Lærdomme, som i sig selv, rigtig foredragne og forstaaede, ere lyse og sande, men foredrages os ofte af Mennesker, som selv have underkøet Fornuftens Stemme, og ubetinget byde os at tage den fangen under Troens Lydighed: deraf, at vi i Stedet for at anføres til at adspørge i ethvert Tilfælde Fornuftens frie Raad, og faae dens Lov af selvtrænkende, oplyste, dydige Medbrødre opløste, affpises med et tyrannisk: saa skal du handle, fordi jeg saa vil; eller, fordi du ellers skal lide den og den Straf; eller vi anføres til skielende Egennytte, og ilderaadende Selvnokksomhed, ved at kjøbes, at bestikkes til Handling ved Belønninger og Haab: at man ikke opliber og kraftiggør det ædle Had til Evang og Trældom, den ædle Frihedsfølelse, ved at danne os til fornustelkende, fornustefølgende Mennesker, gjørende den Sandhed klar, at vi kun med Fornuftighed ere Væsener bedre end Maskiner, at vi kun ved Fornufts Brug, ved i hver Handling at raadspørge oplyst Fornufts Raad, have Frihed, og vore Handlinger Moralitet; at vi eene ved Fornufts Brug kunne være dydige, eene ved den gode Borgere gode Mennesker, gode i hvert Borgerlighedens Forhold, som Undersaat-

ter eller Statsmedlemmer, andres Medborgere, Familienmedlemmer, Venner, Fædre, Brødre, Børn, hæderværde, lykkelige; ere uden dem foragteligere end Stof og Steen, som i det mindste ei selv have forringet deres Værd: at Ufornuft eller Fornuft uden Oplysning gjør os til det Modsatte, til lade, dorste, flaae, eller til vilde, uroestigtende, fredsforskyrende, Stats- og Hunsstands- Baandet brydende, onde, foragtelige, forhadte, straffkyldige, Daarer, Forbrydere og Trælle; at kun Mangel paa denne Oplysning, som paa Fornuftighed, gjør det nødvendigt at behandle os som Trælle, ved at tvinge os til at handle saaledes som oplyst Fornuft kunde have bestemt os til friligen at handle: at Fornuft, Evangshad, Frihedsaaend, Lyst til Lyksalighed tilhobe raabe til os: værre virksomme, nytter enhver eders Gøne, opfylder hvert Øieblik saa meget mueligt med gavnlige Daad — dette var det Borgervennen denne Gang havde, som nu fleet, at prøve paa at sætte i lys.

P.

Brandspande.

I Böhmen bliver Brandspandene flettede af Straae og sammenheftede med Vidier. Men paa det at de kunde holde Vand, saa beeger man dem indvendig. Hertil tages tre Pund Beeg og et halv Pund Tælle. Dette bliver smeltet over Ilden og blan-

blandet med fint stødt Teglsteen, og derpaa indvendig udgydet over Spanden. Tiære, som er stærk bedet og blandet med pulveriseret Teglsteen, kan og meget tiene hertil.

Brandspande af dette Slags ere meget lette at forfærdige, og herved kunde spares overordentlig meget Læder. Saadanne Brandspande ere alletider tatte og vare længere end de af Læder.

Middel til alletider at have friske Æg.

Æg ere ikke allene et behageligt, men endog et nyttigt Næringsmiddel, og søges saavel af Rige som af Fattige, og kunne bruges baade af Sunde og Syge.

Man har i lang Tid udtænkt mange Midler til denne Hensigt. Saaledes har Reaumur iblandt andre raadet at overtrække Æggene med en Fernis, Olie, Tælle og deslige. NoGLE af disse Midler ere simple nok, men de udfordre saa megen Tid og Opmærksomhed, som man ikke alletider kunde anvende derpaa. Et simpelt Middel er følgende: paa den Tid da Hansene lægge Æg, anskaffer man sig saa mange friske Æg, som man kan behøve. Man koger disse Æg i kogende Vand, ikke for meget og heller ikke for lidet, saaledes som man i Almindelighed bruger dem til at spise. Herpaa tager man dem ud af Vandet, merker dem med Blyant. Man igien-

ta-

tager dette saa ofte til man har saa mange, som man behøver til sin heele Provision. Nu maa man see til, at alle de Æg, som man har kogt paa en og samme Dag blive for sig selv mærkede, paa det at man kan spise dem først, som man først har kogt, og at man siden efter bruger dem, som man tilsidst har kogt. Naar man nu vil bruge disse Æg, saa kaster man dem i middelmaadig varmt Vand, men ikke kogende, og lader dem deri ligge saalænge, til de ere giennemvarmede, da de vare tienlige til at spise.

De Æg, som paa denne Maade ere tilberedte, have Smag og Anseelse, og saa megen Lighed med de friske Æg, at endog de, som have den fineste Smag, ikke kunne stille dem fra Æg som ere lagte paa samme Dag. Man kan paa denne Maade holde Æg friske i flere Maaneder efter hinanden, og man har bemærket, at Æggene i den tredie og fjerde Maaned lide ingen anden Forandring, end at den Hinde som omgiver Ægget bliver lidet tykkere, men hvorved Ægget ikke taber det ringeste i sin Godhed.

Nicolai Bøtcher.

B o r g e r = B e n n e n .

No. 6.

• Niende Aargang.

Fredagen den 10. Februari 1797.

• Anmeldelse.

Bed Koncerten i Frue Kirke den 22. Jan. sidst.
var Indtægten i alt . . . 566 rd. 3 Mk. 5 \textasciix .
Udgifterne . . . 258. ' ' ' ' .

Altsaa Overskud 308. rd. 3 Mk. 5 \textasciix .

Naar det anmerkes, at i Indtægten er beregnet omtrent 800 Kantater a 4 \textasciix , samt at adskillige Kjøbere have betalt deres Billetter over den fastsatte Priis; saa sees, at ikkuns lidet over 3000 Billetter ere udsolgte, at altsaa henved 1000 Mennesker have indtrængt sig uden Billet. Dette kunde endnu have været ubetydeligst, dersom ikke maaskee iblandt disse just fandtes de, der viste sig meest uordentlige og uartige. At ellers Tumulten og den derved forarsagede Skade ikke har været saa stor, som den udraabes — skiondt vi vel føle baade Uansændigheden deri, og Ubehageligheden deraf, — kan ikke bedre bevises end naar vi sige, at Regningen for Reparationer fra Snedker, Smed og Glarmester beløbe tilsammen 5 rd. 3 Mk. 3 \textasciix .

For.

Forslagene til nyt Repræsentant-Balg udbe-
des jo for jo hellere fra de Klassifikationer, som ei
endnu have indsendt samme.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses Selskab.

H. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Hofved.

Middel til at formindste Sukkerets Brug.

Sukker er nu bleven saaledes en Nødvendig-
hed for alle Stænder, at den bliver brugt saavel
af den Rige som Fattige. Da Sukkeret i sin Prus
bliver næsten hvert Aar dyrere, saa maa man i
Tide være betænkt paa, saavidt som mueligt og hvor
det kan lade sig gjøre, at bruge andre Midler i
dets Sted. Iblant alle de søde Ting, som Natu-
ren frembød, er maaskee Honningen den brugbarste
til denne Hensigt. Man pleier at indvende imod
Honningen, at den ikke har den fine Smag, som
Sukkeret, og er maaskee heller ikke saa tienlig for
en svagelig Mave som Sukkeret. Hvad Sundhe-
den angaaer, da er den, som har en svag Fordøielse,
kuns lidet tienlig med søde Sager, enten de ere saa tilka-
vede med Sukker eller Honning. I Henseende til
Smagen, da kan man paa en let Maade betage
Honningen sin Smag. Maaden som det bedst skeer paa,
er korteligen denne. Man tager den klareste og
hvideste Honning, lader den smelte, skummer den
flit-

flittig af, og naar den er behørig afklaret, kaster man 5 til 6 Gange efter hinanden et Stykke Jern eller Søm, som man hver gang gjør gloendes paa Gløder, og gyder tillige til hver halv Pund Honning en Spisestee fuld Brændevin, hvorved Honningsmagen gandske taber sig, og de Sager som ere indsyltede med saadan Honning, især Kirsebær og Ribs, faaer ikke allene en bedre Udseende, men blive endog mere velsmagende, end de, som ere syltede med Sukker. Mogle paastaae, at saadanne med Honning syltede Sager skulde være meget sundere end de, som ere tillavede med Sukker.

Honningen koster langt fra ikke det halve af det som Sukkeret. Man behøver heller ikke saa stor en Qvantitet af Honning som af Sukker, 24 Lod Honning kan naae lige saa langt som 32 Lod Sukker. Restaurateur Holzen af Hamborg, der tillige handler med Syltetøier, skal have samlet sig en betydelig Formue allene derved, at han til sine syltede Frugter, Liqueurer og andre Conditorbare ikke har brugt Sukker men den hvide Honning. Han faaer sin Honning som han bruger dertil fra Ungarn, Wallachiet og Spanien. Maa skee at vores Honning, naar vi udsøgte den hvideste og bedste, kunde om ikke i Henseende til Synet, saa dog i Smagen være lige saa god.

Edderkoppen en Veirprophet.

En naturkyndig ved Navn Isjournal, der er bekiendt ved sine lærde chemiske og physiske Arbeider, har med en ualmindelig Omhyggelighed iagttaget deres Arbeide, hvorved han har faaet Leilighed til at bemærke saavel deres Noiagtighed, som Fiinhed, Regelmæssighed og sindrige Naade, med hvilken de i deres klebrige Traader indvikle de Insekter, som de ville fange. Desuden har han bemærket, at den er meget omsøende for Electricitæt, og kan bruges som et Barometer. Naar Veiret vil blive meget slet, saa lade de deres Arbeide gandske ligge, og holde sig roelige i en Krog. Ved foranderligt Veirligt arbeide de over en liden Diameter, i det nemlig de Punkter, hvor de anligge deres Traade, ere ikke langt fra hverandre. Saa snart det derimod er godt og bestandigt Veir, saa tage de fat paa deres Arbeid, og det ikke allene med en overordentlig Virksomhed, men de udbrede og deres Spind over et betydelig større Rum. Edderkopperne gjøre og meget noie Forskiel paa en Regn, hvorpaa følger godt Veir, og et fugtigt Veirligt, som man neppe kan merke paa Barometret, men som er Forberedelse til et vedholdende slemmt Veirligt.

Noget om Kullenes Anvendelse til at forbedre raadent Vand, og over Kullenes Nytte i Almindelighed.

En af Kullenes merkværdigste Egenheder, og som Loviz først har bemærket hos samme, er en hastig Forsyrrelse af den stinkende Lugt, som man bemærker hos Risd, der er gaaet i Forraadnelse, saas snart samme bliver indæltet med fint stødt Kul, saa hører den stinkende Lugt gandske op, og der bliver kun en liden Lugt tilovers af det flygtige Ludsalt.

Men Kullet standser ingenslunde den Forraadnelse, som der en gang er kommet i Risdet, thi endog i Forbindelse med samme gaaer Risdet gandske i Forraadnelse, uden altsaa i den egentlige Forstand at være et Middel, som imodstaaer Forraadnelse, indskrænker sig dets Kræfter kun paa Uddunstningen af det raadnende Stof.

Disse Egenheder hos Kullene bragte Kels paa den Tanke, at bruge dem til at forbedre raadent lugtende Vand. Han gjorde derfor i Januar 1789 de første Forsøg, som gandske udfaldt efter Ønske.

At forbedre raadent Vand formedelst Kul, er saa let, simpel, og saa lidet kostbar, at der fra denne Side betragtet ikke kan være noget i Veien. Ved alle disse Forsøg har Kels blandet mere eller mindre fint stødt Kul med Vandet, eftersom dets Forraadnelse var stor eller liden, og rystet det nogle Minuter med Vandet. Ofte naar han strax

tog den fornødne Mængde af fint stødt Kul, forsvandt Vandets modbydelige Lugt ved den første Berørelse. Siden efter at skille Vandet fra Kullet er ikke forbunden med nogen Vanskelighed, og kan endog i det større let blive iwerkfat.

Man pleier ellers paa Søreiser at anprise Ventilation som et fortrinligt Middel, til at betage Vandet sin flygtige slette Lugt, men efter Korsters Bidsnesbyrd betager det ikke al den slette Smag og Lugt, som der findes hos Vandet. Det samme gielder og om at ryste et aabent Vandfad, som Maskov og Lind have anpriset som nyttige. Den sidste anpriser og at koge det raadnede Vand ikke hastig men længe, saavel som en Tilsætning af Alun. Men Kels fandt efter mange Forsøg, at det første var gandske unyttig, at det anpriste Alun var gandske uden Virkning. Tilsætning af Alun er heller ikke fordeelig for Sundheden.

Hr. Korster raader ulædsket Kalk som et ypperligt Forbedringsmiddel til raadent Vand, og han er af den Meening, at de raadnede Deele af Vandet vare af en Svovellever Natur, som skulde fældes til Bunds ved Kalken. Saa vist det er, at Svovel kan paa denne Maade fremkomme, saa er det dog ikke afgjort, at Vandets raadnede Deele enten indeholde en fuldkommen Svovellever eller Svovelluft. Thi Kels har forsøgt at svangre Vand med Svovellever Luft, men det var ham ikke muligt med Kul betage saadant Vand denne Lugt. Omendskiøndt raadent Vand, der har selv samme
Lugt,

Lugt, dog ved Hielp af Kul i en Hast befries fra den stæmme Lugt, Salpetersyre tilbeiebringe heller ikke den ringeste Forandring i saadant Vand, hvilket dog skeer med Vand som er svangret med Leverluft.

Ulædsket Kalk anseer dog Kuls som et hyppigt Middell i Forbindelse med Kulstov, til at forbedre raadent Vand, især naar samme indeholder meget Extractivstof, da tilbeiebringer Kalken et Bundfald, afklarer Vandet og gjør det fuldkomment gennemsigtigt. Det skeer nu hastigere og fuldkomnere, jo mere Vandet er gaaet frem i sin Forraadnelse; men aldrig kan man med Kalken alene betage Vandet sin stette Smag. Kalkens Forbindelse med Kulstet viser især en fortrinlig Nytte i saadant Vand, hvori Hor har lagt og raadnet.

Saadant Vand har som bekiendt en høist modbydelig Stank. Dette Vand, som Kuls anstillede Forsøg med havde en sort blækartig Udseende, ulædsket Kalk, som havde lagt lidet i Luften, gjorde det i en kort Tid fuldkommen klart og gennemsigtigt, i det de sorte Flokker faldt til Bunds tilligemed Kalken.

Men den stæmme Lugt blev slet ikke forstyrret ved Tilfætningen af Kalken, men meget mere forsaget, og kun Kulstov var i Stand til at befrie det fra samme. Paa samme Maade befriede Kuls ureent Vand, hvort brun Kaal havde raadnet, gandske fra sin Ureenlighed, og gjorde det gandske klar, men for at betage det sin Lugt, maatte han bruge Kul.

For

For nu at fiske Vandet ved den Kalk, som der er bleven i Vandet, har man anbefalet Luftsyre, men dette Forslag kunde have sine Vanskeligheder, og bedre var det vel at bundfælde Kalken enten ved Vinsteensyre eller Vitriolsyre.

Maaskee kunde man i det store betiene sig af rensed Vinsteensyre, som ligeledes bundfælder Kalken. Enhver Forraadnelse, som Vandet undergaaer, saa taber det noget af sin vederqvægende og pirrende Smag, som Kullet heller ikke er i Stand til at give det igien. Maaskee var Luftsyren et tjenligt Middel til igien at give Vandet sin forfriskende Smag.

Salpetersyret Sols, som Doctor Hahnemann har anbefalet, som et kraftigt Antisepticum, om hvilket han forsikrer, at det = 1: 100000 som er blandet med Vand, skulde i Skyggen beskytte det imod Forraadnelsen, fandt Kels ved raadent Vand uden Virkning. Den slemme Lugt derved blev ikke det mindste forbedret, der fremkom strax et fortagtigt Bundfald, og efter nogle Timer fandt man Kløkker paa Overfladen, som havde en metallisk Glans, og fuldkommen Anseelse af Sølvet. Leerjord har Bekmann anprist til at forbedre Vandet. Kels gjorde ligeledes Prøve dermed, men de faldt ikke gunstige ud. I det ringeste gjorde det ikke Kullene Rangen stridig.

(Fortsættelsen følger).

Borger-Bennen.

No. 7.

Tiende Aargang.

Fredagen den 17. Februari 1797.

Anmeldelse.

For indkomne Penge er kjøbt en Credit-Kasse Obligation med kongl. Garantie paa 500 rd. No. 42.

Da endnu Forslag mangle frá 2 a 3 Klassifikationer til nyt Repræsentant-Valg, udsættes Generalforsamling til videre.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. Høftved.

Noget om Kullenes Anvendelse til at forbedre raadent Vand, og over Kullenes Nytte i Almindelighed.

(Slutning).

Imedens Kels gjorde sine Forsøg, fik han Vand af Amsterdamer Stadsgraver, som i en høj Grad var fordærvet, hvor Kullene ligeledes viste sig

fig som et fortrinligt Forbedrings-Middel, og kunde uden al Tvivl paa denne Maade have giort Vandet drickeligt, naar det ikke tillige indeholdt Kalksulfat, som ikke paa denne Maade lader sig adskille.

Kullene forbedrer og den ubehagelig raadne Smag, som der findes ved adskillige naturlige Bænder, naar man kun lader Vandet løbe igennem en Deel Kulstøv, hvorved man har den Fordeel, at de fremmede Deele, som ere blandede med Vandet, ofte blive tilbage, og man faaer et meget klart Vand.

Kullene allene ere og i Stand til i en lang Tid at bevare Vandet imod Forraadnelse. Han blandede Kullene med Vandet, og fandt, at det efter et Aar var gandske uden al Spor af raadnende Lugt, og han forklarer den Kraft hos Kullet deraf, at det strax optager de udviklede raadnende Deele, som derved blive sat udaf Stand til som Ferment at virke paa de andre raadnende Deele i Vandet. Det vilde lønne Umagen paa Søreiser at forsøge Kullene i det store. Iblandt alle Slags Kul vise Kul af Planteriget sig fordeeltigt til Vandets Forbedring, omendskiødt Steenkul og selv dyrisk Kul ere ikke uden al Virkning paa Vandet. Men Brunsteen fandt Kalk at være uden al Nytte. Kullene kunde og paa Søreiser tiene til mangen vigtig Brug, for Exempel at bevare saltet Kiod fra Forraadnelse.

Det

Det er ogsaa nyttigt naar man salter Kiødet, at man strax blander en Deel Kul iblant Saltet, da Kiødet bedre holder sig, og man kunde maaskee og derved spare paa Saltet.

Hvor let og hurtig kunde ikke Kulpulver tiene til at forlade det ildstinkende Vand i Skibene, som ei gandske kan bringes ud ved Pumperne, og hvilket raadent Vand ellers bidrage meget til at fordærve Luften paa Skibene.

Biergraad Crel har for længe siden gjort de Forslag at bruge Kulpulver til at forbedre det stinkende Vand, som der findes i Rendestenene. Det kunde vel og med Nytte bruges til den ubehagelige Lugt, som der findes paa vore Vandhuse.

Man kunde og anvende Kullene i Hospitalerne for at holde de stinkende Uddunstninger tilbage, som bidrage meget til at fordærve Luften.

Den ubehagelige Smag, som der undertiden er hos Brændevin, kunde og derved formindskes, naar man ved Destillationen kom et til to Lod Kulpulver til hver Pot Brændevin.

Som Lægemiddel anprises det i forskjellige Sygdomme. Jeg vil kun her anføre et par Exempler. Hofraad Mönich har med god Virkning brugt det i galligte Forraadnesses Febre. Han gav det sex Gange om Dagen, og et halv Qvintin hver Gang. Uden-

dig har han ligeledes brugt det i gamle Saar, og naar han paastrøede det i Pulver, saa betog det Materien i en kort Tid den slemme Lugt. Hvorfordeelsagtigt vilde Kullene ikke være til at betage utaalelige Lugt, som der findes ved Beenstade og Krebsagtige Saar, et Onde som man hidtil ei har vidst noget Middel imod.

Kuls har ligeledes med Nytte brugt det i gamle Saar, og inderlig troer han ogsaa, at man med god Nytte kunde gjøre det, naar der er raadnende stinkende Stof i de første Veie. Kuls troer og at man med god Virkning kunde anvende Kul blandet med Vand, for at borttage den lugtende Aande, som adskillige Mennesker ere plagede med.

Imod Orm roses det ligeledes som et ypperligt Middel.

Naar man har spist seedt Mad, og man da efter Maaltidet bemærker, at det feede staaer op i Halsen, da skal Kul og være et meget nyttigt Middel. Man tager omtrent et halv Qvintin eller god Theeskefuld paa Gangen. Det Trækul, som man vælger til denne Brug maae være vel udbrændt, som man kiendte derpaa, at de ere lette, og uden Vanskelighed kan stødes til fint Pulver.

Nogle nyttige Bemærkninger for Søreiserende, af Doctor Benjamin Franklin.

Jeg har nu, siger denne Mand, læst Aviserne over et halv Aarhundrede, og der gaaer kunns saa Aar forbi, at man jo læser i Aviserne, at man har funden Skibe i Søen, som gandske har været forladt af Mennesker, og hvori man har fundet at Vandet har staaet til en vis Høide, men desuagtet ere de dog blevene reddede og lykkeligen bragt ind i Havnen. Naar sige forladte Skibe ikke findes i Søen, som strande ofte gandske allene paa en Kyst. Mandskabet af saadanne Skibe, forlade det, tager deres Tilflugt til en Baad, og blive undertiden optagne af andre Skibe i Søen. Stundom naae de til Kysterne, og stundom horer man ikke mere til dem. De som imellemstunder aflegge Regnskab for saadant et Skib, sige: „at det er bleven lek, Skibet har taget imod mere og mere Vand, og fordi de ikke har haft nogen Haab at redde Skibet, saa have de forladt det for ikke at gaae under tilligemed Skibet.“

Naar et Skib paa Bunden bliver lek, saa trænger Vandet ind med en stor Kraft, som det faaer af Trykningen af den Vandpille uden for Skibet, som retter sig i Henseende til sin indtrængende Kraft efter den Forskiel, som der er imellem Vandets Overflade i Skibet og Vandets Overflade i Søen. I Begyndelsen trænger det derfor ind
med

med en stor Kraft og i større Mængde, end det siden efter kan indtrænge, naar Vandet i Skibet bliver høiere. I Bunden er Skibet og smallere, saa at en lige Mængde Vand, som trænger ind i Skibets snevre Deel, i det samme stige høiere, end der hvor Skibet er rummeligere. Dette forøger Skrækken. Da nu det indtrængende Vand alletider bliver mindre, jo nærmere Overfladen af det indvendige og udbvendige Vand kommer hinanden, saa kunne Pumperne, som i Begyndelsen aldeles ikke vare i Stand til at holde Stangen med det indtrængende Vand, siden efter formaae at hindre dets Stigen, og Skibsfolkene kunde med stor Sikkerhed have blevet i Skibet, og ikke havt nødig i en aaben Baad at vove sig i rum Søe.

Foruden at Overfladen af det indvendige og udbvendige Vand komme hinanden nærmere, kunde der og i Tiden indtræffe andre Aarsager, som kunde forhindre Skibene at synke dybere. Det stigende Vand i Skibet kan træffe paa Deele af dets Bygning, som ere af lettere Træ, paa tillukte ledige Rister, tætte ledige Vandfade, og især naar de ligge faste og si kunde drives i Betret, saa maa de hielpes til at holde Skibet oven Vandet. Meget af det Gods, hvoraf Ladningen bestaaer, er specifikt lettere end Vandet. Alle disse Ting forstørre Skibets Last, saalænge de ere oven for Vandet, og Skibet gaaer i Forholdet til deres Tyngde dybere. Men saasnart disse Ting komme i Vandet, og de ligge

saa

faa fast, at de ikke kunde drives i Veiret, saa tiene de tværtimod til at lette Skibet i Forhold til den Vægt, som de ere lettere end Vandet. Ogsaa maa man betænke, at heele Skraaget af et stort Skib kan saaledes blive bragt i Ligevægt, at kun nogen faa Rod mere eller mindre ere i Stand til enten at nedsynke Skibet, eller holde det drivende. Fremdeles gives der visse tunge Ladninger, som ere af den Bestaaffenhed, at saasnart de komme i Vandet, opløses de og derved lette Skibet, saasom Salt og Sukker *). Fremdeles er jeg og overbevist om, at de omtalte Vandfæde, hvoraf man alletider paa Krigsskibe have en betydelig Mængde, ofte have kundet redde Skibene, som enten ere sunkne i en Batallie eller og siden efter gaaet under; hvilke gierne kunde have været reddet, naar man havde gjort sig det til en uroffelig Regel, strax at tilspaaende de ledige Vandkar, og at lægge dem paa de behørigte Steder. Da jeg nu taler om at synke, saa maa jeg berøre den Brug, som Chineseerne have,

*) Dette synes kun for saavidt at være rigtigt, som at det indtrængte Vand, som næsten er mættet af det, som det har opløst af Ladningen, ved den bestandige Pumpen bliver bortkaffet, og der kommer andet Søvand isteden derfor. Saa længe altsaa at den Ladning ikke i en kort Tid lader sig saaledes opløse af Søvandet, at det ved Pumpene kan kaffes bort, saa længe bliver der kun siden Trost for dem, som ere paa saadant et Skib. Fremdeles lærer Erfaringen, at saadanne Skibe som ere ladte med Salte eller Sukkere, stundom komme op af Vandet igjen, efterat de i nogle faa Dage havde været sunkne under Vandet.

have, som inddeele Rummet af Skibet ved tæt kalfatrede Afdeelingen i Kamre, saa at naar en Lef freinkommer i een af disse Inddeelingen, det da ikke har nogen videre Indflydelse paa nogen af de andre, og om endogsaa Vandet i en af disse Afdeelingen i Skibet staae lige med Søens Overflade, saa vilde det dog ikke være istand at sænke Skibet. Vi have ikke eftergiort dette. Aarsagen er maaskee, at man ikke saa beqvem kunde rumme saa meget Gods o. s. v. Dog troer jeg, at det vilde lønne Umagen, da derved Affekuransen vilde rimeligviis blive lettere, og Passagererne vilde formodentlig betale mere for at fare paa saadanne Skibe, da de der være mere sikre.

Men da vore Søfolk ere meget kiække; saa foragte de al Fare, og frygte for at blive anseete for Poltrons, ifald de indførte saadanne lignende Indretninger til deres Sikkerhed.

Trykfeil i No. 2.

Pag. 11. Lin. 2. for Gadstrup og Lyo, læs: Gadstrup og Svo.

Nicolai Bøtcher.

Borger - B e n n e n .

No. 8.

Tiende Aargang.

Fredagen den 24. Februari 1797.

Anmeldelse.

Førstkommende Mandag den 27. Februarii bliver Generalforsamling paa sædvanligt Sted Kl. 5 Eftermiddag, og da adskillige Ting, som ei taale længere Opsættelse, skulle afgjøres, ventes fuldt Møde.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

H. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Høftved.

Noogle nyttige Bemærkninger for Søreisende af Doctor Benjamin Franklin.

(Slutning)

Mange Søfolk vilde troe, at Forfatteren havde gjort sig unyttig Umage, thi de have i Al-

min-

uindelighed en Afstye for Landfolkene's nyttige Raad, som de ansee for uvidende, og holder dem for ganske uduelige til at give et Raad, som i Henseende til Søefarten var værd at følge, omendstjont det er ustridigt, at Søefolkene's fleste Værktøi ere opfundne af Landmænd. I det ringeste var det første Fartøi, som blev bragt paa Vandet, ustridigt bygget af en Landmand.

Naar nogen skal gjøre en lang Søereise, saa gaa han vel i, om han nogen Tid holder sit Forehavende hemmeligt. Han vil ellers i sit Forehavende bestandig blive forstyrret af sine Bekjendtere og Venner, som ikke allene berøve ham Tid, men endog bringe ham et og andet udaf Tankerne, saa at, naar han kommer i Søen, han har den Ubehaglighed at erindre sig paa Forretninger, som han skulde have haft afgjort, paa Regninger, som han skulde have betalt, paa Bequemmeligheder, som han vilde have forskaffet sig.

Man kan ikke alletider selv udsøge sig en Capitain: omendstjont den hele Trøst paa Reisen for en stor Deel kommer an paa hans personlige Karacteer, fordi man paa den hele Reise er indskrænket til hans Selskab og anbefroet til hans Førelse. Naar han er en fornuftig selskabelig god, og forbindtlig Mand, saa vil man blive desto lykkeligere, der gives saadanne. Men skulde det hændes sig at han er anderledes, og han er en duelig, paa-

pas,

passende, aarvaagen og ved Skibets Kjørelse virksom Mand, saa undskyldte man det øvrige, thi det er Hovedegenskaberne.

Hvad for en Accord man endog har indgaaet med Kapitainen, om det Proviant, som han har anskaffet for Passagererne, saa er det dog allestider godt, at have Levnetsmidler hos sig, som man selv kan befale over.

1) Godt Vand, thi det man har paa Skibet er ofte slet. Man kan være sikker paa at have godt Vand, naar man lader det øse af en klar Kilde eller Brønd, og gemmer det i rene gode Flasker eller Steenkrukker, 2) godt Thee, 3) malet Kaffe, 4) Chokolade af en god sort, 5) Viin som man helst drikker og Most, 6) Rosiner, 7) Mandelker, 8) Eg indsmeltet i Fedt, 9) Capitaire Syrup, 10) Spirituose Drikke, 11) Citroner, 12) Sukker, 13) Brød, 14) Suppekager, 15) Egebakker. Det er ikke Umagen værd at tage Høns med sig, naar man ikke kan lade dem fore og varte efter sit eget Behag. Saaledes som de sædvanlig blive behandlede paa Skibene, blive de mestendeels Syge, og deres Kød bliver seit og haardt som garvet Læder. Faar og Sviin ere de bedste Dyr at have til Søs for at have frisk Kød, i det Faarekød er i almindeligt maadeligt, Svinekød derimod er herlig.

Det er mueligt at Kapitainen kan have taget faa meget Forraad med sig, at der af den liden Proviant, som man selv har bragt med sig bliver kun brugt lidet eller intet. Men sædvanlig er der og paa Skibet andre Passagerer eller Medreisende, som gjør Reisen med for en liden Pris. Disse ligge hos Skibsfolkene, og der bliver ikke givet dem andet end Matrosernes sædvanlige Skibskost. Disse Folk ere i almindeligen meget elendige, undertiden Sæsyge, ogsaa kan der være Fruentimmer og Born iblandt dem. I saadan en Stilling, hvor der er ingen Leilighed at gaae til Torvs og indkøbe sine Fornødenheder, kunde og mange Ting af saadant lidet Forraad være meget nyttigt til at bringe Sundheden tilbage igien, opholde Livet og at gjøre Ulykkelige Lykkelige, og derved forskaffer man sig en stor Forsielse.

Det allerværste paa de almindelige Koffardie Skibe er Kogeriet. De have ingen udlærte Kokke, og den, der er mindst oplagt til Søfarten, bliver gierne ansat til Kok, hvorved han viser sig ikke allene høist uvidende, men endog meget ureenligt. Matroserne pleie derfor at sige: Gud giver Maden, men Kanden koger det. Frommere Søfolk, som ere tilbøieligere til at troe, at Himlen ordner Alting til vores Bedste, maae gierne troe, at fordi Søelusten og den uafbrudte Bevægelse ved Skibets Slingring opvækker en ualmindelig Appetit, at

flet-

flotte Kofke naadigst ere beskikkede for at bevare os fra at overlade vores Mave, eller og at flutte Kofke ere beskikkede for at bevare fra Hungersnod. En Reifende, fom ikke vil finde fig i faadan en Skiebne, kan ved Hielp af en Spiritus Lampe og en liden Stegepande sætte fig i Stand til at berede adskillige smaae Ting for sig selv. Iblandt andet Forraad kunde det og være nyttigt at tage kogt Riød med sig, hvilket naar det er godt kogt, kunde holde sig længe. En liden Blif Stegeovn, fom med den aabne Side bliver sat imod Hden, er ligeledes et meget brugbart Reiseredskab. En af sine egne Folk kunde meget beqvem deri stege et Stykke Beede eller Svinefiød. Undertiden faaer man Lyst til at spife et Stykke indsaltet Riød af Skibsfolkenes, fom ofte er meget godt, faa vil man finde at Mosten er det bedste til at slukke Tørsten, fom saltet Riød og Fiøf forarsager.

Det sædvanlige Skibstøebak er manges Lænder ikke i Stand til at tygge. Ved Kysten bliver den blødere. Men Brød, fom er tvende gange bakte er ulige sundere, thi da dette bestaaer af Brød, fom er syret, skaaren i Skiver og nok engang baget, faa suger det lettere Vand til sig, opblødes lettere, fordøies hurtigere, og er derfor sundere end usyret Skibsbrod. Naar Erterne koge haarde, faa kommer man en to pundig Kugle i Potten, fom ved

Ski

Skibets Bevægelse i en kort Tid maler dem saa fine som Senop.

De Tilfælde, som jeg i Søen haver oplevet med de store Suppeskaaler ved Bordet af Skibets Bevægelse, opvække hos mig det Huske, at vores Potremagere, Kandestøbere, vilde gjøre Suppeskaalene med Afdeelingen, som bestode af flere sammensøiede smaae Rum, af hvilke enhver omtrent kunde rumme en Portion Suppe for et Menneske.

Naar nu ogsaa Skibet krænges til Siden, saa vil da ikke Suppen løbe Strømmeviis over Randen af Fadet og ind paa Skidtet af de Folk som sad der omkring og skolde dem, som skeer imellemstunder, kunsk den vilde udgyde sig i de smaa enkelte Rum.

Man tillade mig endnu til disse smaa Ting at tilføie nogle faa almindelige Bemærkninger. Naar Skibsfarten bliver anvendt til at tilføre nødtørftige Lande de nødvendige Fornødenheder, og at forekomme Huusgerðnod, som for denne Kunsts Opfindelse har været hyppigere og mere ødeleggende, saa er den uden Tvivl en Lykke for det Menneskelige Kion. Men bliver den kunsk anvendt til at bringe overflødige Ting, saa er det et Spørgsmaal, om de Fordele, som den tilveiebringer der kubes med saa mange Menneskers Liv, som vove sig i Søen
 staaer

staaer i et rigtigt Forhold. Men naar den bliver brugt til at røve Kjøbmandsbare, og til at bortføre Slaver, saa forstørrer den vensynligten Massen af den menneskelige Elendighed. Det er forfærdeligt, naar man betænker, hvor mange Skibe og hvor mange Menneskers Liv der voves, for at hente Thee fra Kina, Kaffe fra Arabien, Sukker og Tobak fra Amerika, altsammen Sager uden hvilke vores Forsfædre levede meget lykkelige.

Sukkeret allene beskæftiger tusende Skibe og Tobakken næsten lige saa mange. Om Tobakkens Nytte lader sig kun sige lidet, den er snarere til Skade for Sundheden end til Nytte, og i Henseende til Sukkeret, hvor meget bedre vilde det ikke være, naar vi opgav den Behagelighed af nogle faa Minuter tvende gange om Dagen at drikke det i Kaffe og Thee, og derved forhindre den Grusomhed, som der foregaaer ved dets Plantning. En berømt moralsk Forfatter af den franske Nation siger: Naar jeg overveier den Krig som vi tilveiebringer i Afrika for at faae nye Slaver; det Antal af Folk, som omkomme i Krigen. De mange Fanger som døe i Krigen, de mange Slaver, som derpaa døe under Reisen af Sygdomme, slette Lebnetsmidler, uren Luft o. s. v., hvor mange der siden efter omkomme i Elendighed i Slaveriet. Saa kan jeg ikke see noget Sukker uden at tænke, at det er bestænket med Menneskeblod. Han kunde endn
gier

gierne have tilføiet, de Krige, som vi føre, for at erobre disse Sukkerøer fra hverandre, og igjen at tage dem. De Flaader og Armeer, som der ved disses Foretagende omkomme, saa havde han sikker seet sit Sukker ikke bestænket, men ganske farvet Skarlagenrød med Menneskeblod. Ved disse Krige, som de Europæiske Søefolk føre, betale Indbyggerne i London og Paris deres Sukker meget dyrere end Indvaanerne i Wien, der ligge næsten tusinde engelske Mile borte fra det store Verdens Hav. Hine koste det ikke allene den sædvanlige Priis, som de betale for det, naar de kjober det Pundeviiis, men endog alt det, som de maae give til at underholde Flaaden og Krigshære, som stride for Sukkeret.

Nicolai Bøtcher.

Borger = B e n n e n .

No. 9.

Tiende Aargang.

Fredagen den 3. Marts 1797.

Anmeldelse.

S General Forsamlingen den 27. Februarii sidstleden bleve følgende optagne som Medlemmer i Selskabet:

- 1 Hr. Grosserer F. Potter paa Christianshavn
- 2 Mad. Cilia Hofmann, paa Vandkonsten
- 3 Rismand Herman Richter
- 4 Hr. Knud Jørgensen, paa Konferentsraad
Ankers Contoir
- 5 Truels Nissen, paa Blacks Enkes og Comp.
Contoir
- 6 J. E. Møller, Koffardie Kapitain
- 7 Kapitain og Brygger Thostrup
- 8 Tchandler Weisler
- 9 Andreas Petersen, Vognmand
- 10 Niels Nørager, ligesaa
- 11 Christian Gorm Lamkilde, Kand. i Theol.
- 12 Andreas Spangenberg, ligesaa
- 13 Thomas Møllerup, Brændeviinsbrænder

- 14 Peter Carstensen, Vognmand
 15 C. P. Casse, Urtekræmmer
 16 Inspektør Wilde
 17 B. Ditzel, Urtekræmmer i sin Hustrues
 Mad. Lysholdt No.
 18 Rasmus Leerbech, i sin Hustr. Brændevbr.
 Wallings Enkes No.
 19 Frederich Sprenger, Brodbager i sin Hustr.
 Mad. Mollers Sted
 20 Skoleholder Engelsen
 21 Skrædermester J. M. Sommer
 22 Lindbævermester Casper Kshlert
 23 Urtekræmmer svend Petersen
 24 Student Hansen
 25 — Anderssen
 26 Hr. Justitsraad og Prof. Bugge
 27 Kapitain Weizmann, af Kronprindsens Re-
 giment
 28 Kapitain og Brygger Rønneman
 29 Leutenant Hejn, af Kongens Regiment
 30 v. Asperu Volonteur i tydske Cancellie
 31 Storch, Bogholder paa Schimelmans Suk-
 kerhuus
 32 Lund, Spisemester ved Børnehuset
 33 J. Boesen, Kopist i Rentekammeret
 34 J. Holm, Urtekræmmer paa Christians-
 havn
 35 Christensen, Stivelse Fabrikør
 36 Brændeviinsbr. Bang, i sin Hustrues Mad.
 Petersens No.

37 Sergeant Mandras Enke, i sin afdøde Mands Sted

Desuden har Enighedsselskabet tegnet sig for et Exemplar af Borgervennen fra Aarets Besyndelse.

Revisionen af forrige Aars Regnskab have Hr. Justitsraad Wilkens og Hr. Brygger Bogel paataget sig, ligesom ogsaa Hr. Sekretair Pram, Hr. Kapitain v. Thun og Hr. Regiments Quartermester Wolquarts have lovet at være overværende ved Dokumenternes Aflevering til den nu tiltrædende Administrator Hr. Grosserer H. Wasfard. Alt i Følge Lov. 4 Kap. 10 og 19 §.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. Sofstved.

Om Afgtelse for Videnskaber.

David Hume, een af Englands bedste Skribenter, udmærket Historieskriver og Philosoph, siger et steds:

„Vi kunne ikke rimeligen vente, at et Stykke uldent Gods vil blive arbeidet til Fuldkommenhed hos et Folk, der er uvidende i Astronomie, eller

eller hvor Sædelæren er forsomt. Alderens Tænkemaade og Aand rører og virker paa alle Konster og Haandteringer, og Menneskenes Sind, engang opvakte af deres Savnesyge og satte i Sværing, vende sig til alle Sider, og bringe Forbedringer ind til enhver Kunst og Videnskab".

Det er ikke og kan ikke være hans Mening, at Bøveren, Fabrikanten, bør kiende Stierne og kunne udregne de himmelske Legemers Løb, ej heller at han bør grunde sin Sædelære paa Abstraktioner og have den ordnet i strængt System. Men det han meener er tydeligen, at ingen Forfinelse i Næring, i Frembringelse, ingen Fremskridt i det som egentlig udgør et Folks Velstand, ingen Kultur, ingen Smag kan ventens hos et Folk, hvor ikke alle Videnskaber dyrkes og ere i Agt, hvor Konsterne ikke hedres og lønnes, hvor ikke enhver Opdagelse, Jagttagelse, Erfaring, i hvor lidet den end synes at være forbunden med Nytte, modtages med Opmærksomhed og møder Bisald.

Den enkelte Mand kan ikke lære, ikke vide alt, ikke sysselsætte sig med enhver Videnskab og Kunst. Men hos et Folk, som vil gøre Paastand paa Kultur, burde vel ingen Videnskab, ingen Kunst være udyrket. Der maatte være Leilighed til at lære alt, der maatte ikke være Udset til Brød og Opmuntring allene for enkelte Videnskabers Dyrkere, allene for visse Kunstnere. Kappen i at ud-

vide Videnskabernes Grændser uden Forskiel, Stræben efter at udbrede Kundskaber mellem hver Deel af Folket, Tragten efter at giøre Videnskaberne og de deri giorte Opdagelser anvendelige paa enhver Landets Syffel maatte ved Udsigt til Agtelse og Belønning omhyggeligen vedligeholdes, for at Folkets Sind kunde, efter Humes Udtryk, blive opvakte af deres Sovesygge, og blive satte i Siæring.

Videnskaberne, ligesom og Konsterne, hænge sammen, understøtte hinanden, bidrage til hinandens Udvidelse, og den deraf udspringende samlede Kundskab er Oplysning, er Kultur.

Hos et Folk, der vil gaae frem mod Forædling, burde da ikke det Spørgsmaal kunne gøres: hvortil nytter den eller hin Videnskab? hvad kan denne eller hin Jagttagelse, eller Erfaring eller Opfindelse gavne? er det andet end Hiernespind, ørkesløse Lærdes Legetoi? Den, som saaledes spørger, kunde vel svares: Det nytter enhver Mand saaledes som Hume vidste, at Kundskab om Stierne nytter Dugmageren.

Det er et ligesaa ørkesløst Spørgsmaal, hvilken Videnskab, hvilken Kunst er den vigtigste, den gavnligste for det Almindelige; thi alle hænge de sammen, og bidrage deres Skiærv til Massen af et Folks Kundskaber, og til dets Forfinelse og Oplysning. Og hvo er den Grandtseende som kan
over,

oversee og forudssee en Erfarings, en Opdagelses Virkning og Følger, og de mange Forbindelser hvorigiennem den ved et Folkes Kultur og Smag kan have Indflydelse endog paa de almindeligste Arbeiders og Frembringelses Forbedring.

Den ene Opdagelse er svanger med og leder hen til en anden. Flere, som det synes, ubetydelige Erfaringer, kunne samlede veilede til større Opdagelser, til de vigtigste Lærebygninger. Ikke alle Videnskabs Dele kunne have umiddelbar Indflydelse paa et Folks Klid og dets Velstand; men alle kunne de opvække Opmærksomhed, Tænksomhed, Undersøgelses Lyst, kunne forøge Kundskabernes Masse, og saaledes virke middelbar paa enhver Syssel. Ingen af dem bør kunne foragtes eller ringeagtes, uden af den Uvidende, eller den, som elsker Mørket.

Om Maaden at bevare Kartofler Foraaret over.

Oversat af Magazin encyclopedique Tom. 1. No. 4 for Aaret 1795, hvori det, efter Forlangende af Commissionen for Agerdyrkningen og Konsterne i Paris, findes indrykt.

Borgeren Costel har den 27 Germinal (16 April) tilkiendegivet for Bestyrerne af Kunsternes For-

Forsamling, en Maade at bevare Kartofler. Dette Middel er simpelt, og har den uskatterlige Fortieneste at kunne anvendes af enhver. Man sætter Vand paa Ilden i et Kar, og naar det er i fuld Kog, kaster deri Kartofler indsluttede i et giennemsigtigt Kar eller i et Net, saaledes at de stules af Vandet. Efter 4 Sekunder udtages Kurven, og Kartoflerne udbredes paa Gulvet. Ilden vedligeholdes, og saasnart Vandet igjen begynder at koge, blive andre Kartofler paa lige Maade trukne giennem Vandet. Og man vedbliver saaledes, saalange man har Kartofler at bevare. Endog de, som haver begyndt at spire, kunne saaledes behandles. Disse Kartofler maae derefter udsættes for Solen og Træk af Luften for at torres hastigen. De bevares paa et tørt og luftigt Sted for at fries for al Fugtighed. De omrores ofte med en Træskuffel, eller de bevares udbredte, uden at være dnygede paa hinanden.

„Costel har den 16 floreal (5 Maj) foreviist Kartofler, ganske sunde baade inden i og uden paa, som for 60 Dage siden vare dyppede ned i kogende Vand. Efter denne Probe var det at haabe, at de uden at bederves maatte kunne naae hen til Høsten af de nye.

Hvis denne Rod kunde, i et fuldende Aarets Cirkel, bevares god til at spises af Mennesker og Dvæg, saaledes at Nydelsen af dette Fødemiddel aldrig

aldrig blev afbrudt, kunde det vel siges mere end for, at Kartofler ere saavel for Mennesker som for Husdyrene den ypperste Tilflugt*).''

*) I Norge skal det være blevet forsøgt med Fordeel at brænde Brændeviin af Kartofler, og een Tonde skal kunne give to tredie Deele godt Brændeviin, mod hvad af een Ld. Rug sædvanligen udbringes. Saaledes kunde da det Forraad fordeelagtigen anvendes, som ved det tidlige Foraar maatte være tilovers fra Menneskers Fode og Kreatures Foring, og som ellers maatte udsættes Fordervelse. Ogsaa kunne de anvendes til Stivelse og Padder.

Dvers. Anm.

Borger-Bennen.

No. 10.

Tiende Aargang.

Fredagen den 10. Marts 1797.

Extract

af

fjerde Quartals Regnskab

for

det forenede Understøttelses-Selskabs

Indtægter og Udgifter

fra 1ste Oct. til 31te Decbr. 1796.

Indtægt.

Rdl. R.

Cassa: Beholdningen fra 3die Kvartal . . . 332. 45 $\frac{1}{2}$.
(see Borgervennen No. 48.)

A. Ugentlige Indkomster i dette Kvartal :

For Naehl. 8de Aarg. fra No. 48 til 53 incl.
og Love til nye Medl. 820. 32.

B. Kvartals-Contingenter:

1) For Qtal til ult. Sept. d. A. 121. 19.

2) Restancer af de foreg. Quart. 15. 68.

136. 87.

C. Aarlige Indkomster:

1) Hendes Majest. Enkedronningens
velsigende Gave modtaget
for hendes Død 20.

2) Af 2de nye indkomne Overordentl.
Medl. f. d. A. a 5 rd. 10.

30.

D. Paans og Forskuds Afbetaling i alt 183.

E. Renterne til 11. Dec. d. A. af
Selsk. Obligat. 140. 48.

F. Tilfældig Indtægt:

Paant i Species-Banken til de for i Aar
bevilgede Gratificationers og Forskuds
Udbetaling 1000 rd. Spec. beregn.
med 25 p. C. i DCour. til 1250.

Summa Rdl. 2893. 20 $\frac{1}{2}$.

At ovenstaaende 4de Kvartals Extract er overeens-
stemmende med Administrationens Kontrol, bevidner

S. J. Cantor. J. L. Paludan. Hofstved.

Udgiwt.

Rdlr. S.

1) De aarlig staaende Udgifter:

For Ugebladets Trykning og Lønningerne for
dette Quartal 306.

2) Til de aarlige Pensionister for
dette og forr. Quartal 148. 48.

3) Af de efter Repræsentant. Beslutning den 14.
Nov. d. A. for eengang bevilgede
Gratificationer, som vare 388 rd.
ere i d. Qt. betalte 378.

4) Efter bemeldte Resolution er af de for i Aar
bevilgede Laan og Forskude,
1170 rd., ligesaa i dette Qt. betalt 1130

5) Extraordinaire Udgifter:

a) Betalt i Afdrag paa det under
Indtægten anførte Laan i Spec.
Bank. 500 rd. Spec. med 25 p.
Cento DC. 625.

b) i Maan. Rente af heele Laan 4. 16.

c) Til adskillige mig anviste Regnin-
ger 8. 20.

637. 136.

Pr. Ball. bliver Caffe-Beholdningen ved
1796 Aars Udgang

293. 32 $\frac{1}{2}$.

Summa Rdl. 2893. 20 $\frac{1}{2}$.

Kiøbenhavn, den 31. Dec. 1796.

J. Nagaard,
Selskabets Kasserer.

 Anmeldelse.

Da de nye valgte Repræsentanternes Erklæringer ei endnu alle ere indkomne; kunne deres Navne ikke denne Gang blive anførte.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

S. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Softved.

Mangel af Pragt.

Det er ved Pragt egentligen, at den Fornemme, den Rige kan udmærke sig fra den der ikke er riig, ikke fornem. Af Livet nyder han ikke ret meget mere end den, som har nødtørstig Udkomme; men han kan nyde det anderledes; han kan lade andre nyde med sig, han kan vise Verden at han nyder og at han ikke behøver at være sparsom i at nyde; han kan lade see at han er rig og fornem.

Den der har det Fornødne og ikke mere, kan boe beqvemt og varmt, men ikke prægtigt: han kan have fornødent Boeskab men ikke kostbart. Han kan ester Gode af det lidet han faaer tilovers gjøre
den

den meer Trængende Godt, men han kan ikke giøre saa meget Godt som den Rige, kan ikke drive Godsgjorenhed saavidt at den mærkes, kan ikke være prægtigen velgjørende.

Borgherovennen vil ikke ivre mod Pragt, ikke heller veed han at drage Linien imellem den Pragt, som troes at kunne blive skadelig, og den der ikke er det. At den Rige lever anderledes end den Fattige, ikke lægger Skiul paa at han er rig, det kan ikke dadles. I et Selskab, hvor alle vilde synes fattige, alle leve kummerligen, maatte Pengeomløbet blive mindre, Næringerne eller Fortienestens Kilder udtørres, Smag og Kultur tabes, og sand Fattigdom maatte udbrede sig rundt de Rige. Hvo vilde tragte efter Formue, der omgrændsedes af Armod, søge at erhverve Rigdomme, der ikke allene bleve Erhververen unyttige, men og hans Naboe skadelige.

Der kunde maaskee være mere Anledning til at klage over, at de Rige hos os ikke ere prægtige nok, eller prægtige hvor de til Gavn for deres Medborgere kunne glimre, at de ikke ved Brugen af deres Rigdomme noksom fremme og ophielpe Kunster, Smag, Videnskaber og Folkets Kultur, og saaledes ved deres Pragt gavne middelbar; ei heller vælge den Pragt der umiddelbar nytter.

Her i Staden, for at tage eet ringe Exempel, udmærker fælden, næsten aldrig, det renere, bequemmere og bedre oplyste Fortog den Riges Boelig. Det synes endog at være blevet Grundsætning for den Fornemmere og Riger, ikke paa nogen Maade at lade den fattigere forbigaaende erfare hvor han boer. Det beskædne Mørke tillader ikke at adskille hans Boelig fra de Dvoriges, og intet Udvortes, i det mindste ikke i vor Himmel-Egns lange Vinternætter, tilkiendegiver den.

Sparsomhed kan ikke hertil være Aarsagen, da Udgiften til saa mange vel indrettede og vel vedligeholdte Lygter, som behøvedes til bestandigen at oplyse det hele Fortog, er ubetydelig, i Forhold til de mange andre Udgifter, som den Rige og Fornemme villigen underkaster sig, for at synes det han er eller vil være. Og Udgiften til forsvarligen at lade lægge og vedligeholde Fortoget saaledes, at Fodgængerer altid trygt kan betræde det, er for det meste kun engang for alle, vel og en Udgift, som det er Pligt for Huuseieren at underkaste sig.

Beskedenhed, eller Frygt for at udmærke sig for meget fra sine mindre formuende Naboer, er neppe Aarsagen, thi denne maatte da og virke i andre Dele.

Det kan neppe være Aarsagen at den Rige nyder selv mindst godt af Lyset; thi næsten ingen
 Pragt

Pragt gavner umiddelbar den Prægtige selv. Den, som sidder i den rigt udgyrede Bogn, seer ikke dens udvortes Skønhed, og vilde maaskee sidde magerligere i den ældre og mindre smagfulde. Det er kun dem, som Bognen farer forbi, dem, som den jager af Veien, den kan falde i Dinene. Dem er det, den fortæller, at Eieren er rig, er fornem. Men dette kunde de klartskinnende Lygter ogsaa fortælle.

Imidlertid er det ikke usædvanligt, at den oftest dunkle Lygte ved den Riges Port slukkes, saasnart enten han selv er kommen hjem, eller hans Fremmede ere hjemførte, og deraf kunde det sluttes, at Lygten kun tændes for ham, og at den Forbigaaende gjør Uret i at være Eieren forbunden for det svage Skin, den mellemstunder udspreder.

Ikke kan det være Aarsagen, at den Rige vil lade den Fattige, den som er nødt til at være Godgænger, føle at han er fattig og at hans Formue nægter ham at fiore. En saa uædel Aarsag bør ikke kunne paabyrdes. Det sande er vel, at heri som i alt andet er det Mode, som bestemmer hvori og hvorledes Pragt skal vises. Den Rige er da kun et Redskab i Modens Haand, og uheldigviis er det ikke blevet Mode ved vel anbragt Lygning, ved beqvemt og reent Fortog at sørge og vise sig for den ringere Mand. Den Rige kan da ikke gjøre det, før Moden saa befaler. At bestemme
eller

eller frembringe Moder ved Grunde, vil være lige
 faa latterligt som unyttigt. Det bliver forgievet
 at forklare Nyttten af det lyse og beqvemme For-
 tog. Moden har ikke med det Nyttige at bestille.
 Det er overflødigt at fremstille alle de Skader og
 Ulykker derved kunne hindres, hvoraf een eeneste
 vilde tusinde Gange opveie Bekostningen, eller at
 fremstille, hvor behageligt og tilfredsstillende det
 vilde være den rige Mand, at tænke paa de mange
 uheldige Tilfælde han derved har forekommet, og
 de Behageligheder, han ved ringe Bekostning til-
 deler sine Medborgere. Med det bedste Hierte,
 med den ivrigste Belvillie mod sine Medmennes-
 ker, kan han ikke nyde denne Glæde, før Moden
 vil det.

Borger - B e n n e n .

No. II.

Tiende Aargang.

Fre dagen den 17. Marts 1797.

Noget om Opdragelsen.

En af de meget almindelige Feil i Opdragelsen hos os er, at Forældre saa gjerne tale om deres Børn i deres Nærværelse.

Overalt burde der med megen Forsomhed og Overlæg tales, naar Børn ere tilstede. Den dem og deres Alder egne Nysgierrighed eller Bisdelyst gjør dem mere opmærksomme end det synes. Men naturligen kan ingen Omtale være dem vigtigere, end den, som handler om dem selv.

Det er upaatvibligen de første Indtrykke som meddeles deres Følelser, den første Bending deres Estertanke faaer, de første Begreber om ret og uret, anstændigt og uanstændigt, som de danne sig, der bestemme deres Karakter, som gjøre dem til bedre eller til verre Mennesker. Omhyggeligen burde de da især i den spæde Alder omgaaes.

Man

Man bilde sig ikke ind ved Læreregler, ved Grunde, ved Formaninger siden at kunne danne dem. Disse kommeielden videre end til deres Sukommelse, men have oftest liden Indflydelse paa deres Hierte og Forstand. De virke ikke paa deres Sandser, paa deres Iudbildung, hvorigtennem de selv uddrage sig Regler. Og efter den Menneſket medfødt Lyst til Frihed, som maaskee i ingen Alder er mere mindſtrænket end i den unge, og som saa ofte gives det urigtige Navn af Egenſindighed, ville de ugierne lade sig Sandheder og Beſlutninger paanøde, men ville selv uddrage dem. Deres Kilder ere Exempler og hvad de ſee og høre.

Saa uwillige de da i Almindelighed ere til at troe, bevare og følge det ſom ſiges dem umiddelbar, saa meget mere opmærksomme ere de paa hvad de ellers høre, og hvad de kunne aflure de Børne, ſom de ſaa gierne ønske at ligne, og hvitſ Biſald heller ikke er dem ligegyldigt.

Naar Forældre fortælle Fremmede om deres Børn, er det enten deres Vittigheder, eller deres Pudserier eller ſaakaldede Skalkestykker, ſom de fortælle, og de fremmede ere ikke uhoſtige nok til ikke at lee og give fuldt Biſald til det Fortalte. Varnet er ſig neppe bevidſt at have ſagt noget vittigt. Dets Skalkestykker, ſom finde Biſald, ere enten BARNETS ligegyldige Spøg, eller undertiden Udbrud af Raadhed eller Uartighed. At ſaadant kan blive

be-

bemærket, kan finde de Boynes Bifald, kan ikke andet end forvirre BARNETS Begreber om det Bifaldværdige. Det er det beqvemt at kunne tilfredsstille sin Forsængelighed paa en saa let Maade, og det pønser siden paa at sige ny smukke Ting, at begaae ny Narrestræger for at vinde nyt Bifald. Men det lykkes det ikke altid. Hvad man loe ad i Gaar, misbilliges og straffes i Dag, og det er BARNET vanskeligt at gjøre sig selv Rede for, hvorledes det som ansaaes for smukt i Gaar, er uarigtigt i Dag. Det er ikke saaledes, at BARNET erhverver faste Begreber om det sande, rette og særdelige.

En Hovedingrediens i BARNES Charakter er Forsængelighed. Denne skulde forsigtigen bruges, som er Spore for dem til at udvikle deres Evner og gaae frem mod Forædling, men ikke udvides, og endnu mindre vendes hen til det falske eller smaa. Deres Lyst til Bifald og til at bemærkes er stor nok og den trænger ikke til ny Føde. Det giver dem allerede i deres egne Dine for megen Vigtighed at omtales til Fremmede, at blive Maal for disses Opmærksomhed. De kunne ikke, uden en udvidet Grad af Forsængelighed, troe at fortiene en saadan Udmærkelse, om end det der fortælles om dem er virkelig roelsørdigt. Men hvad skulle de troe, naar det der fortælles og bifaldes er ubetydelige, ligegyldige Ting, ofte Griller, Luner og Uartigheder.

Skulde

Skulde ikke af denne saaledes i Ungdommen utidigen nærede Forfængelighed, eller uretteligen henvendte Lyst til Bifald, kunne udledes den hos de Børne nu maaskee meer end før gangbare Selvfærlighed eller Egoisme, der er i Strid med alle borgerlige og selskabelige Pligter, og denne Agtelse for smaa Ting og Ubetydeligheder, som kvæler Agtelsen for det sande, rigtige og ædle. Det er ikke usandsynligt, at den, som sin hele Ungdom igiennem er bleven roest og giort Væsen af for Bagatel-ler, vil fremdeles elske disse; og at den, hvis Egenfærlighed og Forfængelighed er bleven stedse næret, vil aldrig ophøre ikke at elske uden sig selv.

I vor Tidssalder, da Opdragelsen er bleven meere fri, og da det retteligen tillades de unge at udvikle deres Evner som de bedst kunne, er det saa meget meer nødvendigt ikke at laste hos dem, uden hvad der virkeligen fortjener Dadel, ikke at rose, og dette endda sparsomt, uden hvad de gjøre som er virkeligen rosværdigt, og forresten ikke lade dem spore, at der agtes paa deres øvrige ligegyldige Handlinger, eller føle at de selv ere Gienstand for Opmærksomhed.

Hr. Borgerven!

Min Naboe og jeg ere komne i Trætte, og vi ere blevne eens om at lade Borgervennen stille os mellem. Sandt at sige var jeg den som foreslog det, thi jeg har den Tanke, at Borgervennen ikke kan være andet end af samme Meening som jeg, og at han, hvis han ellers er en sand Borgerven, ikke kan tage meer de fornemmere Borgeres Partie, end de ringeres.

Min Naboe og jeg mødes om Aftenen i en Klub. Før kaldte vi det Kroe, men Navne forandres som Tiderne. Der holdes nogle Maanedeskrifter og Ugeblade, som vi læse i, naar der er Tid og Leilighed. En Aften for nogen Tid siden faldt et Hefte af det politiske og physiske Magazin mig i Haanden, og jeg traf deri paa følgende:

„Forbudet mod at bære Dragter og Brænde paa Fortogene er nok tilintetgjort, siden man endog har seet Exempler paa, at de, som skulle paasee saadant Forbud efterlevet, saa smukt bukke sig under de Bærendes Brændedragter.“

Hvordan? — er det ogsaa Magazinet — jo mænd — og denne Skribent, der taler ellers saameget og saa smukt om Lighed, kan saaledes glemme sig selv. Han kan ville, at den Fattige, som nødes selv at bære sin Dragt, skal gaae ud af

For

Fortoget for den Rigere, der har Styvere tilovers for at lade en anden bære den. Han vil at den under Byrden stommende og krumme, der hverken har sine Lemmer eller sine Sandser ganske til Tjeneste, skal midt paa Gaden udsættes for at overkjøres af den Vogn han ikke kan see og ikke hurtig nok undvige. Den ringere Borger skal saaledes udsættes, for at intet paa Fortoget skal være den Fornemmere i Veien. —

Disse Betragtninger stode ikke min Naboe an. Han læser idelig i Loven og i Forordningerne, og har altid et Sted deraf at paaberaabe. Magazinet har Ret, sagde han, der er en Forordning for, at ingen med Byrde maae gaae paa Fortogene, og naar det er forbudt i en Forordning, er det Uret. Jeg nægtede, at der kunde være saadant Forbud, da det synes at stride mod Billighed. Det er jo ikke forbudt at bære Byrder paa Gaderne, det er jo endog baade nyttigt og nødvendigt. Den, der er i Færd med saadant gavnligt Arbejde, burde jo heller lettes, end finde sig Vanskeligheder lagte i Veien. Skal han, fordi han gjar Gavn, jages ud i Skarnet for at dele Skiebne med Hestene? De Lider ere jo forbi, at de bedre saakaldne Kongeveie kun vare aabne for fornemme Folk, m lufte og under Straf lufte for Bønder og dem, som røgte deres Næring og kjørde i Statens sande Værende. Jeg paaastod, at, naar noget ved Lov derom skulde være bestemt, kunde aleene en naturlig og billig

Rang,

Rangforordning mellem de Gaaende paa Fortoget være fastsat, og i saa Fald syndes mig, at den, der bærer Byrden paa Skuldren, maatte have første Ret; saa den gamle, svage, skrøbelige, vansføre; dernæst alle Fruentimmere, og endelig de øvrige Gaaende, fornemme eller ikke fornemme.

Min Naboe gif hiem for at hente Forordningen. Han kom frem med en Plakat af 3. April 1769, men der fandt han ikke megen Trøst. Den forbyder kun de ridende og dem, som fiøre Dragter paa Trille: eller Hiulbøve at komme paa Fortogene, fordi Fortogene derved lide Skade; ligesaa dem, som hvile med deres Dragter, at slænge eller sætte samme paa Fortogene, efterdi de Gaaende, for hvem Fortogene især ere indrettede, derved hindres i deres Gang. Men den forbyder slet ikke dem der bære Byrder at gaae paa Fortoget; den forbyder kun at de ikke maae lægge deres Byrder af paa Fortoget. En Raadstue-Plakat af 4 Mai 1772 blev og forgieves efterseet. Den indeholder heller intet Forbud mod at de som bære Byrder maae betræde Fortoget. Endelig fandt min Naboe, og glad blev han, en Politieplakat af 11. Dec. 1790, hvori der rigtig nok tales om et saadant Forbud. Men Plakaten igientager kun de i ældre Anordninger indeholdne Forbude mod Fortogenes Misbrug, og i de allerede ommeldte Plakater af 3. Apr. 1769 og 4. Mai 1772, som den paaberaaber, indeholdes intet Forbud mod de med Byrde gaaende.

Den

Den paaberaber videre en Rancellis Skrivelse af 7. Dec. 1782. Men denne findes ikke i Forordnings Samlingen, er ikke bleven offentlig bekiendtgjort, og kan da ikke indeholde noget nyt Forbud, som nødvendigen maatte strax bekiendtgjøres for at efterleves, og ikke først 3 Aar derefter. Tydeligen er det og mod denne Plakats Henfigt at bekiendtgjøre nyt Forbud.

Nu spørger jeg Hr. Borgervennen, er det dem, som bære Byrder, forbudt at gaae paa Fortogene, og er det ikke forbudt, var det da vel biligt at det blev forbudt?

Trykfeil i No. 9.

Tag. 65, No. 11, isteden for Lamkilde, læs: Limkilde.

L.

Borger-Bennen.

No. 12.

Tiende Aargang.

Fredagen den 24. Marts 1797.

Anmeldelse.

S Generalforsamlingen den 27. Febr. blev nye Repræsentant Valg foretaget i Følge Lov. 3. Kap. 2. §. Vi anføre her de afgangende og tiltrædende Repræsentanter.

1ste Klassifikation.

Hr. Kammerherre Giedde, det nye Valg er ei
(vakant) modtaget.

2den Klassifikation.

— Kammersekretair Rosen, Hr. Justitsraad Wastand
Goiske dum
— Professor Thaarup (Valg. ei endnu modt.)

3die Klassifikation.

— Kapitain Ahrenfeldt — Pr. Lieutn M. Bille
— Lieutenant Bille — Sergeant Olsen

afgaaende tiltrædende Repræsentant.
4de Klassifikation.

Hr. Major Stagemeyer	Hr. Major Scholten
— Kapitein Wecher	— Kapt. Michelsen i Artill.

5te Klassifikation.

— Pastor Korbbye	— Pastor Thye
— — Maurenbrecher	— — Fenger

6te Klassifikation.

— Doktor Ranse	— Professor Rahbek
— — Buchhave	— Student Mangor

7de Klassifikation.

— Grosserer M. G. Holm	— Grosserer Selmer
— Kommercer. R. Holm	— Apoth. Mühlensiedt

8de Klassifikation.

— Konditor Nagaard	— Riibm. Holbeck
— Urtekr. Petersen	— Porcellhdl. N. Larsen
— Hørkr. From	— Stivelsesf. H. Jessen
— Viinhdl. Bech	— Farver H. W. Eller

9de Klassifikation.

— Tvismed Heichelmann	— Maler Lange
— Parvkmag. Lindeløve	— Farver H. Topp
— Kemmest. Vandelo	— Grovsmed Rosberg
— Kleinsmed Smith	— Skraeder Juul

afgaaende tiltrædende Repræsentant.
I 0de Klassifikation.

Hr. Riobm. M. L. Hr. Stadsmægler Wessely
Abraham
— J. Henriques — Riobm. L. Herz.

Torsdagen den 16. Martii vare de Herrer Repræsentanter Kapitain v. Thun, Regiments-
quarttermester Wolquarts og Sekretair Pram nær-
værende i Administrationens Forsamling, ved Fo-
reviisningen af Selskabets Obligationer, Proto-
coller med videre, for den i Hr. Sekretair Hofst-
veds Sted tiltrædende Administrator, Grosserer
Wassard. Og blev da alle Selskabets vigtige Do-
kumenter befundne rigtige og ordentlige.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. Hofstved.

Om Forholdet mellem Sølvets Priis og Kornets.

Ikke alt det er sandt, som almindeligen troes.
Sætninger kunne nedarves fra Slægt til Slægt,
og troes fordi de modtages som sande, og som Re-
sultater af en lang Fortids Eftertanke og Erfaring,
ofte uden nogen Tid at have været sande. En saar-
dan

dan Fordom er det uden al Tvivl, at Sølvets eller Penges Værdie dagligen aftager, men at, som en nødvendig Følge deraf, Fornødenhedernes Priis dagligen stiger.

Det er ved Sølv, Guld, eller som er det samme ved Penge, at Varers Værdie bestemmes eller maales. Forholdet mellem Penge og Varer kaldes disses Priis. Varernes Priis stiger, naar der behøves flere Penge til at kiøbe dem; Prisen falder, naar til at faae dem behøves en mindre Mængde Sølv eller Penge.

Mange, og deriblandt berømte Mænd, have forestillet sig Massen af de ædle Metaller, eller af den omløbende Capital, paa den eene Side, og Mængden af Varer eller Ting paa den anden Side, og indbildt sig at Forholdet mellem disse 2 Quantiteter maatte være Varernes virkelige Priis. Naar Pengenes eller den omløbende Capitals Mængde forøgedes, troede de, at Varernes Priis maatte forhøies, fordi der da kom en større Deel Penge til at svare mod enhver Deel af den hele Quantitet Varer. Det modsatte maatte efter deres Mening indtræffe, naar Varernes Mængde forøgedes, og ikke Mængden af den omløbende Capital. Der kom da en mindre Deel Sølv paa hver Deel Vare, eller Varerne kunde faaes for en mindre Deel Penge, for bedre Kiøb.

De troede det uden for Tvivl, at Sølvets og de ædle Metalleres Mængde dagligen forøges, da ideligen meer Sølv og Guld udvindes af Bierg-

vær,

varkerne, og da den omløbende Capital er i de sildigere Tider næsten allevegne meget forøget ved Papir-Penge og indbildt Mønt, og de ansaae det for usfridigt, at alle Varer derved ere blevne dyrere, fordi de repræsenteres af en større Mængde Penge, eller som er det samme, at Sølvets eller Penges Værdie er falden og falder dagligen. Og hvo af Borgervennens Læsere troer ikke, at alting jo er dyrere nu end for 100 Aar siden?

Det Urigtige i denne spidsfindige Fornufts Slutning har Adam Smith i hans Undersøgelse om Naturen af og Aarsagerne til Folke-Velstanden udførligen og grundigen viist. Var Slutningen rigtig, maatte den omløbende Capitals Forøgelse virke paa alle Varer lige, og forhøie deres Pris i lige Forhold. Dette stemmer ikke med Erfaringen. Antager man end, at andre Aarsager kunde hindre Capitalens Forøgelse fra at virke paa visse Varer, maatte den nødvendigen virke saa meget kiendeligere paa de øvrige Varer, hvor en saadan hindrende Aarsag ikke var; thi den hele Capital, heder det, repræsenterer den heele Masse af Varer og Ting, og er dens Pris. Men Prisernes Væksen og Ulighed, og pludselige Stigen og Falden viser tydeligen, at den bestemmes af andre end denne Aarsag. Det er heller ikke bevist, at den nu i den handlende Verden i Omløb værende Mængde Sølv og Guld er større end i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede. Der ere Grunde til at troe at den er bety-

deligen mindre, i Forhold til Handelens og Næringsernes Udstrækning.

Spørgsmaalet, om Sølvet eller Penge kunne troes stedse at synke i Værdie, opløses bedst af Erfaring. Til den Ende har Adam Smith sammenlignet Kornpriserne i de forskjellige Tider mod hinanden.

Af alt, hvad der kan havees for Penge, er vel intet, som, næst Arbejdsløn, nøiere bestemmer Sølvets Pris end Korn, som af alle Livets Fornødenheder er af den meest udbredte Forbrugelse, og har Indflydelse paa Arbejdslønnen, hvorefter igien andre Vares Pris retter sig.

Smith fandt, ved at sammenligne Hvedens Markeds Priser i England i de sidste 64 Aar af det forrige Aarhundrede med denne Kornsorts Priser i dette Aarhundredes første 64 Aar, at de i den sidste Periode have efter Middeltal været 25 procent lavere end i den første, omendstisint den engelske Regiering i dette Aarhundrede har ved Udførsels Præmier søgt at holde Kornpriserne i Veiret. Dette Forhold har ikke været sært og allene for England. Omtrent samme Forhold har i lige Tidrum fundet Sted i Frankrig, hvor Korn-Udførsel var indtil 1764 ved Lov forbuden. Og den samme Aftagelse i Pris, som fandt Sted i det ene Land hvor Udførselen var forbuden, findes i det andet hvor Udførselen ved Præmie var opmuntret. Denne lige Virkning under modsatte Omstændigheder lader saa meget sikkrere slutte til Stigen af Sølvets Pris

Priis i dette Aarhundrede. Den lader og formode, at Lovgivningen ikke stedse virker, hvad den tilsigter, især naar den ikke er naturlig, ikke stemmer med Tingenes Orden og Gang.

Det findes ikke, at N. Smith har kiendt eller bekymret sig om at kiende Kornpriserne i Danmark, som ved Capitels Taxter i hvert af de 6 Stifter aarligent bestemmes. Disse Capitels Taxter have trykte fra 1660 indtil 1783 i Odense ved v. Westen. Det vil maaskee ikke være unyttigt efter disse at overse, hvorvidt Kornpriserne i Danmark siden 1660 ere stegne eller faldne, om de, ligesom i England og Frankrig, have aftaget, og altsaa om det ogsaa her bestrykes, at det ikke er i Tingenes Orden, at Solvets Priis dagligen falder. Hvad der maaskee kunde indvendes mod Noiagtigheden af de ved Kapitels Taxterne satte Priser, kan kun svække Troværdigheden af den enkelte Priis, men ikke Forholdet mellem de forskellige Tidsrumms Priser.

Da Kiøbenhavn, som i lang Tid blandt de danske Stæder har været udmærket ved Folkemængde og Handel, ligger paa Den og i Stiftet Sieland, og da altsaa i dette Stift kan formodes at have stedse været den største Korn-Forbrugelse, altsaa den største Korn-Omsætning, og de stadigste og meest bestemte Priser, vil det vel være rigtigst først at betragte Stiftet Sielands Kapitels Taxter særskilte.

I de 20 Aar fra 1660 til
1679 vare de ved Kapitels
Taxten for Sjælland satte Pri-
ser efter Middeltal:

Kug. Byg. Havre.
39 $\frac{5}{16}$ mk. 37 $\frac{1}{20}$ mk. 5 $\frac{1}{16}$ mk.

i de 20 Aar fra

1680 til 1699	.	16 $\frac{10}{16}$.	13 $\frac{1}{33}$.	5 $\frac{1}{2}$.
1700 — 1719	.	12 $\frac{1}{16}$.	9 $\frac{3}{4}$.	5 $\frac{2}{7}$.
1720 — 1739	.	10 $\frac{3}{40}$.	8 $\frac{9}{16}$.	4 $\frac{7}{8}$.
1740 — 1759	.	13 $\frac{3}{4}$.	9 $\frac{5}{8}$.	5 $\frac{5}{8}$.
1760 — 1779	.	20 $\frac{3}{4}$.	11 $\frac{1}{40}$.	6 $\frac{3}{7}$.

Sammentlignes Middelpriiserne af Kornva-
rene i de sidste 40 Aar af forrige Aarhundrede med
Priiserne i de første 40 Aar af dette Aarhundrede,
findes det, at de i den første Periode have efter
Middeltal

		Kug.	Byg.	Havre.
beløbet		27 $\frac{3}{2}$ mk.	25 $\frac{1}{4}$ mk.	5 $\frac{2}{3}$ mk.
derimod i den sidste Pe- riode, nemlig i de første 40 Aar af dette Aarhun- drede	.	11 $\frac{4}{5}$.	9 $\frac{5}{32}$.	5 $\frac{1}{7}$.

(Fortsættelsen følger).

B o r g e r - B e n n e n .

No. 13.

Tiende Aargang.

Fredagen den 31. Marts 1797.

Om Forholdet mellem Sølvets Pris og Kornets.

(Slutning).

Forforskjellen mellem Priserne i disse Perioder, som i England og Frankrig var omtrent 25 pro Cent, har i Siellands Stift været paa Rug og Byg over 60 pro Cent, og paa Havre, der ikke kan ansees for Landets Hovedprodukt, have Priserne dalet, men ei saa betydeligen. Kan det troes, at Mængden af den i Omsøb værende Kapital skulde bestemme Varepriserne, fulgde deraf, at i de 40 sidste Aar af forrige Aarhundrede har der i Siellands Stift været over $\frac{1}{2}$ Gang saa meget Sølv og Guld i Omsøb, som i dette Aarhundredes første 40 Aar. Men dette tør vel ingen for Alvor troe.

At der fra 1660 til 1683, da Maal og Vægt bleve nøiagtigen bestemt, er regnet efter gammelt Maal, der var noget stærkere, end det siden befalede og indførte, kan ikke ved denne Beregning komme synderlig i Betragtning.

Gra

Fra 1740 til 1759 ere Priserne noget stegne mod de forløbne 40 Aar, især paa Rug, hvoraf Landet ikke frembragde den fornødne Mængde, men denne Stigen staaer ikke i Forhold til den ved Slotets Bygning i Kiøbenhavn, og den ved en Bankes Oprettelse i Aaret 1736 forøgede Penge-Masse, og kan da ikke troes, at være anlediget ved den større Mængde Penge. Aarsagen til denne Priserne's Stigen maae vel nærmere søges i den i Aaret 1736 oplyvede frie Kornhandel, da al Indførsel af fremmede Korn bleve forbudte i Danmark og det søndenlandske Norge, men Udførselen vedblev at være tilladt. Derfor steg Priserne paa Rug, men ikke i lige Forhold paa Byg, hvoraf Landet avlede en større Mængde og kunde bedre undvære Tilførsel. Men endda stige ikke Priserne paa Rugen saa høit, som de vare i Slutningen af forrige Aarhundrede.

Efter Kapitels Taxterne have Kornpriserne i Danmark's øvrige 5 Stifter været lavere, og Priserne's Aftagelse mindre mærkelig end i Siellands Stift, hvilket især maae tilskrives Mangel af indenlandsk Handel og Forbindelse mellem Statens Deele. For altsaa at kunne overse Kornpriserne i heele Danmark, vil det være tienligt, at betragte Middelspriserne mellem alle de 6 danske Stifters Kapitels Taxter i de samme Tidrum:

fra 1660 til 1679 have Priserne efter Middeltal i hele Rug. Byg. Havre. Danmark været: $14\frac{1}{10}$ mk. $12\frac{1}{8}$ mk. 4 mk. fra

	Kug.	Byg.	Havre.
fra 1680 til 1699	$11\frac{1}{4} m\ell.$	$8\frac{1}{8} m\ell.$	$4\frac{7}{10}.$
— 1700 — 1719	$11\frac{1}{3}.$	8.	$4\frac{3}{10}.$
— 1720 — 1739	$10\frac{5}{8}.$	$7\frac{1}{8}.$	$4\frac{4}{15}.$
— 1740 — 1759	$12\frac{1}{4}.$	$8\frac{5}{12}.$	$5\frac{5}{16}.$
— 1760 — 1779	$16\frac{3}{4}.$	10.	$6\frac{1}{8}.$

I de sidste 40 Aar af forrige
 Aarhundrede vare Middelpri- Kug. Byg. Havre.
 serne i hele Danmark altsaa $12\frac{27}{40} m\ell.$ $10\frac{7}{8} m\ell.$ $4\frac{7}{8}.$
 Men i de første 40 Aar af
 dette Aarhundrede $10\frac{23}{32}.$ $7\frac{9}{16}.$ $4\frac{7}{10}.$

Og altsaa er Prisernes Aftagelse ikke meget
 forskjellig fra den i Frankrig og England i samme
 Tid bemærkede. Efter 1760 ere Kornpriserne ligesom
 i Frankrig og England ogsaa stegne i Danmark.
 „Men denne høie Priis, siger ostanførte A. Smith,
 synes tydeligen at have været Virkningen af overor-
 dentligen ugunstig Veirligt, og burde derfor ikke
 anses som en vedvarende, men som en forbigaaende
 og tilfældig Tildragelse. Aarstiderne have i de
 sidste Aar været ugunstige i den største Deel af Eu-
 ropa, og Uordenerne i Polen have meget forøget
 Mangelen i alle de Lande, som pleiede at blive for-
 syndede fra dette Marked i dyre Aar.“ Deraf kan
 da intet udledes til stedse Dalen af Sølvets Priis,
 som naar den skulde virke paa Kornpriserne, maatte
 virke lidt efter lidt, og ikke pludseligen. Men i
 den første halve Deel af dette Aarhundrede, have
 Kornpriserne aftaget og altsaa er Sølvets Priis steget.
 De,

De, som troe af Erfarenhed at kunne uddrage, at Tingenes Priser dagligen stige, tænke vel kun paa enkelte Varesorter, hvis Priser Sielendhed eller større Forbrugelse eller andre Aarsager have forhøiet, hvilken tilfældige Forhøielse ikke kan bevise, at de ædle Metaller eller Penge have aftaget i Værdie, eller at Varepriserne i det Hele ere stagne. Dette har N. Smith i forommeldte Bog, som er oversat paa Dansk, udførligen vist.

L.

Høistærede Hr. Borgerven!

Jeg er en Borgermand som sidder varmt inden Dørre. Jeg holder mine ti, tolv, stundom endog tyve og firetyve Svende, ja jeg behøver ikke engang at lave til, da jeg betaler et par af Svendene godt, for at forrette dette Arbeide, og da disse ere giorte kan de ikke heller saa let sætte mig Stolen for Dørren, saa jeg kan temmelig lide paa at beholde dem, og forsvarligt er det de giøre, og de see tillige til med de andre Svende, saa jeg har intet at giøre, end en halv Snees gange om Aaret at gaae ud og kiøbe ind, og saa hver Morgen at udlevere det Fornødne, hvilket er giort paa en halv Time. De seer altsaa, kiere Hr. Borgerven, at jeg kunde leve et Herreliv, og alligevel — det er en Skam jeg skal bruge det Ord — men i al Sandhed, et Hundeliv — er det jeg lever. Thi, seer De, hvad min egen Person anlanger, da naar jeg har har faaet min Kaffe og som sagt leveret ud, og siden taget min gode Frokost, saa begynder jeg at bli-

blive ilde tilmode, intet er mig tilpas og jeg gaaer og gnaber nu med Een nu med en Anden, og der ved bliver jeg ikke gladere. Jeg gaaer da til et Wiinhuus og drikker et Glas Wiin og snakker om eet og andet med hvem jeg kan faae fat paa, men glad bliver jeg ikke; og saa spiser jeg min Middagsmad som næsten aldrig smager mig, skönt jeg paastaar at mangen Borgemeester og Raadmand ikke har bedre Mad paa sit Bord end jeg har. Min bedste Tid den hele Dag er den, da jeg sover Middagssovn; men ikke saasnart er den forbi og Kaffeen drukket, saa er jeg ligenær. I hvad jeg gjør for at fornøie mig, saa vil det ikke lykkes. Kan jeg endskönt engang komme til at skoggerlee i Komedien, saa er jeg dog ikke glad, og jeg kommer fra Komedien ligesaa vranten til Klubben, som jeg fra mit Huus kommer paa Komædie eller i Wiinhuset. Kort jeg kan ikke bare mig for, hver Aften jeg lægger mig, at tænke: Gud ske Lov den Dag er til Ende! — Min Kone og mine to Døttre gaaer det ikke et Haar bedre. De have nu Alt hvad deres Hierte kan ønske, de tør ikke ved at dyppe en Finger i koldt Vand, faae deres Kaffe paa Sengen, have Silkeklæder og Hatte og Flor og Blomster og Guldringe og Guldpendeløkker og hvad det hedder altsammen, men næsten aldrig seer jeg et fornøiet Ansigt paa nogen af dem alle tre. Moderen skændes med Døttrene og Pigerne, og Døttrene give Moderen stude Ord og klamres indbyrdes, og ligesom Moderen med Pigerne. Jeg gjør dog,

uroeft,

proest, alt hvad en kiertig Mand og Gader kan
 gjøre for at fornøie Sine. Togange om Ugen er
 abonneret til dem paa Komediën, endog til disse
 Syngestykker, Folk nu gjør saa meget af; der gaaer
 aldrig den Uge de jo er paa Konsert etsteds eller
 et andet, og saalænge Vinteren varer, lige ud i
 Mai Maaned, komme de til Bal hver ottende Dag.
 Om Sommeren har de det de kan lade dem see med
 i Kongens Hauge, trods nogen Grevinde, og saa
 længe skikkelige Folk tager til Dyrehaugen ere de
 der i det mindste hver anden Dag. Jeg har endog
 forrige Sommer begyndt at lade dem ligge ude paa
 Landet i en 12, 14 Ugers Tid, en Mil herfra,
 men hvad var det og hvad er det? I Komediën og
 Konserten sidde de og gloe, eller de gabe, saa jeg
 stundom har været bange de fik Feber, og naar de
 dandse sætte de tilforladelig Ansigter op som dengang
 de gif til Præsten, og skulde lære Forklaringen. De
 skændes alle tre naar vi kjøre til Dyrehaugen og
 naar vi saa ere der, saa er intet dem til Maade,
 fast de vil see alting og have af alting. Er det dog
 ikke et Kors, naar man har fuldt op af Alt og in-
 gen Verdens Ting at bestille, og desuagtet aldrig
 har en fornøiet Time. Vel sige de at de have di-
 verteret dem sypert og skiermant, naar de komme
 fra Bal og Komedië og Konsert og Dyrehauge, men
 haade naar de ere der og naar de komme hjem kan
 jeg grangiveligen see, at det er Løgn, med Lugt
 at sige. Nu det allerforunderligste! der er min
 Søn Christian, han vilde nu endelig lære min Pro-
 fese

fession, endskjønt jeg vilde have ham til Bogen og Moderen til det Militære, men som sagt, vi kom ingen Veie med det, og saa lærte han da Professionsen, og nem var han til det, det maa jeg lade ham, og han blev Svend og saa sig om baade i Sverrig og i England og Holland, og saa kom han igien og blev Mester; og det forstaaer sig, han er en Begynder der ikke har det saa overflødigt som jeg; thi saa farlig meget kunde jeg da ikke spørde til, men han slaaer sig flink igiennem, men saa maa han ogsaa arbejde fra den tidlige Morgensund og til Aftens Ende, og har det rigtig nok suurt, thi fast han har en tre, fire Svende, saa tager han dog Haand i alting med, og det er nu saa hans Maade. Seer De, nu er det det Forunderlige, at naar han saa kommer engang om Søndagen til os eller jeg kan komme i hans Værksted en Søndag, da er han altid glad, og snakker saa frisk og saa muntert, og Fornoielsen spiller ham ud af Øinene, og dog slider han i det som sagt Dag ud og Dag ind og aldrig har sin Fod hverken paa Wiinhuus eller Reglebane, ikke engang om Søndagen, thi da gaaer han i Kirke baade til Hoimesse og Aftensang, og saa siden besøger han os eller han sidder hjemme og læser i en Bog, eller regner over hvorledes han staaer i det, som han siger, eller han gjør Overslag hvor det eller det som han behøver til Professionen kan faaes lettest og bedst, og hvad der vindes naar det kjøbes i Quantiteter, og hvad saa hvert Stykke Arbeide igien skal koste og

alt

alt saadant noget, som jeg aldrig har bekymret mig om, og naar han saa er hos os, saa har min Kone og Døttre lært at spille Lumber, men det kan de ikke faae ham til, men han sidder og smøger sit Pipe og fortæller om udenlands, og det maa jeg sige han snakker godt for sig og kan som oftest være saa loierlig, thi han er altid glad og velfornøiet, men længere end til Kl. 9 bliver han aldrig, thi han skal tidlig op siger han og det er da ogsaa sandt, at der er ikke den Dag han jo er oppe Kl. 5 i det seneste, og ved sit Arbeide. Og saa er han altid saa frisk og sund, og spiser Brød og Kartofler og Bergesild med en Appetit, som jeg og vi andre aldrig have ved vore gode Supper og Kalvestege og Rager; og der er altid een af os der skranter og sommetider alle fire tilhobe.

Nu vilde jeg gjerne vide hvorfor vi ikke ere saa fornøiede, da vi ere frie for Arbeide og kan gjøre os tilgode saa meget som vi gide. Derfor skriver jeg dette lille Brev til Hr. Borgervennen om han maaskee kunde give mig nogen Oplysning i den Sag; thi saaledes holder jeg det ikke ud, og maatte lige saa gjerne lægge mig til at døe, heller i Dag end i Morgen &c.

Jørgen Ledig.

Svar.

Den bedste Oplysning kan Hr. Ledig finde i følgende Gellerts Ord:

Müßig gehn, wenn man's nicht recht versteht
Ist schwerer als man denken sollte.

Borger, Bennen.

No. 14.

Tiende Aargang.

Fredagen den 7. April 1797.

Anmeldelse.

For Kasse-Beholdningen ere indkøbte 4 Østersk. Obligationer a 70 Rd., No. 3729, 3731 og 32, 4475, 3 dito a 75 Rd., No. 4624, 25 og 26, tilsammen 505 Rdlr.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

S. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Softved.

Klager

efter Tidernes Leilighed,

singes som Negerensangen i Peters Bryllup.

At vor Jord er skion og god

Idelig du vil bevise;

Men om i mit Sted du stod

Skulde du ei Jorden prise.

Altid seer jeg mig til Dval
Jorden er en Jammerdal.

Vist nok er jeg frydefuld
Naar min Bors er fylt med Penge;
Ik, men Sedler, Sølv og Guld
Vil hos mig ei blive længe.
Da, med Sorger uden Tal
Jorden er en Jammerdal.

Stundom Lykken vel en Puf
For at trøste mig, vil sende;
Men Terminen i en Kuf
Gaaer en uvelkommen Ende
Naar det hedder da: Betael!
Er vor Jord en Jammerdal.

Gaaer jeg mig en Karakter
Tænker jeg mig ret at glæde;
Men jeg snart min Raboe seer
Over mig at tage Sæde:
Og jeg føler, hvor fatal
Jorden er en Jammerdal.

Jeg i Klubben kieder mig,
I Konserten ikke mindre.
Mig i Baldsen ynkelig
Podagra og Asthma hindre.
Ja, trods Klub, Konsert og Bal,
Jorden er en Jammerdal!

Druesaft er Medicin,
 Heel probat for allskens Sorger:
 Men jeg tidt har ingen Viin,
 Og Viintapperen ei borger.
 Og er uden Perial
 Jorden ei en Jammerdal?

Med en Donnas summe Barm
 Jeg forgieves Glæden søger,
 Snart hun i en Andens Arm
 Med min Elskovslue spøger.
 Og hvor sligt jeg døie skal
 Er det ei en Jammerdal?

Ja en Jammerdal det er;
 Daglig maa jeg det erfare.
 Dyd og Kundskab kræves her,
 Jeg arbeide skal og spare,
 Regelen er general:
 Jorden er en Jammerdal.

Denne Vise synes at være Spøg, men den indeholder fra een Side betragtet en heel Deel Alvor. Det er desværre al for almindeligt at høre Folk klage og klynke; og sige de end ikke, som man i forrige Tidens Psalmer og Andagtsbøger sang og læste: Jorden er en Jammerdal; saa er det dog altid Meningen. De ere misfornøiede med Jordens Ting og Indretningen paa samme. Kunde det lade sig gjøre at undersøge Grunden til slig Misfor-

for

fornsielse, saa vilde man som oftest finde, at disse Klagende have det som Maaden i ovenstaaende Vise. Lant og Daarligheder, hvoraf man ufornuftigviis lovede sig Glæde og Fornsielse, opfyldte intet af det man haabede, og nu er intet tilpas paa Jordfloden. Atter har man indladt sig i det man kun ansaae fra een Side, eller man har gjort en dum Streg, Følgerne ere ubehagelige, og flux er Jorden en Jammerdal.

Hr. Stripper, da han fra sit Fædrenehuses Genlighed kom til Kiøbenhavn, troede at moere sig særdeles vel, naar han kun fik sig mange Bekiendte. Dem fik han da og snart, og nu vandrer han om fra den Ene til den Anden, og kieder dem, og kieder sig naturligviis igien, og at nu han er misfornsiet, lader sig begribe uden Vanskelighed.

Sekretair Spilding holdes for en flittig ja af Somme endog for en lærd Mand, thi han læser idelig. Endog endeel af hans ei mange Embedsforretninger forsømmer han for at læse. Men han læser intet uden Romaner og Skuespil. De første han læste moerede ham og nu higeve han efter denne Moerskab saaledes, at han forsømte alt, for at hænge i denne Læsning. Men han har bedraget sig, de saa gode Skrivter af dette Slags give ham ikke Afvevling nok, ikke Nytt nok, han maa læse Altting, og bliver ved de fleste saa lidet moeret, at han lidt efter lidt er kommet i en Branstendhed der gjør ham misfornsiet ei blot med hans

Vnd.

Vndlingsbøger, hvilket var heel naturligt, men ogsaa med alt Andet.

Jfr. See mig farer om fra Konsert til Afsæmblee, fra Komædie til Bal, i Kongens Have, i Selskaber fort allevegne. Hendes høieste Lyksalighed er at drage Manges Dine til sig, og det er hendes eneste Hensigt ved hendes Farter. Men flere have samme Hensigt, og sandt at sige, saa have efterhaanden Aarene listet sig ind paa hende, saa Opmærksomheden er mere vendt fra end til hende. Hver Dag finder hun nu Jorden og Jordens Mennesker mere og mere lede og hadværdige, og mon det er Jordens Skyld?

Hendes Tante, Frue Ponto kiender ingen Kornsielse uden Lombre og Whist. Naar hun kan spille og vinde, saa er hun ogsaa gandske vel fornøiet, skiont det smerter hende inderlig hvergang en Anden vinder et godt Spil; men kan hun ikke faae sig et Parti, eller taber hun et par Aftener i Rad, saa skulde I kun høre de dybe Sukke hun drager, de vise Bemærkninger hun kan fremsige (giort har hun aldrig nogen Bemærkning, hun igientager kun dem Andre have giort) om Menneskenes Fordærvelse, om Altings Ubestandighed og Forkængelighed, fort om Jordklodens Uffelhed. Og vidste hun at der vare Planeter og andre Soelsystemer til, saa fandt hun vist ogsaa dem saare usselige.

Hr. von Dding har nu i 12 Aar sat Penge pover Penge til, for at skaffe sig Kornsielse. Hvert

Jndfald, hvert Lune, hver Grille han faaer, iværk sætter han, og seer sig idelig skuffet i sin Forventning og bliver dog idelig ved at jage efter Fornøielse, og er aldrig glad, men toertimod; thi hvergang han forgæves venter at finde Lyst, da den forsvinder for ham før han ret begynder at nyde den, saa skylder han Skylden ei paa sine daarlige Indbildninger, ei paa sin forvendte Smag, ei paa sin totale Uduelighed til Alt hvad der giver det fornøiige Menneske Glæde, men paa Jordens Indretning, og de jordiske Ting's Ufuldkommenhed.

Den stakkels gamle Statsraad M u s sig der nu i 30 Aar har bygget og boet i sin magelige Lænestoel, under den eneste Forretning at stoppe, tænde og smøge sin Pipe, undtagen naar han har staaet i Vinduet og seet ud paa Gaden, han har nu i 29 Aar og 11 Maaneder skunlet over Jorden, og der er ikke den Ting han jo finder noget at vrage ved; end ikke sin Tobak og sine Piber finder han som de burde være.

Hr. Aaler troede stivt og fast at hans Lykke, som han kaldte det han ønskede sig, skulde visseligen blomstre, hvis han kun ret kom i med Stormændene. Lidt efter lidt fik han Udgang til dem Alle, og en liden Stund holdt deres Løfter ham endnu i hans forrige Indbildning. Men nu da de fleste af disse Løfter ere aargamle, somme endog af to, tre Aars Alder, uden at eet af dem har vist Spoer af Opfyldelse, saa begynder Jorden at tabe al sin Kredit hos Hr. Aaler. I det mindste har han allerede

lerede paastaet offentlig i Klubben, hvad han ellers har læst, men nu udgiver for sin egen Idee, at blant alle Planeter er Jorden den fletteste, og derved hele Soelsystemet udgjor et Heelt, saa er vor Klode bestemt til at være Daarekisten.

Næsten som ham gik det min lille Kionne Kousine. Hun gjorde sig saadanne rosenrøde Forestillinger om Dyrehaugen og alle dens Trylleries, at hun ikke kunde oppebie Teltens Opslet før hun plagede sin Moder at komme derud, og saa kom hun da ogsaa der, og fandt af den uendelige Smagløshed saa aldeles under sine Forestillinger, at den arme Skov blev til en styg Skov, og Træerne til nogle lede Ting, og det altsammen til Snævs, og denne Mishag meddeelte sig alle hendes Forestillinger, saa hun var færdig at udskielde Jorden lige saa slemt som Hr. Maler selv. Men det var ingen Under, hun havde det efter Moderen. Denne havde altid forestilt sig hvor herligt det maatte være at give disse store Middagsmaaltider, hvor en 24 Siester beværtes med 24 Retter eller 12 i det mindste, og hvor hun da var den betydelige Person, der gav alt dette til Bedste. Længe sukkede hun efter denne Lykkelighed, men forgieves, thi hendes Mand havde kun 300 Rdlr. at leve af, kunde regne, og hadede Gield. Men da hun blev anseengang giwt og fik denne Mand af sin Tone, som havde sine 1500 om Naret, væmmedes ved Regning og holdt Gield for Stormands Mærke, saa laæde hun da sine Dusters Maal; men det var kun

kun for at have samme Kølelse som Datteren havde siden i Dyrhaugen. Ved Andres Dineer var saa tidt en Overdaads Artikel som hun manglede, og ikke altid kunde forskaffe sig, og ved hendes egne fandt hun sig slet ikke saa udmærket som hun havde ventet. Den smukke Frøken X og den kokette Frøe Y drog al Opmærksomheden til sig. De yngre Mandfolk havde kun Øie og Mund for disse, de ældre talte kun om Aviserne eller om Regjeringens idelige Feiltagelser, og Fruentimmerne baade unge og gamle havde nok at bestulle med at holde sig op over den Smukke og over den Kokette. Vertinden fik sine Kys paa Mund og Haand ved Ankomsten og efter Maaltidet og det var Alt. Mismodig blev hun nu, og da hun ikke kan leve uden Giestebudde, saa tiltager hendes Mismodighed mere og mere, og Jorden og alt hvad Jordens er, har tusende mærkelige Feil i hendes Øine, og hun dølgger det ikke.

Og skal jeg sige sandt, saa bar jeg mig ikke stort bedre ad, dengang jeg ikke kiendte anden Fornøielse end Skuespil. Da Nyheden ikke mere blindede mig, og jeg nu idelig og idelig saae gode Stykker slet spille, og flere maadelige Stykker end gode, og saae og hørte, at alt hvad god Smag kaldes kan, var forviist fra Skuepladsen, og altid fra Parterret (ei at tale om Parket og Logerne) da mistede jeg denne min eneste Fornøielse, og lige indtil jeg lærte at kiende varigere Møerskab, var næsten Alt hvad jeg saae og hørte ikke efter mit Sind, enddog jeg ikke saa lige vidste hvorledes det da burde være, for at tænktes mig.

(Sturningen følger).

B o r g e r - B e n n e n .

No. 15.

Tiende Aargang.

Fredagen den 14. April 1797.

Klager efter Tidernes Leilighed.

(Slutning).

Dog hoi taler jeg om mig og min stakkels Kousine, og de andre enkelte Mennesker? Kunde omkring mig seer jeg det samme, i hele Stænder. Hvor travelt have ikke de Mange inden de komme i den Stand de ansee for den behageligste, og naar de nu ere der, naar den ene skal daglig være paa Kontoi-ret, og den ene Dag som den anden affskrive og affskrive og evindeligt affskrive; den anden skal faae prentet ind i Hovedet hvad han ikke veed hvor til det kan bruges, hvad han stundom veed han kun lærer for at glemme det igien, hvad han undertiden siensynlig seer er urigtigt, tillige seer at det han holdt for en Hædersstand er en Ringegtsstand som man neppe tør være bekiendt at man er i, og saa fremdeles; naar den tredie maa exersere og atter exersere og igien exersere, maa tiede sig bitterlig paa Paraderne, maa boie sine Følelser under anden Mand's Luner, have Ret og beholde Uret,

see

see og høre jevnlig det der ei duer, og tie dertil; lade sig giøre Skaar i sin timelige Velfærd uden Haab om Opreisning og s. v.; naar den fjerde skal øve en Kunst han aldrig har lært, sprengte sin Hukommelse med Roller over Roller, see sine bedste Bestræbelser miskiendte og det som værre er, sine Feiltagelser applaudeerte, see sig omgiven af Chikaner m. v.; naar den femte kommer under Veir med at Vers giores ikke saa let som Fidibus, og at meget gode Vers kunne være slet Prosa, at meget maa læses, studeres, tænkes, før et godt Digt kan frembringes, naar han gjør den Erfaring at titusende læse et virkelig godt Digt, og føle intet derved, at andre titusende tillægge det den herlige Roes: „det er ret smukt!“ naar hans bedste Digt bliver af Aristokraterne modtagen med den fornærmeligste Kulde, dersom han ulykkeligviis er kommet for Orde at troe en Statens Borger kan have Rettigheder; og naar han finder samme Kulde hos Basileoklasterne, hvis han holder sig bunden ved den Sed han har svoret sit Lands Fyrste. Alle disse og de femhundredede Andre i hvilkensohelst Syffel, Næringsvei eller Stand, blive da misfornøiede med deres Stilling, og Jorden er dem en Jammerdal.

Og saare misfornøiet med Jorden er den Dobne naar han hverken kommer til Penge eller Ære; Lotteriespilleren naar han naturligviis bliver fattig; Manden og Konen der givtede sig, hun med en Karakter og han med et Ansigt, naar de

nu leve i ulykkelig Egetskab; Faderen og Moderen der forsømte eller fordærvede deres Børn og nu opleve Hierteforg og Skam af dem; uduelige eller utroie Embedsmand naar nu endelig Tretteskættelse eller Afskættelse velfortient ramme dem; den uforsigtige eller gierrige Handelsmand naar Spekulationen slaaer feil; den slette Skribent naar Revisionsenterne siige Sandhed om hans Værk; Drankeren naar han ligger paa Stigens Pinebænk; den Velslystige naar Kræftesløshed og fortærende Sygdomme ere hans Lod; Hofmanden der ikke kan faae sin Kyrrste forledet til Jagt, Svær eller Utugt; den Brutale naar en Stärkere kommer over ham; den Trættefiere naar han finder retfærdige Dommere; Rånkesmedden der seer sine Lumskheder opdagede; Eoldsvigeren naar han engang imellem gribes og skræffes; ligesom ogsaa andre Tyve der see sig røbede, hvad enten de bryde ind i Folks Huse, eller i Trængsel ransage deres Lomme, eller plyndre dem ved Gæstebordet. Dog hvo vil opregne alle de Arter af ufornuftige Mennesker der finde Jorden jammerlig, fordi deres Daarskabs Følger ere dem ubehagelige.

Den der søger sin Moerskab og Fornøielse i nyttigt Arbeide; den der dyrker sin Fornuft og bruger den før han indlader sig i noget Vigtigt; den der opfylder sine Pligter og ei bitterlig fornærmer sine Medmennesker; den finder at Digteren sagde sandt da han sang: Denne Jord er ingen Jammerdal!

Breve af den yngre Plinius.

Det kan vel ikke være ubehageligt, at læse engang imellem, hvorledes hine gamle Romere, skreve til deres fortroelige Venner i muntert eller sørgmodigt Lune. Vi tænke os de græske og romerske Skriftforfattere meest som Lærde, og alt hvad de skreve som videnskabelige Værker, der kun ere for den tørre Studering; endog Digterværkerne tænkes af Mange som saadanne, og det altsammen fordi endeel af disse Skrifter med Nøie og Ulyst maa giennemplies i Skolerne. Denne Forestilling om Oldtidens os levede Skrifter er til megen Skade, thi den afholder fra Lysten at læse dem som skionne behagelige Værker, og derved berøve vi os det bedste Middel til at give vor Smag Reenhed og Fasthed. Brevene, som hine Mænd skreve uden at tænke paa at nogen anden end deres Ven skulde læse dem, kan da vænne os af fra den afskrækkende Forestilling om de gamle Skrifters Torsked. Ei at regne hvor behageligt det er, at blive saa at sige Tilskuer ved en for saa længe siden afdød Mand's private Tanker, Følelser, Handlinger.

Vi have en Samling af saadanne private Breve, som en lærd og fornem Rommer Kajus Plinius Cæcilius Sekundus har skrevet til sine Venner *), og af disse ere følgende. Flere kunde efterhaanden indføres i disse Blade, hvis disse ikke læses med Misshag.

I. 6.

*) I virkelige Begivenheder, uden Hensigt til at giøre dem offentlig bekendte, men dog siden paa Beglæ

I. 6.

Til Kornelius Tacitus.

Du vil lee af mig, og det maa Du gierne. Jeg saaledes som Du kiender mig, har fanget tre Bildsviin, og det ret skionne endda. Du selv? spørger Du. Jeg selv, dog uden just at afvige fra min sædvanlige Dovenskab og Magelighed. Jeg sad ved Garnene, og havde, om ikke Jaatspyd eller Landse, dog Griffel og Bortablerne *) ved Haanden. Jeg tænkte og skrev; saa hvis jeg skulde komme hjem med tomme Hænder, jeg dog havde Skriverablerne fyldte. Denne Studeremaade skal Du ikke foragte. Du kan aldrig troe, hvor Sielen bliver opvakt ved Legemets Bevægelse. Ogsaa Skoven og Eenligheden omkring os og den Stilhed som Jagten selv udkræver, opvække særdeles til Eftertanke. Naar Du altsaa herefter gaaer paa Jagt, saa tag kun, paa mine Ord, foruden Madposen og Flasken, ogsaa Bortablerne med. Du skal see at Minerva ikke mindre end Diana banker om blandt Biergene. Lev vel.

I. II.

giering, samlede og udgavne af ham selv. Oversættelsen er gjort efter en liden Udgave uden Roster, som indeholder Texten af Pongolius's Udgave.

*) Smaa Træplader overdragne med Bort, som Rommerne brugte til Regnebog, og skreve paa med en Jerngriffel, der i den anden Ende varribut, for at bruges ogsaa til at udslætte, eller rettere at udglatte det Skrevne.

I. II.

Til Fabius Justus.

Saa længe har Du ikke skrevet mig til. Jeg veed intet, siger Du, jeg kunde skrive, men saa skriv da dette, at Du intet har at skrive om; eller blot det man fordem begyndte med: „Naar Du „befinder Dig vel, saa er det mig kiert, jeg er „ved god Helbred.“ Dette er mig nok, thi det er Hovedsagen. Du troer jeg spøger; men jeg beder for Alvor, lad mig vide hvorledes Du befinder Dig, som jeg ikke kan være uvidende om, uden største Bekymring. Lev vel.

I. I2.

Til Kalestrius Tyro.

Jeg har lidt et svært Tab, om det er nok at kalde det kun Tab, naar man mister saadan en Mand. Korellius Rufus er død, og det frivillig, hvilket høiligen forøger min Smerte. Thi det er den sorgeligste Dødsmaade der synes ei bestemt ved Naturen eller Skiebuen. Ved dem der døe af Sygdomme, er Nødvendigheden en stor Trostegrund, hvorimod ved dem som ende Livet ved selvvoldt Død, den Sorg er ulægelig, at man troer de kunde levet længere. Korellius blev dog ved den fuldeste Overbeviisning, hvilken de Vise give lige saa megen Bægt som Nødvendigheden, drevet til dette Foretagende, endskjønt han havde saa meget der kunde gjort ham Livet kiert: god Samvittighed, megen Agtelse hos Medborgerne, stor Ære og Anseelse,

des.

bebudne Datter, Kone, Broder søn, Søstre, og
 foruden disse mange Kiere, ogsaa sande Venner.
 Men han blev plaget af saa langvarig og haard-
 nakket en Sygdom, at alle disse Aarsager til at
 elske Livet bleve overvundne af Lyst til Døden. I
 sit tre og tredivte Aar (som jeg har hørt af hans
 selv) blev han angrebet af Podagra, som var en
 Arvesyge hos ham, thi som oftest skal Sygdommen
 gaae i Arv ligesom andre Ting. Saalænge han
 var i den blomstrende Alder, overvandt og dæm-
 pede han Sygdommen formedelst Afholdenhed og
 Kydsfthed; og da den i de senere Tider tog til ved
 Alderen, var han den med Sielstyrke. Da han
 reengangslade i utrolige Smertter og de afskyeligste
 Lidelser (thi nu var Værken ei mere som for i Fod-
 derne allene, men i hele Kroppen) kom jeg til ham,
 i Forstaden hvor han boede; det var endnu medens
 Domitian regjerede. Tjenestefolkene gik ud af Kam-
 meret, som sædvanlig naar een af hans fortrolige
 Venner kom ind; endog Konen, ihvorvel hun kunde
 bevare en Hemmelighed trods hvem det skulde være,
 gik da ud. Han saae sig om, og sagde: „ hvor-
 „ for troer Du jeg saalænge udholder saadanne
 „ Painsler? Blot for at overleve den Strimand,
 „ var det endog kun een Dag.“ Havde den Siel
 havt Legem som svarede til den, saa havde han
 befordret hvad han ønskede. En Gud horte dog Ønsket,
 og da han saae det opfyldt, saa han nu kunde døe
 i Sikkerhed og Frihed, brod han hine svagere
 Baand der holdt ham ved Livet. Sygdommen,
 som

som han havde forsøgt at bryde ved Afholdenhed, tog til, og Standhaftigheden forlod ham. Han havde ingen Mad taget til sig alt paa den fjerde Dag. Hans Kone Hispulla sendte vor fælles Ven Kajus Geminus til mig med den sørgelige Efterretning, at Korrellius havde besluttet at døe, og vilde hverken af hendes eller Datterens Bøn lade sig bevæge; jeg var den Eneste, som endnu kunde overtale ham til at leve. Jeg ilede. Ikke langt fra Huset mødte mig Julius Attikus, som sagde mig fra Hispulla at endog jeg ikke skulde udrette noget hos ham, eftersom han jo længere jo mere blev fastere i sit Forsæt. Han havde endog sagt til Lægen, der bod ham Spise: K e k r i k a (med Overlæg), hvilket Ord skönt jeg beundrede Manden, dog ligesaa meget bedrovede mig; thi jeg søler hvilken Ven, hvilken Mand jeg har mistet. Vel var han over sine syv og tredsindstyve Aar hvilken Alder endog for den Sundeste er høi nok; jeg veed det! Han befriedes for ulægelige Smertes; det veed jeg! Doende saae han sin Familie i Liv og Velstand, og Staten som var ham kiere end de, blomstrende: Alt dette veed jeg. Alligevel beklager jeg hans Dod, som havde han været den Yngste og Sundeste; thi jeg søger, du maa gierne kalde mig Isabella for det, for min egen Skyld. Jeg har mistet den der var mine Handlingers Vidne, Veileder, Lærer. Kort, jeg maa sige, som jeg ogsaa i den første Sorg sagde til min gode Kalpissus: Jeg søger jeg herefter Kal være mindre retskaffen. Giv mig nu Trost! Ikke den: han var gammel, han var syg; Alt det vidste jeg for; men nye, kraftig Trost, som jeg aldrig horte, aldrig læste for; thi det jeg har hørt, det jeg har læst, indfalder mig af sig selv, men det gaaes af den overvætted's Sorg. Lev vel.

Borger-Bennen.

No. 16.

Tiende Aargang.

Fredagen den 21. April 1797.

Spørgsmaal.

Naar en Gade, hvor idelig Mange fiøre og gaae, er ikke bredere fra Kendeſteen til Kendeſteen end ti Alen, naar Fortogene i ſamme Gade ere for mange Ujevnheders og Ufbrydellers Skyld, farlige i Mørke, og vi ſølgelig nødes til at gaae midt ad Gaden: Er det da ikke urigtigt, at Hyrefareter holde i en Strækning af over 100 Skridt i denne Gade paa begge Sider tæt op til Kendeſteene? Gaaer jeg nu om Aftenen, ſølgelig midt ad Gaden, ſaa maae jeg igiennem denne Allee af Kareter, og gaaer med Livet i Hænderne, hvergang en Vogn møder mig eller kommer bag fra. Trykker jeg mig endog tæt op til een af Kareterne, ſaa ſtaaer jeg dog Fare for, at den agende Vogn, om den viger aldrig ſaa lidet af Midlinien, tager i mig og lemlæſter mig paa den ene Maade eller den anden. Her tales ikke om det Tilfælde da endel Vogne holde uden for et Sted hvor der er Bal, Konſert, eller andet Gilde, men om dem der holde og vente paa Hyre. I det forſte Tilfælde er den far-

farlige Uleilighed forbigaaende, indtreffer ikke hver Dag, og ikke altid i samme Gade; men saadanne Kareter, der ei ere i Forretning, findes idelig paa det samme Sted, og foruleilige da bestandig den hvís Vreuder nøde ham til at gaae ad saadan Gade. Spørgsmaalet er da egentlig, kan dette Onde ei raades Bod paa, eller er det lige saa uafhjelpeligt, som den stormende Kjørsel der endnu haade ved Dag og ved Aften altid truer os med Kaddbrækkelse, og ei sielden oplyder Truselen, som jevnlig læses kan i Adressavisen, hvor dog ikke alle overførte Mennesker ommeldes, da ikke alle bringes til Fredrikshospital, men til deres Familier til en uventet Glæde. Mod dette Onde og mod Siggervæsenet er da ingen Hielp, som man seer, og maaskee det er ligesaa med hiin af Kareter bespændte Gade. Som et Lindringemiddel vilde jeg dog foreslaae, om det ikke kunde paalægges tidtbermeldte Kareters Eier, at lade dem ikke holde saa tatte sammen, som dem der Skuespilastnerne udgøre den lange Bognborg paa Kongens Nytorv, hvor den bagesies Hestehoveder staae imellem den forrestes Baghiul; men at imellem hver maatte være saa meget Mellemrum at en stakkels Fodgænger kunde, naar agende Bogn truer ham, smutte derimellem, og det saaledes at han ikke turde ved at tilføle sig paa Baghiulene, eller frygte for Næse og Øren ved Hestehovedernes Nærhed. Det er kun en enfoldig Lægmands Forslag, som han fremfører af Nød, da hans Forretninger nøde ham til i Mørke at

at giennemvandre flere gange om Ugen sligt et farligt Sted, hvor ei engang de saa Løgter i Nærheden kunne give nogen Oplysning, da disse Rættvægge udbrede et dybt Mørke over den hele smalle Gang imellem dem.

Beslægtet med den her fremførte Klage er en anden, men som allerede for flere Aar siden er læst paa Prent, uden at Aarsagen dertil er hævet, fordi den ventelig ogsaa er uafhjuelig. Det er nemlig endeel Fortogers Ufortogsshed. Saa mange Handlende bygge deres Boder paa dem, for Melk og Grønvarer og Frugter og Potter og Bostab, at ihvad Føre der er og ihvor mange Vogne der fare forbi hinanden og ihvor belemret Gaden kan være, af Broelæggers og Gaugskierernes Forretninger, det dog ikke bliver mueligt, at finde Tilflugt paa Fortogene, allermindst at to kunne komme hinanden forbi.

Ogsaa det er kuriøst, at man stundom kommer i en Gade hvor langs ad det ene Fortog en Rebslager slaaer sine Reb, og langs ad det andet slaaer en Dugmagers Kiede udbredt; og det hændes sig stundom, at naar man i den Tanke, Fortog er til for at gaaes paa, vil liste sig forbi disse Anstalter, man da faaer knubbede Ord af Arbejderne, saafremt de troe man kommer deres Ting for nær. Ogsaa dette maa nok være uafhjueligt thi det har nu været saa i mange Aar. Skulde imidlertid Midler kunne udtænkes derimod, saa var det ei af Veien, om man fik dem bekiendtgjorte, thi

thi, hvo veed, om de da ikke engang tidlig eller sldig bleve anvendte.

Breve af den yngre Plinius.

2. 2.

Til Paulinus.

Jeg er vred: om jeg burde være det veed jeg ikke, men vred er jeg. Kierlighed, veed du, er stundom uretfærdig, tidt utaalmodig, altid smaa-regnende. Jeg har imidlertid høiligen Marsag nu, om den er retfærdig veed jeg ei, men jeg alligevel, som var den ligesaa retfærdig som stor, vredes bitterligen, at jeg i saa lang Tid ikke har faaet Brev fra Dig. Formild mig igien! Paa een Maade kan Du det, naar Du i det mindste nu skriver tidt og meget. Denne Undskyldning skal i mine Dine være den eneste sande; alle Andre, opdigtede. Jeg vil intet høre om: „Jeg har gjort en Reise“; „jeg havde saa meget at bestille,“ thi Guderne forbyde dette: „jeg har været syg.“ Jeg for min Part lever paa Landet tildeels for Videnskaberne, tildeels for Lediggang; Frihed fra Forretninger tilføder mig begge Dele. Lev vel.

I. 15.

Til Septicius Clarus.

End Du da, som lover at spise hos mig og bliver borte? Jeg skal stevne Dig, og Du skal betale

tale mig hver Skilling af mine Bekøftninger, og det er ikke lidet. Jeg havde et Hoved Kopsalat, tre Snegle, to Æg, Grød med Mælk og Snee (den skal ogsaa regnes, og den især, thi den smelter medens den staaer paa Bordet) Oliver, Røde beder, Græskar, Skalotter og tusende andre lige saa kostbare Ting. Du skulde faaet at høre Komedianter, eller en Forelæser eller en Lyrist, eller (vil Du kun skionne paa min Prægtighed) dem alle sammen. Og Du vilde heller hos jeg veed ikke hvem spise Østers, farseerte Svinebuger, Echinites, og see spanske Dandsferinder. Du skal bøde for det, jeg vil nu ikke sige hvormed. Du har gjort en slem Ting, du har skadet, jeg veed ikke, om Dig, visselig mig, men dog Dig ogsaa. Hvor vi skulde spøget og leet og talt alvorlig. Prægtigere kan Du spise hos Mange; men ingensteds med mere Glæde, mindre Evang og mindre Frygt end hos mig. Kort, kom og prøv det; og dersom Du siden ikke heller undskylder Dig hos Andre, saa maa Du gierne altid undskylde Dig hos mig. Lev vel.

I. 19.

Til Romanus Firmus.

Vi ere Byes Børn, have studeret sammen, og fra Ungdom af jevnlig levet med hinanden; Din Fader var ogsaa en fortrolig Ven af min Moder og min Morbroder, og for saavidt Alderens Forskiel tillod det, ogsaa af mig. Disse ere store og vigtige Aarsager for mig, at tage mig af Din Forsremme

fremmelse, og befordre den. At Du eier 3000 Rdlr. kan jeg vide deraf at Du er i Raadet i vor Fødebye; men at vi ogsaa kunne see Dig ei allene som Raadmand, ogsaa som rommersk Ridder, vil jeg forære Dig de 9000 Rdlr. som Du mangler i den udforderlige Formue. Vort saa længe bestaaende Venkab er mig Borgen for at Du ei vil glemme denne Foræring; ikke heller beder jeg, som jeg burde, dersom jeg ikke vidste at Du af Dig selv gjorde det, at Du lever som anstændigst, i den Rang, jeg forskaffer Dig. Thi desmere omhyggelig bør vi søge at bevare vor Ære, naar ved den tillige vor Vens Velgierning skal betrygges for slet Omdømme. Lev vel.

I. 22.

Til Catilius Severus.

Jeg har opholdt mig længe i Staden og under megen Bekymring. Årsagen dertil er at Titus Aristo er falden i en langvarig og haardnakked Sygdom. Jeg agter og elsker denne Mand ganske overordentlig, thi ingen overgaaer ham i Ærværdighed, Dyd og Lærdom, saa han forekommer mig ikke som een Mand, men som det høieste Indbegreb af Videnskaberne selv og af alle Dyder og gode Egenheder. Hvor kyndig er han ikke i den borgerlige og i Statsretten? Hvor mange Ting, hvor mange Exempler af Historien, hvor megen Kundskab i Oldsager har ikke han inde? Der er ikke den Deel man gad undervises i, som hos ham is
kan

Kan findes Underviisning udi. For mig i det mindste, saa lidt jeg vil vide noget der er vanskeligt at komme efter, er han en sand Skat. Nu desuden hvilken Efterrettelighed i hvad han siger, hvilken Paalidelighed? og hvilken jevnlig og anstændig Forsigtighed. Hvad er som han ikke skulde strax indsee; alligevel standser han som oftest tvivlende ved Grundenes Forskiellighed, hvilke han formedelst sin skarpe og stærke Dommeekraft, af Tingenes Væsen og Natur udleder, sætter ud af hinanden og gjør tydelig. Dertil kommer endnu hans tarvelige BOrd, hans simple Klædedragt. Jeg seer paa ham, paa hans Bærelse, paa hans Seng endog, som paa et Billede af vore Fædres Tarvelighed. Og alt dette prydes igien ved hans Siels Storhed, som gjør intet for at prale, alting kun fordi det er godt efter Overbeviisning, søgende rettelig Handlingens Belønning ikke i hvad Folk siger derom, men i Handlingen selv. Kort man skal ei lettelig blandt dem, der lægge mere Bind paa Wiisdom end paa Legemets Pleie finde hans Lige. Han besøger just ikke de Steder, hvor Legemsøvelser foretages eller hvor Philosopher holde Forelæsninger, eller hvor man morer sig og Andre i Lediggang ved lange Disputationsøvelser; men hans Virksomhed er i det borgerlige Livs Forretninger. Mange er han til Hielp ved Forsvar for Retten, Flere endnu ved sit Raad. Men ingen af hine giver han i mindste Maade efter i Kydskhed, Kierlighed for Sine, Ketsfærdighed, Standhaftighed. Du vilde forundres, hvis

Du

Du var Vidne til den Taakmodighed, han viser i denne Sygdom, hvor standhaftig han er i Smerterne, hvor han modstaaer Tørsten, hvor han udholder den utrolige Feberhede uden at røre eller blotte sig. For nyelig lod han mig kalde tillige med nogle faa Andre som han har meest Vennskab for, og bad os spørge Lægerne hvad de troede om Sygdommen, at isald den var ulægelig han da frivilligen kunde ende Livet; men var den ikkun vanskelig at høre og langvarig, han da kunde udholde og leve, givende efter for sin Kones Bønner, for Datterens Taarer endog for os sine Venner, at han ikke skulde skuffe vort Haab, saft det kunde være ugrundet. Dette især anseer jeg som noget vanskeligt og høiligen roesværdigt. Thi at rende i Døden af Fremfusenhed eller ved en blind Driivt, det gjøre saa Mange; men at giennemtænke de Aarsager, man kunde have at ønske Døden, at afveie dem, saa man efter Fornuftens Tilsigende kan fatte eller opgive Forsættet at leve eller at døe, det kan kun de meget stærke Sieler. Nu have vel Lægerne lovet os alt Godt, det kommer da an paa at en Guddom vil være disse Løfter gunstig, og befrier mig omsider fra denne Kummer; da jeg, naar den ei mere trykker mig, gaaer igien til mit Laurentinum, det er til Bøgerne, til mit Skriverbord, til mine ledige Timers Anvendelse til Studering. Thi nu kan jeg hverken læse eller skrive noget, da jeg enten sidder hos ham, eller for Sorg ikke har Lust til at bestille noget.

Her har du det jeg frygter, det jeg ønsker, endog det jeg harest agter at foretage mig. Hvad Du agter at foretage Dig, hvad Du foretager Dig nu, hvad Du ønskede at foretage Dig, skriv Du igien til mig, men i et fornøieligere Brev. Det vil ikke være til liden Trøst i min Kummer, naar Du intet har at klage over. Lev vel.

Borger = B e n n e n .

No. 17.

Tiende Aargang.

Fredagen den 28. April 1797.

Anmeldelse.

Den i 2den Klassifikation vacante Repræsentrant
Plads har Hr. Renteskriver Benzen behaget at
modtage.

Selskabets Administrator Grosserer Hr. H.
J. Cantor er paa nogle Maaneder bortreist til
Lydsland.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses-Selskab.

J. L. Paludan.

H. Wassard.

Breve af den yngre Plinius.

I. 24.

Til Vebius Hispanus.

Tranquillus som boer i Huus med mig, ønskede
gerne at kjøbe den lille Gaard, som Din Ven siges
at ville sælge. Nu vilde jeg bede Dig, at Du skafte
fede

fede ham den for billig Kjøb; thi da kan man have Kornsielse af det man har kjøbt; hvorimod et slet Kjøbmandskab altid er ubehageligt, især fordi det synes at bebrejde Kjøberen hans Taabelighed. Men ved denne Gaard (hvis ellers Prisen bliver antagelig) er der meget som min Ven synes godt om; den er nær ved Rom, Veien dertil er god, Bygningerne ere ikke for vidtløftige, og kun saa megen Jord dertil, at den mere giver Udsprevelse end Arbeide. For Videnskabsmænd, som denne er, naar de skal være Godsseiere, er nemlig saa megen Jord tilstrækkelig, at de netop kan reise dem fra deres Arbeide, vederqvæge Vinene, liste sig laugs ad Grøfterne, slide een og samme Kødstie, kiend: hver af deres Wiinranker og vide Tal paa alle deres Træer. Jeg har været saa udførlig, at Du kunde desbedre see, hvor meget han vil være mig, og jeg Dig forbunden, om han kan faae denne lille Gaard, som har saa mange gode Egenskaber, for saadant Kjøb, at han ei skal frygte for at fortryde det herefter. Lev vel.

2. I.

Til Sekundus Romanus.

Efter nogle Mars Forløb have Roms Borgere igjen seet en offentlig Ligfærd. Et betydeligt men ogsaa mærkeligt Skuespil. Det var Virginii Kuffi, en Mand der var ei allene fornem og berømt men lykkelig ogsaa. Han levede tredive Aar i den Ære han havde forhvervet sig; har læst Digte
giorte

giorte til hans Hæder, og historiske Skrifter der handlede om ham, og har levet med sin Efterlægge. Tre gange var han Konsul, saa han opsteeg til det høieste Trin af Privatmands Hæder, da han ei tragtede efter Fyrsterang. Han holdt sig under de Cæsarer, som han dog var mistænkt for, ja som hadede ham endog for hans Dyders Skyld. Og under den ypperligste og ham meget bevaagne Døde han, ligesom han var bestemt til denne offentlige Ligfærds Hæder. Han blev over tre og firestindstive Aar gammel i største Røe og ligesaa stor Agtelse. Hans Helbred var god, undtagen at han rystede paa Hænderne, dog uden Smertes. Kun Livets Ende var smertefuld og seen, men ogsaa barmhjertig for ham. Thi da han som Konsul skulde holde en Taksigelses Tale til Fyrsten, og forberedede sig dertil, faldt Bogen han havde taget i Haanden, og som var vel stor, fra ham, da den blev den gamle Mand, staaende som han var, for tung. Da han vilde gribe efter den og tage den op, gled hans Fod paa det glatte Gulv, saa han faldt og brækkede Hoftebenet, som blev ikke synderlig godt forbundet, og for hans høie Alders Skyld, ikke mere kunde læges. Denne Mands Ligfærd gjør Fyrsten og vor Tidsalder, som ogsaa vor Folkforsamling og vore Talestole megen Ære. Sørgetalen holdtes af Kornelius Tacitus, thi hans Lyksalighed naaede derved til det Høieste, at han fik den meest veltalende Lovtaler.

Han forlod os, næt af Dage, overøst af Hæder, endog af den han afflog; alligevel maa vi beklage hans Død og føle hans Uffavn, som et Retskaffenheds Mønsters. Jeg især, som ei allene offentlig, men ogsaa som Ven elskede ham lige saa høit, som jeg agtede ham. Først fordi vi vare fra een og samme Provins, og fra Nabøestæder, og vore Godsfr endog laae sammen; dernæst fordi han som var sat til min Formynder, viste mig saaderlig Kierlighed. Saaledes, naar jeg søgte et Embed, ærede han mig ved sin Stemme; saaledes, hvergang mig vederfoer en offentlig Hæder, ilede han til fra sin Eenlighed, for at være Vidne dertil, fast han alt længe ikke mere havde befattet sig med sligt; saaledes hvergang, da Præsterne opgive dem de troe bedst at kunne forestaae Præste-Embede, udnævnte han altid mig. Ja endnu i denne sidste Sygdom da han formodede han skulde vælges til den Kommission af fem Personer, som ifølge en Raadsslutning nedsettes for at formindskede offentlige Udgifter, saa endskjønt han havde saamange Venner der vare gamle og havde været Konsuler, og jeg er saa ung at jeg ikke kunde tage ilde op om han gif mig forbi, udvalgte han dog mig, endog med de Ord: „Og havde jeg selv en Søn, udnævnte jeg dog Dig.“

Alt dette er mig tilstrækkelig Aarsag, at jeg maa ved Din Barm, begræde hans Død, som alt for tidlig; ifald det ellers er Ret, at begræde hans Død, eller overalt at kalde det Død, hvorved saa-

dan Mand's Dødelighed, mere end hans Liv, kan siges at ophøre. Thi han lever og skal stedse leve, endog nyper mere i Menneskenes Amindelse og Digtale, efter han er undraget vore Dien.

Jeg havde endnu saa meget andet at skrive Dig; men denne ene Tanke opfylder min hele Siel. Verginius er den jeg tænker paa; Verginius, den jeg seer; Verginius den jeg, nu ved tom, skönt frisk Erindring, hører, taler med, haver. Han, som en deel af vore Medborgere maaskee ligne i store og gode Egenstaber, nu og herefter, men som i Berømmelighed vist ingen ligner. Lev vel.

I. 21.

Til Paternus.

Jeg sætter megen Lid til Dine Dien, saavel som til Din Dømmekraft; ikke fordi Du har megen Indsigt (Du kunde ellers blive for stolt) men fordi Du har lige saa megen som jeg; skönt ogsaa dette er meget. Et Spøg og et andet Alvor: jeg troer at de Slaver, Du har besørget klobt til mig, ere smukke; staaer nu igien, at vide, om de ere ærlige; hvilket om slige Mennesker bedre kan bedømmes ved Dreene end ved Dinene. Lev vel.

Pliesforældrene.

Anekdot.

For omtrent 8 eller 9 Aar siden fandt vi en Aften et Pigebarn siddende uden for vort Kioffen
paa

paa Trappen. Hun bad om Intet, talte ikke, klynkede ikke, men sad krum sammenboiet, som besvimet. Ved Skorstøensbarmen, ved at faae Strømper over de bare Been, ved varmt Ol og nogen Mad kom Barnet sig lidt efter lidt, og fik sit Mæle igien, da for intet Ord kunde faaes udaf hende. Vi fik da at vide ved lang Spørgen og Gietten, at hun var et Kasse Barn, som var opdraget paa Landet, men for et halvt Aar omtrent hentet til Kiøbenhavn, for at gaae om og rigge til Moderen, der sad paa sin egen Haand. Faderen, Rudsk hos et saakaldet Herskab, brød sig slet intet om Moderen eller dette sit uægte Barn. Hun kunde ikke noksom rose sine Pleieforældre paa Landet, hvor godt hun havde haft det hos dem, hvor nødig de slap hende fra sig; ja, at gamle Bedstefader (Pleiemoderens Fader) var gaaet herind for at see til hende og bringe hende et Par Strømper, og vilde saa gierne have hende ud med sig igien. At komme til sin egen Moder igien viiste hun aldeles ingen Lust til, som begribeligt var, men vel at komme ud paa Landet igien, til Moer og Faer (som hun kaldte Pleieforældrene). Alt dette tilsammentaget bevægede os til at beholde det velsskabte, og, som man kunde see, fordom trivelige Barn hos os; og da paa Forespørgsel, Faderen ikke vilde tage sig det mindste af hende, og Moderen ei turde paa- staae at beholde hende, da hun saa stændig havde misarugt Barnet til at fode sin Dovenskab og Lieder

derlighed, saa skrev jeg ud til Præsten i den Bye Pleieforældrene boede, med Anmodning, at spørge disse om de ikke maaskee vilde tage hende igien, uagtet man kunde ikke love dem noget derfor. Svaret var at disse Huusmænds Folk havde selv en deel Børn, men alligevel dog vilde modtage hende. Og virkelig kom Pleiemoderens Mand, og paa det løselige Lovte, man vilde stræbe at skaffe dem lidt gamle Klæder til Hielp, tog han Barnet ud med sig igien. Det de fik var saare lidet, men aldrig begierte de mere. Og ganske besynderligt var det, at disse fattige Folk, fordi man havde skaffet dem et Barn paa 7 Aar at føde og klæde, kom et par Gange ind og bragte en Foræring efter Ene. Dette sidste Træk, synes mig særdeles karakteristisk. Det de fik til Vederlag for Foræringen kunde de neppe gjøre Spekulation paa, da de ikke kiendte os, ikke heller var det saa overflodigt, den første gang, at det kunde formaaet dem til samme Foretagende andengang. Man kan da med Gøie formode, at ligesom de før havde omhyggelig pleiet og elsket det dem betroede Barn, saa tog de det nu af Kierlighed til dem igien, og ændsede ikke den Tynge, det lagde paa deres fattige Huusholdning.

Denne i hver Omstændighed sandfærdige Anekdote, afgiver et Bidrag til Beviset, at slige forladte Børn ikke altid komme i slette Hænder, naar de

de sendes paa Landet til Opdragelse; og at Bønder ikke ere saa fordærvet en Menneskeklasse, som Bondeplagerne ville indbilde os, og som endeel Skribenter ikke blues ved, endog i de nærværende Dage, at udgive dem for, i Skrifter der finde Læsere, fordi de ere velskrevne.

Trykfeil i No. 15.

Paa den første Side under Anmeldelsen staaer Administrator Høstved, læs Wassard.

X.

Borger- og Bønnen.

No. 18.

Tiende Aargang.

Fredagen den 5. Mai 1797.

Anmeldelse.

Mandagen den 8. Mai holdes Generalforsamling i det forenede Understøttelse Selskab. De Herrer Repræsentantere ville behageligst møde om Aftenen Kl. 6 paa sædvanligt Sted.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

J. L. Paludan.

S. Wassard.

Smaaestykker af Naturhistorien i den femte Part af Verden.

Thi saaledes kan man vel uden Betænkning nævne den store sydlindiske Continent, som er bekjendt under Navnet af Nyeholland, men som i Henseende til Omfreds kun giver Europa lidet efter og derfor efter den almindelige Talebrug ikke vel kan holdes for en blot De.

Saa

Saaledes som den er mærkværdig for Geographen, saaledes er og den engelske Colonie, som der er anlagt paa Ostkysten, ligesaa interessant for Cosmopoliten, Statistikeren og den Naturkyndige, da den indeholder en Mængde tildeels nye, tildeels eventyrlige og besynderlige Naturprodukter, som man ved denne Lejlighed efterhaanden har opdaget derpaa. Og da man endnu kun blot paa et Sted har undersøgt Kysterne, hvad kan man da ikke vente for en rig Høst, naar det indre af Landet bliver undersøgt, hvor man kan formode at finde gandske egne og fremmede Skabninger.

Det er bekjendt, at denne Verdens Deel ligger imellem det indiske og stille Hav. Men dens Lighed i sin Omridsning med Figuren af Afrika fortjener at anmærkes, især er den Overeensstemmelse, som der er imellem dens sydlige Spidse med de lignende Spidser af de øvrige Verdens Deele paa sin Kugle meget interessant for Historien af Jordcatastropherne.

Sit Navn har den faaet af de hollandske Ostindiefarer hvilke, som man hidtil har troet, først iblandt de europæiske Nationer, og det endog midt i forrige Aarhundrede, har opdaget den nordlige og vestlige Kyst, som og den omtalte sydlige. Men i sig selv synes saadanne Opdagelser ikke alletider at være en Undtagelse fra den bekjendte Sa-

Tomons Ordsprog, at der aldrig skeer noget nyt under Solen. Thi i det brittiske Museum findes der et fransk Landkort, som er fortreffelig tegnet og ziret med Dauphins Vaaben, og som efter alle diplomatiske Prøver, og Sammenligning med de ældre franske Landkort, er langt ældre end hine Hollænderes Keiser, og i det ringeste nedstammer fra Midten af 16 Aarhundrede, og paa hvilket dog Sydost for de sundaiske Øer er aftegnet et stort Stykke Land, som gandske ligner den femte Verdens Deel, og det forunderligste derved er, at der paa Østkysten af samme, omtrent i Egnen af Botanibai findes der et Sted, som der er betegnet med det Navn Coste des herbages. Botanibai fik i Aaret 1770 sit Navn af den Mængde Planter, som Banks, Cooks Medfølger paa hans Reise omkring Verden, samlede inden nogle faa Dage. Kortet nedstammer fra Greven af Oxfords efterladte Papirer, men er siden længe efter fundet, da Cook allerede paa sin første Reise omkring Verden havde opdaget hin Østkyste, det saakaldte Nye Sydballis.

Overalt var kun Nyholland hidtil bekiendt paa Kysterne, som i forrige og dette Aarhundrede er Stykkeviis opdaget, indtil 1790 da den engelske Kapitain Ball først omseilede denne nye Verdens Deel; og af den heele uhyre Strækning af Kyster, er dog som bekiendt, kun den eneste Egn paa den

Øst.

østlige Kyst undersøgt, som er siden efter bleven almindelig, berømt ved den i Maret 1788 nye anlagte brittiske Kolonie.

Og dog have Retourkibene, som i nogle faa Aar ere hjemkomne fra Engelland, medbragt derfra saa mange besynderlige og gandske nye Naturprodukter, at denne femte Verdens Deel (lige som tilforn det nye opdagede Amerika) synes at love Naturforskerne en egen gandske nye og fremmed Skabning.

Paa hensigtsmæssige Mineraliesamlinger har man endnu ikke tænkt. Og dog opdagede den berømte Bedgwood i en Deel Sand det i Systemet saakaldte Australisand, som man tilforn havde medbragt derfra, og hvoraf han forelagte det Kongelige Societet i London en Analyse, at det intet var mindre end en gandske egen primitiv Grundjord, som i dens Bessaffenhed var meget forskjellig fra de andre otte eller ni, som man hidtil har kjendt i Naturen.

Den vegetabiliske Skabning er derimod paa hiin Landstrekning mere undersøgt, og har allerede leveret en meget rig Høst. Allerede Baron Banks samlede ved Cooks første Opdagelse af Botanibai 300 til 400 nye Arter af Planter. Kronen af alle disse er en pragtfuld nye Slægt af Træer, som indeholder flere Arter, og som den yngre Linnee

efter den fortienstfulde Opdagere har tillagt det ærbærdige Navn Banksia.

Af nye Dyr have de sidste Retourfibe bragt flere end 200 nye Arter af Engelland, og der er tvende berømte Naturforskere, som beskæftige med at beskrive og bekiendtgjøre dette rige Udbytte. Iblandt Fuglene udmærke sig især en eventyrlig veldannet Vapegøie (*Plittacus Banksii*) og en besynderlig Casuar lignende Skabning. Men iblandt Pattedyrene har man foruden en Myrebjørn med Pindsvinepige, fire til fem nye Arter af Pungedyr, der som bekiendt har faaet deres Navn af den besynderlige Indretning, som Naturen har gjort til at vedligeholde deres Unger. Hunnen har nemlig paa Maven en egen Pung, som ved egne Muskler kan tillukkes og aabnes, og i dens Bund ligger Ungerne. Disse blive fødte meget smaae, og ligesom et umodent Foster, og først siden efter en Tidlang baaren i denne Pung, hvor de blive næret af Modermelken, indtil de blive modnere og fuldkommnere dannede, og ligesom anden Gang bragte til Verden. Dog bliver denne Pung endog efter deres anden Fødsel imellemstunder deres Tilflugtssted; Moderen tager dem deri, naar der er stor Fare paa Færde, og søger ved Flugten at redde sig og sin Byrde. Den mærkværdigste af disse besynderlige Skabninger er Kænguruh, som allerede er bekiendt af Cooks første Reise omkring

Bera

Verden, hvor der og findes den bedste Tegning af uommeldte Dyr, og som er forfærdiget efter den berømte Dyrmalers Stubbs Tegning. Dyret har man havt levende i London, det har tvende uhyre Bagfødder, hvorpaa det springer ligesaa let omkring, som en Græshoppe. Der findes for nærværende Tid flere deraf ved den Kongelige Park i Windsor, hvor de finde sig meget vel, og man gjør sig Haab om, at de ville forplante sig.

Menneskeslægtens Naturhistorie har og vundet meget ved det nye Etablissement, og man har faaet vigtige Oplysninger om de vilde Indbyggere i denne femte Verdens Deel. Efterretninger af de ældre Søefarere, som havde besøgt nye Holland, vare i det Heele over denne Punkt meget ubestemte, og ikke mindre end fyldestgiørende. Kun saameget saae man af Alting, at Indianerne paa disse Kyster, der laae næsten fem hundrede Mile fra hinanden, dog lignede hverandre overordentlig meget, selv indtil den forunderligste Lemlæstelse paa deres Legemer, for Exempel at hos de fleste Fruentimmer vare tvende Fingerleede afbundne, og den øverste Skieretand udslagen hos de fleste Mandfolk. Men en nyere Kundskab om deres Legems og Siels Egenstaber vare de sidste klar forbeholdne. I Henseende til Legemet, saa holdt man dem efter de ældre Efterretninger for negerartede Mennesker, men som i Henseende til

Sie

Sielekræfterne maatte staae langt tilbage for Regerne, og saalidet ophøiet over det raae dyriske, at Kant derfor efter disse Beretninger vel kunde være besejret at sige: „Det Spørgsmaal, hvorfor der skulde være Mennesker til, er ikke saa let at besvare, naar man tænker paa Nyehol- lænderne eller Ildlænderne.“

Nu har man lært at kiende Nye-hollænderne nøiere, og funden at de i alle Deele af deres Legems Dannelselse gjør den fuldkomneste Overgang fra de øvrige Sydinsulaner til Regerne. Deres Farve er Middelveien imellem den sorte Regerfarve, og den sortfarvede brune hos de nye hebridiske Insulaner, saaledes gaaer den over i det Castaniebrune hos Indbyggerne paa Venkabs Øerne. Deres Ansigts Dannelselse ligner mere Mohrernes end Otahaiternes (om hvilke man kan gjøre sig en Forestilling ved Hielp af de tvende smukke engelske Kobbere af Omai) og dog ikke gandske Regeragtig, saa at Hovedskallen af en Nye-Hollænder fra Botanibai er fuldkommen Middelveien imellem en Otahaiter og en Reger fra Kysten Guinea. Ligeledes er deres sorte Haar meget mere kruset end Otahaiternes, og dog ikke fuldkommen saa uldagtig som Regernes. Af Legems Bygning ere de ranke, meget flinke og smidige. Engellænderne beundrede meget den Hurtighed, hvormed Nye-hollænderne klavrede op paa høistammede og blot bar

barkede Træer, da de imedens de flavrede, med en Øre huggede Trin i Barken, for med den store Laa, at kunde træde fast ind, og dette altsammen skeer med den samme Hastighed, som en Europæer kan stige op paa en Stige.

Deres Constitution er roligt og sund, kun anrette Smaakopper imellemstunder en stor Odelæggelse iblandt dem, hvilken Sygdom, som det synes, haver været der mange Aar, da man iblandt dem træffer ældgamle Folk som ere arrede.

De ere et af de meget saa Folk paa Jordkloden, som gaae gandske uden alle Klæder, men derfor ikke uden al Prydelse. Thi Pynten og det deraf følgende Koketterie, eller den Lyst at behage, er uden Undtagelse en af de meest velgiørende og almindeligste Grunddrifter, som Naturen har lagt i Menneskeslægten, dette viser iblandt andre ogsaa dette Exempel af nok saa raa Naturmennesker. De gandske nøgne Nye-Hollændere sminke og bemale sig imellemstunder med en hvid fin Leer, og ved deres Nationaldandse kappes Pigerne, som enhver af deres Kierester, om, hvorledes de bedst kunne pynte sig.

(Fortsættelsen følger).

Nicolai Bøtcher.

Borger-vennen.

No. 19.

Tiende Aargang.

Fredagen den 12. Mai 1797.

Anmeldelse.

Det er fastsat i Lovens 7. Kap. 6 §., at Selskabets Medlemmers Dødsfald, samt de fornemste Omstændigheder i deres Levnet, skal anmeldes i Ugebladet; men da det er umueligt at opfylde denne Forfkrift, uden at faae de nødvendige Oplysninger fra den Afdødes Familie; saa ombedes de, som ville have deres bortdøde Venner, der have været Medlemmer af Understøttelse-Selskabet, omtalte i Ugebladet Borgervennen, at indsende korte Efterretninger om deres Levnetsløb til Administrationen, som da besørger det videre fornødne.

Som Medlemmer ere optagne:

1. Fuldmægtig K. Quorup i Rentekammeret
2. Kaptein Andreas Petersen, paa Christianshavn
3. — Christen Stensen, i Nyehavn
4. Skræder A. N. Schmidt
5. — W. Glade
6. Fabrikør Moen, paa Frederiksberg

7. Ins

7. Informator J. K. Kohné
8. Skoemager F. Branting
9. Damefrisør P. Lind
10. Lieutenant Løpner, af Artilleriet.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses-Selskab.

J. L. Paludan. S. Waffard.

Smaastrykker af Naturhistorien i den femte Part af Verden.

(Slutning).

Indbyggerne leve nomadisk, dog meest tilsammen i Horder til flere Hundrede. Deres Boepæle ere meest smaa Hytter af Træbark, men tildeels boe de som sande Eroglodyter i Huler af de der værende løse Sandstene, som enten tildeels ere fremkomne ved Forvittring eller med en liden Umage ere udgravede deri. Naar man gior Ild i saadan en Hule, saa blive disse Klippevægge hastig og vedholdende gennemvarmede, og gior en saadan Hule, som er forsynet med blød og frisk Høe til en beqvem og passende Retirade.

I Begyndelsen var det vanskeligt for Engellænderne ved deres Kolonies Anlæg, at komme i Bekjendtskab med disse Indianer. De vare sky og flygtede for disse fremmede Gæster. De saag sig
alt-

altsaa nødte til at 'overfalde og fange Een med Magt. De behandlede ham overmaade vel, men paa det han ikke igjen skulde løbe bort, maatte de anlægge ham Lænker om Benene. Men dette syntes meest at smigre hans Forfængelighed, thi da han saae at endeel af de fremmede Kolonister selv (de transporterede Forbrydere) vare forsynede med disse Insignier, saa holdt han det for en Art af Værestegn, fort det gif den saakaldte Bilde, som det ofte gaaer os ikke vilde Europæer. Han brystede sig af sine Lænker! Han trak flere af sine Landsmænd til sig, og man opnaaede den forønskede Hensigt, nemlig den nærmere Omgang og gode Forstaaelse med disse Bilde, saa at Engellænderne med dem (som den nyeste Beretning udtrykker) passe tilsammen som Haanden til Handsken.

Disse Nye-Hollænderes National Temperament er sangvinisk: cholerisk. Et glad og lystigt Folk, de ere hidfige og blive let vrede, men de bære ikke længe Had til nogen.

Deres Sprog har ikke noget S; men er i det øvrige behagelig og melodisk. For Exempel et sædvanlig Fruentimmer Navn iblandt dem er Milba. Et Navn, som den engelske Præstes Kone gav den første Datter som hun fødte.

Over Varigheden af den nye Kolonie har man dømt forskielligt. Det forstaaer sig at et Oppositions-Partie ogsaa der iblant Britterne i den femte Verdens Part ligesaavel har Sted som i Parlamentet. Men det har og ligesaa stor en Majoritet

tæt imod sig; og den nu nærmere undersøgte Natur af den der værende Skabning, og den sexaarsige Erfaring har gandske giendrevet de Indvendinger, som de Misfornøiede i Begyndelsen giorte.

Over det der værende Klima gives der kun en Stemme. Der kan ikke gives nogen Slags Beirligt, der er mere ubestendig og pludselig afvejlende, og dog tillige i den høieste Grad tienlig for Sundheden.

Jaksons Havn (en halv tydsk Meil nordlig fra Botanibai,) hvorhen den første Plantestad blev anlagt, er for Skibsfarten den herligste Havn i den heele hidtil bekiendte Verden. Og jo mere man lærer at kiende Egnen af den femte Verdens Deel, desto mere hæve sig de Vanskeligheder, som man have udfreget for uovervindelige, og desto flere gunstige Udsigter aabne der sig, hvor fordelagtig den i Henseende til Skibsfarten og Handelen kan være for sit Moderland.

Eil Slutning bemærkes, at ligesom den der værende Skabning har givet et rigt Udbytte af gandske nye Naturprodukter i alle trende Riger, saa er der og mange Ting der kan blive vigtige, som Handelsartikler. For Exempel de herlige Perlemuskler paa hine Kyster; Mængden af de der værende Cachelotter, som give den herlige Balrav. Af Planter staaer der paa Nordfolk Den, indenlandsk Nyseelandsk Silkehor (*Phoemium tenax.*) Men og tvende for Lægekunsten vigtige Nyehollandiske Lægemidler fortæner at anmærkes, et gult og rødt

Har:

Harpir, hvoraf de engelske Læger allerede have gjort en fordeelagtig Anvendelse ved de farligste og meest haardnakkede Sygdomme i Underlivet. Og saalidet og (som tilforn er anmærket) Produkterne ere undersøgte i Mineralriget i den femte Verdens Deel, saa har man dog strax funden en meget fin Jordart, (den samme hvormed Indianerne male sig) som og lader sig brænde til en fortrinlig chokoladebrunn Terra Cotta.

Koral-Fiskerie og Manufactur i Marseille.

Iblandt de mange Merkværdigheder i Marseille, denne saa blomstrende Handelsstad i den sydlige Deel af Europa, hvis Activhandel før Revolutionen beløb sig om Maaneden sædvanligen til 12 ofte 15 ja imellemstunder 20 Millioner Livres, opvækker med Rette Koralmanufacturene den største Opmærksomhed. Og det saameget mere, som denne Manufactur er i heele Frankerige den eneste i sit Slags. Men inden vi see denne Naturprodukt igiennem hundrede Hænder af duelige Arbeider at blive bragt til største Fuldkommenhed, saa var det maaskee ikke af Beien at tale et par Ord om dens raae Tilstand, saaledes som de blive taget ud af Havet.

Ingen tvivler nu mere paa, at denne røde Coral (*Isis nobilis*), som i Henseende til sin Figur har

har største Lighed med afbladede Grene af Slaaen, hører til de saakaldte Dyrplanter (Zoophyta) eller som man rigtigere kalder dem Plantedyr (Phytozoa). Pnyssonel, Læge og Naturforsker i Marseille, opdagede i Aaret 1725 (hvorvel allerede før ham har Imperati og Gesner bemærket den dyriske Bygning af samme) at saavel den af Andreas Cæsalpinus anførte Koralmælk, som og de siden efter af Grev Marsigli beskrevne og aftegnede Korralblomster, ikke vare andet end sande Insekter (som Søesvampe og Mandreporer) de han betegnede med det Navn Corralpolyper (Sorties corallines).

Allerede den flygtige Betragtning af disse raa Coralgrene er tilstrækkelig for at bemærke, at de ere tilsaamensatte af en blød Bark (Skorpe) eller den udvortes Overtræk og den indre haarde Substantz eller Kierne. Barken selv er raae, ujevn og alletider blegere farvet end den indre haarde Substantz, da den tiener til nødvendig Overtræk. Thi dersom der paa nogen Maade bliver noget af Skorpen borte, saa vide de smaa Orme strax at forskaffe sig en Indgang, de igiennembore nemlig den haarde marmoragtige Substantz, og opbløde den ved utallige smaa Rabninger, saa at de til al Brug ere gandske uskikede, undtagen at de tiene til at stille op i Naturalkabinetter.

Haardheden af Kiernen (den indre Substantz) som ikke giver den haardeste Marmor noget efter, fremkommer ikke, som Dioscorides og Plinius troede, af Berørelsen af den udvortes Luft, efterat den

den er opfisket af Havet. Deres sædvanlige Farve er rød, hvid og efter nogle og sort. Her handle vi især om den røde, hvor vi, denne Indskrænkning nægtet, næsten træffe en uendelig Mangfoldighed og Obergang, og som interessere os i Hensyn til Forarbejdelsen, og den vigtige Handelsartikel som den udgjør.

Med Hielp af Forstørrelses Glas bemærker man paa de friske Coraller ligesom de ere tagne af Havet, ligesaavel Dyret, som og de cylindriske Kar, der tiene det til Næring og Bætt. Det første som fremstiller sig paa Enden af Coralzinken, er i Form som en Draabe Melk (derfore det og kaldes Coralmelk) og kan, ved stærk at tilsammentrykke den underste Deel af Skorpen, nødes til at komme mere tilsynne og at forlænge sig. — Næie og med megen Omhyggelighed anstillede Forsøg over Polyperne og deres Forskiellighed, kunne Læsere som ønske at vide mere derom, finde hos Donati della storia naturale marina dell Adriatico. In Venezia 1750 4to, hvoraf der er et tydsk Udtog i Halle 1753. 4.

Især blive Corallerne hyppig fundne i det middellandske Hav, og fornemmelig i Nærheden af Derne Korsika, Minorca, paa Kysterne af Catalonien og Provence (omkring ved Cassis en liden Stad, som er tvende Mile borte fra Marseille) og Langvedoc; især paa Kysterne af Afrika, (de barbariske Kyster) eller mere bestemt paa Kysterne af Tunis og Algier; og disse have Fortrinet frem
for

for alle, og det saavel i Henseende til deres Størrelse som Skionheden i Farverne, hvorfor der og den Dag i Dag blive paa disse Steder fortrinlig fisket. Tilforn fiskede man og nogle i de Persiske Havbugter, i det røde og sicilianske Hav. Det fortjener at anmerkes, at der i det store Verdens Hav ikke findes nogle, thi de røde Coraller som vi her tale om, voxerielden over en Fod høi, og det efter Marsigli's Beretning til Siden med Basis oven til, saa at de mere hænger end staaer, hvorved Fiskeriet ikke bliver lidet lettet. Et flygtigt Blik paa Historien af dette Slags Fiskerie vidner om de marsellianske Indvaaneres virksomme Handelsaand. I en Række af mange Aar har Frankrig allene været i Besiddelse af en vigtig Handelsplads i Kongeriget Algier; man finder den paa Landkortet under Navnet Bastion de France eller efter andre la Calle. Denne vigtige Erhvervelse skeedte under Henrik den fjerdes Regtering. Iblant de Artikler, Uld, Dyrhude, Kory og Koraller, som de faae derfra, ere de sidste ikke mindre end ubetydelige, som siden efter skal vises.

(Fortsættelsen følger).

Nicolai Bøtcher.

Borger, Bennen.

No. 20.

Tiende Aargang.

Fredagen den 19. Mai 1797.

Til een af Administrateurerne er indkommet følgende Promemoria.

„ Da jeg ikke tvivler om Sandheden udi
„ den beskrevne Anekdot om Plejeforældrene
„ i Borgerbennen No. 17 for d. A., saa være
„ den Mand med Familie hædret og æret, som
„ har skrevet og handlet; ligesom til Pleje-
„ forældrene gives hermed, efter min ringe
„ Formue, 1 Rdlr. D. C. Dog hvis Flere
„ skulde beslutte at tage Deel med mig, er mit
„ Ønske: at et Agtelsestegn med Paaskrivt,
„ af Værdtindtil 20 Rdlr. maatte gives Pleje-
„ forældrene; det Øverstkydende af Gaven kunde
„ derefter deles imellem Plejeforældrene og
„ Barnet, de første til ydermere Belønning,
„ og den sidste til fortjent Udstyr, fordi jeg
„ troer at dette Barn maa have en god Ka-
„ rakteer, eftersom hun saa højligen elskes
„ af Plejeforældrene.“ Kjøbenhavn, den 15.
Mai 1797.

*n *h *g.

Ifølge

Følge heraf er den med Brevet fulgte Rigsdaler sendt ud til Præsten paa Stedet, for af ham at leveres til Bedkommende, for hvilke det uden Tvivl vil være en tierkommen Gave, da en Rigsdaler er ikke lidet for en fattig Huusmands Familie. Den sølende Giver kan da have den behagelige Bevidsthed, at have forarsaget Glæde i en aarværdig Familie, og i denne hans behagelige Følelser tage vist mange af Borgerdens Bladets Læsere Deel, om end ikke hans tierlige og velmeente Forslag fik Fremgang, at sammenskyde til et Agtelsestegn m. v. Maa skee man vilde synes, at en mennesketierlig Handling, som disse gode Bønder, bør æres ved Medborgeres Agtelse, og hædres ved at omtale den med Bifald, uden engang at navngive de Handlende. Offentlig, saa meget i Dinene faldende Belønning, være sig med Penge eller Hæder, kunde paa den ene Side, forklares, som var sliq stille Veldædighed al for sielden blandt os, hvilket virkelig ikke er Tilfældet, hverken i Middelfstanden eller endnu mindre blandt Almuen; og paa den anden Side, kunde enten sliq udmærket Belønning have Misundelse til Følge, eller forlede Een og Anden til lignende Handlinger blot af Vindelyst eller Forfængelighed, eller i det mindste kunde derved noget af den simple Menneskeligheds Kælelse afløves, som gjør det Gode enten fordi det er Godt, eller dog fordi det giver Behag. Hvilket af disse Tilfælde man antager som muelige Følger, af stor og offentlig Belønning for velgiort, vil man altid finde,

finde, at Følgerne ikke vare ønskelige. Den bedste
 Bei synes virkelig at være den af Indsenderen valgte,
 nemlig at gjøre dem en uventet Glæde, der ved de-
 res godmodige eller ædle Handling have glædet os,
 og det i Forhold til deres Stilling og Forfatning.
 Og at denne Hensigt er opnaaet kan man haabe be-
 kræftet, naar Præstens Svar indløber.

Da i denne Anledning maatte opsoges det
 dengang fra daværende Præst indkomne Brev, kan
 deraf her endnu rettes een og anden Omstændighed,
 i den i No. 17 fortalte Anekdote, der kun blev op-
 tegnet saaledes, som den efter 10 Aars Forløb laae
 i Erindringen. Det var i Begyndelsen af Mai
 1787, i hvilket Aar Maimaaneden begyndte lige-
 saa vinterlig som i Aar. — Barnets Moder var
 gift eller trolovet med en Sommersvend, som hun
 levede med, og saa meget mindre var hun at und-
 skyldes, at hun sendte Barnet ud paa Tiggerie. —
 Pleieførældrene havde 2 Børn selv og hun gif med
 det tredie, havde desuden sin gamle Fader at passe.
 — Denne gamle Mand var allerede forrige Efter-
 aar gaaet herind for at bringe Barnet nogle Klæd-
 ningsstykker, og det han bragte i dette Foraar var
 Strømper og 24 Sk. i Penge, som naturligtviis
 Barnet ikke havde godt af, men den uartige Mo-
 der. — Barnets rette Fader kaldte sig ellers Chri-
 sten

sten, havde været Kudsst hos en betydelig Bestillingsmand, og havde nu et Levebrød ved en offentlig Stiftelse.

Disse Rettelser ere just intet Væsentligt vedkommende, men for Guldstændigheds Skyld, vilde man dog anføre dem.

2.

Koral-Fiskerie og Manufactur i Marseille.

(Fortsættelse).

Der foreenede sig strax flere af de der værende Riobmænd under Navn af det afrikanske Handels Compagnie, i den Hensigt ret for Alvor at drive Coralfiskerie. Til dette Niemeed udrustede de fyrgetyve smaae Fartøier, (Corallines ou râteaux) hver til syv Personer, Patronen med iberegnet. Disse Fartøier fiskede aarligen 180 Kister raae Coraller af alle Sorter og forskiellig Godhed, og indbragte altsaa, hver Kiste anslaget til 1500 Livres, aarlig ikke mindre end 270,000 Livres. Regner man nu den tredie Deel for Omkostninger og Arbeidsløn, saa bliver der dog alletider i reen Gevinst 180,000 Livres. Men i Begyndelsen af dette Sækulum, saasnart det ostindiske Handelselskab foreenede sig med dette, saa kom denne blomstrende og fordeelagtige Coralhandel paa engang i Forfald.

Der

Der blev nu kun 27 Coralliner, og de Personer som man nu brugte til at forarbejde disse Varer, gik Tid til anden bort fra Marseille. Der blev kun tre til fire tilbage. Ogsaa disse kunde af Mangel paa raæ Coraller neppe fortjene deres Livs Ophold. Thi det ovenmeldte foreenede Handels Compagnie oprettede et Magazin for denne Artikel i Genua, og det gav uden Tvivl Anledning til, at siden efter den hele Coralhandel trak sig hen til Livorno, hvor der ikke for meget længe siden blev oprettet berømte Manufacturer for deres Bearbejdelse, dog saa, at der paa det anseeligste af dem, som efter Volkmanns Beretning tilhorte den jødiske Familie Attia, ikke arbejdede over 30 Personer. For ikke meget længe siden, fik adskillige Røbmænd i Marseille igjen Lyst til at oprette den gamle fordeelagtige Handelsgreen. De oprettede 1781 under Kongens Bestyttelse et nyt afrikansk Handels Compagnie, som 1785 bestod af en Præsident, sex Direkteurer, fire bestikede af Handels Collegium til Marseille og deres Archivarius. De dreve denne Handel med megen Iver og Virksomhed, som sielden har havt sin Lige: Firesindstyve Fartsøier vare hele Aaret igiennem beskæftiget med Coralfiskerie. Dog giøre de den rigeste Fangst fra Begyndelsen af April til Enden af Julius. Den Egn som er især rigest paa Coraller, er Distriktet paa Kongeriget Algier fra Cap-Roux til Bougie.

Omgangsmaaden ved dette Fiskerie er det eneste i sit Slags, og fortjener derfor korteligen at berøres. Der bliver nemlig først tvende firekantede Bielker, som ere tilspidsede paa Enderne, og sex til syv Fod lange, lagte over Kors og befæstet paa hinanden. Herpaa giver man det den Bægt, som er fornødent til at det kan synke til Havets Bund, som skeer enten ved at anbringe en stor Jernkanonkugle, eller i dets Sted et Stykke Blye som hænges paa Midten deraf. Derpaa udvikler man Bielkerne rundt omkring med løst tilfammendreiede Hampestrikker, og befæster desuden paa Enderne en stor netagtig Pung. Saa snart som man nu har forsikret sig denne Maskine ved tvende stærke behørig anbragte Louge, blive de ved begge Ender befæstet ved et Kartsot, og langsom overladt til Havets Strøm. De synke paa denne Maade snart til Grunden, snart støde de paa de fremstaaende Klippespidses, og det løse Hamp udvikles i de paa den beskrevne Maade liggende Corallagrener. Naar nu Fiskerne troe at dette er skeet, saa trække fem eller sex af dem Maskinen op, de andre beskæftige sig med at udvikle Corallerne af de løse Hampestrikker, og at udtage dem som ere faldne i det poseagtige Net. Maskinen bliver igjen til en nye Gangst nedsendt i Havet. Udbyttet kommer i vel tilpakkede Kister til Marseille.

Det første som nu bliver foretaget med de nye ankomne Coraller, er, at man udsøger de bedste, største,

største, renser dem tilbørlig, polerer dem og forsyner dem med nydelige Piedestaler, og saaledes forbereder dem til et eller andet Naturalkabinet.

Især skeer det, naar det ikke er et Stykke Klippe, men en Hav-Snegl, Musling, Svøfoamp, Svømos, (Corallemos) eller regelmæssige ordnede Grene, som værmer sig til Formen af en udbredt Biste.

Lillige blive de tienligste Stykker udsøgte og lagte til Siden, og deraf forfærdiges Maale til Haarets Prydelse, Skafter for Stilet, Knive, smaae Stofknapper, Uhrberloqver o. s. v.

Alle øvrige smaae Grene, som ikke ere gienemborede af Orme, blive formedelst en Art af Saxe eller Lange skaaren i Stykker, som efter deres forskiellige Størrelse og Tykkelse nok engang undersøges og affondres fra hverandre.

Bestemmelsen af disse smaa Coralstykker er mangfoldig, nogle blive kun blot slebne, polerte og solgte under Navn af Coralfragmenter, disse have den største Lighed med Lak som er brudt i Stykker. Andre derimod blive forvandlede til fortreffelige røde Perler, og det saaledes, at de enten blive skaarne som Diamanter (à laiettes) eller gandske glat runde, eller og gandske langagtige. Og dette

altsammen skeer paa Slibestene, som blive om-
dreiede med Haanden.

Efterat de havde faaet den bestemte Form,
saa blive de gienemborede formedelst en spids Naal
af hærdet Staal. I den til Boringen bestemte
Sal fandtes der blot Fruentimre til Arbeidet. De
langagtige Perler bleve satte i Rader paa godt ud-
glaet Jerntraad.

(Fortsættelsen følger).

Nicolai Bøtcher.

Borger-Bennen.

No. 21.

Tiende Aargang.

Fredagen den 26. Mai 1797.

Ligesom i de forrige Aar er ogsaa nu indløbet Efterretning fra det Selskab, hvis Formaal er af en Vigtighed, som falder i Øjnene paa enhver, der ønsker Fremgang i alle Statens Dele; endskjønt de gavnlige Følger, som denne Foranstaltning maa have, umueligen kunne beregnes, da de vil med deres hældige Indflydelse virke langt ud til seneste Fremtid, og udbrede sig mere og mere, til Tusendes Lykke. Det var Fornærmelse for Læserne af Borgervens-Bladet, dersom man troede at Efterretninger fra dette (i sit Slags eneste) Institut ikke interesserte dem, og de gjerne saae dem indførte i Bladet, efter det hæderværdige Selskabs Anmodning; den følger da her Ord til andet:

„I Generalforsamlingen den 17. Mai 1797 i Præmie Selskabet for den jødiske Ungdoms Anbringelse til Konster og Haandværker, som til de Tilstædeværendes Fornøielse aabnedes med en opbyggelig

gelig og passende Tale ved S. T. Hr. Sekretair Pram, og efter at den af Selskabet til en hos Bogtrykker Hr. Holm, i Bogtrykkerkonsten udlærte, og som Svend indskrevne Elias Moses Cohen af den jødiske Religion tilkiendte Præmie af 30 Rdlr. DC. og en liden Guld-Medaille ved Taleren blev meddeelt, blev af Administrationen anmeldt og foredraget følgende:

1.

I Aaret 1796 ere i Selskabet indgaaet 20 nye Medlemmer, som haver forøget Indtægten med det de haver subskriberet til Fonden Rdl. 30.
og i aarlig Bidrag 48.

2.

Derimod har Selskabet mistet en aarlig Indtægt af 8 Rdlr. ved 3 Medlemmer som ere udgaaede.

3.

Indtægten for Aaret 1796 har været, som følger:

a. Aarlig Bidrag og til Fonden Rdl. 492.

b. Et Aars Renter af Selskabets

23 Obligationer 64. 2. 6.

tilsammen Rdl. 556. 2. 6.

4.

For de indkomne Penge er kjøbt 6 Kongel. østersøiske Compagniets Obligationer, No. 3699,

42987

4298, 4504, 5530, 7117 og 8150, i 70 Rd. Stk. Disse 6 Obligationer bleve i Folge Selskabets Lovs 2den Cap. 5 §. af Administrationen paaregnet, og i den danske og norske Species-Banke deponerede.

5.

Udgiften for samme Aar har været, saasom:

a.	For udbetalte 2 Præmier til en Tømmers og en Bagersvend, efter Generalforsamlingens Beslutning af 6. April 1796	Rd. 38. 1. 8.
b.	Renter og Afstaaelse paa kjøbte Obligationer	8. 5. 4.
c.	Budets Løn	15.
d.	Tilfældige smaae Udgifter, saasom: Avertiffementer i Adresse = Avisen, Tak til Lovens Forsegling, Stempels Papiir og Indskriver-Penge for Drenge Samson Levi, en per Wille til Banken for Obligationers Depositorer	17. 12
	i alt	Rd. 79. 1. 8.

6.

Blev fremlagt Selskabets Cassabog, afsluttet til samme Dag, tilligemed Cassa-Beholdningen som var

Rd. 134. 2. 3.

Ligeledes blev foreviist 4 Banks-Recepisser paa Selskabets eiende 29 Kongel. Obligationer a 70 Rd. Capital, som udgior

2030.

Selskabets Formue bestaer da i alt

2164. 2. 3.

For

Foruden de paa bemelte 29 Obligationer forfaldne Renter fra 1. Julii 96. er circa 70 Rd.

7.

De i Aaret 1796 i Lære ansatte Drengene ere:
 Meier Ahron Eibeschiß hos Guldsmed Hr. D. Petersen
 Samson Levi hos Guldsmed C. Kasnussen
 Joseph Nathan Levi hos Strædermester Hr. J. C. Stalknecht.

8.

Blev fremlagt Kongel. allernaadigst Confirmation paa Selskabets Loves 1. Capitel 1. og 2. §§., som efter Generalforsamlingens Beslutning blev paalagt Administrationen at befordre samme til Trykken, og uddeles gratis til Selskabets Medlemmer.

9.

Ifølge Lovens 1. Cap. 3. §. sendte Administrationen under 14. Martii 1797, til Stadens høilovlige Magistrat et Exemplar fra Selskabets Love, med en Gienpart af den Kongel. Confirmation, og fremlagte en Skrivelse af Magistraten d. d. 22. Martii 1797, med en Tilstaelse af Lovens Annammelse.

10.

Blev fremlagt et Brev fra Hr. N. Marcus i Altona d. d. 28. Martii 1797, hvort han meddeelte Selskabet den behagelige Efterretning, hvorledes han ved Hielp af Hr. A. J. Baruch i Hamborg, som med megen Iver paatog sig Selskabets Fremme, har forøget Selskabet med 15 nye Medlemmer, som for Aaret 1797 haver subskriberet til Fonden

Rd. 186.

Aarlig Biedrag paa 5 Aar 35

11.

Endvidere blev fremlagt en Liste over samtlige respective Herrer Medlemmer, hvis Antal ved Slutning af Aaret 1796 har været

165 som biedrager aarligen og
27 som allene havr givet til Fonden.

12.

Og endelig blev fremlagt Revisions Forretningen for Aaret 1795, ved en Skrivelse af Revisorerne de Herrer Grosserer H. Bassard og M. L. Abrahams, af Dato 30. Junii 1796. Hvor efter Administrationen erholdte Dvitering for aflagt rigtig Regnskab for Aaret 1795.

13.

Ifølge Lovens 4 Cap. 1. §. afgik de 2 ældste Administrateurer, de Herrer Grossererne Andreas Buntzen

Bunken og H. J. Cantor, som ved fleste Stemmer paa nye bleve valgte. Hr. And. Bunken som var tilstæde modtog Valget.

14.

Til at revidere Regnskabet for Aaret 1796, blev ved fleste Stemmer valgt:

Hr. Agent H. J. Meier, og Kiøbmand

— Gottlob Eichel, som vare tilstæde og behagede at modtage Valget.

15.

Paa den af Skrædermester Jørgen Krøier indleverede Begiering om at maatte erholde en Præmie, fordi han har udlært tvende Drengge af den jødiske Religion i Skræderprofessionen, førend dette Selskab blev oprettet, blev eenstemmigen besluttet:
 „Naar bemelte J. Krøier ved de imellem ham og
 „ disse 2 Drengge oprettede Lære-Kontrakter kan
 „ gotgiøre, at han har udlært dem uden Betaling,
 „ ham, efter Administrationens Skiønnende Skal
 „ blive meddeelt en passende Præmie.“

Administrationen lod indkalde Hr. J. Krøier, som ved 2 Original-Kontrakter (hvoraf en Gienpart til Selskabets Forsamlings-Protocol er vedlagt) gotgiørde at han har udlært:

Drengen Nathan Levin Calmer, imod at ham derfor er betalt 20 Rdlr.

Derimod Drengen Salomon Wulf Jacobsen uden Betaling.

Paa Grund af Selskabets Beslutning, troede Administrationen sig besøiede at tilkiende bemelte Skrædermester Hr. Jørgen Kroier, fordi han har udlært Drengen Salomon Wulf Jacobsen af den jødiske Religion uden Betaling, en Præmie af 25 Rblr. DC.

Administrationen for Præmie-Selskabet for den jødiske Ungdoms Anbringelse til Konster og Haandværker.

Lars Larsen. And. Bunken.

E. Cantor.

De Gamles og især Romerinderne's Haar-
prydelse.

I det ældre Rom var det næsten skammeligt for Mændene at lade sig frisere, ja det blev endog anseet for mistænkligt hos den mandlige Ungdom, og man saae kunß friserede unge Mandfolk paa Theaterne og Ballene, fordi disse ikke gjorde sig meget ud af den Mistanke, som der fulgte med Frisuren. I denne lykkelige Tilstand gif de romerske Borgere med blot Hoved og kort skaaren Haar, som kunß ved visse Leiligheder blev bedækket med Hatten. Iblandt Grækerne lod Lacedæmonierne deres Haar voxer, og bar det gandske ukonstlet; Athenienserne bandt det sammen i en Virvel og
staa

stak imellemstunder gyldne Græshopper deri, ligesom de spanske Damer ved deres natlige og uskyl-
dige Promenader stikke levende Johannis Orme i
Haaret. Næsten endnu mere simpel var Atheniensers
indernes Hovedpynt; hos Pigerne var det mesten-
deels sammenbundet i en Hvirvel, eller omkring sig
selv viklet i en Knop. Hos Konerne laae denne Knop
bag til henimod Nakken, og med denne simple Ho-
vedpynt kom alletider den første qvindelige Person
frem i det græske Sorgespil. Paa denne Maade
friseret, holdte sig Fruentimret tilstrækkeligt pynt-
et, og det iblandt et Folk, som i de Ting, der
angik Smagen, blev i de stridige Punkter spurgt
til Raads af alle kultiverede Nationer, til hvilket
alle tog sin Tilflugt, som ved skionne Bærker vilde
gøre nogen Lykke, Digttere, Malere, Bildhug-
gere og Bygmestere. — De danske Damer, hvilke,
der for at sætte Kronen paa deres Skionhed ikke
manglede andet end den ædle Simplicitet, de
tage deres Tilflugt til Paris, deraf de og formo-
dentlig først af en fin Spotter ikke blive kaldte
Piger, Fruer og Skionne, men Damer. I Rom
steeg Hovedpynten ligesom Riget sank, og saaledes
som Hovedet indenfra blev fattigere, saa blev det
og udentil rigere. Selv Mændene farvede deres
hvide og brune Haar guldgul, med et ædende
Bæsen, som de kaldte spuma caustica, og de graae
Haar farvede de sorte, endog med Guldstøv,
en Peryk af sin Guldtraad havde kostet meget
mindre.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 22.

Tiende Aargang.

Fredagen den 2. Juni 1797.

INo. 20 formodedes at den Medborger der ved en Gave vilde glæde de sølsomme Pleieforældre, som No. 17 fortæller om, vilde faae selv Glæde deraf, naar Efterretning fra Stedet indkom. Denne Formodning er over Forventning opfyldt, ved Brevet som Stedets brave Præst under 17. Mai har skrevet til een af Ugebladets Bestyrere. Han skriver: „at Pleiemoderen blev meget rørt ved Efterretningen, men ingenlunde vilde beholde Rigsdaleren, skiont hende forestillede hun jo selv havde 2 Børn. Hun vilde gaae med den til Pigen, og takkede imidlertid Giveren ligesuldt med Hiertelighed.“ Da den ædle Kone ikke kunde formaaes til at modtage Pengene, saa bleve de givet Pigen, og „af en god Ven lagt en Rigsdaler til“ til Hielp til en Kiste, som det hun nu trængte meest til. — Af Wittgebarnets Husbonde (Møller i derværende Mølle) hvor hun har tient i 3 Aar, og imidlertid er blevet konfirmeret Paaske 96., haves under samme Datum 17 Mai d. Aar, følgende skriftlig: „Hendes Pleieforældre have hidindtil baaret Omforg
,, for

„for hende, som om hun var deres eget Barn, og
 „vise i Gierningen, at de endnu have Villie at
 „hjælpe hende, om Eonen var dertil. Ja de give
 „hende endnu, over deres Eone i Betragtning af
 „at de have selv Børn.“ — Om Pigen selv skriver
 „Husbonden saaledes: „Hendes Dpforsel her er
 „stikkelig. Min Kone og jeg tænke at have hende
 „længere i vor Tjeneste, hvortil hnu selv endnu
 „er villig.“

Gaven, endskjønt den ædle Pleiemoder ikke vilde modtage den, er da ikke heller ilde anvendt paa den stikkelige Pige; men ogsaa Pleiemoderen er blevet glædet, ei allene ved at vide sin afholdte Fosterdatter forsynet med et Stykke hun trængte til og attraaede, men ei faasnart saae Udveie til (da hendes Løn som andre Pigers der, kun er 8 Rdlr. om Aaret) men ogsaa ved følgende, som her nok tør fortælles, uden at fornærme Mandens Beskedenhed, aldenstund Navn og Sted bliver unævnt. Stedets Præst (som ventelig ogsaa var den Ben der lagde Rigsdaleren til, for at lette Ristekjøbet) forægte Pleiemoderen den ham af hendes Huuslod tilkommende Sæd Præstetende for dette Aar, samt eftergav hendes Mand den Hofsdag, han som Huusmand i Aar er Præsten pligtig.

Hvo som virkelig er Borgervæn, finder uden Tvivl sand Fornøielse i at lære at kiende saadan lille Sirkel af Medborgere, man kan være glad ved. Mennesker som uden Skryd og uden Bram følge deres ufordærvede Hjerters ganske ukonstlede Følelser, give

give og modtage Glæde, og finde det de gjøre saare naturligt.

Efter at dette var skrevet, er til den samme Administrator indkommet følgende Skrivelse:

„Deres Høier. anmodes herved ærbødigt,
 „om, at have den Godhed, at lade indlagte 2 Rd.,
 „samt medfølgende Bog tilkomme de i Borgervens-
 „nen No. 17 omtalte ædle Pleieforældre. Kbhavn
 „den 21. Mai 1797.“

..... 8.

Bogen var den af Staal overfattede og af Ki-ber bearbejdede Wiisdoms Bog for den kristelige Landmand. Den saavel som de to Rigsdaler ere sendte til den gode Præstemand paa Stedet, som efter al Formodning vil undskylde den ham voldte Uleilighed, da det vil glæde ham, at man herinde saa kjerlig tænker paa Personer, der som hans Sognefolk elkes, og som Betsænkende agtes af ham. Og at disse dem tilsendte Agtelsestegn ikke ere Følger, hverken af deres egen eller andres Begiering, forhoier vist Foræringens Værdi i denne retskafne Geistliges Dine. Den kjerlige Giver ydes her ingen Tak; thi hvad er Tak, endog Modtagerens, imod dens Følelse, som handlede efter sit Hjertes Tilsigelse under fornuftigt Overlægs Bestyrelse?

U.

De Gamles og især Romerindernes Haar-
 prydselse.

(Slutning).

Hvo vied hvad det næste Aarhundrede kunde
 være? For en fransk Parykmager er intet

umme

umueligt. Da Mandfolkene gjorde det i Rom, saa kan man deraf slutte, hvordan det i denne Henseende har seet ud med det smukke Kion, Romerinderne's Hovedpynt gif over Alting, over Edelestone, Klædedragt, Guld og ofte — over Ufsylighed. Den sidste undtagen havde de heller ikke Uret, kun valgte de heller ikke den rette Wei for at bringe det til Guldkommenhed. Slavinder, som det var overdraget at bære Omsorg for Hovedet kaldtes Ornatices, Pynterster, og bleve umenneskeligen behandlade, naar en Lokke ikke sad rigtig. Een saadan stakkels Pige ved Ravn Psecas, blev, som Juvenal fortæller, engang for saadan en Forfeelse Skyld, høitidelig af hendes Dame efter overlagt Raad dømt tillige med andre Slavinder, og pidstet med Oxeremmer, ofte maatte de desuden lade sig kradsse af deres Damer, og under Friseringen lade sig stikke med Haarnaale, saa Blodet løb ned af Ansigtet

Hos Romerne saavel som hos Grækerne blev en liden Pande, nemlig den som hverken var for høi eller for lav, heller ikke for bred, anseet for en stor Skønhed. Pynterinderne havde altsaa en Grundsats, som de kunde gaae ud fra. Haarene, som skulle begrændse Panden, saavel fra Siden som oventil, maatte falde med en Skidesløshed at de formindskede Panden. I Rom's yppige Lider havde de og udsvævende Frisurer, saa at man kunde bruge mange Kobberstik i Montfaucon hos den udsødelige le Groses Værk, som Forklaringer, men det skeede først

først paa den Tid da man ophorte at frisere efter foranstige Grundsætninger.

Der gaves egentlig kun tvende Arter af den antik-romerske Hovedpynt. Nogle kaldtes *Sutilia* og bleve lagte i ophoiede Lokker, andre *Textilia*, disse bestode af Fletninger, der snart havde to, snart tre og snart fire Streng. Den herskende Mode i en vis Tidspunkt bestod deri, at man bag Ørene havde tvende Figurer af Haar, der var dreiet som en Kugletrækker. Den eene af disse Ruller hængte imellemstunder kun ned til Nakken, imellemstunder ned til Barmen, den anden faldt skadesløs paa Skuldrene. Omtrent paa denne Tid brugte man og Pudret ikke hvidt eller askegraat, men ildfarvet, og især fra den Tid af, da Nero i et eget Digt havde besungen hans Sabina Poppæas guldgule Haar. Kirkesædrene af denne Tidssalder vare forfærdeligen opbragte over denne Hovedpynt, og især over det ildfarvede Pudder, som efter deres Udtryk var en Opfindelse af den lede Dievel. Den hellige Hieronymus kalder det en Forsmag paa Helvedes Jld, og den hellige Augustinus siger: Gud tilgiver for Utroeskab i Ægteskab, end den afskyelige Synd, et sminket Ansigt og farvet Haar. En anden Grundsætning for Pynterinderne, var jo ikke at skule Ørene, som man paa den Tid, ligesom hos os behængte med alt det Kostbare, som man kunde udfinde. Dog finder man meget skionne og pyntede Fruentimmer uden behængte Øren, og dette er usfridigt meget smukt. Ingen Prydelse maae

forudsætte Legemet's Lemlæstelse. Naar man engang har tilstaaet giennemborede Ørelapper, saa kan man heller ikke disputere imod giennemborede Næselapper.

Valke eller de af Haar giorte Puder vare hos Romerinderne meget bekiendt. Under Panderbaandet eller Witta, som de kaldte det, vidste de ved passende Krumninger at bringe Coupeten frem, saa at det næsten stod i lige Linie med Panden, formodentlig kom det af den ældre Faustine's stærke Haar, at man betiente sig af fremmede Haar, for at kunne bestride de mange Fletninger, og saaledes blev Frisuren alt mere og mere overdreven, thi naar man engang laaner, saa laaner man retskaffen, derved blev endelig den Mode at laane fremmed Haar i Rom, ligesaaalidet til Fruentimmernes Skam, som det for nogen Tid siden har været Mandspersonerne

Merkværdige Frisurer ere følgende, Faustine's Frisur, Keiser Antonini ældre Gemalinde's, bestod af en Coupet en Alen høi foruden Hovedtøi og Wigrette. Grændserne af Coupet bestemte et Bind, som tabte sig bag Haaret, der skidebløst bugtede sig imod det fristaende Øre, bøjede sig mod det kortsatte Chignon, hvor det blot røbede sin Tilværelse paa det var Baand, som faldt ned ved Nakken. Over Hovedet slyngede sig fire slangeformige trestrengede Haarfletninger, hvor de havde deres Udspring kunde man ikke see, og desto lettere kunde de være falske.

Hos den yngre Faustina steg det fremstaaende Haar en halv Rod i fem til sex Rader Skyer, og gjorde den bedste Effekt. Bag til var der en Mængde Fletninger, som bleve fastholdte ved en lang Haarnaal (*acus discriminialis*).

Julia, Augusts Datter, som man holdte for den smukkeste Dame i Rom, lod sig see i et affortet Sløer, som i skidesløse Folder bedækkede Virvelen. En stærk Haarlocke om det hele Hoved, grændsede i en horisontal Linie til dette Sløer. Istedes for Toupet fremtrakke en ukonstlet Haartop. Haarene ved Tindingerne vare overladte til deres naturlige Bøininger. Øret var ubedækket, og i Nakken danner sig Spidsen af Haaret i en Krolle, der krummer sig som en halv Cirkel fra det ene Øre til det andet. Et smalt Bånd løber midt over dette Sløer. Paa Enden af Sløret der er fastbunden i Nakken, fremrækker en Haarduff, som næsten ligner Halsen af en ung Struds eller en stor Puderqvast, og samtlige Haarspidser tabe sig under fireradede Hvirvler.

Begge Enderne af Toupeten ere ikke ophsiede men besmurte med Pomade, omhyggelig nedtrykkede og rettede henimod Midten, hvor de stode tillsammans i en Haarduff, hvilken uden al kunstig Krumning, hæver sig opad tilbage fra Panden, og tager sin Gang efter Sløret.

Corneliae Hovedpynt, Cæsars saa høit elskede Gemalindes, var gandske skidesløs, uden Toupet, og slyngede sig skidesløs til Ansigtet. De oven til

tilsammenløbende Haar lignede en muselmannisk Tot, som ruller sig tilsammen i en ukonstlet Krolle. Den Tid syntes det ikke at de romerske Fruentimmer have detient sig af Calamistrum (Krusejernet,) men holdte de simple Kammestrøg for anstændigere.

Octaviae Augustis Søsters Hovedprydelse bestod i en Bygning af Haar, men den var meget mere kunstig end den, som Cornelia brugte, hos hende finder man allerede et Baand, som gaaer rundt omkring Hovedet, og lader nogle Haar ligge frit over Panden, i Raffen derimod ere Spidsene af de tilsammenbundne Haar i en Chignon dobbelt forbundne, der har en Dannelse som en landlig Krands.

Claudia, Claudius's Datter, havde sit Haar sammenbunden i en Hvirvel, men uden Tot, uden Chignon og uden Toupet. Een lang trestrengt Haar, fletning, snoer sig paa den yderste Grændse af Haaret gandske omkring Hovedet, og skjuler ikke allene de yderste Haarrødder, men endog, som vi tilforn har bemærket, som megetielden hos de antikromerske Frisurer, bedækker Øret, over hvilket der hænger en tynd Haarduff uden al Tilberedning.

Hvo der vil vide mere om denne interessante Materie, thi hvad kan være interessantere, og hvad vil der længere beholde sin Interesse, end et smukt forstandigt og med ædel Simplicitet pyntet Fruentimmerhoved? Hvo, siger jeg, der vil læse mere herom, ham kan vi henvise til den Artikel Calamistratura, i Frankfurter Encyclopedie, hvoraf det Væsentlige, som findes i denne Artikel er taget.

Borger - B e n n e n .

No. 23.

Tiende Aargang.

Fredagen den 9. Juni 1797.

Anmeldelse.

Med dette Nummer af Ugebladet følger General-Regnskabet for Aaret 1796, saaledes som det er sendt til De Herrer Revisorer, og saasvart samme kommer tilbage med Deres Annotationer, skal disse blive i Bladet indførte. Imidlertid tilføies ogsaa følgende Nota.

Nota

Over Selskabets Formue saaledes som den befindes til ult. Decb. 1796.

I Kongelige Obligationer, deponerede i Species-Banken, var dens Fond til ult Decemb. 1795. 16812

men heraf fragaae de i nærværende Regnskab under 7. Indtægts Post Litr. a b og c, anførte udtrukne Obligationer til beløb 555

bliver igjen 16257

Transp. 16257.

Hertil kommer de i dette Aar anskafte
fede Obligationer efter Regnskabet
Udgivts Post Litt. C. 3355.

Summa 19612.

- 2 Udestaaende Laan og Forskud hos Selskabet's Medlemmer (foruden de paa uvis Gield af samme henførte og hvoraf endnu resterer 400) er 4062.
NB. Af denne Summa skyldes endnu ved Aarets Slutning til Specie Bankken paa det der optagne Laan til Forskuds Afgiørelse 500 rd. Specie, eller D.C. 625 rd
- 3 Af Restancerne paa Qvartal Kontingenterne ved dette Aars Slutning 20 rd. 1 Mk. 4 ß kan ventes at indkomme for 1797. 7. 69 ß.
- 4 Af Dito paa Overordentliges Kontingenter til samme Tid 110 rd., kan ligeledes forventes 30.
- 5 Og af det endnu resterende hos een af det afdøde Bud Høiers Kautionister, forventes ogsaa betalt 12. 63.

Administrationen for det forenede Understøttelse Selskab i Kiøbenhavn den
31. December 1796.

S. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Sostved
For

For Caffe-Feholdningen ere indkøbte 5 Østersøiske Obligationer a 70 rd. No. 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, tilsammen 350 rd.

Da adskillige af dem, som have faaet Kaan i Selskabet, staae tilbage til Afbetalingen, saa erindres de, ordentligem at erlægge samme, om de ville undgaae Uleiligheder.

Medlemmernes Antal er til denne Tid 1706.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

J. L. Paludan. S. Wassard.

Brødtyve.

Dette Skjældsord skulde, efter de Ord, hvorefter af det er sammensat, betyde en, der stjal sit Brød, eller ligefrem en, der stjal Brød. Nu veed man, at det ikke bruges uden for at betegne een, der gjør en anden Indgreb i sin Næring. Det ansees for en forhadt, en æreløs, en afskyelig Sag, saaledes at paadrage sig Skjældsordet Brødtyv.

Virkelig, det er med fuldeste Ret, at det Menneske ansees med Foragt og Afstye, der, ved Underfundighed, Spidsbuberie, Skurkestræger, tilvender sig Fordeele, som en anden lovligen har erhvervet sig, og derved, som Ordsproget lyder, høster, hvor andre haver faaet, saaledes uden egen Stræ

Stræben eller Umag, lever godt af en anden Mand's Opfindelser, Virksomhed, eller Kunst, ubekymret maaskee om ikke denne der udover maa savne den billige Løn for hans ærværdige Bindstibelighed, ja maaskee med Gine sucke under Mangel af det daglige Brød.

Men skulde man altid være saa usieregnende, som man burde, naar man tildeler en eller anden denne affhyede Benævnelse? Skulde man ikke sjundom have hørt den Kræmmer, falde og ansee den for en Brødtys, der dristede sig til at sælge hin eller denne Vare lettere, end han selv solgte den i sin Boed, nagtet den, som sælger lettere, ikke sælger uden for den Priis, som den der skælder, burde sælge den for? I Almindelighed troer enhver Laugsmeester sig, i Folge Laugsretten, berettiget til at falde og ansee alle dem for Kuslere og Bonhaser, der arbeide i hans Profession, uden at have gaaet Læreaarene i Lauget, enten saa den udenlaugs Arbeider gior godt eller slet Arbeid. I saa Fald tillader Laugsbroderen sig det ofte, at skælde den for Brødtys, der gior noget, af hvad Lauget troer sig at have Privilegium paa, naar han ikke er Laugsbroder; ja ofte gior han det, om Medarbeideren endog er Laugsbroder, men kun gior Arbeidet anderledes, bedre eller for lettere Kiøb, og derved skaffer sig Kunder og Næring, fremfor de andre flendrianske Laugsbrødre. I begge Tilfælde er ofte den, der udskælbes for Brødtys, ikke desmindre en ærværdige

digere Borger, end de, som udskældte ham. Kræmmeren burde, for at have grundet Ret til sit Privilegium, sælge Varene af saa god Beskaffenhed, og for saa godt Kiøb som mueligt; kan nogen undersælge ham (uden i enkelte Tilfælde), saa viser den Undersælgende, at han forstaaer Handelen bedre, har bedre passet sit Indkiøb, eller vzed at bestaae med ringere Fordeel end den, der klager og skælder; og Kiøberen har Ret, naar han under hin sin Næring. Haandværkeren burde bevise sin udelukkende Ret til Haandværkets Driwt, ved at arbeide bedre og for bedre Kiøb, end nogen, der foretager sig at concurrere mod dem, der have Laugsfordelene paa deres Side, der fra Børns Been ere vvede i Haandteringen, og have en Udgang til Færdighed og Afslætning, som saare vanskeligen vundes af nogen anden. I begge Tilfælde bruges dette vanærende Skældsord altsaa ofte meget uretteligen; og virkelige Brødtyve ere i disse Tilfælde, ei de, som af de Privilegerede blive udskældte, men netop selv de, som udskælde dem, hvilke ved at hindre andre, der handle og arbeide bedre og for bedre Kiøb end de selv, ei alene søge at berøve disse det Brød, de ærligen fortiente, men ogsaa snyde dem, de handle med, eller for hvilke de arbeide, for saa meget af deres Brød eller Eiendom, som deres Vare eller Arbeid er mindre værd, end hvad hine kunne levere det for.

Jeg siger meget ofte, og i de her benævnte Tilfælde, er det de udskældende Privilegerede,
 som

som Skældsordets Spot og Vanære falder tilbage paa; men med Glid siger jeg ikke altid. Naar den ærlige Handelsmand maae concurrere med den frybende Smughandler, eller med Spidsbuben, som enten er hins Handlanger, eller Forhandler for andre Lyve, eller og med galne Speculanter, der alene handle paa Fallit, sælge for hvad de kan faae, og lader Creditorerne sørge for, eller over, hvor de faae deres for deborgede Varer: naar den retskafne Handelsmand, maae see sit kostbare vel assorterede Oplag, hvis Anskaffelse og Vedligeholdelse gjør en anstændig Fordeel fornøden, forladt i Concurrenee med Skarer af snyderske Omløbere, som ei alene paaaffakke den uhyndige Kiøber falske, opsmurte, fordærvede, udelige Ting (der ogsaa oftest tillige ere indstaaalne;) men endog stundom maa erfare sin Ugtelse, sit Rygte og sin Credit forringede af saadanne Bedragere, saa har den ærlige, retskafne, hæderværde Handelsmand, stor eller liden, i Kiølderboed eller med Comptoir og Pakhuse, Ret i at paaftaae, at andre ærlige Medborgere skal foragte og afholde sig fra den bedragende Omløber, som fra en Bedrager og Brødrub. Naar det skulde være Tilfældet, at den retskafne Haandværker, Laugsbroder eller frie Arbejder, skulde see sit Værksted forladt, hvor han tilveiebragte godt og skönt Arbeid for billig Pris, og det enten fordi almindelig slet Huusholdningsaand gjorde, at man lod sig nøie med Sussararbeid for en ringe, men i Forhold til Varesnes virkelige Værd stedse for høi Priis, eller for

fordi Overoaadssaanden slog saadan saadan Foragt paa det hjemmegiorte, at man heller, for urimelig hoi Priis og stor Smugglerpramie, forskaffede sig fremmede end ligesaa gode indenlandste Manufacta og Fabricata, saa har den hæderlige Haandværker Ret i at ansee dem, som heller nære den flette Arbeider eller formedelst Smuggleren skaffe den fremmede Arbeider Uffætning paa hans forlignne Sager, som foragtelige Brodthve, et Ravn, der passeligen anvendes paa hver den, som, nære sig af nedrig Egennytte eller endnu nedrige Misundelse, eller blot i tankeløs Daarlighed berøver, bestæler eller nægter nogen sin lovlige Udgang til at vinde Brod og Lykke, ved ærlig, retskaffen, forstandig Uvundelse af sin Flid, Bindskibelighed eller Kunst.

Men som man ikke altid retteligen tværtimod ofte meest urigtigen bruger, som oven anmærket, denne Haans Benævnelse, der ikke altid burde anvendes, hvor en eller anden troede sig fornærmet ved at en faldt ind i hans Næringsvei, saa var det, synes mig godt og ret, om man stræbte at forbinde et bestemtere og rigtigere Begreb om dens Betydning, end man i Almindelighed dermed skaffe sig da det, at falde en anden ind i sin Næring, et fortæner Haan men Roes, naar den, som gjør det, arbeider, handler, gjør hvad den anden giver sig af med, bedre, til større Nytte for det Offentlige og for sig, end den, der vaander sig derved, og naar denne anden ei lider, uden enten for sin Udueligheds Skyld, eller fordi han ved Con-

cur-

currenzen ei længer kan komme til at lade sig saa dyrt, som han vilde, betale for Udueligheds, Dovenskabs eller Glendrians flette Produkt.

Som Ordet Brodtyv ligefrem betyder en der stæler Brød, saa var det, synes mig, at ønske, at man anvendte dets Skiendsel og Spot paa hver den, der lige saa tyvagtigen kom til sit Brød, som om han stjal det; det er, som i Ladhed og Uduelighed tilbendte sig det, duelige og vindskelige Folk skulde leve af; eller ved Nvind og Ondskab ved dumme Overdaadigheds eller lige saa dumme Suurfitigheds Begreber fratog den stittige Medborger den Fortieneste, han burde vinde, og derimod nærrede Smugglere og Fuskere, eller, der ved Dovenskab levede selv i Armod, og derved ei, som de burde, fatte sig i Stand til baade selv at leve, og lade andre leve med sig; da man nu derimod med dette Navn kun brændemærker eet Slags Brodtyve, og endda ofte er uretfærdig i denne Skiendsels Tilømmelse, men lader mangehaande Forbrydere af lige Art, af hvilke mange vel saa meget forskyldede at bære Brændemærket, gaae ustraffede, og passere for skikkelige Folks Lige.

(Fortsættelsen følger).

I n d t æ g t.

	Rdlr.	ß.
I. Kasse-Beholdningen ved Regnskabets Afslutning til ult. Decbr. 1795 var (See Gen. Regnsk. pro 1795 ved Ugebl. 8de Aarg. No. 37.)	32.	44½.
II. Ugentlige Indkomster for Ugebladet og Love. Fra No. 1 til 52 incl. af 8de Aargang i alt (Efter Quart. Regnskab. i Ugebl. No. 40. 41. og 48. af 8de Aarg. og No. 10. af 9de Aarg.)	3123.	75.
III. Quartals-Contingenter :		
a) fra 1ste Oct. 1795 til ult. Sept. 1796.	477 Rdlr.	35 ß.
b) Restancer for Aaret 1795	13.	14.
	490.	49.
(Efter forbem. Quart. Regnsk.)		
IV. Aarlige Indkomster :		
a) Det Høikongel. Husets velgjørende Gaver	200 Rdlr.	
b) En ubenævnt Velgjørsers Bidrag ved Hr. Mægler Thomsen	19.	
c) Overordentl. Medlemmers Konting. til ult. Dec. 1795 og for dette Aar	459.	
d) og af Restancer for Aaret 1795	15.	
	693.	872.
V. Laans og Forskuds Afbetaling i alt		
VI. Renterne af Selskabets Kongelige Oblig.	735.	53.
VII. Extraordinaire og tilfældige Indtægter :		
a) Indkommet for 2de udtrukne Annuiteter No. 307 à 100 Rdlr.	Rdlr. 200	
b) Ligeledes for 1 østers. Obligat. No. 221, stor	75.	
c) — 4 Dito Dito No. 2016, 2066, 5806 og 8003 à 70 Rdlr.	280.	
d) Laant i Spec. Banken til Forskuds og Gratificat. Udbe- tating 100 Rdlr. Spec. med 5 pro Cent i dansk Cour. 1250.	1805.	
Summa Rdlr.	7752.	29½.

Alt ovenstaaende Extract af General Regnskabet for 1796 er overensstemmende
med Administrationens Kontrol bevidner

H. J. Cantor.

J. L. Paludan.

Hofstved.

U d g i v t.

	Rdlr.	ß.
A. De aarlig staaende Udgifter :		
1) Til Ugebladets Trykning Qvitteringer og videre bet. til Bogtrykkeren i alt	356 Rdlr.	80 ß.
2) Lønninger til Selskabets Betientere	745.	
3) Til Budene for Indkassation fra 1ste Jan. til ult. Dec. 95 de sædvanlige 2 prC.	73.	77.
	1175.	61.
(See Quart. Regnsk.)		
B. Til de aarlige Pensionister betalt i alt for d. Aar		614.
C. — Kongelige Obligationers Indkjøb :		
1) 2de Annuiteter à 200 Rdlr.	400 Rdlr.	
2) 8te Dito à 100 Rdlr.	800.	
3) 11 østersøiske Obligationer à 75 Rdlr.	825.	
4) 19 dito dito à 70 Rdlr.	1330.	
	3355.	1558.
D. Til Laan, Forskud og Gratifikationer!		
1) Til 1 Medlem af de, efter Representant. Beslutning den 21. De- cember f. A. bevilgede Laan, som endnu resterede, betalt	50 Rdlr.	
2) Til 27 Medlemmer af de, efter Resolution af 14. Nov. d. A. for i Aar bevilgede Laan til Beløb 1170 Rdlr., bet. 1130.		
3) Til 32 Medlemmer, efter sidste Resolution af de for dette Aar bevilgede Gratificat. 388 Rdlr., betalt	378.	
	1558.	1558.
E. Extraordinaire Udgifter :		
1) Betalt i Afdrag paa det under Indtægten anførte Laan, 500 Rdlr. Spec. eller DC. og 1 Maanedes Rente af heele Laanet	625 Rdlr.	
	4.	16 ß.
2) Til forfaldne Renter og i Afstaaelse for de indløste Obligationer	84.	30.
3) Afskillige mig anviste Regninger	42.	82.
	756.	32.
Pr. Ballance bliver Cassa-Beholdningen til 1797.	293.	32½.
Summa Rdlr.	7752.	29½.

Kjøbenhavn den 3te December 1796.

J. Magaard,
Selskabets Kasserer.

Extract

af

General = Regnskabet

for

det foreenede Underkøttelses = Selskabs
Indtægter og Udgifter

fra 1. Januari til 31. December 1796.

Borger, Bennen.

No. 24.

Tiende Aargang.

Fredagen den 16. Juni 1797.

Brødtyve.

(Slutning).

Ikke den Medborger er en Brødtyv, der ærligen, hvorvel ofte smaaligen, stræber at ernære sig ved det Arbeid han forstaaer, den Næring han har sat sig i Stand til at drive, om han endog tvinger en eller anden, som forhen drev samme Næring, til at gjøre bedre Arbeid, eller sælge for bedre Kjøb end han før kunde; men Brødtyven burde den kaldes, som hindrer den ærlige vindskibelige Mand i ogsaa at drive sin Næring, og tillige stiller dem, der maae have hans Arbeid og Varer, ved flere Penge, end det Arbeid og de Varer burde koste.

Brødtyv er enhver Jusker, og burde betegnes med dette Skændselsnavn. Som det er ethvert Menneskes Pligt at arbejde, at gjøre noget hvad det er, hvorved han fortjener at leve, saa er det ogsaa hers Pligt at have lært at gjøre sit Arbeid og drive sin Næring tilgavn. Har han det ikke, saa, er han Haandværker, forsufser og for-dærver han Materiale, som duelige Arbeidere kunde gjøre

giøre godt Arbeid af, og han paaprakker eller paasnyder taabelige Kiøbere det. Det hjælper ham ikke, at han beviser, at han sælger sit flette Arbeid for flet Priis. I Concurrence med gode Arbeidere bør de flette aldeles ikke leve. Det er flet Huusholdning at kiøbe flet Arbeid. Sielden ja aldrig er det engang en usel Priis værd. Den, som ikke forstaaer eller kan komme affted med at arbejde godt i den Haandtering, han har taget fat paa, bør ærligen gribe fat paa en anden, som hans Hoved og Fingre kan komme affted med.

Men saa maa ogsaa den hedde Brodthv, og hedder saa med Nette, der giver Fusseren sin Næring. Han stjæler eller røver derved fra den ærlige gode Arbeider den ham tilhørende Fortieneste, og giver den til en, som ikke bør leve, i det mindste ikke i den Haandtering, hvor han arbejder flet, og for saavidt han arbejder flet. Det hjælper ikke til Undskyldning, om man beraaber sig paa, man ikke har Raad til at kiøbe de dyrere gode Varer. De gode Varer vare ikke saa dyre, naar de gode Arbeidere havde den gode Uffætning de burde have, og ikke maatte dele den billige Fortieneste med Fusserensvarmen. — Hvad vilde de, som nu ikke kan betale hvad de vil have, med gode Varers Priis, vel giøre, naar der ikke var andet end gode Varer at faae? holde saaledes Huus, at de kunde betale dem; og dette er i Almindelighed at holde godt Huus. Er det Overflødighedsvarer der handles om, saa, naar man ei har Evne til at skaffe sig

sig dem gode, hvor meget klogere, ærødigere, lykkeligere da, at undvære dem, end, for at lade som man lever med den rige Mand, forøde sin udskrænkede Formue paa slet Gods, der maaskee koster kun lidt, men varer heller ikke, og fyldestgør oftest kun paa en usel og latterlig Maade den Hensigt, i hvilken man skaffer sig det. — Men det er overhoved en erkendt Sandhed, at det er sparsommeliggere at købe gode Varer, som koste noget, end slette, som faaes for en ringe Priis, men ere slette. Dog lad det i det Heele, som ei er Tilfældet, være noget kostbarere at anskaffe sig gode Varer for den høiere Priis, som de koste; for at prunke maa man da eie noget; man nødes til at holde godt Huus med hvad man har; man har en vigtig, ideelig drivende, Bevæggrund mere til at arbejde, for at skaffe sig nogen virkelig Formue. Denne Bevæggrund har man enten slet ikke, eller dog svagere, naar det ei ansees for Spot og Skændsel, at hielpe sig frem med Guskerie, som man uden at have samlet sig noget, uden virkelig at eie noget, for en Bagatel kan lægge sig til. — Fra alle Synspuncter betragtet er det saa uklogt som uret, at føde Guskere paa gode Arbeideres Beføstning og med deres Tilfidesættelse; og det er klart at man derved gjør sit til at den gode Arbejder maa sulte, lige saa fuldt, som om man havde i egentligste Forstand staalet ham hans Brød fra.

Alt hvad her er sagt om at nære guskende Arbeidere, gielder med saare liden Forandring, som

som alt oven anmærket, om at give Smugglere og Landstrygere Næringen forud for at give ærlige paalidelige Handlende den.

Men er den en Brødtys, som unddrager den gode Arbejder og Handelsmand sin Næring, for at give Fuskere og Smuggleren den, den er det ligesaa meget, der hverken nærer den ene eller den anden, og det enten Aarsagen er, at ved Uduelighed, Uvirkksomhed, Lædighed eller ubesindig Wandel ei sætter sig i Stand til at kunne, eller han af Enierie og Rarrighed ikke vil unde den arbejdende Medborger noget at fortiene.

Brødtys hedde med fuldeste Ret, den, som hændser sin Tiid, og bortslumrer sine Evner, saa han bliver til et udueligt Drog. Han har ved sin Uvirkksomhed frastaaet sig selv det, han skulde nyde sit Liv behageligt for; og mangler ham endog det Nødvendigste, saa er han kun selv den strafværdige Tys, der frastial ham det; han lider da for sin Brøde; men ogsaa den retskafne stræbsomme Mand, der skulde nyde sin Deel af hans Dribtheds Løn, naar han havde levet som han burde, anseer ham med Rette, som den Brødtys, der i sine henslumrede Dage stial ham den Deel af Næring fra, som han, til fælles Fordeel og Bellevenet, nu og siden frem, burde have undt ham.

Brødtys hedde med samme Skæl den, som ved ubesindig Wandel og Udfærd foreder det, han ved Klogskab og god Huusholdning skulde have levet sit Liv af, nyttig for sig og for Selvskaa.

Plabet. Ei alene den samme Brøde og Straffskyldighed hviler der paa ham som paa den ved Lædighed forarmede; men saa meget mere bestemt er hans Brøde, som han allerede var i Besiddelse af det, hvilket den anden sandsynligen kunde have forhvervet. Hverken han eller denne kan den borgerlige Arm med sit straffende Riis de fleste Tider naae. I saadant Fald torde det være saa meget vigtigere, at Forbryderen ei undgaaer den offentlige Meenings moralske Tugtelse, Haan og Skændsel.

Brødtiv er unægteligen den Siærrige og Gnieren, som ved galent Begreb om Penges og Rigdoms Værd ei anseer dem som Midler til selv at nyde sit Liv blideligen, og til at udbrede Lykke og Velstand rundt om sig, man antager Rigdommen og dens unyttede Forøgelse for selve Maalet af hans Stræben og Ønsker, og agter hverken paa at han selv, omgivet med Velstandens Midler, lever i uafhjælpelig Trang og Armod, eller at hans hæderværde Medborgere ved hans forsømte Anvendelse af Formuen leve, som han selv, i Kummer. Uden de Formuendes fornuftige og ædle Nydelse af deres Midler lader sig ingen Dristighed eller Velstand tænke som muelig. Gnieren er saaledes Virksomheds, Vindskibeligheds, Velstands Morder. Han givr sit — og dette hans er saa meget, som han ved Midlernes kloge og ædle Brug kunde have sat mange i nyttig lykkeligsgørende Virksomhed — til at den vindskibelige Medborger døer af Hunger.

Brøde

Brødtvys Navn staae brændt i hver saadan Mis-
dæders Vand.

Brødtvys er fremdeles ikke blot den, som ved rene Epidøbubestræger berøver den agtværde vind-
skibelige Mand Levebrød og den Atælse, han be-
høver for at gaae frem paa sin Lykkesvei, denne
være hvilken en ærlig Mand's Bei og Bane man
vil; men ogsaa hver den, som ved at bruge lumste,
bedrageriske Talenter, og tilsnegne eller uretmes-
sigen opnaaede Fordele, svinger enten sig selv eller
Sine forbi den Værdigere paa Banen. Den en-
gang for god og vindskibelig erkjendte Mand, som
desaarsag for rum Gud siden fik hin eller denne for-
deelagtige Leverance, hint eller dette vigtige Ar-
beid, der har beriget ham, han stæler disse For-
dele fra alle de gode og vindskibelige Folk, de burde
tilfalde, dersom han undersfundigen spilder hos
Bedkommende deres Credit, og derimod indsniger,
eller bestikker dem til at vælge, sin Søn eller en
anden, hvilken han kiender for en flæt Arbeider,
en uduelig Karl, til at komme i Besiddelse af sine
Fordele. Tusinde hid passende Exempler kunde
man tænke sig, hvis Virkelighed er intet mindre
endielden, men som man uretfærdigen anseer med
den Ligegyldighed, at detielden eller aldrig falder
nogen ind at regne nogen af dem, det angaaer, det
til Vanære. Brødtvys, Brødtvys hedder den
hele Klynge af deslige Bedragerer, de der hverve
og kunstle for at skaffe den uværdige Fortrin til
Brød

Brød og Lykke, de der bevilge saadan Uretfærd og den der modtager det.

Ugtelse og Brød ere mindre uadskillelige foreenede her paa Jorden end de vel burde; dog er det vel endnu paa mangen Livets Vej, som det bør, fornødent, at man, for at vinde Brød, maa have Ugtelse som Menneske, der saavel i Almindelighed, som især med Hensyn paa sin Livsbane, er Brødet værd. — Skrækkelig endog i denne Henseende er den Ligegyldighed, hvormed man seer Medmennesker ved mindste givne Anledning hugge løs paa hinandens Ugtelse som Mennesker og Borgere. Kun naar dette skeer kiendeligen med Hensigt at tildrage sig Fordeel af deres Odelæggelse, hvilke Brødet derved berøves, nævner man en saadan allerede en Brødtyv. Er han det mindre, om han end ikke selv har nogen saadan Binding derved? Berøves den paa sin Ære lidende derved virkelig Brød og Lykke, lider han da mindre, sulter han mindre, bliver han mindre unyttig for sig og Selskabet, fordi Uremorderen ei beriges ved hans Odelæggelse? Er Uremorderen da mindre Brødtyv, fordi han ei benytter, eller maaskee ei kan benytte, det den Beforte tabte, i det han fratager ham sit gode Navn og Rygte? — Og paa hvor mange Maader bedrives et dette middelbare Brødtyveri! Umaadelig Følelse af en lille, tidt kun formeent, Fornærmelse; Omhed over en ungdommelig Ubesindighed, et lille Stank af Misundelse, tildrager den sin Bane neppe begyndende unge Mand den

opblæste for en heel Karl anseetes Fortrydelse; man gjør Nyg til Elephanter, eller kyber dristigen Ynglingen paa. Han kommer i Vanrygte — Alles Ubillie eller Mistroe er dens Frugt. Oppasset med fordomsfuld Mistænkelighed taber han Modet. Han, som kunde og vilde bleven en nyttig, virksom, lykkelig Mand, hendvaler i Frygt og Uvirksomhed, unyttig, uslykkelig. Hvem betog ham Virksomheden og dens Lon? Brodtyven, som ubesindigen misbrugte sin uslykkelige Eone til at skade hans Agtelse blandt Medborgere. Denne er det, som rev ham Brodet af Munden, det han ved gavnrig Daad sit Liv igiennem lykkelig skulde have forient for sig og en Familie, som nu aldrig blev til; og denne skulde ikke, blant andet Haan, ogsaa have tildraget sig Brodtyvs Skiændsel!

Der er mange mange deslige Forbrydelseer tilbage, som retfærdigen burde straffes med dette Navn. Lader os være retfærdige, tænke os vel og nøie om, inden vi tildømme nogen det; men heller ikke uretfærdigen tilbageholde dets straffende Haan, hvor Forbrydelsen fordrer det.

Vee dem, som sige om det Onde, Godt!

Trykfeil i General-Regnskabet ved No. 23.

Under Indtægts-Vosten No. 7 Lit. d, staaer 100 rd. Species; men skal være 1000 rd. Species.

Under Udgiøts-Siden staaer Datum 31. Decb. 1795, men skal være 1796.

Borger, Bennen.

No. 25.

Tiende Aargang.

Fredagen den 23. Juni 1797.

(Indsendt).

Den i No. 17 og 20 af Borgervennen for 1797 indrykkede Anekdot, Pleieforældrene betreffende ¹).

Der kunde ikke være to Meninger om, at den fortalte smukke Anekdot, ved at behandles af en bekiendt hældig Pen, jo maatte vinde saare megen Interesse ²). No. 20 fremlægger Beviset herpaa, da en ædel Menneſkeven, med forudsat Tillid til Anekdotens Sandhed, i en Promemoria til een af Administratorerne sender i Kdr., som ſkulde gives de omtalte Pleieforældre, og foreſlaaer, at dem
end

- 1) Naagtet ifølge Lovene dette Blad ikke ſkal befatte ſig med Stridigheder, ſaa har man dog troet ikke at maatte nægte dette indſendte Stykke en Plads i Bladet; ſom det ogsaa troes ei at kunne forklares ſom Stridigheder, naar her findes tilføiet oplyſende Noter.
- 2) Hældig Pen gjør Anmelderen ikke Paastand paa at ſøre; ogsaa er Anekdoten fortalt paa den ſimpelſte Maade, uden konſtige Wendinger.

end videre maatte tilstilles et Agtelsestegn, hvortil han og vil bidrage for sin Deel. De brave Pleieforældre, som vare fattige Huusmandsfolk paa Landet, havde havt et Vigebarn, af de saakaldede Kasseborn, i Forsægning, paa de af denne Anstalt bestemte Vilkaar; Barnets Moder havde siden efter taget det bort fra disse Pleieforældre, havde skændigen slæbt det omkring med sig³⁾ paa Betlerie, hvorved dette, af Hunger og Nøgenhed næsten forkomne Barn, omfæder handelsesviis havde lagt sig paa Trappen udenfor Hr. Anmelderens Kiskken; her blev det menneskekierlig optagen, pleiet, og siden efter besørgt igien hensat hos det forrige Pleieforældre, der⁴⁾ med Omhed og Velvillighed atter modtoges samme, ligesom de og, efter Barnets egen Forklaring, tilforn havde omgaaets det med ualmindelig Godhed og Omhyggelighed.

Begivenheder af saa ædel Art er det en sand Glæde for Menneskevennen at bekiendtgjøre offentlig, og med fortient Hæder; derved bevirkes, saa godt som uformærkt, gode Handlingers jævnligere

Esf.

3) Om Moderen gik om og tiggede med Barnet, vides ei; men da Barnet fandtes allene, saa er det troeligt, at det, efter Kiøbenhavns og andre Steders Skik sendtes ud at tigge.

4) Her maa endnu tilføies: ud en Betaling. Thi Stiftelsen betaler ikke mere for Børn, der eengang ere tagne fra Pleieforældrene. Det var just det Smukke, at de fattige Folk toge Barnet uden Betaling, skiont de endnu ikke kunde bruge det lynderlig til Noget.

Efterlignelse, fornemmelig iblandt en Folkeklasse, der, efter sin borgerlige Stilling, Tone og moralske Opdragelse, nødvendig fiendnere kan føle sig opmuntret til ædel Daad, end de saakaldede bedre Folkeklasser, og derfor unægtelig fortjener hæderliggen at nævnes, naar der udvises i samme moralske gode og værdige Handlinger. I den Henseende kunde Anekdoten have vunden end mere Interesse, dersom det havde behaget Hr. Anmelderen at anføre Barnets, Pleieforældrenes, den omtalte Præstis og Landsbyens Navne; alt saadant bidrager til Historiens Mærkelighed, og gjør et desto bedre Indtryk, hvorimod Barnets utugtige Faders Navn interesserer Ingen⁵). Det er ikke let at indsee Uarsagen, hvorfor, Hr. Anmelderen forbigaaer hine Navne med Tavshed, og endnu mindre kan det indsees, af hvad Uarsag Hr. Anmelderen har gient

- 5) Hvorfor Vedkommende Personers og Stedets Navn ikke er nævnet, troes fuldelig oplyst, ved det der i No. 20, S. 154'er sagt. Den Vældige kan glæde sig over at see sin gode Handling paa Pionnet, men kan den Egennyttige onsker sit Navn offentlig nævnet, naar han har gjort noget der ligner Belgjørenhed. Og her har neppe Egennytte handlet. Vedkommende vilde altsaa ved at see deres Navne paa Prent, rimeligviis sole mere Undseelse end Glæde. At derimod et slettænkende Menneskes Navn bekiendtgjøres, kan maaskee være en liden Tvingfel paa Andre, der kunde fristes at handle som han. Derfor nævnedes Faderens Navn.

gient denne smukke Anekdot i saa mange Aar, uden at gisre den offentlig bekiendt, da Handlingen dog var lige saa skøn, paa den Tid den, i Aaret 1787, blev udøvet, som den nu kan ansees for, efter 10 Aars Forløb. Hvormeget godt kunde ikke et saa værdigt Exempels Bekiendtgisrelse have stiftet, paa en Tid, da Handlingen nyelig var skeet, alle Omstændigheder vare i frisk Minde, og Fortællingen ingen Rettelser behøvede, hvilke Hr. Anmelderen nu fandt fornødne, fordi Sagen „kun blev „optegnet (i No. 17,) saaledes, som den efter 10 „Aars Forløb laae i Erindringen?“ Vist nok havde Tildragelsen fortient den samme hædrende Bekiendtgisrelse for 10 Aar siden, som nu, da den med Noie, og næsten ufuldkommen, først maae tilbagefalde i Hr. Anmelderens Erindring, derhos ere 10 Aar henrundne, i hvilke en tidligere Bekiendtgisrelse ventelig kunde have frembragt mange lignende værdige Handlinger, som saaledes synes at være et vigtigt Tab for det Almindelige ⁶⁾. Det var

- 6) At fortælle Anekdoten paa Prent saldt ikke Anmelderen ind for nu, det er alt hvad han kan angive til Aarsag, hvi den først nu bekiendtgjordes. Den nærmeste Anledning hvorfor det skeede nu, var at Samtalen i et lidet Selskab bragte ham til at fortælle den, og da det just var ham der skulde give Materie til Bladene, troede han, at et par Sider ikke vare ilde anvendte derpaa. Man tør da ei ved at forudsætte her andre Hensigter, eller især den at angribe een eller anden Forfatter.

var at fornærme Hr. Anmelderens lyse Forstand og gode Hierte, dersom man antog, at han ei selv indseer og føler denne Sandhed; men som man dog maae tænke sig en rimelig Aarsag, hvorfor han saa seent, og netop i denne Tid, har fremsøgt et Faktum der er 10 Aar gammelt, kan man fristes til at finde Bekjendtgjørelsens Hensigt deri, at han kunde faae det anbragt, som en Overtølse sikkerligen har henreven ham til at nedskrive, med tildeels upasselige Ord og Udtryk ⁷⁾, der ellers ikke
ere

- 7) De upasselige Ord og Udtryk ere formodentlig Bondelager og ublue. Det første er et Udtryk, der synes meget passende for hver den, der plager Bonden, hvad enten dette skeer ved Undertrykkelse og Udskuelse, eller ved slet Behandling, eller ved at forestille den agtværdige Agerdyrkerstand, som en fordærvet Folkeklasse, der er slet og bliver slet. Ublue synes hver den at kunne kaldes, der ei blues ved at gjøre eller sige noget, som fornuftige, veltænkende Mennesker finde usandt eller uret. De Fornuftige og Veltænkende blandt os, kan dog nu vel siges at være enige deri, at de Reil man med Skiel kan tillægge Bondestanden, ei ere andre end de der maa findes hos Almuen (i Kiøbstæd eller Landsbye) der ei nyder den Underviisning, den trænger til, tilligemed dem, som ere naturlige Folger af den borgerlige Friheds Underkuelse, hvilken saalænge har fundet Sted i Bondestanden næsten i alle Landets Egne. Deri skulde man da nok ogsaa være enig, at disse Reils Hebreidelse

ere ham egne, og dem han, ved modnere Overlæg
 neppe havde tilladt sig; og endnu mindre gjort den
 inconsequente Slutning³⁾, at en, af en enkelt
 Huusmands Familie udbiist værdig Handling imod
 et Kassebarn, er et Beviis „at slige forladte Børn
 „ikke altid komme i slette Hænder; og at Bønder
 „ikke ere en saa fordærvet Menneskeklasse, som
 „Bondeplagere ville indbilde os, og som endeel
 „Skriftbenter ikke blues ved, endog i de nærvæ-
 „rende Dage*), at udgive dem for, i Skrivter

„der
 disse er grusom folgelig uret, og at det er Usandhed,
 naar man paastaer Bondestanden medførte disse Feil,
 mere end enhver anden Stand. Uret og usandt er
 det da at tillægge Vandmanden en udmærket slet
 Tænke- og Handlemaade, og hvo som ei blues ved
 offentlig at giøre dette, han bør dog vel ei fortrøde
 paa naar han kaldes ublu. Udtrykkene synes da vir-
 kelig ikke at være upassende.

3) Skulde her virkelig findes Inkonsequens? Naar
 noget fremsættes som almindelig Sandhed, og jeg
 viser ved enkelt Tilfælde det Modsatte, har jeg da
 sluttet urigtig, naar jeg paastaer hiin Sætning var
 ikke almindelig sand? De Ord: ikke altid, bør
 lægges Mærke til, saa falder Urigtighedens Beskyld-
 ning bort.

*) I de samme Dage var Minerva for Martii Maaned
 1797 udkommen, og deri stod indrykket: Nogle
 Bink, Baisenhusets Gienoprettelse be-
 treffende. Neppe har Hr. A. læst disse Bink med
 Opmærksomhed og praktisk Kundskab, thi ellers maatte
 han

„der finde Læsere fordi de ere velkrevne.“ Kon-
trasten er noget besynderlig: velkrevne Skrivter,
som tillige ere ublue⁹⁾! — At domme Alle efter
En, er et Misgreb. Ligesaa lidet som det med
Grund og Billighed kan paastaaes: at i den hele
Bondestand ikke skulde findes meer end den ene
Huusmands Familie som er velstænkende, saa kan
det ei heller paastaaes: at alle Bonde Familier ere
overhovedet saa velstænkende som den Huusmands
Familie, Anekdoten ommelder¹⁰⁾.

3

han nødvendig indsee, hvor forskjellig de Børns Pleie
Forsørgelse og Opdragelse maae være, som Waisen-
huset, efter Institutets Natur, bør foranstalte,
fra den Forsørgelse, som for de saakaldede Kassebørn,
efter Anstaltens Natur, kan tilveiebringes. Det
bør, og det kan, maae nødvendig giøre Forskiel i
Planen for begge Instituters Børns Opdragelse, og
denne Forskiel bør tages i Betragtning ved Waisen-
børns Udsættelse.

Indsendere ns Anmærkn.

- 9) Ikke saa besynderlig endda. Ere Fontaines og Gre-
courts Fortællinger, ere Britimerne, ere elegantiz la-
tini sermonis ikke velkrevne Skrivter, og gjør man
den Uret, naar man tillige kalder dem ublue?
- 10) Dette kaldt vel aldrig noget fornuftigt Menneske
paa at sige; Anmelderen har heller ikke givet mindste
Anledning til den Formodning, at han skulde være
saa ufornuftig at paastaae slikt. Hundrede og mange
hundrede Exempler ere jo ikke tilstrækkelige, at af-
giøre

J Sager, der have Indflydelse paa det Almindelige, er detielden godt at have en egen Kiephest¹¹⁾; bedre er det at bygge sine Meninger paa sikre Erfaringsgrunde, hvilke endda bør fremsættes med vaersom Bessedenhed, thi det er mueligt, at Andres Erfaring kan være større, og være vigtigere i mange Begivenheder; ja, det er mueligt, at Sagen, fra en anden Synspunkt betragtet, kan see anderledes ud; derfor ere Yndlings-Meninger næsten altid farlige Afveie, som lede i Bildfarelse¹²⁾. p.

giøre en Sætnings almindelige Sandhed; men et eneste Exempel er tilstrækkeligt, at fuldkaste en Sætnings Almindelighed, naar Exemplet findes stridende derimod.

- 11) Kiephestrytterie veed Anmelderen sig lige saalidet fri for, som andre Mennesker; men han synes her at have gaaet sindig frem som Godgjænger, veed ei heller at iblandt hans (ikke al for mange) Kiepheste Kulde findes een der kunde bruges i dette Tilfælde.
- 12) Som i almindelige Sandheder, giver Anmelderen Indsenderen fuldelig Magt i det han her har sagt, og foier det Dulle til, at i alle muelige Tilfælde, hvori een Mand er af anden Mening end den anden, disse Sandheder maatte tages til Estertanke og Rettesnoer.

Borger, Bennen.

No. 26.

Tiende Aargang.

Fredagen den 30. Juni 1797.

Extract

af

første Quartals Regnskab

for

det forenede Understøttelses, Selskabs

Indtægter og Udgifter

fra 1ste Jan. til 31te Martii 1797.

Ind

Indtægt.

Rdl. 6.

Cassa = Beholdningen til ult. Dec. 1796 var 293. 32 $\frac{1}{2}$.
(see Borgervennen No. 23 d. A.)

A. Ugentlige Indkomster i dette Qvartal:

For Naehl. 9de Mars. fra No. 1 til 12 incl.
og Love til nye Medl. 705. 17.

B. Qvartals Contingenter:

1) For Dtal fra 1ste Oct. til ult.
Dec. 96. 122. 92.
2) Restancer af förr. Mars Qvart. 4. 32.

127. 28.

C. Aarlige Indkomster:

1) Det höifongl. Huuses velgiørende
Gaver 180.
2) Fra en ubekæmt Velgiører ved
Hr. Mægler Thomsen 19.
3) Overordentlige Medl. Konting.
deels til ult. Dec. 96. og deels
prænum. for dette Aar 414.
4) Restancer af samme fra f. A. 10.

623.

D. Paans og Forskuds Afbetaling i alt 316.

E. Renterne til 1. Jan. d. A. 109. 5.

F. Tilfældig Indtægt:

I Anledning af det höitidelige Møde d 22.
Jannarii d. A. er indkommen for Bil-
letter og Kantaterne 566. 53.

Summa Rdl. 2740. 39 $\frac{1}{2}$.

Alt ovenstaaende 1ste Qvartals Extract er overeens-
stemmende med Administrationens Kontrol, bevidner

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Udgiwt.

Rble. S.

1) De aarlig staaende Udgifter:		
a) For Ugebladets Trykning samt til Lønningerne i dette Quartal	275.	48.
b) Til de 4 Budde de sædvanlige 2 pro Cento af forr. Aars Incassation ved dem:	98.	75.
		<u>374. 27.</u>
2) Til de aarlige Pensioner be- talt af dette Quartal	.	172. 48.
3) Laan og Gratificationer:		
a) Af de den 14. Nov. f. A. bevil- gede Laan er til 2de Medlemmer bet., som endnu rest.	40.	
b) Af de til samme Tid for eensang bevilgede Gratificationer, er lige- ledes til 1 Medlem betalt	10.	50.
4) Til Kongel. Obligationer, deponer. til Selvf. Fond		1005.
5) Extraordinære Udgifter:		
a) Betalt det resterende paa det i Spec. Banken d. 18. Nov. f. A. giorte Laan beregn. i DC. og 1 Maan. Renter af samme	625.	2. 15.
b) Til Renter og Afstaaelse for ovenn. indkøbte Obligationer	16.	75.
c) I Antledning af det under Indtæg- ten anførte høitidelige Møde bet. til Kapell. Enkekasse, Chorist ic.	258.	
d) Til de 3 ældste Bude bet efter Repræsentsant. Beslutn. d. 9. Jan. d. A. et dem forundt Gratiale a 10 rd.	30.	
e) Til adskillige mig anviste smaa Reg- ninger	23.	71.
		<u>955. 65.</u>
Pr. Ball. bliver Casse-Beholdningen til 2det Quart.		182. 91 $\frac{1}{2}$

Summa Rd. 2740. 39 $\frac{1}{2}$.

Kjøbenhavn, den 31. Martii 1797.

J. Aagaard,
Selvfabets Kasserer.

Flittighed.

Borgerbennens Blade have ofte indeholdt Opmuntringer til Flittighed, til Arbeidsomhed, til Virksomhed. Neppes kunne de indeholde noget nyttigere, end, om det var mueligt, en saadan Opvækkelse til nyttigt Brug af Tiden, til Anvendelse af Evner, at ret mangen en af deres Læsere derved fattede det faste Forsæt, intet eller dog saa lidet som mueligt af deres Tid at lade gaae unyttet, naar tillige saadant Forsæt maatte iværksættes, og, ved ideligen fornyet levende Forestilling af Opvækkelsesgrundene, stedse følges.

Det er saadan en forslidt, saadan en Hverdags-Lære den, at man bør være flittig, og ligesaa ere de Grunde, hvorpaa denne Lære er bygget, at det vel ikke ret meget bør ventes at frugte, hvor tidt man end vilde gientage den. Det er ikke let at udfinde en Raade at fremsætte denne Lære paa, der kunde skaffe den fornyet Opmærksomhed, eller at tænke sig Grunde derfor, der ikke ere lige saa uskikkede, som Sagen selv, til at gjøre Læseren agtpaagiven.

Den hæderværde Borgerven, som lod for ikke længe siden et Brev indrykke i disse Blade, hvori en skikkelig Borgermand bad om Raad mod den Riedsomhed, som gjorde ham Livet utaaaleligt, og
 hvor

hvor man saae af Mandens Klage, at det var det modsatte af Flittighed, at det var Ørkesløshed, som piinte den arme Mand, har nok der stillet de ørkesløse, i hvis Hænder Bladet maatte falde, en af de sikreste Følger af Mangel paa Flittighed for Dine, der tillige vel saa drivtigen som nogen anden, fordi den er udeblivelig, maatte, alvorlig betragtet, skræmme den, der forlod sin Dont, for at jage efter Moerskab og Fornøielighed, tilbage til at foretage sig andet end blot at moere sig, et Arbeid, som, foretaget bare for det samme, næsten uden Undtagelse maa mislykkes.

Af dem, som især behøvede at der taldes med dem om Flittighed, kunde Borgersvennen ellers maaskee vente sig at blive hørt, naar han i al Alvorlighed fortalte dem, at det hænger ikke altid saa rigtig sammen med den evige Opmuntring til Flittighed; at man ikke sielden opmuntres til Arbeid, som man heller skulde lade være at opmuntre til; at det ei allene er en ganske billig Fordring, at den, der har rigtig gjort Gavn for sig, nyder en anstændig Hvile efter sit Arbeid; men at det under ikke for saae Omstændigheder er for en og anden mere Pligt, at lade andre arbeide for sig, end at arbeide selv.

Sandheden af disse Sætninger, saa sielden de end høres, og hvor usædvanligen de derfor end klinge, er saa indlysende, at den maaskee mere end noget andet tiener mangen en, der føler hos sig selv, at han forsømmer det, han har paataget sig,
eller

eller gjort sig til Pligt, til en Undskyldning for sin virkelige Efterladenhed, i det han, uden rigtig at have gjort sig selv rede herfor, har kun et dunkelt Begreb om Grundene, hvorfor han skulde lade være at befatte sig med det, han har for, og veed kun i Almindelighed heel vel at han burde gjøre noget.

Der er en Regel, som er endnu vigtigere end Reglen: vær flittig; og det er den: gjør intet ondt eller Fortred, intet galt eller slet. Denne sidste Regel springer man desværre, af, om jeg saa maa sige, et Slags flittig Dovenskab, ei fielden over, og lader sig nøie med den Regel: gjør det du gjør, saa godt du kan. Rigtig forstaaet er denne sidste Regel fuldkommen sand og almindelig forpligtende; men for det at være, forudsætter den, at man da ogsaa maae have anvendt sine Evner paa at lære at gjøre noget godt, at man virkelig har sat sig i Stand til at bruge sin Evne saa godt man formaaede, for at kunne gjøre det, man giver sig af med. Der kommer ellers viensynligen lettelig noget meget galt ud af den ilde anvendte Stræben og Flid.

Et aldeles uimodstaaeligt Bud er det af Naturens Nødvendighed foreskrevne: Det, du ikke kan gjøre, skal du lade være. Naar der handles om de physiske Kræfters plumpe Anvendelse, saa falder Rigtigheden, Souveraineteten, af dette Bud klarligen i Dinene. Den Steen, jeg ikke kan røkke, maae jeg vel være saa god, at lade ligge.

En reen Følge af dette store Naturens, Fornuftens, Guds Bud er det, at man, for at have Tilladelse til at gjøre noget, maa kunne gjøre det noget, hvad det saa er man vil gjøre.

Man kan sige, at kunne og kunne er to: jeg kan, for Exempel, gjøre Skoe, men ikke gode Skoe. Jeg er en Fusser og Bonhase, som kan kun gjøre slette Skoe. Men slette Skoe kan jeg gjøre, og folgelig er Reglen mig ikke i Veien. — Det var da et Bediis, for at jeg maae have Lov at gjøre slette Skoe, ja, siden der er en Regel som siger, at jeg skal være flittig, og gjøre saa meget jeg kan, saa synes det, at den jeg, som kan gjøre slette Skoe, men intet andet end slette Skoe, maa være forpligtet til at gjøre saa meget slet Skomagerarbeid, som jeg kun er i Stand til at kluddre sammen.

Beviset klinger arrigt nok, og det lader sommetider, som om man virkelig tog det for fyldest. Men undersøger man det lidt næriere, saa vil man let komme efter, at det er lige saa slet som Skoene her handles om.

At gjøre slet Skomagerarbeid er det samme uden Tvivl, som at gjøre Skomagerarbeid slet. Men en Regel hvis Rigtighed vel ingen kalder i Tvivl var det, at man intet maa gjøre ondt eller slet, at det er bedre slet intet at gjøre, end at gjøre galt og ilde og slet. Folgelig kan jeg nok ikke have Lov til at give mig af med at gjøre Skomagerarbeid, uden jeg kan gjøre det godt. — Man sætte hvad man vil ifteden for Skoe og Skomagerarbeid,

og man vil faae at see, at det, der gielder om det eene, gielder om det andet. Jeg maa forstaae min Dont, være en Mand i min Haandtering, giøre tilgavn's hvad jeg giver mig af med, eller det er mig ikke tilladt at giøre det, fordi jeg da giør ilde, galt, slet. Reglen, vær flittig, passer saaledes kun for den, der kan giøre noget, og for det, han kan giøre. Andet maa ingen taales at befatte sig med.

Nu vilde det maaskee see broget nok ud for en eller anden, der ikke kan giøre noget tilgavn's, dersom der holdtes med lidt Strængthed over den Forskrift, at man skulde være forbunden til at giøre nogenledes tilfulde det man gjorde, eller forbydes at giøre det. Det er ubentviol ret godt, at man ikke ved offentlige Foranstaltninger befatter sig for meget med at holde over denne Lov, thi Erfarenheden viser, siger man, at Skuemestere og Oldgeseller og deslige ofte paasee og domme om hvor godt eller ikke godt en stakkels Svend, der skal giøre Mesterstykke, giør sine Ting, saaledes, som den, der skal giøre Arbeidet, giver de andre at drikke til; at saaledes Bønhuser somme Tider humpre sig igiennem og skaffe et Mesterstykke for en Dag, som kaldes godt, medens den ikke faaer Lov at giøre Proven, eller maaskee falder igiennem, der ikke forstaaer at omgaaes de Dømmende paa den rette Maade.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 27.

Tiende Aargang.

Fredagen den 7. Juli 1797.

Anmeldelse.

General Regnskabet for Aaret 1796 er tilbagekommet fra de Herrer Revisorer Justitsraad Wilkens og Brygger Vogel med den Erklæring, at de i Henseende til Indtægt og Udgiwt, samt Beholdningens Rigtighed ikke have fundet noget derved at erindre.

For Kasse Beholdningen ere indskulte 7 Obligationer a 70 rd. No. 2888, 2894, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, tilsammen 490 rd.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

J. L. Faludan.

S. Wassard.

Flittighed.

(Fortsættelse).

Laugstvang og de dermed forbundne Vedtægter, Omkostninger og Hindringer, saavidt de virkelig have

have Sted, ere noget langt andet, end Beviiis for at burde have Tilladelse til at ernære sig af hvad man forslaaer, og Evang til at lade være hvad man ikke duer til.

De virkelig Uduelige forbyder allerbest Folket selv at arbejde, ved nemlig ikke at give dem sin Møring. Men da burde ogsaa Folk virkelig være saa retfærdige, at de ikke lode nogen Bønhase arbejde for sig, enten han var Mester i Lauget eller aabenbar Fuskler; og derimod hialp den duelige, nærsomme, vindskibelige og gode Arbejder saaledes ved sin Søgning frem, saa at Uslingen maatte sulste og ærgre sig bort fra det misbrugte Værksted, ved at see den duelige Arbejders Værksted besøgt, hans Flid og Duellighed lønnet, og ham selv ved saadan naturlig Understøttelse sat i Stand til stedse at arbejde bedre og bedre, af gode Materialier, for upruttet god Betaling, og dermed at nyde sit Liv i Velstand og Behagelighed.

Men, leve skal man dog, vil Fuskleren svare. Kan jeg nu endog, siger han, ikke arbejde saa godt, som den og den, jeg arbejder saa godt jeg kan, og — leve skal jeg.

Jeg svarer derpaa, hvad en Minister svarede en gang en Versemager, som ogsaa gjorde hvad han kunde, slet Arbeid, siden han skrev Pastiller som altid er slet Arbeid, blev stillet for Ministeren, og undskyldte sig, som andre Bønhaser med det gamle: Jeg maae leve. — Det indseer jeg ikke Nødvendigheden af, sagde Ministeren.

Nei vist maae flette Arbeidere ikke leve; at
 siige ikke som flette Arbeidere. Vel maa man ikke
 slaae dem ihjel; thi det er ogsaa et slet Arbeid at
 slaae Folk ihjel, om det endog kun er Bonhuser
 og Fustere; men det behøves heller ikke, for at
 faae dem til at lade være at leve som flette Ar-
 beidere. Lader os gjøre alt hvad vi formaae, en-
 hver i sin Wei, for at blive i Stand til at betale
 gode Arbeidere godt, og da unddrage de flette vor
 Næring. Kan da en Styrmer ikke leve, fordi
 han er slet Arbeider i en Profession, som han ikke
 duer til; saa lad ham nødes til at forlade den, for
 at gribe fat paa en anden, hvortil han bedre kunde
 due, om det saa ikke er andet, end at gjøre hvad
 skikkelige Folk ikke bør lade sig bruge til, de uhumste,
 konstløse, og, fordi de fordre intet andet end dyr-
 riike Kræfter, foragtede Haandteringer. De kom-
 me da vel ikke til at leve saa godt, som naar vi af
 en ilde anvendt Barmhiertighed føde dem i en Næ-
 ring, hvor de arbeide ilde, med det Brød, vi fra-
 rane den gode Arbeider; men den, der ikke duer
 til det agtværdige Værksted, kan derfor maa skee
 ret godt tage en Natvogn, eller gaae i en Muddermas-
 skine, eller slæbe i andet deslige Trællearbeid,
 hvortil der dog udfordres Menneskehænder, men
 hvortil man med Uret bruger andre end dem, der
 ikke due til bedre Forretning; og som gode nok til
 dette fortjene de da og deres Underhold, men saa-
 ledes som det af dem bør fortienes. — Det er
 uret at lade nogen arbeide i det han ikke duer til,

det være sig med Øxe eller Høvl, eller Syl eller Synaal, eller Hammer, Meisel, Gravstikke eller Pensel, eller Bog og Pen, eller Hoved og Raad. Da skal alle bort fra det, de ikke kan udrette godt, og kan de reent ud intet godt udrette, bør man ei stede dem til noget, ikke understøtte dem i nogen Slittighed, hvorved de kun gjøre galt. De skal da sulke, eller lære sig til at gjøre noget saaledes, at det kan siges, at de kan gjøre det; og derefter, kun derefter, bør de leve.

Det er haardt og ubarmhiertigt vil vel nogen sige. — Det er den Barmhiertighed man kalder for Spot og Brøds Barmhiertighed. — Er det da mildt og barmhiertigt og mennekeligt, for en uduelig Døsmers eller Klodrians Skyld, at berøve den dueelige gode retskafne Arbejder sin Næring; og lader jeg mig vel et Par Skoe gjøre hos en slet Skomager, et Bord hos en Fusser af Smeder, en Nøgel hos en Kludrer af Smed o. s. v., uden jeg tager den Bid Brød, som de gode Arbejdere skulde fortjene for mit Arbeid, af Munden paa disse, bortstjaeler det uretfærdigen til de slette, som ikke fortjene det, og opmuntrer med det samme andre Uslinger til at gaae i de forriges Fodspor.

Men det er ikke nok, til Undtagelse fra Slittigheds Reglen, at den Arbejder, der ikke kan hvad han burde, ikke maa tillades at udøve den Profession, som han fornærmer ved at kalde den sin, end sige at det skulde paaligge ham, ret slittigen at forfusse Materiale, og tilvende sig den gode Ar-

bet-

beders Næring; ikke nok at vi ei maa gjøre og deelagtige i disses forbudne Flittigheds Synd, ved at tage Næringen fra dem, der kan hvad de bør, og følgelig have baade Ret og Forpligtelse til at være flittige. — Der gaaer for vore Dine mangfoldig Flittighed i Evang, som er ligesaa lidt tiladelig, og ligesaa skadelig, men paa en anden Maade.

Alt hvad vi skal have Lov at gjøre maae vi ei allene overhovedet gjøre godt, men vi skal og maae ikke være for ledømmende i at tilkomme det Arbeid, der gøres, Koes som godt Arbeid, det er, vi maae ikke af Skidesløshed, Overbærenhed eller Swigger falde det Arbeid godt, som er flettere end hvad gode Arbeidere gjøre af lignende Slags.

Vi maae, som alt ofte er sagt, ikke berøve gode Arbeidere vor Næring, for at lade Fuskere arbejde for os, disse Fuskere være hvo de vil, og det ogsaa er os selv.

Vi maae heller ikke tilegne eller tilrane og til snyde os Koes for Flittighed, fordi vi have uop-
 hørlig travelt og svæde over noget, som vi ville ind-
 bilde andre, ja endog os selv at det er nyttigt Ar-
 beid, naar det ikke virkeligen er til Gavn; det er
 vi maae ikke ødsle Tid og Nøie hen til Unytte,
 men virkeligen anvende begge paa noget, hvorved vi
 opfylde eller sætte os i Stand til at nytte i vort
 Kald — og et Kald, en Bestemmelse, en Nærings-
 vei bør uden Undtagelse ethvert Menneske, der vil
 gjøre

giøre Paastand paa Ret til at leve, have at virke til Rytte i.

Det blev uendeligt at opregne alt det meget, hvormed vi Mennesker i en utilladelig Flittighed forøde vor Tid og Møie. Vi ville ikke forsøge derpaa, for ikke derhved selv i det samme at forfalde til den Forseelse, vi vilde aflaste andre: kun lidt til Exempel.

Den Bygmester, der studerer paa at bygge os beqvemme, gode og smukke Huse, og dertil gjør Mængde Planer og Tegninger, for stedse at udfinde det beqvemmere, og bedre, og smukkere, er en ærverdigg og nyttigg Mand uden Tvivl. Takket være han for hans nyttigg Flid. — Men naar en saadan Mand, istedenfor at studere paa at giøre dem, som sagt, som beqvemme og gode og smukke som han kan, sidder og bryder Hovedet med at udfinde hvorledes han skal anbringe Lissener, og Balustrader, og Kruseduller og Glas, som paa Bygninger, der baade ere, og uagtet alt det Krims, Krans, ved første Biekast sees at være til for Ryttes ei for Stadsens Skyld, ere heeslige, dumme, smaglose, men giøre Bygningen anseeligen dyrere for den der skal udreie Omkostningen; saa er den Flittighed, det Hovedbrud, en saadan Hr. Bygmester anvender, en Flittighed, som den Ester-tænksomme giver ham Skam til Takke for. Lad ham studere paa at inddele Plads og alt paa den beqvemmeste og mindst kostbare Maade, skiont tilige til hvad simpel flitterløs Skionhed; lad ham være

være flittig i at undersøge hvorledes man med mindst Møie og Beføstning opnaaer det, man vil, Plads, Bequemhed, Barighed og Styrke, med godt og smagfuldt Udseende; lad ham pønsse paa at skaffe vore Værelser røgfrie og lyse, og alt som det bør, da, ved at virke til Nytte, ei, som for ofte skeer, ved at virke til Spilde og Hædlighed og hen i Taaget, skal han nyde Roes for sin Flittighed; til anden Slags Flittighed er han uberettiget. Han maae heller sove.

Naar en, der studerer, og lægger an paa at blive Præst, ved Dag og ved Nat arbejder paa at forstaae sin Theologie, Læren om den Religion han skal forkynde, — Gud naade os arme Mennesker, der ikke ere Theologer, dersom den saliggjørende Lære skulde udfordre forfærfkelig megen og langvarig Pønsning — men ogsaa Maaden hvordan han skal fremstille denne simple og rene Lære saa indlysende, saa elskværdig, saa overbevisende og Hjertet til det Gode henrivende, som den er; Maaden, paa hvilken han ret kan blive nyttig for en Menighed, som lærer for de ældre, som Opdragelsesmand for Ungdommen, som Mønster i Wandel og Daad, ei blot som god dydig og fornustig Mand i Almindelighed, men, vil han være Landsbyes præst, tillige som god Agerdyrker, god Landhuusholder, hvor han kommer som Exempel paa retskaffen Borger — Velsignelse følge da hans Flid, Hæder og beste Held i alt være hans Løn: Men naar han tilfidesætter den nyttige Studering paa at

at blive en opbyggelig og god Taler og Folkelærer, forsømmer at sætte sig i Stand til at virke til Gode i Ungdommens Opdragelse, som det er nok en af Præstens helligste Pligter; forsømmer at skaffe sig nyttig Landmands Indsigt o. s. v. — men derimod henvaager sine Rætter for at opspinde og besvare Epidisfindigheder, paa at vide Beskeed om alt hvad Sværmere, Klætttere, Daarer til de forskiellige Tider have fremgrublet, fortsagt paa Unytte, saa spilder han sin Flittighed, saa bør han vide at han har ikke opfyldt sin Bestemmelse, hvor lærd han i sit ellers kan være bleven; saa var han uberettiget til saaledes at bruge Tiden, og, bliver han Præst, er det ikke ham, man skal sende sit Offer, eller unde sin Røring: den tilhører kun den, der arbejdede for at blive sit Kald voxen, og blev en nyttig Mand.

Flere Exempler i alle Stænder kan enhver let tænke sig.

Der er mange andre Slags utilladelig Flittighed.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bønnen.

No. 28.

Tiende Aargang.

Fredagen den 14. Juli 1797.

Flittighed.

(Fortsættelse).

Enhvert Menneske har et Kald, en Bestemmelse noget som han skal udrette. De fleste erkjende at de det have, enhver, som enten ved sit Arbeid, sin Næringsveis Pasning, sit Embed, skal søge det daglige Brod, tilstaaer dog han har Pligter at opfylde. Men man er nok ofte meget overbærende med sig selv, om ei med andre, i at afgjøre hvad det er der hører til ens Kaldspligt; i det mindste seer man Mængde af Mennesker, der synes reentud forlegen med deres Tid, saa om det virkelig lod sig tænke, at en værdig Mand kunde have nogen tilovers. Den Tid man ikke bestemt behøver til sit Kalds-Eyssel kalder man sine Fritimer, og mange tage sig den Frihed at give sig fire og tyve deslige Timer deres fleste Dage. Det er ikke — her slet ikke

ikke — min Sag at ville afstrætte nogen Ketten til saa mange Fritimer han vil; tvertimod paastaar jeg, at den der troligen og vel skal opfylde sit Kald, uomgiængeligen maa mage det saa, at han har nogle, og det ei alt for faae Fritimer de fleste af sine Dage; han bliver ellers en Træl, og gjør oftest daarligt Trællearbeid.

Beklage, men tillige hoitagte, ei haane, maa man den, hvis Raar nøde ham til at anstrænge sig saaledes i sit Kald, hvad det end er, at han ei faaer Stunder til i sande, fornødne, ved hæderligt Brug af Arbeidstimerne ogsaa hæderlige, Fritimer at nyde sin Glids Løn, og styrke sig ved dens Nydelse til forsat Daad.

Men nu disse Fritimer, hvorledes anvendes de? — Raar de ere virkelige Fritimer, saa er ingen paa Jorden berettiget til at gjøre den sit Kalds Pligt opfyldende Mand dette Spørgsmaal, undtagen for saavidt, at han ei endda maa have Lov til at gjøre noget galt, uret, ondt eller slet; for Resten maa han i dem følge sin Grille.

Men mange arbeide virkelig i det de kalde deres Fritimer, og ere saa hengivne til det Arbeid,
at

at vel mangen Gang Embedets virkelige Syffel derfor tilfidesættes. Naar Kiobmanden har besøgt Børsen, og affærdiget i en Snup sine Sager paa Comptoiret, hvor en og anden maaskee endda lader sin Commis expedere væk et og andet, som han ikke for Følgerne's Skyld gjorde ilde i selv at estersee lidt alvorligen, saa anseer han sig for fri; Resten af Dagen er hans Fritid. Nu ja, hvem har Næst til at see ham paa Fingrene — uden den Creditor, som, naar Falliten kommer, maatte lade sig nøie med for faae Procent? — Men naar han nu undgaaer dette, og har en Have eller et Landgods, hvor han saa gierne saaer, og planter, og dyrker Urter og Blomster og Korn, og syssler dermed for Resten uopforlig fra Morgen til Aften: han er dermed flittig; men er det en tilladelig Flittighed, om han endog passer Handelen, saa han ikke spiller Fallit? Hvi anvender han ikke sin Flittighed, saaledes som saa mangen en af vore virkelige hæderlige Kiobmænd, susker ikke paa at være Gartner eller Bonde, hvor hans Flid bringer intet uden forkonstlet Fuskerie frem, men studerer paa sin Handel og dens Fordeel til virkelig og sand Vinding for ham og det Offentlige? Saavidt han kunns mindre opfylder sin Kiobmands Bestemmelse, vinder mindre end han

han ved derpaa anvendt Flid havde vundet, har han været flittig til Unytte ja til Skade, som han ved sin Bestemmelses Tilfidesætning har indladt sig i ham ubedkommende Syffel og berøvet dem, han skulde sat i Næringsdriwt, det, han skyldte dem. Han maatte ligesaa gierne, heller endog, have sovet, eller hensviret Tiden ved Spillebord eller Smausning.

Den eller den Embedsmand affærdiger sit Embedspligt saa — at han ikke bliver affat: det er snart gjort: Han iler til sin Yndlings-syffel, og opfylder med den al den Tid, han kan have tilovers, som ogsaa han har den Høflighed for sig selv at kalde Fritimer. O ja, har han virkelig opfyldt aldeles sit Kald; virkelig skaffet sig al den stedsevarrende Kundskabs Forøgelse, som der dog nok i alt, i alt, til dets fuldkomne Førelse fremdeles er fornøden og nyttig, og nu anvender disse Fritimer paa en ogsaa nyttig Maade. Men fuster han paa at dreie eller smedke eller smedde eller practicere Medicin, eller deslige, hvori hans Flid, som dog i fligt Fald oftest er Tilfældet, bliver blot Fusterie; eller han opfylder Tiden med hvad han vil kalde Studering, men som ligger uden for hans Egners eller uden for hans Dueltigheds Kreds, eller er Specula-

tions:

tions-Tant, saa det dog bliver enten Fuskerie eller reent ud spildt Møie, er da den Møie noget, som man skal hædre med Flittigheds ærværdige Navn? Skal det være et brugbart Menneske tilladt saaledes at være sysselsat, og saavidt han gjør noget, hvormed han falder en anden, hvis Haandtering det var, ind i Røringen, skulde han da ikke heller have sovet Tiden hen?

Dog, vi maae være retfærdige. Mandfolkene i alle Stænder har man ikke ofte Leilighed til at bebreide for megen Flittighed. De gjøre for det allermeste, hvad der vist nok er bedre end at gjøre noget Arbeid eller ondt, de gjøre intet; thi Spil og Spadsering, og Ridning, og Politicering, og Pasiaring, og Læsting, og Sviring kan man dog nok kun uegentligen regne for noget, naar man taler om Flittighed. De lade som de intet Kald havde, eller hoit, som om det var ingen Ting, som om det var en Skam at det paalagde dem Flittighed. Overdreven Anstrængelse i eller udenfor samme er ikke vor herskende Feil.

Men vore Fruentimmer — Fruentimmer af alle Stænder: virkeligen jeg troer det Uret, at bestylde dem for Lædshed. Mig forekommer det, at de

de for det allermeste, til hvilken Borgerklasse jeg vender Diet, findes meget flittige, næsten uophørligen i Arbeide. Hvorledes staar det sig med deres Flittighed?

Som det oerhoved er Mandens Sag at erhverve og forskaffe det til Huusvæsenet Fornødne, foruden at udføre de mangelaande forskjellige offentlige og private Sysseler, som udgiøre vore forskellige Bestemmelser, saa er Huusvæsenets indvortes Bestyrelse og den egentlige Huusgierning Qvindernes.

Men ligerviis som ingen brav eller fornuftig Mand paatager sig mere Arbeid end han kan udføre, ikke saa meget, at han, for at overfare det alt, nødes til at affeie en heel Deel deraf slet, saa bør vi ei heller hendrage til vore Qvinders huuslige Syssel, eller tillade at de hendrage dertil, mere end de godt kan besørge. Enhver skal blive ved sit, og giøre det tilgavn.

Det er god Qvindes Sag at holde Orden og Reenlighed i Huset; at besørge, selv eller ved sine Undergivne, hvad der hører til Madlavning, Klædevæsenets Reenlighed og Istandholdelse, med hvad

der=

dertil horer og — saare lidt mere. Men ogsaa er dette allerede en heel Deel. I en ikke meget liden Huusholdning udfordrer det en stor Detail, at sige naar det virkeligen skal besorges.

Skæer dette? — Fremmede som besøge os, og ere aabenhjertige ere ikke Skumlere, naar de paastaae, at der overhoved i vore Middelslands Huse og nedad findes langt mindre Keenlighed end — i det mindste i de Lande, hvis Deconomievæsen det var os nok vigtigere at efterligne med deres Modevæsen og øvrige Afsærd. Af uendelig Belgiorenhed vilde det nok uimodsigeligen være, om det hos os som i Engelland var Landsstik, og Landsfornødenhed at have Keenlighed om os i alle Kroge; om Skidenfærbighed var en Skændsel, som man ei uden at foragtes som ussel eller som groveste Pøbel, torde lade see, om vi vare nødte til at lade os selv og vort Linned vaske en tte fire Gange saa ofte som vi gjøre det: om vort Huusgeraad, vore Stuer, vore Gader og Vægge, skøndt ikke prægtige, dog stedse vare pyntelige og rene. — Er det saa hos os? Er det saa mellem vore fornemme og rige Folk endog?

Gode Huusmødre paastaae, at Vasketøi heller
 maa vaskes flere Gange uden at være skident, kun
 lidt krollet eller smudsket, end fielden men meget
 ureent. Det tørde være sandt ogsaa i Henseende
 til Møbler og alt hvad der skal vaskes. — Men det
 er en reen Sandhed, at det er behageligere at leve
 i rene Klæder, rene Stuer, hvor der overalt her-
 sker Orden og Reenlighed, end imellem Jadsferie
 og Uorden og Snavs; og det er nok ogsaa sandt,
 at om det ogsaa skulde koste lidt meer at vedlige-
 holde saadan Orden, saa haver den didførende Aand
 og Tone megen derimod opveiede saavel moralsk,
 som oeconomisk Nytte. Kan man nyde Nethed,
 Reenlighed ja lidt Elegance, saa har man dog no-
 get at stræbe for her i Livet; men naar man allige-
 vel skal leve i Snavs og Ubehagelighed, saa kan
 man omtrent ligesaagterne være fattig som rig.

(Fortsættelsen følger).

B o r g e r , B e n n e n .

No. 29.

Tiende Aargang.

Fredagen den 21. Juli 1797.

Anmeldelse.

Mandagen den 24. Julii Kl. 6 præcise holdes Generalforsamling i det forenede Understøttelse-Selskab, hvortil de Herrer Repræsentantene behagelig vilse møde.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

J. L. Paludan. S. Wassard.

Flittighed.

(Slutning).

Hvorfor er der Mangel herpaa hos os?
„Klimatet er ikke Reenligheden gunstigt; der regner de tre Fierdepartier af Aaret; det er umueligt at holde reent.“ — Sniksnak. I Engelland og Holland regner det mere end her. I London er en evig Taage af Steenkulrøg, som indhyller og sværter alting.

Saa

Sagen torde fornemmeligen være, at vore Qvinder ere samtlige forfaldne til Manufacturvæsenet. Fra Hendes Raade Ministerens til Skotskikerens Kone, fra Herremandens til Jnderstens manufacturere de saaledes alle tilsammen, at det er lykkedes dem hidtil at holde det regelmæssig drevne Manufacturvæsen her til Lands i en evindelig Barndom, af hvilken det sikkerligen ikke vil gaae ud, førend vore kiære Damer af alle Stænder slaae sig fra denne fatale Manufacturbrug, hvorved de odelægge en gyselig Mængde Materiale skaffe slet Materiale derved tillige Uffætning, gjøre heesligt dyrt og slet Tøi, som de oven i Kiøbet broute af, og tabe den Tid, i hvilken de skulde dyrke Reenlighed og Nøthed og Qvindesyssel.

Holdt man sig, i denne forstrækkelige Industrie, allene til Linnedmanufactureringen, spandt Hør og gjorde Lærret, og Dreiel o. d. l., saa gik det ei allene an, men det var endog i de ringere Stænder heel ønskeligt, dog at man spandt saa at man fik behørig Tid til ogsaa noget andet; men nu er det paa saare lidt nær den hele Nation, der gaaer i uldne eller halvuldne Klæder, som sammenjadskes af Qvinder, der ikke forstaae det, ødsle Materiale, ødsle Tid og Flid, forsomme deres egentlige Dont, berøbe de mange Mennecker, der skulde leve af dette Arbeid, deres Underholdning, saa de ikke ere til, og det for at skaffe et Fabrikat tilveie, der, alting vel regnet, er umaadelig kostbart, seer for den største Deel afskyeligt ud, og
 va

varer kanskee halv saalænge som fornuftigen manufactureret Toi af det halve Materiale vilde vare.

Der var 1769 i de danske Stater 644,190 voksne Fruentimre. Dersom vi regne overhoved at hver af disse forspinde og manufacturere kun 3 Pd. Uld om Aaret, hvilket dog nok er sienssynliggen meget for lidt, saa udgjør det den smukke Sum af mere end een Million, ni Hundrede og to og tredive tusinde Pund Uld, som de saaledes forjadske, medens de skulde vaske sig og Husets Ting, og pynte sig, og gisre sig og os Mandfolk Livet behageligt. Med Forsømmelse af dette tage de de adskillige tusinde Mennecker, som burde leve af det, de gisreflet, fordi de ei forstaae det, Brodet ud af Munden, og stille Landet ved dobbelt, ja maaskee ti-dobbelt, Værdien af den Uld, de ødelægge, siden den nu usorteret og slet behandlet, og derfor (skiondt endnu dog en halv Million Rigsdaler værd) er ei det halve værd af hvad den vilde være, men forødet ved forstandig Manufacturists Kunst vilde foruden gode Klædevarer til indenlandsk Forbrugning, afgive til udenlandsk Affætning mange Gange saa meget.

Regne vi blot den evige Strømpestrikning, som her gaaer i Svang, og gjør, at Kjøbenhavn endog neppe kan holde de saa Strømpebæverstoele, her ere, i usel Gang, saa strikke vore Qvinder aarslig vist mere end to Millioner Par Strømper, hvorved de ødelægge Materiale til fire Millioner Par,

og

og ligeledes betage mangfoldige Mennesker det Brød, de skulde fortjene.

Dog denne Materie fordrey og fortjener mere at sættes ud fra hinanden end her er Plads til.

Godt var det, om Arbeidet var saaledes fordeelt mellem Landets Mennesker, at enhver gav sig af med noget vist, var deri flittig, men forstod at anvende sin Flittighed til Nytte; og at da andre afholdte sig fra, hvad de ikke forstode.

Paa Strømpemanufactureringen nær er deslige Industrie dog ikke endda saameget i det mindste Hovedstadens Damer's Manie; men ligefuldt ere de uophørligen i Arbeid. Deres Syening, Klinkning, Ommodellering af allehaande Klædemon faaer aldrig Ende.

Den der holdt en Ridehest, og for at spare vilde selv skære Hakkelse for den, muge Stalden for den, strigle den og skoe den, skønt han og kun gjorde det en cavalier og slet, vilde man nok ansee for en Snier, eller, var det af Trang, for et Menneske, der ikke burde holde Ridehest. — Og dog skal det være anstændigt for vore stadfælige og fornemme Damer, at være deres egne Syerster og Lappestræderster! Og det anseer man ikke fornærmeligt for de mange Stakler, som bønfulde os om lidt Arbeid, hvorved de for en ringe Betaling vilde gaae dem, der have Eonen, tilhaande i al deslige Syssel. Den fattige Enke med sine uopdragne Børn, som hungrer og fryser paa den gyselige Baggal, affpise de maastee med en liden ufortient Almisse,

misse, medens man ubetænkt, ja med Stokthed falder hende ind i sin Næring, og med en skammelig Klittighed nøder hende til at betle eller sulte, eller taale at hendes Døtre voxe op til virkelig skændig Næring. — Er der Vere i de saaledes klittige formuende Damer's Slægt? Er der Menneskefølelse? Er saadan deres Klittighed anstændig eller tilladelig? — og herster her ikke den Art af Klittigheds-Aand? — Gjør ikke den de til sligt Arbeid beretigedes Armod elendigere og hjælpeløs?

„Vi have ikke Raad?“ — Hvad have I ikke Raad til? Til at betale hvad I skyde den som skulde arbejde for Eder? Og i Eders Anlæg ville I passere for stadselige formuende Folk? Damer der gjøre hver Mode med? — Men saa ere I jo Bedragere, eller maatte indrette Eder efter Eders ringe Evne, og ikke søge at indbilde nogen, at I leve i Kaar, som forudsætte, at I ikke høre til Klukkesherskens, eller Strikkepigens Klasse, men at disse leve med af Eders Velstand.

Stræderhaandværket har Naturen anvist især de stakkels Mennesker, som ved Legems Bræk og Banførhed ikke have Kræfter til strengere Syssel. Det er ynkeligt at see de mange Mennesker, som bære Vidnesbyrdet om med sig paa, at de ere beretigede til denne Næring. Vi broute af Gudgiørenhed, men vi lade dog vore Qvinder for det aller-meste selv være ogsaa deres egne Stræderster, og gjøre os i borgerlige Kredse til af, at de det ere. — Jeg taler ikke om, at de, hvilke, ærlig Stræb-

soms

tomhed uagtet, leve i Armød, og virkelig ikke have Raad til at lade Medmennesker leve med sig, men maaskee nødes til at skiule deres trange Kaar, hielpes sig som de kan. Disse ere ikke saa faare mange. Men saa have disse i saa Fald heller intet at gjøre sig til af. — Det er afskyeligt, at det kan være Landsstik, at berømme sig af en Klittighed, som man slet ikke bør tillade sig; og som man, tvungen af den bittere Nødvendighed til at hielpes sig med den, burde skiule.

Da rose vore Qvinder sig af deres Klittighed, naar den anvendes paa virkelig værdig Qvindeselskab; naar den viser sig i at holde et ordentligt, pent, pyntet, skuret Huus; i glindsende Keenlighed i hver Braae; i at deres Mænds Nutog endog stedse vidner derom; i at gjøre alt didhørende med berigende og hæderlig, ei derfor suursittig Sparommelighed — i at opdrage deres Børn i denne samme Aand, til blomstrende Sundhed og Raskhed og Ynde, som til hver huuslig og borgerlig Dyd. — Deres virkelige Fritid fra dette og fra deres sande Bestemmelses Forretninger anvende de — om det endelig skal være (og være skal og bør det især for de trængende og fattige, i hvis Nærsonhed det altid maatte være de Formuende en Skiændsel at gjøre røverske Indgreb) til at spinde Hør og gjøre Lærret, hvilket kan gøres uden megen Manufacturkunst; men for Resten sysselsætte de sig med anstændig passende Qvindeforlystelse, med Aands Cultur,

med

med yndige og forædlende Kunster, Musik, Tegning, Blomstermagerie, Brodererie.

Bore Rige og Fornemme — ingenlunde være de undtagne fra Flittighedens almindelige Lov — synes i Almindelighed vel ikke meget at være at forkeaste i Henseende til dens alt for ivrige Overholdelse. — Og dog, vidner det til Hæder for saamanges Evner til at finde paa værdigen at beskæftige sig selv, naar de, under Rigdoms eller Fødsels Beskyttelse, gaae saa mangen Gang ind i Embeder, hvis Indkomst de ikke behøve; hvis Forretninger ere, naar de rigtigens skal forestaaes, intet mindre end lette og moglege; som forudsætte Evner og Indsigter, hvilke dog vel en og anden har den Beskedenhed at troe sig mindre at besidde end Mænd, der have anvendt redelig Flid et langt Stykke af deres Liv for at erhverve sig dem? Er denne de Stores Arbejdslyst eller Flittighed af den Art, at den svarer til fornuftige og sande Grundfætninger? — Vist, ganske vist, hvad mangen Stormand angaaer, der redeligen anvendte sig til at erhverve Duelighed for sit rigtige Kald, og opoffrer af sin Tid og Flid paa dets retskafne Opfyldelse; og naar det betragtes, at, om de end i Kraft af Fødsel og Rigdom, sættes hen over mangen dnelig Mand, saa vil dog Systemet og hele Europas Fordom, at der skal Fødselsprærogativ med til de store Poster. — Men ere de altid saa samvittighedsfulde? og er det ikke en utilladelig Flittighedsaand, naar en, der ikke har Trang til

Gn

Gaagen, der kunde faae Naagen afligeevel, og ikke burde tiltroe sig den prævalerende Evne, endda i hin eller denne Post af større eller mindre stor Anseelse skaffer sig en Blods? Burde ikke en saadan Herre heller overlade Posten til den, der laesaa vel om ei bedre kunde opny'de den, og lod sig nøie med at arbejde formedelst sin Gond, sin Rodem, li- aesaalidst faldende Statsmanden af Profession, som Sko- mageren af Profession, ind i sin Næring

Det er en sand og virkelig og aldeles ikke næraatig Virkemaade, den at virke ved sin Capital. Ved den vir- kes der fuldt saa vel, som paa anden Maade. Det er et meget lykkelig Lod, den at sætte nyttige Mennesker i Ar- beid og Næringsdrift. Det aar jo Capitalisten, i det han udsætter sine Penge, bestir den tænksomme og forstaa- dige, som ei blot har sin Capitals Tegeneb og Tilvært, men ogsaa den ved dens Brug muelige største Nytte for Die, uden egentligen at arbejde eller umiddelbar at virke selv, arbejder, virker han midde l b a r, ved at gjøre det mueligt for andre at virke. Neppes kan der tænkes en u m i d d e l b a r Virkemaade for ham, hvorved han ei ta- ger en Mand, som ved hans Capital kunde sættes i Næ- ring, Brodet fra — Endog være han Jordeaodsseier; dri- ver han selv sit Gods, saa er han, for saavidt kun en Kor- pagter, som saa mange af vore Herremænd det ere, hvil- ken derved betaaer en anden Korpagter det, han skulde leve af, eller, hvilket oftest er Tilfældet, ei blot een, men mange betages Brodet, naar en Hovedgaardseier for egen Næning driver den store Gaard, som kunde og burde, til langt større Nytte og Fordeel paa alle Sider, nære mange Korpagters familier. Enhver seer, at her kun tales om Jordeaods- eiere, som virkelig ere det; ei om de, der troe at de ere det, fordi de med andres Penge, men for egen Risiko kjober Jor- degods, hvilke egentligen kun ere Capitalisternes Korvaltere. Den, som forstaaer Tingen, og gaaer fornuftig til Værk, kan gjøre meget Ret i at paatage sig saadant Korpagterkab, og være deri en meget æreverd Mand; den som uden Ind- sigt deri gjør sig paa denne Maade til Jordeaodsforvalter for at indbilde Folk han er rig, og for at nyde Herremands Benævnelssens Hæder, er en Nar, ligesom en der kjober eller tigger anden Rang, og en Bedrager og Brodtyv, som han giver sig af med hvad han ikke forstaaer, og derved tillige berøver andre hvad de skulde leve af

Enhver blive ved sit, udføre som en sluttig og forstandig Mand, hvad der er blevet hans Skald. Ved at riæ ud derfra, hvor han enten jages af de berettigede som en Bonhase og Snikker, eller foragtes som en Brodtyv, til hvis Klasse alle de sluttige Personer, der anvende deres Slid uberettiget, henhøre.

Borger, Bennen.

No. 30.

Tiende Aargang.

Fredagen den 28. Juli 1797.

Anmeldelse.

Til Medlemmer i Understøttelses-Selskabet ere optagne:

1. Hr. Faktor Waldem, overordentl.
2. — Revisor Andersen
3. — Kiøbmand H. J. Ipsen, i Nakirkebye paa Bornholm
4. — Soldkasserer Fog, i Laurvig
5. — Premier Lieut Stephens, i Artilleriet
6. — D. Bloch, Præst ved Holmens Kirke
7. — Pastor W. E. Hiorth, sammesteds
8. — Urtekr. N. Grave
9. — Brygger E. Møller
10. — Brodbager L. Nielsen
11. — Anders Hansen Mullerup
12. — Kommandeer-Sergeant Jens Poulsen.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

J. L. Paludan.

S. Wassard.

Bis

Bidrag til Fattigvæsenets Historie i Kiøbenhavn i ældre Tider.

Dette Bidrag bestaaer i Afskrift af et Document, som er lige gammelt med Tiden, deri omtales, og som lyder saaledes:

Ordinantsen med Pene (s: Mulct) og Forpligt, som husarme Menneskers Forstandere udi Kiøbenhavn have vedtaget at straffe den med, som forsommer de Husarme udi sin Befaling.

Anno 1553 den Torsdag næst efter Alle Helgens Dag vare vi efterskrevne Mænd: Oluf Jacobsen, Møller, Marthen Grydestober, Christiern Jensen Skriver, og Peder Tønde, af vor Frue Sogn; Oluf Christiernsen, Jap Andersen, Skomager, Hans Kornim, og Flores Retroed af den Hellig Aands Sogn; Lauriz Affuerisen, Henrich Struckmånd og Peder Jørgenten, Brygger, af sancti Nicolai Sogn, arme husarme Menneskers her i Kiøbenhavn tilbetroede og forordnede Forstandere, forsamlede i Mester Lauriz Madsens, kongl. Majestæts Bøffestobers, Stue, overværendes benævnte Mester Lauriz Bøffestober, som var vor Oldermånd, at handle og raadslaae om ordentlig Politie og Skik under os selve, Gud almægtigste til Lov, Pris og Ære, og fattige Husarme her i Kiøbenhavn til Hielp og Trost; og bleve vi samme Dag endrægteligen med hverandre overens, og bevilgede disse

ef

efterskrevne Artikler at skulle ubrødeligen holdes ved Magt af os og alle vore Efterkommere.

Først, at hvilken ud af os, som bliver lovlig tilfagt at komme til Stevne paa de fattige Husarmes Sager at beraadslaae, og han ikke kommer og møder paa det Sted og udi det Hus, som han tilfagt vorder at skulle møde udi, inden Klokkeren haver udslaget det sidste Slag paa den Time og Stund som han tilfagt vorder, og han dog kommer førend vi skilles ad, da skal han komme Husarme til Hielp for denne sin Forsømmelse med 4 Skilling, og de Penninge skal han strax overlægge, uden han haver lovlig Forsald, og da skal han give sin Forsald tilkiende strax, naar han tilfages at skulle møde, eller bøde som før er sagt. Kommer han og (stet) ikke til Stevne, naar han er lovlig tilfagt, da skal han bøde 3 Skilling til de Husarme; og de Penge skal han velvilligen udlægge, naat han tilfages, eller give dobbelt for Uvillighed.

Hvilken som haver Nøglen til Husarmes Blok udi vor Frue Kirke, og hannem tilfalder at gaae med Tavlen om Onsdagen udi vor Frue Kirke under Prædikenen, som man kalder Bedeprediken, og ikke gaaer med Tavlen, og ei heller nogen anden gaaer paa hans Begue, men de arme Husarme miste dette Hielp og Trøst for hans Forsømmelses Skyld, han skal, for hvergang han sig saa forsømmer, komme de Husarme til Hielp for denne hans Forsømmelse, med en Mark dansk af hans egne Penge uden al Raade. — Forsømmer og den Mand sig,

fig, som bør at gaae med Tavlen, som før er sagt, og en anden lader sig bevilge, nbedet, at gaae med Tavlen i hans Sted, da skal ligevel den, som forsommede sig, give Husarme 8 Skilling.

Og efterdi vi forfare, at det er kongl. Majest. stats vor allerkiæreste naadige Herres alvorslige Villie og Begiær, at fattige Husarmes Gavn og Fordeel skal altid agtes udi alle Bedepredikener, og at gode fromme Christne som saadanne Bedepredikener besøge, maa vel paamindes at hjælpe fattige Husarme; derfor ville vi være endeligen forpligtige, naar kongl. Majest. byder og befaler at holde nogle Bededage udi Synderlighed, endog to eller tre, enten udi alle 3 Kirkerne, at vi skulle gaae hver Dag udi de samme Bededage med Husarmes Tavle under de eller den Prædiken. Forsømmer det nogen, som tilfalder at gaae med Tavlen under samme Prædiken, da han give de Husarme for den Skade, som de udi saa Maade lide for hans Forsømmelse, en Mark dansk uden al Raade.

Og efterdi at vi er tilbetroet af Gud almægtigste og forordineret af vor kiære Dyrighed, at opbære og igien at uddele hvís Guld, Sølv, Penninge, Fetsallie eller andet, som disse fattige Husarme her i Kiøbenhavn gives ud af fromme Christne, og vi ikke ere forpligtede, at giøre noget Menneſke der synderlig Regnskab for, da ville vi have os og alle vore Efterkommere besværges ved||Gud, at vi ville staae vor Befaling for med al Troſkab, Gud til Ære og disse fattige Husarme i Kiøbenhavn til
 Hielp

Hielp og Trost, og intet deraf besvige dennem fra os til Gavn; saa sandt hielp os Gud og hans hellige Ord!

Disse fornævnte Artikler, ville vi forbemeldte XII Mand have fuldbyrdet og ubrødelig og fast ved Magt holdet, og forsee vi os til alle de gode Mand, som blive vore Efterkommere, at de jo denne vor gode Mening og alvorlig fri Villie ville og samtykke med os, og den efter Leiligheden forbedre, Gud til Ere, og disse Arme i Kiøbenhavn til Hielp, Trost og Husvælsse. Gud give os dertil sin Naade. Amen.

Og efterdi at de fleste Syge og Fattige ere altid i vor Frue Sogn, da ere vi Husarmes Forstandere endrægteligen overeens vorden, at naar Pengene skulle deles til Husarme i alle 3 Sogner, der skal der altid antvordes dennem, som ere Forstandere udi vor Frue Sogn, et halvt hundred Mark af hvert Hundred at uddele iblant de Fattige.

Og ligesaa skal det altid agtes, om der var mindre eller mere at dele, saa at de skulle altid have Halvdelen af Pengene udi vor Frue Sogn.

Desligeste skulle de Husarmes Forstandere udi den Hellig-Nands Sogn altid have XV Mark af hvert hundred Mark at uddele.

Og de Husarmes Forstandere udi sancti Nicolai Sogn skulde have 35 Mark af hvert hundred Mark at uddele.

Anno 1553 blev denne efterskrevne Artikel bevisget, og samtykt ud af begge Parterne som ere
 fat

fattige Folks Forstandere her udi Kiøbenhavn, som ere Forstandere for den Hellig-Nands Hospital og Forstanderne for de Husarme, og samme Artikel blev i Dag, som er den 12te Dag udi Februarii Maaned Anno 1566 paa det ny bevilget og samtykt paa Kiøbenhavns Raadhuus udaf forskrevne begge Parters Forstanderne, og stadfæstet ud af Borgemeister, Raad og kongl. Majestæts Byfoged. Saa byder Artikelen:

At en af de 12 Mænd som ere Husarmes Forstandere skal være forpligtige, at indgaae udi Hospitalet en gang hver Uge i det mindste, at tilsee, hvorledes de Syge spises og de faae deres Nødværst. Item, om saa skeer, at nogen udaf Kiøbenhavns Indvaanere, enten Mand, eller Qvindesperson, som have tilforn skattet og skyldet her i Staden og have levet et ærligt uberøgtet Levnet, blive dog paa det sidste forarmede, og derhos saa syge, at de ingen Hielp eller Trøst have til Klæder eller Føde, da er det tilbørligt, at saadanne Personer indtages udi Hospitalet, og der forsynes med Klæde og Føde ud af den Almisse, som der er tillagt, eftersom samme Almisse kan tiltrække. Dog skal ikke saadanne Personer indtages af Hospitalets Forstandere, med mindre samme ere tilforn besigtede udaf Husarmes Forstanderne udi det Sogn, som samme Personer findes, og at Hospitalets Forstandere med Husarmes Forstandere blive endrægtelige med hverandre overeens, at samme Per-

Personer ere værd at indlægges og underholdes med Guds Almisse i Hospitalet."

Bidrag til de Kiøbenhavnſke Hospitalers ældre Historie.

(udskreven efter en ny Afſkrift).

Claus Denne fik Brev, at han maa opbygge St. Annæ Hospital udi Kiøbenhavn der som nu St. Giertruds Cappel ſtaaer, hvilket Cappel værdige Fader Hr. Lage Urne, Biſkop udi Roeskilde, haver, med Degnens udi forbenævnte Kiøbenhavn, Billie og Samtykke, dertil undt, med alle ſine Huſe, Jorder, Hauger og al rette Tilſiggelſe, inztet undtagen, til evindelig Eie, dog med ſaa Skiel, at den ſom Forſynsmand er til fornævnte Hospital, ſkal herefter give fornævnte Degn 10 Mark danſke Penninge, og en Gylden pro viſitatione aarligen til evig Tid, og dermed være fri for fornævnte Degn, og alle andre aandelige og verdslige Krav og Beſværinger. Dertil haver Borgemeſter og Raad udi Kiøbenhavn givet og tillagt af Byens Jorder paa den norre Side, ſaa at Planen er tilhobe med St. Giertruds Jord, 42 Favne udi Øſter og Veſter og 44 Favne udi Sønder og Nord, ſom de have undt til fornævnte Hospital med Huſe, Jorder, og Hauger, qvit og fri til evindelig Eie.

Og haver fornævnte Claus Denne vedtaget og forpligtet sig sine Efterkommere, at skulle bygge paa samme Plan et saa mærkeligt Hospital, som noget kan findes i Danmark; opmuret af Grundten med Badstue og anden Bequemhed, som syge Mennesker besynderligen behov have.

Item skal skickes en Kiste med Laas for hver Seng at giemme de syge Menneskers Ting udi som indkomme, saalænge (til) de blive tilpas, og da maa de udtage med dem det mindste med det meste de have indført, endog de have ligget i Hospitalet 10 eller 15 Aar.

Item skulle alle indtages udi Hospitalet for Guds Skyld foruden Guds eller Penge, men dse de derinde da skal Hospitalet være deres Arving.

Item naar nogle afdøe, da skulle Borgemeister og Raad udi fornævnte Kiøbenhavn, med fornævnte Hr. Bispens Commissarier, der sammesteds af Kongens og Danmarks Riges Raads Befalning indlægge de syge Mennesker som de kiende.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 31.

Tiende Aargang.

Fredagen den 4. August 1797.

Extract

af

andet Kvartals Regnskab

for

det forenede Understøttelses - Selskabs

Indtægter og Udgifter

fra 1ste April til 30te Junii 1797.

Indtægt.

Rdl. §.

Cassa: Beholdningen fra 1ste Quart. d. A. var 182. 91 $\frac{1}{2}$.
(see Borgervennen No. 26.)

A. Ugentlige Indkomster i dette Kvartal:

For Ugebl. 9de Marg. fra No. 13 til 25 incl.
og Love til nye Medl. 755. 49.

B. Kvartals: Contingenter:

1) For Kvartal. til ult. Martii
dette Aar 118. 21.
2) Rest. af Quart. til 31. Dec. 96. 52.
118. 73.

C. Laans og Forskuds Afbetaling i alt 271.

D. Renterne til 11. Junii d. A. 179. 48.

Summa Rdl. 1507. 69 $\frac{1}{2}$.

At ovenstaaende 2det Kvartals Extract er overeens-
stemmende med Administrationens Kontrol, bevidner

J. L. Paludan. S. Wasserd.

Udgiwt.

	Rdr. $\frac{1}{2}$.
1) De aarlig staaende Udgiwter:	
For Ugebladets Trykning og Lønninger for dette Quartal	264. 48 ^o
2) Til de aarlige Pensionister for dette og forr. Quartal	213. 48.
3) Til Kongel. Obligationer, deponer. i Spec. Banken	840.
4) Extraordinaire Udgiwter:	
a) I Renter og Afstaaelse for oven- meldte indkøbte Oblig.	17. 3.
b) En anvist Regning	6. 44.
	<u>23. 47.</u>
Pr. Ball. bliver Casse-Beholdningen til 3die Quart.	166. 22 $\frac{1}{2}$
Summa	<u>Rd. 1507. 69$\frac{1}{2}$.</u>

Kiøbenhavn, den 30. Junii 1797.

J. Nagaard,
Selskabets Kasserer.

 Anmeldelse.

Sidste Blad er forglemt at anføre, at Skoemager Ole Sivberg er indtraadt i Selskabet paa sin Hustrues afd. Koffardie: Kapt. Mørchs Enkes Nummer.

Administrationen for det forenede Undersøttelses-Selskab.

J. L. Paludan.

S. Wassard.

Bidrag til de Kiøbenhavnsske Hospitalers ældre Historie.

(udskreven efter en ny Afskrift).

(Slutning).

Kunde med Tiden Hospitalet komme til saadan Rigdom og Forbedring, som det var, før det blev ødelagt, da skal der holdes 100 syge og saare Mennesker paa Sengene med Præst, Sanger, og Hittébørn, og de Qvinder, som Børn og syge Mennesker pleie at røgte, som der pleier at holdes tilforn mindre eller mere efter Hospitalets Formue og Formændenes Kiendelse.

Dertil er aabent Hospital for alle fattige vandrende Pillegrime, og aldrig tages Penge for Mad eller

eller Di. Skulle og fornævnte Borgemeester og Raad i Kiøbenhavn tilsee, at samme fattige Mennesker holdes ærligen og renligen med rene Laget paa alle Sengene hver Loverdag, god Kost og vel tilredt.

Item naar Mogle ere saa syge, som tit og ofte skeer, at de ligge en ganske Dag og gide intet fortære af det i Hospitalet er, da skal den, Hospitalets Forstander er, lade hente udi Byen Vin, Hvedebrød, Æbler, eller anden Del, som de syge Mennesker lyst.

Item foruden det fornævnte Sygehuus skal bygges et Hospital for fattige vandrende Pilegrimsme, at de der kunde have Tilflugt, med Seng, Huuslye og fri Fyring, saa mange der komme hunarige og tørste og begiere Herberg til rette Tid for Guds Skyld.

Naar Klokken slaaer 6, skal hver have Di og Brød paa 6 Penge.

Item. De som ikke saare ere, trænge ikke, eller komme forskrevne Tid, skulle allene have Herberg og Seng.

De som komme efter 7 slaaer, skulle ikke indlades, og skal ingen indlades og ingen herberges mere end een Nat.

Item, skal ingen Kvinde som ligger aabnbare udi Skiorlevnet, boe paa 80 Favne nær Hospitalets Kortog.

Item. Naar fornævnte Claus Denne eller hans Efterkommere afdøe, da skulle fornævnte Borger

gemester og Raad med samme Hr. Bispens Commissarier skikke de fattige Mennesker en anden ærlig og gudfrygtig Mand udi hans Sted til Forstander.

Item skal og fornævnte Hospital nyde, bruge og beholde St. Annæ Capel, som fornævnte Claus Denne udenfor Kiøbenhavn tilforn opbygte, med al Offer Guds eller Gave, i hvad der nu er eller kømmendes vorder.

Item skal fornævnte Hospital nyde den vor helligste Faders, Pavens, Stadfæstelse, som Claus Denne tilforn forhvervede til St. Annæ Hospital, og skal samme Stadfæstelse være og blive ved evig Magt udi alle sine Død og Artikler.

Item maa og skal fornævnte Claus Denne og hans Efterkommere, Forstandere til fornævnte Hospital, nyde og bruge gode Menneskers Almisse i vore Riger Danmark og Norge, hvor han lyst og veed sig nogen Behielpning.

Item skal fornævnte Hospital nyde al sin rette Tilliggelse med al Tilbehøring, og hvad det herefter formeres og forbedres kan, skal Hospitalet nyde og beholde til fornævnte syge Menneskers Ophold, og ei bruges til andet.

Item skal fornævnte Hospital og Forstander være under fornævnte Hr. Bispens i Roeskilde og hans Efterkømmers Forsvar og Beskiermelse, som Kirker, Klostere, Hospitaler og andre Guds Huse bør at være efter Kirkeloven. Datum Hauniæ Dominica 20 post festum Matthæi Apostoli 1524.

17.

Om

Om Dom over andre.

At lære at kiende sig selv og andre, derpaa have vel alle Tidens Mennesker meer eller mindre ponsset, mange maaskee uden selv at vide det. Og hvo har vel saa ringe Tanker om sig selv, at han ikke skulde troe, at kiende noie dem han omgaaes, dem han har havt Leilighed til at see oftere, og ikke vover dristigen at dømme dem.

Er der da faste Regler, hvorefter Mennesker kunne dømmes? Er disse Regler saa tydelige, saa aabne, at enhver ikke kan andet end lægge dem til Grund for sin Dom, eller er den Kunst, at dømme sin Lige, Mennesket med giben, Mennesket saa egen, at det ei kan andet end besidde den, naar det ikke er berøvet almindelig Sands?

De saa kaldne Philosopher, de især, som have henbendt deres Opmærksomhed paa den Egenkab hos Mennesket, at tænke og at vilje, have vel udfundet adskilligt, men synes dog at have været heldigere i at spore Tankens Gang end Villiens. Og det, hvoraf Villien bestemmes, Menneskets Oplysning, Fordomme, Tilboieligheder og de uendelige Blandinger af disse, lader sig vel aldrig bringe under almindelig Regel. Det lader sig vel aldrig bringe under noiagtig Beregning, hvilket Menneske der er bedre, hvilket flettere, og i hvilken Grad de er det. Detuagtet vover det eene Menneske sædvanligen at dømme det andet efter enkelte Handlinger, hvis Grund og Hensigt meget kan mistydes.

„ Der

„Der er ikke saadan en Ting til, siger den
 „engellike Tilskuer, som en Person ganske god eller
 „ond. Dyd og Last ere sammenblandede hos enhver
 „i større eller mindre Forhold, og hvis de vil søge
 „efter noaen sær god Egenkab i dens yderste Grad
 „af Kuldkommenhed, vil de ofte finde den i et Sind,
 „hvor den er fordunklet og skult af hundrede an-
 „dre uordentlige Tilbøieligheder.“

For at dømme et Menneskes Karakter rigti-
 gen, burde da alle dets gode og flette Egenkaber
 tydeligen oversees, og den Grad vides hvori enhver
 af dets Egenkaber er god eller flet. Naar flere
 saaledes tydeligen kiendte Charakterer sammenlignes
 des, kunde det siges, at den eenes Karakter var
 bedre, den andens flettere, men endnu ikke at den
 ene var god, den anden flet. Til at oversee saa-
 ledes Samlingen af et Menneskes Egenkaber, hø-
 rer en noiagtigere Omgang, en større Grad af
 Kundskab, Grantseenhed og Upartiskhed, end de
 fleste, som dømme deres Lige, kunne rose sig af.

Der behøves da kun at peges hentil og ikke
 omstændeligen at forklares, hvor ubilligen hvor
 ukierligen, hvor uretfærdigen den behandler sit Med-
 menneske, som dømmer det efter enkelte ham mis-
 hagende Handlinger, uden at kiende, eller bekymre
 sig om at kiende dette samme Menneskes gode
 Sider, og hvad der hos ham findes roesværdigt.
 Der er vel aldrig gjort grusommere Misbrug af
 Ord, end af Ordene: godt Hjerte, flet Hjerte.

Borger, Bennen.

No. 32.

Nende Aargang.

Fredagen den 11. August 1797.

Anmeldelse.

Cn kongelig garanteret Kredit-Kasse Obligation er indkøbt under No. 278, for 800 Rdlr. deels for 6 udtrukne østersøiske Obligationer a 70 rd der udgjør Capital 420 rd., deels for indkomne Penge i Kassen 380 rd.

Til Bedkommendes Efterretning bringes i Erindring, at Ansøgninger om Laan og Pension skulle i Folge Lovene være indleverede inden 1ste September.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

J. L. Paludan.

S. Waffard.

(Indsendt).

I Anledning af den af N. i Boraervennen No. 29 fremsatte Afhandling om Flittighed.

Til Vere for mit Rion, tør jeg nok sige Dem Hr. N., at Deres Afhandling om Flittighed i Boraervennen

vennen No. 29 hverken er rigtig eller med Sandhed overeensstemmende. Til Svar herpaa vil jeg betiene mig af Apostelen Pauli Ord: „Hvo som ikke vil arbejde, bør ikke heller æde.“ Og sandelig det sidste vil jeg saalænge mig af Gud forundes Sundhed, og det første skal jeg heller aldrig undslaae mig for paa samme Vilkaar, hvormed jeg langt fra ikke troer at indlægge mig nogen særdeles Vre, eller i Hensigt til anden Belønning end den, som umiddelbar maae flyde af den Selvbevidsthed at have anvendt Tiden vel, og efter Evne at have arbejdet trolig i det Kald, Forsynet har behaget at sætte mig udi.

De tillade mig at giennemgaae stykkeviis dette Blad, og ledsage det med et Svar efter den Idee jeg gjør mig om mit Kald og deraf flydende Pligters Jagttagelse.

Det prisværdige og til Landets Lærø saa nyttige Landhusholdnings Selskabs ivrigste Bestræbelse, der er at opmuntre til Flittighed, og at belønne den, er vist ikke eenig med Hr. P., som troer at det Manufacturvæsen, hvortil samtlige af mit Køn skal være forfaldne, er til Skade for Landet. Ved næie at giennemlæse de fra Landhusholdnings Selskabet udkomne Fortegnelser over de uddeelte Præmier for Flid i Manufacturarbejde, har jeg endnu ikke fundet (der af mig kan erindres) nogen Ministers Dame, der har nydt Præmie. Alle have været af Middels Borger eller Bondestanden, og disses Mænds Indkomster, naar vi
hvit

høit skal sætte dem, kan vel neppe overstige 10 a 1200 rd. aarlig. Det være den da, og see en Hob af 4, 6 til 12 Børn, og dog skulde hans Kone ikke lægge sig efter Manufacturarbeide for at kunne klæde disse Mange, men skulde være nødsaget til at gaae til Kræmmeren at kiøbe Kattun, som i Styrke og Varighed billig bør nedsættes 3 gange ringere end Hvergarn. Hun skulde for ei at fortiene Navn af Brodtyv (thi være det kan hun ikke, da hun paa en ærlig, med sine Pligter overeensstemmende Maade, ved sin Flittighed og Forstand, søger at bespare det for sin Mand, der ofte med Dages og Rætters Sveed maae fortiene Brodet til sin og sine, som ellers vilde medgaae til at kiøbe Klæder for,) nødsages at gaae til Kræmmeren?

Jeg troer efter min ringe Indsigt, at en fornuftig Kone, der tilfulde kiender sine Pligter og ønsker nøiest mueligt at opfylde dem, at hendes Flittighed i Manufacturvæsenet aldrig kan gaae saa vidt, at hun derover skulde glemme hendes øvrige Pligter, thi da bør man ikke kalde hende fornuftig, og neppe vil det findes at et Fruentimmer, ligesaa lidet som et Mandfolk, skulde søge i een Pligts næie Opfyldelse, at efterlade de øvrige ligesaa nyttige som nødvendige, og troer jeg tilfulde, at en Kone, uden at negligere Keenlighed og Retshed i sit Huus, har endeel Tiid tilovers at opofre til Manufacturarbeide, undtagen det er Hr. Ps. Meening at hun skulde affkøbe sin Pige, der udfordres til det Arbeide hun anseer upassende for hende

hende selv at forrette, naar Forsynet har givet hende saa meget tilovers fra sine Nødvendigheder, at hun kan gjøre sig Livet lidet bekvemmere ved at holde en Pige til det sværeste og uopsætteligste Arbeide, som det givte Kruentimmers Kald som Moder stundom ikke tillader hende selv at udrette.

Her maae jeg endda spørge: hvor skulde alle disse Piger faae deres Føde? da Manufacturvæsenet, Skræderhandteringen o. s. v. ikke var i Stand til at forskaffe disse Brødet; Om enhver Kone endogsaa vilde sidde med Hænderne i Skiødet (Herfra at regne den Tid til at besørge den Reenligheds og Ordens Jagttagelse i sit Huus, som Hr. P. beklager ikke findes tilfulde hos mit Køn) for at give disse noget at fortjene.

Mangen fattig Haandværksmands eller Arbeidsmands Kone, som ved Vaskning for Familier fortjener endeel til sin og sine Underholdning, var da ogsaa Brødet frarevet, thi dette henhører jo ogsaa til den Reenlighed og Orden, som Hr. P. anpriser som det hvormed en Kone fornemmelig burde bestieftige sig. Den stakkels Vaskerkone er da at beklage, thi som givt maae hun ikke foretage sig Manufactur-, Skræder-, ja ikke engang Flikkeskræder-Arbeide, da dette efter Hr. P's. Meening alene tilhører Enken og de uopdragne Piger.

Sandelig troer jeg dog, at om enhver Huusmoder, hvis Evne og Tid tillader at gjøre saa meget Manufacturararbeide, som fornøden gjordes til at flæde sig og sine med, vilde det dog ikke mangle

En

Enken og den Ugiöte, som opofre Tiden hertil, at faae god Ufsætning, efter Varenes Godhed, da Mandfolkene Tid ikke tillader dem at arbeide i dette Fag, ei heller Tienestepiger. hvis øvrige Tid fra det dem anbefalede Arbeide tilhorer deres Husbønder og Madmodre.

Hvad Strømpestrikningen angaaer, da seer jeg en stor Nødvendighed deri at Fruentimrene selv forarbeide disse Vare; thi de Fruentimmer-Bomuldstrømper, der kjøbes hos Strømpevævere og Hofekvæmmere, ere af den Bessaffenhed, at ethvert honet og ærefiert Fruentimmer, der ikke vil ansees for uordentlig og sløieburren, umuelig kan lade sig see med disse, da de som oftest, efter et Par Timers Forløb at have brugt dem, befindes i Stykker, og maatte da, naar disse Strømper skulde bruges, ethvert Fruentimmer, der ikke onsker at blive seet med Huller paa Strømpen, medtage i alle Selskaber Naal og Traad for at hjælpe sig naar Hul arriberede.

Min Tante, i hvis Hus jeg er, beder Hr. N. indstændigst, at hun maae erholde Tilladelse at forblive vrd sit sædvanlige Arbeide, nemlig Koffen og Strikstrømpen, da hendes Alderdom ikke tillader hende at paatage sig de i No. 29 benævnte Qvinde-Sygler, saasom Nands-Cultur, den hun troer at have saa meget af, som er fornøden til at vandre Verden igiennem med, de saa Naar hun endnu kan have tilbage; Musik, hvortil hendes Hørelse ikke er hende gunstig; Tegning,
Brea

Broderie og Bomstørmagerie tillader hendes Alderdom og med samme aftagende Syn hende ligeledes ikke at foretage sig, og da de øvrige anførte Syssler, nemlig at skure sit Huus og Boeskab, ikke ved hendes Opdragelse ere blevne hende indstærpede selv at forrette eller hendes Forfatning gjør hende dette nødvendigt, saa troer jeg dette vilde være for hende lige saa unødvendigt som upassende. At hendes Huus og Meubler m. v. findes reent og i tilbørlig Orden, er hun villig til at overbevise Hr. P. om, i Fald det maatte behage ham, selv at tage samme i Biesyn.

Det kan ikke feile at Hr. P. jo har læst Bibelen. Vist er det ikke skeet med Eftertanke; thi ellers havde han umuelig under Arbeidet af denne Afhandling fundet glemme Salomons Ord i Ordsp. 31 Cap. fra 10 til 31 B., undtagen Hr. P. er en af de nye Oplysningsmænd, der forkaste saavel det gamle som nye Testamente, hvis indeholdende Levereabler ikke behage dem til Efterfølgelse, og derfor skabe dem nye Systemer til at leve efter, som de ofte ere urimelige nok til at forlange, at andre med dem skulde efterligne.

Det skulde ikke falde mig vanskeligt at fremsætte Beviser for, at Hr. P's Begreber om Manufacturvæsenet ere aldeles vrang og urigtige, og at dersom de skulde følges det da maatte blive til ubodelig Skade for det Almindelige, men jeg agter dette ufornsdent, saasom det er indlysende nok, hvem af os 2de har Ret. Kunns dette vil jeg endnu
 sige:

fige; Jer er hverken af høj eller lav Stand; men af Middelfstanden, samt at min Fader med 11 Børn fandt sin gode Regning ved min Moders Flittighed i Manufacturararbeide, uden derved at forsomme en meget stor Huusholdnings rette Foreelse, og Jagtagelse af den nøiagtigste Keenlighed og Orden, som udfordres til fælles Lyksalighed i Livet. Dette Flittigheds Arvegods har hun ogsaa efterladt sine Døttre, hvorved de i Tiden ønske og ere visse paa at gjøre deres fornuftige Mænd lykkelige.

Hr. Borgervennen ville ikke tage mig det ugunstige op, at jeg begierer dette indrykket Ord til andet i Deres Blad, da endeel Venner ønske at læse dette trykt, som en Benuekreds fandt overensstemmende med deres Ønske, og hvor Deres Blad No. 29 var rig Stof nok til den hele Aftens Divertissement.

Nichtfaul.

Om Forsynings Foranstaltninger.

I det 43de og 44de Nummer af forrige Aargang har Borgervennen søgt at vise, hvorlidet Taxter naae deres Diemed; at deres Indflydelse paa Priserne, paa Forsyningen, og paa Gliden i at frembringe og forædle Frembringelserne er skadelig; at Frihed i Handel og Omsætning sikkerst og nøiagtigst bestemmer Priserne og holder dem in-

den

inden de saavel for Forbrugeren som for Frembringeren tienlige Grændser; at Taxterne oftest ere ubillige, da de eenfaldigen indskrænke den eene Borger i Brugen af hans Eiendom fremfor den anden. Det blev viist, at den eene Tings Priis staaer i Forbindelse med og hænger af en anden eller andre Tings Priis; at Taxterne, naar de skulde være gavnlige, billige og retfærdige, maatte da omfatte næsten alle Varer, som Handelen befatter sig med, at disse Taxter maatte ideligen forandres, at den Dødelige neppe er til, som kan i al deres Bidde og hurtigen nok oversee alle de Forbindelser, som maatte tages med i Beregning, for nøiagtigen at bestemme Prisen paa alle de til den almindelige Forbrugelse fornødne Ting; og at endda denne nøiagtige og rigtige Bestemmelse vilde være unødvendig, da Concurrence, Medsøgning eller Kappen mellem de Kiøbende og Sælgende, denne aldrig udeblivende Følge af den frie Handel, allernøiagtigst, og uden paa nogen Maade at lægge Hinder for eller quæle Fliden i at frembringe og Haabet under Arbeidet, Flidens Spore, er i Stand til at bestemme Varers Priis.

Men skal da den fattige Kiøbstædens Indvaaner ganske overgives til den vindesøge Handelsmands Jeller til den frembringende Landmands Udsuelse? Er det ikke Nøriahedens Pliat at vaage herimod? Og, i Fald det da end maatte troes upassende ved Taxter paa Livets første Nødvendigheder at bestemme deres Priser, burde dog vel ikke Nøriaheden sørge for, at i Stæderne var altid et saa betydeligt Forraad af Fornødenheds Varer, at Priserne ved Mængden af Varer i Forhold til Forbrugernes Trang altid maatte tvinges til at være billige?

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 33.

Tiende Aargang.

Fredagen den 18. August 1797.

Om Forsynings Foranstaltninger.

(Fortsættelse).

Disse Spørgsmaale, eller disse Indvendingær møde ofte, og giøres jævnliggen af Stædernes Beboere, som længe have været vante til at nyde Forrette fremfor Indvaanerne paa Landet. Samlinger af Mennesker, som kaldes Stæder, som fremstode i den mørke Middeltalder, da der kun var Adel og ufrie Jorddyrkere, da Regenterne, for at vinde Kraft mod Aristokratiet, søgte ved Rettigheder og Privilegier at hæve en Middelstand til Aristokratiets Modvægt, og da Kiøbstædnæring, Handel og de raa Produkters Forædling i saamme Tiemeed syntes ene, men sielden Agerdyrkningen, at fortiene Regieringernes Opmærksomhed og Omhu, have altid siden, især de større Stæder, været et Maal for udmærket Omsorg. De fleste Handels Politie-love, Lovene s. Ex. mod Forprang, Opkiøb, om Axlertov o. s. v. henfigte saaledes til Fordeel for

Stæ

Stædernes Indvaanere, og skulde indskrænke Landmanden i Af sætningen af hans Produkter, hvilket de ikke sielden naae uden at gavne Stæderne. Løngene, deres Friheder, visse og de fleste Næringers Indskrænkning til Stæderne, Forbud imod Landprang, den Handels Evang, hvori visse Distrikter paa Landet staae i til visse Stæder, hvorunder de ere lagte saavel i Henseende til Produkters Salg som Fornødenheders Indkøb, udspringe af denne Kilde.

I Tilfælde af Prisernes Stigen, som de forvante Kiøbstæds Indvaanere strax kalde dyr Tid, Mangel, Hunger, — skiont Landmanden da efter Tingenes naturlige Gang skulde finde Erstatning for sin ringe Fortieneste i de overflødige Aar, og indhøste Opmuntring og Understøtning og Kraft til at udvide Landets Dyrfælle, — forlanges Forbude mod Udførsel, Præmier for Indførsel, Udsalg af Magaziner til lavere end gangbar Priis, og Stædernes Indvaanere forlange da intet mindre end enten at forsynes af Haanden, at fødes som Almisselemmer ligefrem af Statskassen, hvortil det hele Land bidrager; eller at Priserne maatte nedtvinges paa Frembringernes Bekostning, for at de kunne vinde ved disse's Tab. De fattige i Stæderne, for hvilke der anderledes bør sørges, tiene gemeenligen til Paaskud for Paastanden. Og, naar der handles om at vinde ved lave Priser, er det Stædernes Indvaanere ikke gierne imod, at de af deres Overrigheder behandles som umyndige, som de der ikke for

forstaae at sørge for sig selv, som den Arme, der er Gienstand for Fattigvæsenets Omfarg.

Uden nu at ville undersøge, hvorvidt det er Øvrighedens Pligt, ikke at agte paa disse eensidige Klagemaale, og ikke at gjøre nogen Foranstaltning for een Borgerklasse, som skader eller indskrænker en anden i sin lovlige Mægtig, kunde det maaskee ikke være utilæntligt til Medborgerets nærmere Overveielse at fremsætte en og anden Betragtning om, hvorvidt de Foranstaltninger, som sædvanligt paaarbejdes til Stædernes Forsyning med Kornodenheder til billig Pris, være til Hensigten; og om ikke de fleste af dem, maaskee alle, findes at virke det Modfætte af det de troes at burde virke.

Adam Smith har i sin Undersøgelse om National Velstanden sagt etsteds i Henseende til Forsyningen med Korn: „Den, som nøiagtigen un-
 „dersøger Historien af de dyre Lidet og den Hun-
 „gers Nød, som har plaget nogle Dele af Europa
 „i Løbet af nærsærende og af de to foregaaende
 „hundrede Aar, om nogle af hvilke vi have me-
 „get noie Efterretninger, vil finde, at en dyr Tid
 „aldrig har reist sig af nogen Forbindelse mellem
 „de inwendiske Kornhandlere, ei heller fra no-
 „gen anden Aarsag, end en skækkelig Mangel,
 „frembragt undertiden maaskee, og paa nogle en-
 „kelte Steder, ved Krigens Ubetæggelser, men i
 „de allerfleste Tilfælde ved unilde Aarstider; og
 „at en Hungers Nød aldrig har reist sig fra no-
 „gen anden Aarsag end Voldsomheden af Regie-
 rin-

„ringen, som har søgt ved upassende Midler at
 „hjelpe paa Uleilighederne af en dyr Tid.“ — Det
 er da ikke ligegyldigt hvad der skeer for at fyldest-
 gjøre deres Ønske, som forlange godt Kiøb. Og
 maaskee disse oftest ikke vide hvad de forlange.

Det er ingen ny, men en sand Bemærkning,
 at, naar Handel med Levnetsmidler og andre For-
 nødenheder er ganske frie, og naar ingen Forans-
 kaltninger føies eller kunne ventes til at nedsætte
 Priserne, stige disse, tillige med Frygten for Man-
 gel, saasnart det mindre Forraad langt fra vides,
 og da længe før der er Mangel. Følgen af denne
 Prisernes Stigen er:

Først, At de, som speculere paa Handel
 med denne Vare, stræbe efter saasnart muligt at
 skaffe et større Forraad, i Haab om at vinde ved
 den høiere Priis, og denne deres Omsorg bidrag-
 ger til at nedsætte Prisen, eller i det mindste hin-
 drer den fra at stige høiere.

Men da maae det ikke ansees for Pugerie,
 at sælge til høieste eller gangbar Priis eller at sam-
 mentløbe og oplægge Varer. Det maae være Skam
 for hvert ædelstænkende Meuneske lig den at trygle,
 at ønske eller at modtage af sine Medborgere For-
 nødenheder under Landepriis. Det maae være en-
 hver Eier tilladt at sælge og ikke at sælge, at sætte
 hvilken Priis ham synes paa sine Varer. Det
 maae ansees for Brud af Borgerfrihed og Bor-
 gersikkerhed heri at ville, paa hvilken Maade det
 end

end ſkeer, tvinge Eieren, eller indblande ſig i Bru-
gen af hans Eiendom.

Det er ikke mueligt for Eieren at ſælge til
høiere Priis end Markedspriis, med mindre han
finder for ſig en Daare, en Laabe, ſom trænger
til Bærge. Mindre Daare er ikke den, ſom, naar
det ikke er hans Niemred ſaaledes at giøre Almiffe,
ſælger ſin Eiendom under gangbar Priis. Renten
af Pengene, ſom ſtikke i Forraadet, Befoſningen
ved dets Bevaring, Pakhuſleie, Fare ved Forraa-
dets Beſkædigelſe eller Forringelſe i Værdie giør
utidig og modvillig Opdyngelſe af Forraade næſten
umuelig. Og den Borger, ſom uagtet den Fare
han udfætter ſig for derved at tabe, dog bevarer
Forraade, er, under den frie Handel, en for det
Offentlige nyttig og gavnlig Mand, ſom fortjener
dets hele Afgtelſe, og langt fra ikke den Foragt,
ſom deſværre ofte efter Pøbelens vrange og ind-
ſkrænke Begreber bliver hans Lod.

Al de dumme og ſkadelige Begreber, ſom fra
Middelalderen ere os nedarvede, er der vel intet,
ſom enten i Tomhed af Sands eller i ſorgelig Wirk-
ning paa Politie-Lovgivningen og den almindelige
Tænkemaade overgaaer det ſaakaldte Pugerie. Hvor
der er Frihed i Handel, kan Pugerie ikke tænkes.
Det er kun under Skyggen af Tvangslove og i Læe
af utidige Provideringſ Anſtalter, at det kan være
til og tribes.

Derneſt virker Priſernes tidlige Stigen, at
enhver Forbruger, hvis Indtægt, om han end le-
ver

ver af sin Flid, ikke strax kan stige i Forhold med de høiere Priser paa Fornødenheder, nødes at forbruge meer sparsomt, og at enhver Husmoder tager knappere til sit Forraad. Denne Besparelse, der er en nødvendig Folge af Dyrheden, i hvor ubetydelig den end kan være i enhver enkelt Familie, er betydelig for en heel Stad, et heelt Land, hvis Beboere saaledes faae deres Fornødenheder under de høie Priser maaskee omtrent og noget nær for samme Kjøb som under de lavere Priser, og som ved denne Besparelse finder tilstrækkelig Forraad i en mindre Qvantitet.

Og her maae det ikke indvendes, at Spar-
sommelighed i Forbrugelsen, som de høie Priser forudsættes at virke, er ubetydelig, fordi ethvert Men-
neske behøver en vis Deel Fornødenheds Varer til sit Ophold, og fordi det troes, at deraf ikke forbruges meer end omtrent hvad der er nødvendigt, siden det er en Nødvendigheds Vare. — Grændserne imellem det Meer som kan forbruges, og det Mindre som kan være nok til et Menneskes fornødne Ophold, især da den ene Nødvendigheds Vare kan for en Deel sættes i Stedet for den anden, ere ikke nærrørende, og det Besparede, i hvor lidet det end er i en Familie for hver Dag, samler sig til et betydeligere Beløb for een Maaned, eet Fierdingaar o. s. fr. Det er og en Erfarings Sag, som til Umodsigelighed kan bevises, at der af Kornvarer i Stæderne forbruges meer eller mindre, efter

verksom Marenne ere, som det heber, gode eller slette, eller efterksom Kornvarerne ere dyre eller godt Kiøb.

Denne tidlige høie Priis virker da som Præmie til at indlokke til Landet i Tide et større Forraad. Den virker meer Sparksomhed i at bruge det der værende Forraad, og gjør da Udeblivelsen af et større Forraads Tilførsel mindre savnet, mindre sørgelig.

Det er her, som overalt i Naturens Husholdning, naar denne er overladt sig selv og ikke forstyrres i sin Gang, at den bærer hos sig selv tilstrækkelig Kraft til at rette og bøde paa de Ufuldkommenheder, de Mangler, som kunne møde. Den er heri væsentligen adskilt fra Konstens Frembringelser, der ideligen trænge til Istandsættelse og Rettelser udenfra, hvilke dog, som nok bekiendt, sielden blive ganske tilstrækkelige eller passende, oftest kun Flukkerie.

Naar altsaa Regieringen eller Øvrigheden giver efter for deres Skrig, som, ubekymrede om andet end deres eget Selv, ville have godt Kiøb, og den søger konstigen at nedsætte Priserne paa Levnetsmidler og andre Fornødenheder, hindrer den de høie og tidlige høie Prisers velgiørende Virkning til at forekomme Mangel, og den skiller Landet ved den ikke foragtelige ikke ubetydelige Fordeel af Besparelse i Forbruget under den høie Priis. Den konstigen lave Priis anlediger Odselhed i Forbrugelsen paa en Tid, da der ikke er overflødig For-

Forraad, og, i Fald Regjeringen regner feil og Forsyningen overstiger dens Kræfter, er der virkelig Mangel. Hunger og aldeles Mangel kan da blive den nærmeste og umiddelbare Følge af Overrighedens Omfarg for Prisernes Medsættelse, og af dens utidige og uoverlagte Føielighed mod visse Borgerklasser, som ikke undsee sig ved at forlange og paastaae lavere Priser paa andre Medborgeres, paa det heele Lands Befossning, og som ikke ansee det for Almisse at modtage Varer under gangbar Landepriis.

(Slutningen følger).

Borger, Bennen.

No. 34.

Tiende Aargang.

Fredagen den 25. August 1797.

Om Forsynings Foranstaltninger.

(Slutning).

Da det kunde synes for voldsomt og uretfærdigt at nedsætte Priserne ligefrem ved Taxter, og Opsynet med Taxternes Efterlevelse ikke kan andet end være misligt, ønskes gemenligen samme Virkning tilveiebragt ved Foranstaltninger, som ere sikkrere og falde mindre i Dinene.

Blandt disse ere Forraade, indkøbte for offentlig Regning, hvoraf Udsalg kan skee, saasnart Priserne begynde at stige. Naar Forraadet er betydeligt, maae Prisen i Almindelighed nedstemmes omtrent dertil, hvorfor Varer fra Forraadskammeret udsælges. Men ved Siden af et saadant Forraadskammer kan det ikke ventes, at nogen Handel med samme Vare kan finde Sted. Er Forraadet derimod utilstrækkeligt, indfinder Mangelen sig, saasnart denne Utilstrækkelighed erfares, og da de faa Varer, som ere i Forraad i Landet, ere i Faas Hænder, de fleste Handlende have trukket sig

sig ud af den Handels-Øreen, og Concurrencen er forstyrret, stige Priserne til det Umaadelige, og det er først da, at Pugeriet (lågiotage) urigtige Foranstaltningers Uffodning, faaer frit Spille- rum.

Enten maae da Forraadskaamrene være af den Bidde, at de allene kunne forsyne; eller og ere de for Forsyningen skadelige, da de affkrække den sande Handel, stoppe for Concurrencen og Haabet om Fordeel, og omsider overlade Folket til Mangel og til saa overdrevne Priser, som ellers under ingen Forbindelser vilde have været mulige.

Skulle Forraadene være tilstrækkelige, koste de det Offentlige, hvor de oprettes, betydeligt, da deraf gemeenligen om ikke altid sælges for ringere end Indkøbet og de paaløbende Omkostninger, og da saadant Salg under Landepriis gjør Frembringelse i Landet af lige Varer mindre fordeelagtig, ofte umulig. De ndtømme de offentlige Kasser og svække Landets Dyrkelse og Gliden i at frembringe, Kilderne for de offentlige Kasser.

Altid ere Forraade af Fornødenheder sikkerst i de private Handlendes Hænder, og Forsyningen betroes vel sikkerst til den frie Concurrents, Sikkerheden i Handel og Haabet om Fordeel. Men skulde det nogensteds ansees fornødent at opdyngge Forraade for offentlig Regning, bliver det vel en ufravigelig Regel, hvis saadanne Forraade ikke skulle opløse al Handel med samme Vare, at deraf aldrig og under intet Paaskud, hverken af det of-
fent-

fentlige Bedste, eller Medlidenhed, eller Frygt for Almuens Utilfredshed, udsælges uden til Landets pris, hvilken altid næstst erfares ved Auction, og da ved Salg i ikke for smaa Partier.

Forbude mod Udførsel have ligeledes til Hensigt at nedtvinge Priserne. Ved at hindre det indenlandske Forraad at formindskes ved Udførsel, og ved at gjøre det indenlandske Marked til den eneste Udvei for Affæringen, troes det, at Diemedet skulde naaes. Men det naaes ikke altid, maaskee paa denne Maade aldrig. Aarsagen er Deels, at Forbud mod Udførsel er gemenligen tillige Forbud mod Indførsel, eller i det mindste mod en saa overflødig Indførsel, som kunde virke paa Priserne; thi enhver holder sig tilbage at bringe noget ind, hvorfra det Overflødige ikke igien kan udgaae, og frygter at underkastes en saadan Indskrænkning i Eiendomsretten, en saadan Evangslo, som den mod Varers Udførsel. Deels kan der troes, at meget vigtige Aarsager, en grundet Frygt for Mangel, maag have bestemt Lovgiveren til saaledes at indskrænke Eiendomsretten. Haab om at drage Fordeel af Mangelen, som Sælgeren altsaa har nogen Ret til at indbilde sig meget stor, holder de i Landet indsluttede Forraade saa længe muligt tilbage fra Markedet, og Priserne stige og Markedet er ledigt midt imellem Forraade, og næsten som umiddelbar Følge af Foranstaltningen, der sigtede til at betrygge for Mangel, eller rettere til at nedsætte Priserne.

Alle Politie Love, der gaae ud paa at forsøge Søgningen eller Concurrencen mellem Sælgerne og formindste den mellem Kjøberne; som søge at foreene og blinde alle Sælgere til vis Tid og Sted, hindre at flere af dem foreenes til færre; som forbyde Opløb, Forkøb, Forprang, Oplag af Varer, og som ikke tillade alle Kjøbere at tage Deel i Markedet, alle disse Love, givne til Fordeel for Stædernes Beboere paa den sælgende Frembringers Bekostning og efter den Grundsætning, at Kjøbstædernes Indvaanere ere Staten vigtigere end Landets, have aabenbar til Hensigt at nedtvinge Priserne ved den forsøgede og i Forhold større Mængde Sælgere. — Men de svare ikke til Hensigten, mindst der hvor Forbrugelsen er stor.

Evangen kan afholde Sælgere at komme til Markedet, som Friheden vilde lokke derhen. Det er overflødig at tvinge Sælgeren til at søge Kjøberne. Hvor der ere Kjøbere, indfinde sig vel Sælgere, og jo flere Kjøbere, jo større Marked, desto flere Varer vilde blive henførte der, hvor Uffætning er vis og Prisen sikker. Loven mod Forprang, Sammenkøb, kan hindre mange Varer fra at blive førte til Marked, som Frembringeren vel kunde indvære og sælge, men som det ikke lønner sig for ham selv at føre til Torvs. Den Møring til Markedet at henføre og der at sælge Varer kan og bør vel kunne tænkes adskilt fra den at frembringe dem, og det kan ikke andet end være gavnligt at Ugerdyrkeren vedbliver sin Dyrkning og overlader til

til en anden, som dertil bestemmer sig, mod en billig Fordeel at udsælge Varerne. Denne Opkøber bliver da en Mellemand mellem Frembringeren og Forbrugeren, sparer hins Tid og veed hvor denne beqvemmost findes, og hvad han behøver.

I Stedet for at forbyde eller gjøre denne Mellemandhandel besværlig, synes det at den til Gavn for Landets Dykkelse og Varers Frembringelse, og deres Vedligeholdelse i stadig Priis, for at spare Landmandens Tid, og for at gisre Omlobet af de indenlandske Varer i Landet hurtigere, burde ønskes og opmuntres.

Frygten for Prisernes Stigen ved Sammenkøb maae være forgieves hvor der er stort Marked, hvor der behøves mange Varer, da det ikke vel er muligt at tænke sig den Kapital i enkelte Hænder, hvormed det skulde kunne blive den eene eller de faa muligt at opkøbe et saa stort Partie Varer, at det kunde have betydelig Indflydelse paa Prisen, vist aldrig i noget Tilfælde uden i meget kort Tid, mindst der hvor det er en tilladt og fleres Næringsvei, at samme kobe Varer hos Landmanden og føre dem til Torvs. Kappen mellem de flere vil gjøre Forbindelse mellem de faa umulig. Lovene mod Forprang, Opkøb o. s. v. kunne da skade, vanskkelig nogen sinde gavne.

Opmuntring for Tilførsel ved Præmier, eller ved Afgivters Medsættelse, er brugt, og endnu oftere bragt i Forslag, som Middell til bedre Priser. Og der er ingen Tvivl om, at den, der
 faaer

faaer Belønning for at tilføre Varer, kan sælge for lettere Kiøb end den, som tilfører dem uden Belønning. Men det er ikke rimeligt, at han derfor sælger for lettere Kiøb end denne, eller at han skulde sælge lettere end det, hvortil han nodes ved Varernes Mængde og Kiøbernes Antal i Forhold dertil.

Præmiens Hensigt maae da være at lokke en Mængde Varer til Markedet, for at denne Mængde af Varer skulde virke Nedsættelse i Prisen. Men de høie Priser indbyde selv Tilførsel, og gjøre det naturligere og mindre mistænkt og vist sikkrere end Præmier, naar disse ikke ere meget betydelige. De store Præmier kunne let udtømme de offentlige Kasser, og de ødelægge vist de indenlandske Frembringere, for hvilke Prisen paa en saa voldsom Maade nedsættes. De hindre Frembringelsen for Eftertiden, og kunne gjøre saadanne voldsomme og kostbare Forsyningsmidler i de følgende Aar virkelig nødvendige.

Det er i Alles Minde, hvad det franske Maximum og Maaden hvorpaa Forsyningen af Staden Paris da blev besørget, har kostet Frankrig, og at Paris først blev forsynet, da de forrige Forsyningsmidler ophørde, og Handelen med Fornødenheder blev frie.

Enten Priserne søges nedsatte ved et bestemt Maximum, ved Taxter ligefrem, eller det samme skeer meer kunstigen ved Magaziner, Udforsels Forbude, Handels-Judskrænkninger, eller andre Tvangslove,

love, eller ved Præmier og Opmuntringer til Indførsel andensteds fra, har det alt Taxternes Feil, træder een Borgers Fordeel for nær for at fremme en andens, oftest uden at naae dette sidste; hæver den Ligevægt og det frie Omløb mellem Delene, som ene gjør Statslegemet sundt.

Men skal der da intet gøres for at forsyne Almuen i Byerne, hvoraf den største Deel er fattig, og hvis Dphold bliver næsten umuligt under de høieste Priser? — Jo. — Den meest udstrakte Frihed for Handel med Fornødenheder bør vedligeholdes; alt bør røddes til Side, som paa nogen Maade kan være den i Veien; det maae være enhver, som vil, tilladt at handle med dem, saaledes som han vil, enten han er Grosserer eller Høker eller ingen af Delene. Fordeelen bør være denne Handels eneste Lov og Indskrænkning.

Der vil da ikke savnes Varer, eller de som handle med dem. Priserne ville blive billige og saa billige, som mueligt, som de efter Middelspriserne i den øvrige tilgrændsende Deel af Verden ere det. Men vanskeligen vilke de falde saa dybt, at Varesernes Tilveiebringelse ikke lonner sig og tildeels ophører. Og er der af den fornødne Vare andensteds at faae, vil Landet eller Byen med den stadigen frie og uindskrænkede Handel ikke mangle at faae den sig tilført.

Det er overflødig at ordne det, som ordner sig selv, blev nyligen sagt i det franske Raad.

I Aaret 1795, da det overalt i Østersøen fandtes tilraadeligt, ogsaa i Danmark, at forbyde Korn's Udførsel, var denne allene tilladt i Staden Rostok, som var omgiven med Lande og Havne, hvor Udførsel var forbuden, og som ingen aaben Kilde for Kornindførsel havde uden Mecklenborg. Og Rostok leed ikke allene ikke Mangel, men den drev betydelig Kornhandel, ikke allene hos sig selv med dem, som der sagde Kornet, men den havde endog Forraade til at udsende paa Speculation, og tildeels i uvis Speculation.

Maatte dog de, som ideligen klage, som ikke kiende nogen Indskrænkning, nogen Foranstaltning voldsom nok, naar de troe den afsøffet for deres Egoisme, for deres utidige Lyst til Fordeel, engang overbevises om, at Frihed i Næring og kun den kan beskytte for Mangel og skaffe gode Priser, det er: almindelige Landpriser; at kun dette er Naturens Forsyningsmiddel, at Naturen aldrig lader sig uhævnnet forstyrre i sin Gang. Og alle Løbe til Forstyrningen, som indskrænke Friheden, eller gaae videre end til at giærde om og beskytte den meest uindskrænkte Handels Frihed, virke mod Naturen.

Borger, Bennen.

No. 35.

Tiende Aargang.

Fredagen den 1. September 1797.

Den moderlige Opdragelse.

Naar vi see os om iblandt vore Bekjendte, og vi finde velopdragne Børn i et Huus, saa kan vi næsten altid med fuldeste Visshed forudsætte, at disse Børns Moder er een af de sande agtværdige Qvinder. Velopdragne Børn tales her om, og derved forstaaes ei Børn der blot kan staae, gaae, sidde og bukke eller bukneie, saaledes som Moderen just nu udfordrer, der kunne radbrække fransk, mishandle et Klaveer, og rende rigtig en engelsk Tur, hvilket med andet af samme Slags stundom ogsaa kaldes velopdraget. Her tales om sædelige, vel-tænkende og velhandlende Børn. Hvor disse findes, der vil man ogsaa finde en Moder der afsøder os sand Agtelse. Og det er saa naturligt. Børnernes Dannelselse er saa ganske Moderens Sag, hendes, der fra Fødselen af har dem under sine Øine al Dagen lang, og da kan uafstadelig qvæle det Ondes og fremelske det Godes Spire hos dem. Midt under sine Forretninger kan hun vaage for sine
Smaa,

Smaa, og er ved deres Lege og deres Arbeidet
 en Lilskeer, som de ved Bane hverken slye eller
 frygte. Saare faa Fædre kunne være alt dette for
 deres Børn. De maa frembringe en stor Deel af
 Dagen paa Ugeren, i Kollegierne, paa Auditorier,
 ved Sygesengen, i Kirken, i Skolen, paa Exer-
 seerpladsen, eller hiemme i Børkstedet, i Kontoi-
 ret eller ved Skriverbordet, godt og vel om de ikke
 i Maaneder og Aar maa svæve om paa Eoen, el-
 ler leve i fremmede Lande, langt fra Husfru og
 Børn. Det lidet de kunne giøre for de Unges
 Dannelse, vilde meget hastig glemmes, udslattes,
 forvildes, i deres meget længere Graværelse, hvis
 ei Moderens Omhu røgtede de spæde Poder og op-
 drog dem til ædle frugt bærende Træer. Ja, I
 Dannekvinder, I der ere eller skal vorde Mødre,
 i Eders Hænder ligger Nationens Belsærd; thi
 kan et Folk lide vel, hvor Fordomme og Laster van-
 ædle de fleste Mænd og Qvinder? Dette er det
 der giør Qvindelionnet til saa vigtig en Deel af
 Staten, da uden deres Hielp det aldeles ei frugter,
 om de hypperligste Lærere fra Prædikestoel eller Ka-
 theder udofede alle Religionens og Philosophiens
 Rigdomme over Folket; thi hvad hjælper den vigtigste
 Sæd naar den falder blandt Torne, eller paa
 den haarde Alfærvei eller paa Klippen. Kun den
 veldyrkede Jord bærer hundredefold Afgrøde; men
 det er kun Moderen der kan danne Hiertet i Børns-
 dommen saaledes at nyttig Lærdom kan fæste Rod-
 der deri og trives. Og uden Modrenes uundvær-
 lige

lige Bearbejdelse, hvad formaaer Opdragelses Anstalter? hvad formaae de viseste Love og Foranstaltninger i et Land? Er Siel og Hierte vanrog: tet i 10, 12, 14 Aar, saa vil den bedste Opdragelses-Anstalt arbeide forgieves paa at danne gode Ynglinger eller gode Piger af saaledes forsømte Dreng- og Pigeborn, og den det ei tidlig vantes til at tæmme Lidenskaber, den vil ikke adlyde Lovene, naar ei altid det blinkende Sværd hænger over Hovedet. Saa seer da han, der elsker med Barme sit Folk og sit Land, han seer længselsfuld til Eder I Qvinder, og venter Landets og Folkets Betsignelse af Eders opdragende Hænder. Hvor ærbærdige blive nu Qvinderne os. Manden arbeider idelig for det Udvortes, Qvinden for det Indvortes, uden hvilket hiint er spildt, ja tidt skadeligt Arbeide.

Men saa siger et gammelt Ordsprog (og er det ikke, saa burde det være gammelt) det siger, lidt plat, men med megen Sandhed:

Skal Moer opdrage Barn

Bor Moer ei være Skarn.

Og derimod kan da intet indvendes. Er Moderen selv slet opdragen, og har ikke med Hæld lagt Bind paa at danne sig ved egen Flid desbedre, hvor skal da en god Borneopdragelse ventes afhende. Kan den Søvnatige eller Doyné anføre Barnet til Munterhed, Virksomhed, Arbeidsomhed? Kan den sludske eller ureensfærdige Moder vænne Børnene til Ordentlighed og Reensfærdighed? Den

Slik:

Skiodesløse, der hverken passer sine eller sit Hus-
 ses Ting, der overlader Alt eller det Meste til Tie-
 nestepigernes Omsorg, vil aldrig see Son eller
 Datter paapasselig eller sm over det dem Tilhø-
 rende. Er en Moder fuld af Fordomme, tæn-
 ker ikke, undersøger ikke nogen Ting selv, antager
 og forkaster ei efter Overbeviisning, men efter hvad
 Andre finde for godt at piatte; er hun nedstunken i
 Overtroe, har Hovedet fuldt og Munden over-
 flydende af Historier om Risser og Hexer og Fore-
 varbler, hvorledes vil hun da tænde Lys i de Un-
 ges Siel, lære dem at agte paa og bedømme Tin-
 gene omkring dem, eller at sammenholde deres
 Handlinger med Fornuftens Forskrifter, eller hvil-
 ket er det samme, med Pligterne? Den ved mindste
 Anledning opfarende Gunhild, danner neppe Sagt-
 modige og Sindige; og den flammervurne Lucie
 ligesaa lidt Fredelige; og Madame Pernilles Børn
 høres naturligtviis at tale ligesaa gemeent, faste
 ligesaaledes om sig med Skieldsord, uhumste La-
 lemaader og Eder som hun selv. Mariane er saa
 blød, at hun ei kan irettesætte mindre revse et
 Barn, om det end begaaer forsætlig et Skarns-
 stykke, og Folgen er at Barnet fremturer og alt
 mere hærdes i det Onde, og engang vil straffe hende
 skrækkelig for hendes kielne Blødhed; og hendes
 Søster Karen vil opleve ligesaa liden Glæde paa
 sine Børn, som hun idelig skiænder og puffer med,
 og ei sielden lader føle sin straffende Haand. For-
 seelser, Svagheder, Feiltagelser, alting tilbrager

de arme Barn Skildsord og Hug, og den haarde Moder giver derved Staten engang haardnakkede, trodsige, eller lumste Borgere. Dorthes forener begges Feil i sig. Sine to ældste Børn forhårder hun med Karens Haardhed, og forkieler de to yngste med Marianes Blødhed. Naturligviis raader derved næsten altid Partiskhed; og mon saaledes opdragne Børn kunne blive upartiske Dyrigheder eller Dommere? Partiskhed er Uretfærdighed, og den partiske Moder vil snart ogsaa lade sine Børn see Exempler paa Uretfærdighed mod Syende, mod hver den hun har at bestille med, og de Unge vil snart lære selv at være uretfærdige, hvor de kun kan, og aldrig vil af dem kunne blive retsindige, retfærdige Medborgere, om en Sokrates selv ogsaa siden blev deres Lærer; og faaer de ved Rigdom eller vigtigt Embede Magt ihænde, saa skal de blive en Svøbe for deres Medmennesker. Af den misundelige Moder lære Børnene vist ikke at afstye Misundelse; og saa jeg i Barndommens Aar jevnlig at min Moder var skadesroe, saa undseer jeg mig ikke for mig selv, naar jeg føler Glæde over min Naboes, hvis Gaard brændte, og over min Gienboes som mistede sit eneste Barn; og den ledeste af alle Laster, Skadeglæde, vil gjøre mig til Afstye for mine Brødre. Det Barn der idelig horer Spot, den taabelige eller den dybtsaarende, af Moderens Mund, kan det blive andet end Spotter, det er, en Væmmelse for den tænkende Mand og en Plage for Enhver? Og vil ikke den lille Lise

alt ove sig i Bagtale, naar hendes Fru Mama, ude og hjemme, dræber det ene gode Navn og Rygte efter det andet, og fortolker hver Næstens Handling til det værste. Forgieves vil Læreren indskærpe den Sandhed, at Løgn er det der skæder en Karakter meest, gjør os meest ringeagtede for vore Medborgre, naar vi i Barndommens Aar hørte oor Moder lyve for Mand, for Børn, for Tjenestefolk, for Fremmede; naar vi maaskee endog høre de Lærdomme: at en Løgn for Spøg, og en Løgn af Nød, og en Løgn i god Hensigt, og en Løgn man meente intet med, er noget ganske Uskyldigt. Sandruhed vil og maa blive os en fremmed Dyd, hvis Værd vi ikke enaang kan gjøre os Forestilling om. Hvorfor har Wilhelmine været forsængelig fra Barnsbeen af, opofret sit gode Navn og sin Ere for at tilfredsstille Forsængelighed, givet sig siden af Forsængelighed og odelagt sin Mand ved Forsængelighed; hvorfor? fordi hendes Moder tænkte, talte og handlede aldrig uden for at behage, var forsængelig og blev forsængelig, og da hverken kunde eller vilde lede sin Datter fra denne Feil. Wilhelmines Broder ødslede som Dreng med sine Lommestillinger, som Ungling med de Penge han for ublue Renter fik laant, og som Mand, med den store Formue hans Kone tilbragte ham, og denne Ødselhed lærte han ligesaa af Maria, der agtede Penge som Støv, naar det galdt om at opfylde et Forsængelighedens Krav, og snart fik det til Bane i alle andre Udgifter at ødsle med Penge,

Penge, som havde hun raadet for Tønder Guld. — Aldrig var den berygtede Harpagon bleven den baade karrige og gierrige Niding, havde han ei seet sin Moder at afknappe for Mand, Korn og Tjenestefolk ja for sig selv med, Livets Nødvendigheder; havde ikke hun laant paa Pant og taget 60 Prosent, og bagtalt sine bedste Venner og opdigtet Løgn om dem, for derved at vinde Kjøkkenfordele af dem der gierne hørte hendes forgiftende Gladder. Og hiin haardhjertede Chalix, som urørt seer den fattige vansmægte, som jager den gamle Tiener bort der tiente ham troligen i 13 Aar, men er bleven lam af Gigt, og som Chalix vel veed maae nu omkomme i Elendighed; skulde Mennekeligheds Følelse være saaledes uddøet i denne Chalix's Hierte, dersom dette i Barndommen var dannet af en medlidende, menneskelig Moder. Bisfelig ikke; men hun var ufølsom mod Dyr og Mennesker, naar mindste Fordeel for hende stod paa Spillet; og af hende lærte Sønnen at være ubevægelig mod Suk og Taare og den lidende Mennekeligheds Skrig. — At hans Snemand bedrager enhver der er saa uheldig at have noget at bestille med ham, er en naturlig Følge af det han saae sin Moder gjøre. Hun bedrog med Venstabsforsikringer og Løfter, bedrog ved Rhombre og Whistbordet, bedrog i Handel og Wandel, og hvorfra skulde Hansemand faaet Tanke om Bedrageriets Skienlighed? Hvad han siden lærte i det syvende Buds Forklaring, hvad han hørte og læste til Ærligheds

An

Anpreisning forsvandt i Forestillingerne om de For-
 dele han kunde tilvende sig ved Bedrag; thi Glæde
 over saadan Binding havde han idelig seet i Varn-
 dommen, og Urligheds og Efterretteligheds vel-
 giørende Følger havde han aldrig hørt tale om. Og
 Religion? Det har lige saa liden Vægt hos Hans
 Enmand, som hos min Fætter Frits, der an-
 vender al sin Smule Klogt og Læsning paa at feide
 paa Religionen, og troer sig ei en liden Helt, naar
 han har faaet Een til at spotte med Alt, hvad for-
 nuftige Folk holde for ærværdigt, trostefuldt og fry-
 kende. Fritses Moder var vittig, havde læst sin
 Voltaire, og nu var Kirkegang hende latterlig, og
 Hensyn til et Liv efter dette, Sværmerie. I nogle
 Sirkler glimrede hun ved vittige Angreb paa Reli-
 gionens Ting, og nu var hun erklæret Religions-
 foragter og Spotter. Hadde hun haft fornuftige
 Religionsbegreber, saa havde hun ikke opdraget
 Frits til den forægtelige og farlige Gief, han nu
 er og ventelig bliver, med mindre en Svindsot
 skulde gøre af ham, hvad alt saa mangen een af
 hans Lige er blevet til, overtroist Sværmer eller
 Hykler.

(Slutningen følger).

Borger-Beneen.

No. 36.

Tiende Aargang.

Fredagen den 8. September 1797.

Anmeldelse.

De indkomne Ansøgninger om Laan og Pension ere efter Lovens 2. R. 4. §. omsendte til vedkommende Repræsentanter, saa at herefter ingen Ansøgning længere kan modtages eller komme i Betragtning.

Administrationen for det forenede Undersøttelses-Selskab.

J. L. Paludan.

H. Wassard.

Den moderlige Opdragelse.

(Slutning).

Ikke nær alle Feil ere opregnede her, som ved Moderens Exempel saa naturlig gaae over til Børnene, eller naar de ellers yttre sig hos dem, ei vil mærkes, eller ei kiendes som Feil af Moderen, følgelig ei paaankes og rettes af hende. Ildet nok imid-

ler:

lertid naar een af disse Svagheder, Feil eller Laster nedarbe til Børnene, men det bliver ei derved. Sielden ere saadanne Mangler i Karakteren alene, flere følges gierne ad hos een og samme Person; og hvilkken Fordærbelse da kommer over Børnene. Det fik ingen Ende, om her skulde opregnes de forskjellige Forbindelser, hvori to, tre, ja ti og tolv af disse Feil kunne findes samlede. Ja de meest modsigende Feil forene sig stundom hos een og samme Person. Hvo kiender ei den sludskne, ureentfærdige Forsængelige, den haardhertede gierrige Døse, den overtroiske Religionspøtter og saa fremdeles. Hvor den Tanke er gyselig, at Børn ved Gudselen skulde være dømte til at falde i Saadannes Hænder, og desvær, hvor saare saare tidt er ikke dette dog Tilfældet.

Og nu Forsømmelserne, som Børneopdragelsen saa tidt lider under! Naar Aurelia føler sig uheldig, hvis hun ei har Selskab hjemme hos sig, eller er i Selskab ude, hvorledes vil hun passe sine Børns Siel og Hierte? Er Selskab hos hende, saa kræver det hendes Agtsomhed, og Børnene undtages den fra; er hun ude, saa overlades de til Tjenestefolkenes Omgang, og hvad den bidrager til Karakterens Dannelse, det vide vi Alle! eller Frokenerne og Jünkerne tages med; og Moderen, som skal glimre i Selskabet, eller i det mindste tage Deel i den under Navn af Samtale forefaldende Piat, kan atter ikke lægge Mærke til sine Børns Foretagender. Og slige Selskaber, der samles
blot

blot for idelig at dræbe Tiden, hvilke Personer bestaae de af? Hvad Samtaler falde der? Hvad Lænkemaade yttres der? Det er nok ikke saa meget overdrevent, naar man paastaer, at det bedste Middel at fordærve Børns Sjel og Hierte, er at lade dem tidt være i disse saakaldte Selskaber: og det saa meget mere, som det er gandske imod bon ton at rette Børns Uartigheder i Selskabets Paahor. Aurelia, der ei kan leve Selskab foruden, vil da aldrig kunne opfylde den Pligt, vi vente af hende som Moder. — Endnu værre er det naar en Moder higer efter de saakaldte offentlige Kornielser. Togange om Ugen i Komædie, eengang i Assamblee, eengang paa Bal, togange paa Konsert, eengang til en Lysttour i Bogn, Kane eller Baad; hvad bliver der af Børnene? Hiemme blandt Piger og Tiener, eller ude med Moderen til al denne Gias, blive de altid vanrøgtede. Eller hvad om Moderen hver fiortende Dag skal spille sin Rolle paa de velsignede Privattheatre? Saare lidet vil hun være for sine Børn, naar hun skal læse og studere sine Roller, arbejde paa eller bestille og prøve sine Dragter, møde ved Prøver, hiemme eller ude, og omfider spille sine Aktener, og være Tilskuer de andre, og gibe og modtage Visiter af de formedelst Theatret giorte titusende Bekjendtskaber. — Hvad skal man endnu sige om hende, der ei kan affes Spillebordet, der kun lever naar hun har Kortet i Haanden, hvor kan hun have Tid, Dre eller Tanke for Børnene, da Spillet udfordrer alt hvad hun

hun har af Syn og Hørelse og alt hvad hun kan tilveiebringe af Tanke. Og hvad er at vente af den galante Dame, det er udlagt, af den løsgagtige Qvinde, hvis Tanker og Følelser ere hos Boleren, eller tumlende med Planer til Sammenkomster, til at bedrage Egtemanden og deslige. Hvor meget vil saadan een ændse sine Børn? Og hvor mange Gange vil hun vise Børnene fra sig, for at være uforstyrret med Boleren; om saa de ulykkelige Unge lære alt Ondt blandt andre Børn, eller øve sig dert indbyrdes, eller i Pige-kammeret danne sig efter Stuepigens og Lakeiens Mønster, hvad bryder sliq Qvinde sig derom? Men ogsaa hvilke Borgere kan Staten love sig af saadan Opdragelse? Nei, det staaer fast:

Skal Moer opdrage Barn,
Bør Moer ei være Skarn!

Dog uden at være Skarn endog, kan en Moder saare ilde forsamme sine Børn, og det ved for megen Flittighed. Dette synes forunderligt at være, men er dog saa i Sandhed. Der er nu Araminte, som troer at hun ikke kan danne sin Siel uden ved at have fra Morgen til Aftensende Bog eller Pen i Haanden. Børnene forstyrre hende hvad enten hun læser eller skriver, thi maae de blive i Amnestuen eller rende om med andre Børn? og Araminte sidder og skriver en saare sølsom Idyll over et velopdraget Barn, medens hendes taaars Dreng er og bliver en Døgenicht. Heloise maler virkelig smukt, men ogsaa kan hun ikke

af

affee Krajon og Pensel, og inden hun slap den Af-
 temrode hun er ifærd med, lod hun sine uborne Un-
 ger under sine Dine, bedrive — nok sagt! Seline
 hænger i sit Klaveer, som Heloise i Maleriet, og
 Selines Døttre voxer op uden moderligt Tilsyn,
 og blive flette Mennesker. — Den ellers i saa mange
 Henseender brave Madam Trable begaaer samme
 Feil. Det er heel roesværdigt, at hun arbejder
 uafstadelig, for at forbedre Mandens knappe Ind-
 komster og for at gjøre selv hvad hun ellers skulde
 betale Andre for; men at denne hendes Flid affol-
 der hende fra, at vaage over Børnenes Udfærd,
 ligesom den giver hendes Koffkepige for meget Kaa-
 derum, det kan ikke roses. Hun harmes, den
 gode Kone, over at see adskillige Unoder og Lyder
 alt mere og mere at rodfæstes hos Børnene, men
 hun vil ikke lade sig overbevise om, at det allene kom-
 mer deraf, at hun hængte for meget i sit Arbeide
 og nænnede ikke at gaae fra det, for at styre Bør-
 nene tilrette. Hvad Syetsiet, og Rokken og Ram-
 men er for Madam Trable, det er Huusholdnin-
 gen for Madam Passer. Hun er allevegne fra Dags-
 gryet af og indtil Kl. elleve om Natten. Morge-
 nen henbringer hun i Spiiskammeret og Forraads-
 feldereren, Formiddagen i Kjøkkenet, og ved Ef-
 tersyn om der er reent i alle Kroge. Eftermiddag-
 en paa Lofterne, i Brændekielderen, i Hønseskaar-
 den, i Kaalhaugen, og for Linnedskabene, og Af-
 tenen med at udsøge, uddele, tilmaale, tilfiere,
 tilveie det forskjellige Arbeide hun sysselsætter endeel

Mennesker med. Seer man ikke Mad. Passers Børn, saa kan man ikke andet end holde hende for et Mønster af en god Huusmoder, men da Børnene ikke kunne følge med hvor hun vanker om, da de maa blive langt fra hende naar hun reder til de mange forskiellige Ting, da hun altid har Sind og Tanke ene og udelukkende henvendt til Huusholdningens Færd og Fremme, saa gaae Børnene for Vand og Bøve, og der bliver intet af dem. Alle disse flittige Koner troe at de giøre nok, naar de kun ved deres Sysler tidt og ofte skændte paa Børnene, og begribe ikke hvoraf det kan komme, at det slet ikke frugter. Havde de itide taget nu og da nogle Minuter fra deres Doent, for at forekomme hos et Barn Anledningen til en Feil; havde de forladt Arbeidet for ved et lidet Smæk i rette Tid at udrette meget mere, end ti Frettesættelser og hele Quarterers Skænderie kan virke, saa havde de nu ikke den Hjertesorg at see saa meget paa deres Børn, der ikke duer; og vi Andre vare blevne frie for den Frygt vi nu maa føle, naar vi tænke os disse uopdragne Børn som Mennesker, vi om en halv Snees Aar skulle leve med. Høist roesværdig er Flid, og fortjener idelig og idelig at anpræses, som det Bedste, man kunde sige, eneste Middel mod det meste moralske Onde; og flittige Koner, hvis Antal (i Hovedstæderne i det mindste) just ikke er utælleligt, fortjene al vor Agt og Hæder; men god Børneopdragelse er dog endnu langt vigtigere end Flid; og skulde eet af to vælges, saa giv-

tede

tede man sig heller med den, hvis Moder havde dannet hendes Forstand og Hierte til Fornuftighed og Dyd, men ikke fyldt mange Kister til hende med Lærreder, Dreielser og Bolster, end med den, der af den flittige Moder er bleven sprsynet med Alt i Overflodighed, endog er selv vant til Flid, men har Gaasforstand og Kattehierte.

Drengen og Faderen.

(Fortælling).

Hvilken herlig Skabning, sagde Drengen til sin Fader! hvilken herlig Skabning, denne Sommerfugl! Hvilke Farver! Hvilket fint Bæv i densvinger! Se, den smekre Krop, det smukke Hoved, de Fiedrebukse paa dette Hoved! Og har Du vel bemærket, at dette deilige Insekt er som Naturens Kieledægge? Det samler ingen Føde, som den uanseelige Bie, og den ugle Myre; men finder den i største Overflodighed; og denne Føde bestaaer af det Finessste i Naturen. Den lever saa lykkelig, som vor rige Gienboe i Byen.

Det er sandt, sagde Faderen, den har endog en ydermere Lighed med den Rige, som Du ikke har bemærket. Seer Du disse Orme? de ere paa deres Viis lige saa pyntelige som Sommerfuglen; men de ødelægge de nyttigste Urter i vor Have og
 paa

paa Marken; de bestille intet uden at fraadse og at besmitte alting. O de affkyelige Kaalorme! raabte Drengen.

De ere Sommerfuglens Børn, sagde Faderen.

B o r g e r , B e n n e n .

No. 37.

Tiende Udgang.

Fredagen den 15. September 1797.

Tienestepigerne.

En almindelig Klage høres i alle Huse, over Tienestefolk. Da det største Antal hjælper sig uden Tienere, saa er det egentlig Tienestepigerne Klagen føres over. Vel siges tidt, det er Madmoderens Skyld, naar Pigen ikke duer, og meget sandt kan der være i denne Paastand. Naar Konen behandler Pigen, der dog altid er og bliver en fri Person, som var det et Trældyr; kræver mere Arbeid af hende, end eet Menneske kan afstedkomme, giver hende for liden, eller fordærvet Føde, lader hende undgielde, naar Mand eller Børn eller Pengetrang sætter Madmoderen i ondt Lune; naar man selv gør Forseelser af Uvidenhed eller Skigdesløshed, og da vælter Skylden paa den Tienende; naar man betager denne al tilladelig Fornøielse, eller Tiden til at holde hendes Tøi i Orden; naar Madmoderen lader sin Pige see Udselthed, Sludskenhed, Arrighed, Løssagtighed maaskee, endog Drikfældighed, eller Bedragerie mod Manden; naar
hun

hun gjør Tienestepigen til sin Fortrolige i det som Uret er, eller ved ufornuftig Spøg og Fias giver Anledning til Gemeenskab; i alle disse og flere Tilfælde, er det naturligt at Tienestefolkene blive for-dærvede, og ere da naturlige Straffe for Herskabets ufornuftige Udfærd.

Men er dette altid Tilfældet? Kiende vi da ingen Huusmodre, der ere hvad de bør være? Vil-lige, retsindige, kierlige, dydige Qvinder leve iblant os, men ogsaa disse bære tungelig paa Korset af uregierlige Tyende. Der ere de Koner, der, som man siger, bære deres Piger paa Hænderne, forsøde dem Tienestanden ved mild Omgang, bede hvor de kunde befale, bære over med Forseelser, studere paa at skaffe den Tienende Fordele, lade den nyde med sig, hvad Godt Huset kan formaae, fort, ere gode Madmodre; alt dette uagtet, have de dovne eller utroe eller grove, ondskabsfulde Tienestepiger; godt og vel, om disse Lyder ikke findes forenede i een og samme Person.

Dette er dog sørgeligt. En Huusmoder har endeel ublide Dage formedelst Børn, Nærings-sorg, Engdomme og flere Ubehageligheder; hvilket Helvede bliver nu hendes Liv, naar hun skal dag-ligen tirres af Tienesteqvindens Ondskab og Arrig-hed. Skulde da aldeles intet Middel være imod dette Onde, der fører Ulystlighed ind i de ellers lykkeligste Huusholdninger. Det fredeligste Menneske maa blive vranten, ved dagligen at lide Uret af den der, alting betragtet, dog er under hende;
naar

naar hun skal lade sig fornærme, og det uden Haab om at faae raadet Gud paa det trykkende Onde. Thi et halvt Aar er en lang Tid for den der daglig skal seipines ved Fornærmelser. Og er nu omsoender den forønskede Faredag kommet, saa lærer Erfarenhed den ængstede Madmoder alt at gysse for den Nyekomnes Ondskab. Hvor tilgivseligt da, naar derved den blide Siel bliver bitter, og Mildheden selv til Brantenhed: Børnetugten lider, Manden isteden for at modtages efter Dagens Byrde og Hede med et qvægende Smil, finder Bedrøvelse og Brede i Hustruens Ansigt; og det er begribeligt, at et Huusvæsen ikke røgtes med den Flid og Noagtighed, som er saa nødvendig allevegne hvor Overflod ikke hersker, naar Konen, der skal bestyre det Hele og hver enkelt Deel, gaaer med ideelig Misfornøielse i Sielen. Og kunde man stort fortænke hende i, om hun, kied af den daglige Plage, gav sin tienende Dievel Toilen, kun for at have Roe, eller slog sig til Klanelis, for at være fra sit Huuskors det meeste hun kunde. Hvad da vore Tidens Yppighed, løse Sæder og Letsind ikke gjøre til huuslig Freds og huuslig Lykkes Forstyrrelse, det gjøre Tjenestefolkene ved deres toileløse Udfærd.

Og er intet Middel mod dette Onde? Endeel gode agtværdige Medborgere og Medborgerinder have forenet sig i Kiøbenhavn, for at udrede Belønninger for Tjenestepiger, der have tient længe paa et og det samme Sted. Gud og Skion er denne

Ind,

Indretning, og kan bestyrke den gode Tiener i fremdeles at blive paa den gode Wei, ved Haab om Fordeel og Ere. Stiftelsen fortjener visselig at hædres og understøttes af Alle. Men til at forbedre det uendelige Antal af flette Tienestepiger bidrager den nok intet, eller dog saa saare lidet at mange Generationer kunde døe hen, uden at Forbedringen mærkedes kiendelig. Paa fordærvede Mennesker virker intet uden Frygt: Frygt for betydelig Skade, som rammer snart. Og hvad have vi, der kunde bibringe vore fordærvede Tyende saadan Frygt? Klage for Domstolen? Fruentimmer møde i Almindelighed nødvendig for Dommeren, lide heller Uret, end staae frem for at paatale deres Ret, føre Vidner og høre paa den Anklagedes Ubluheder. Desuden er det saa vidtløstigt, og i de fleste Tilfælde bliver man dog ikke af med Plageaanden før Fare-dag

Et andet Middel er, at vise den al for uforstammede Pige paa Døren. Men da skal hun have Fierdingaars Løn, og Kostpenge. Sytten eller tyve Rigsdaler har man ikke altid at bortgive, og fast man kunde sige, Rolighed og Fred vare ikke for dyre købte ved saadan Sum, saa ere dog mangfoldige Husholdninger ikke i Stand til at udrede den, især naar de frygte for Gield*). Dette Middel som ellers var saare virksomt, er da kun for

*) Og hvo siger, at dette bekostelige Middel ikke maatte anvendes flere gange; thi de flette Tyendes Navn er Legio.

for de Velhavende, som desuden, ved at holde flere Folk, og at kunne fyldestgøre deres over-spændte Fordringer, ere mindre udsatte for Tienestefolkenes Mishandling, end de Familier der have netop Nodtørsten, og stundom mindre end den. Disses Antal er imidlertid det største, folgelig meest værd at sørge for. Det synes virkelig at være et værdigt Formaal for et Polities Narvaagenhed, at have Indseende med denne Huusplage, eller rettere Landeplage. Thi det er ikke i Hovedstaden allene, men ogsaa i Kjøbstæderne, ja endog i Landsbyerne*), at dette Onde hersker; mere og mindre, forstaaer sig, alt som Stedet har flettere eller bedre Sæder.

En Lindring synes dog at være muelig, og den bestod deri: Man giver nu afgaaende Tienestefolk Skudsmaal. Men de fleste saadanne Skudsmaale ere uefterrettelige. En vis utidig Medlidenhed, Blødhed og deslige, forleder Husbonden og Madmoderen til at sætte i Skudsmaalet, at de have intet at klage over den Paagiældende. Følgen er da, at ved hver Skiftetid en Mængde Huusholdinger bebyrdes med flette Tienestefolk. Af Medlidenhed med et slet Menneske bliver man saaledes Bedrager mod sin Medborger, begaaer en sand Grusomhed, og udbreder det Onde mere og mere. Var det nu ikke meget mere redeligt og fornuftigt, at sige den rene Sandhed i Skudsmaalene.

Man

*) Saaledes sagde for nylig en Bondemand: „det flette Smør spiser jeg med Kone og Børn. Vi maa øde hvad Tienestefolkene ikke vil have.“

Man vilde da i Forveien vide hvilke Feil man havde at beløve sin Taalmodighed paa at overbære med, eller kunde lade være at fæste det Menneske, hvis Feil man ikke kunde eller vilde taale. Og hvorfor skeer da ikke dette? Som sagt, af Blødhed. Det Menneske man skal skilles ved, vil man ikke tilsidst bedrove eller fortrøne. Maaskee ogsaa den afgaaende Tiener i de sidste Dage sledsker og smidsker for Herskabet, saa Gølelsen af dens Feil bliver ikke saa levende, og da kommer den Medlidendighed over een, at man troer at forspilde et Menneskes Lykke. Netop som naar man griber en Tyv og lader ham slippe, og stiele fra tredive andre Mennesker, saa man af Medlidendighed mod Tyven, viser den største Haardhertighed mod ærlige og gode Medborgere. Ogsaa hører man tidt en Madmoder undskyldte det gode Skudsmaal hun gav et Skarnsmenneske, med den Frygt at denne skulde bagvaske hende. Net ligesom det bedste Skudsmaal eller den fierligste Behandling var et Værn mod Bagvaskelse. Det onde Menneske bagtaler altid dem som ere fornærmede af ham, at hvis de skulde klage sig, de da ikke maa staae til Troende; og Uafnemmelighed har jo altid sin Styrke i, at giengielde Godt med Ondt. Ærlige og sande Skudsmaal burde da gives og ingen andre. Som f. Ex.

„Karen Andersdatter har tient os et halvt
 „Aar, men da hun slet ikke gider bestilt noget,
 „saa har vi opsagt hende.“

„Lisbeth Nielsdatter har været et Aar i vor
 „Tjeneste, og været en dygtig Arbejder, men da
 „saa mange Ting ere bortkomne for os i dette Aar,
 „saa have vi for Sikkerheds Skyld maattet opsiges
 „hende.“

„Kristense Hansdatter har tient hos mig et
 „Aar, været troe og flittig; men hendes
 „ubluie Grovhed, hvergang hun havde forset sig,
 „endog naar hun ikke fik Utak, gjorde det umue-
 „lig at beholde hende længere.“

„Sophie Peersdatter har tient hos os et Aar
 „troe og flittig, men da hun ikke kan spise den
 „Mad, vi og vore Børn og vore Venner spise,
 „saa har hun opsagt.“

Saaledes omtrent kunde man skrive, og be-
 drog da ikke godt Folk, der ærligen troe, hvad man
 med sit Navns Underskrift udgiver for Sandhed.

Skulde nu engang saadan Ærlighed blive
 Skik blandt os, saa kunde man ogsaa haabe, at
 der udgik et Politiebud, at hver, der udstædte et
 Skudsmaal, maatte sætte sin Karakter, Bestil-
 ling eller Næringsvei og sit Huusnummer ved Nav-
 net, at hvo der læste Skudsmaalet kunde forhøre
 sig, om virkelig den Mand eller Kone havde udstæ-
 det det. Thi det troes og siges almindelig, at (i
 Kiøbenhavn i det mindste) endeel smukke Folk fin-
 des, der for een eller to Rigsdaler udfærdige Skuds-
 maal med Navn under, saa ingen Pige kan for-
 lange dem bedre. At dette er et grovt og saare
 strafværdigt Falskneri, nægter vel ingen; og maa-
 ske,

stee, naar Folk først foreentes om at udstæde ærlige Skudsmaale, og saadant Paabud kom, hvorved deres Sandhed kunde undersøges, maaskee da slige Fallsknere kunde opdages, og straffes tilgavn. Thi lad være det vare opdigtede Navne, der sættes under saadanne løgnagtige Skudsmaale, og Skriveren altsaa ikke kunde sigtes for at have skrevet anden Mand's Haand efter, saa er og bliver det dog et Bedrag, saa meget mere strafværdigt, som det har de ovenomtalte affyelige Følger.

Der er ingen Tvivl, at jo de der ere kyndige i Politivæsen, ville være istand til at foreslaae andre, kraftigere Midler; men som sagt, Lindring i det trykkende Onde blev dog tilveiebragt, naar vi alle vilde være ærlige og sanddrue imod hverandre.

B o r g e r , B e n n e n .

No. 38.

Tiende Aargang.

Fredagen den 22. September 1797.

Lottoterie i Florenz.

(Lagen af et Brev dat. Turin 1754, fra Johan Greve af Corke og Orrery til Hr. Wilhelm Duncombe Esq. Brevet findes i Montly Review Aug. 1773-85).

Ingen Ting, end ikke Præstelig underholder saa meget Hengivenhed til Overtroe i Florenz, som et vist Lottoterie*), Regieringen har foranstaltet, til
Win.

*) Lottoteriet er siden den Tid blevet bekiendt nok hos os; men det kan være behageligt, at læse her hvorledes man talte om det, som en ubekiendt Ting. — Denne Oversættelse blev ellers giort omtrent et Aars Tid, efter at Lottoteriet begyndte at græsse i Danmark. Dengang indrykkes endnu i Adressavisen stundom smaae Afhandlinger, og dette Stykke blev ogsaa sendt til Komtoiret for at indrykkes; men kom tilbage med Efterretning, at det var Komtoiret forbudt at indføre noget om offentlige Indretninger, ihvad det saa var, men i Gærdeleshed forbød et eget Reskript at tale om Lottoteriet. Stykket blev da liggende, til det nu handelsesviis fandtes igien.

Binding for Fyrsten og til en Odelæggelse for Folket. Jeg vil forsøge at beskrive det for Dem.

Der ere halvfemtesindstive Nummere. Man skriver paa Lotterieseddelen hvad fem Nummere man vil af disse 90. Saa Spillere gaae over det bestemte lykkelige Tre-Tal. Den mindste Indsats er en Paolo (12 Skill.) paa en heel Seddel, men saa høit som man vil: Gevinsten stiger i Forhold efter Indsatsen.

Naar man f. Ex. tager 5 Nummere for 1 Paolo, saa, om der kun kommer eet af de tagne Nummere ud, vindes Intet, thi det taber sig i de andre 4 ei vdkomne, som en Droabe Vand i Søen. Kommer tvende ud, saa faaer man 20 Paolo. For tre, 24 Rigsdaler; for fire 25 Sechini; (En Sechin er noget nær halvtredie Rigsdaler) kommer alle 5 ud, saa vindes 100 Sechini. Jeg har allerede erindret, at man vinder mere, ligesom man sætter høiere til.

Disse Lotterier (der ere to af dem, et i Livorno og et i Florenz) trækkes eengang hver Maaned paa forskiellige Dage, saa at denne Odelæggelse kommer igien hver tiendtes Dag.

Endnu er det ikke skeet og skeer nok heller aldrig, at alle 5 Nummere ere kommet ud paa een Seddel.

Hver Stakkel, som kun er Gier af to eller tre Paolo, skynder sig og drukner dem i dette Ocean af et Paalæg. Den ulykkelige Erfaring af et slet Udfald, har ingen Birkning paa Almuens Tanker. De sætte deres Klæder ud, at kiøbe Lotteriesedler for. En vis Regnskabs Betient oppebar en anseelig Sum af Storhertugens Penge, tabte dem og blev hængt. De sandt nogle hundrede Lotteriesedler efter ham i hans Skatol.

Det Overtroiske ved dette Paalæg er, at den som vil vinde, maa faste i 36 Timer, læse et vist Antal Ave Maria m. v. han maa ikke tale til noget levendes Kreatur i al den Tid, ikke gaae i Seng, samt holde ved i Bønnen til vor Frue og alle Helgen, indtil een eller anden naadig Helgen eller Profet ei allene lader sig see, men endog aarbenbarer de lykkelige Nummere. Disse stakkels Toffer, overtrætte af Forventning, Faste og Bøn, falde da i Søvn, see en Helgen, høre og glemme Nummerne, tilstaae deres Glemsomhed, bekiende at det hellige Syn var godt, og forblive aldeles i den Overbeviisning om at saadant Orakel aldrig kan feile. Saa kiøbe de da Sedler paa en frisk, falde atter i Søvn, see igien Profeter og ere pladodelagte til Slutningen.

For to Maaneder siden tog en Tienestepige 5 Nummere. Ere af dem kom ud. Hun fik sine 24 Rdlr. Hun fortalte at Profeten Jeremias, iflædt

iflædt som en Kapustner, havde nævnt Nummerne for hende. Jeremias er nu i Moden. Lotteriet faaer alt mere og mere Tilløb, til Værelse for, og i Tillid paa denne Hilkas Søn; som havde mindre at sige i Anathots Land medens han levede, end nu efter sin Død i Toffaniens Land.

Vi Riættere gisse, at den egentlige Profet var Forpagteren af denne Part af de offentlige Indkomster, der saae at hans Lotterie tog af, og imod et Tab af 24 Rdlr., opdagede et kraftigt Middel, at forhielpe det igien til dets forrige ødelæggende Virksomhed.

Jeg har med besynderlig Omhu, søgt at give Dem en nøiagtig Beskrivelse over disse maanedl. Lotterier, fordi de give levende Exempler paa den Maade man bruger, for at underholde og understøtte den nærværende Regiering i Florenz. De, saavel som alle Storhertugens Indkomster, bortforpagtes.

Sandt er det, man troer ikke Folk af Stand til, at ville bortkaste Paoler og Sechinier paa saa lumpen en Maade. De giøre det kanske ikke heller. Jeg veed det ei! Deres Betiente og Haandværksfolk giøre det; og de slemme Følger af Almuens Udyder føles dog altid, tidlig eller sildig, af de høiere Stænder.

Brandkollekten.

Neppe er det Kongebud ophævet som paalægger enhver der vil gaae om og samle Almisse til Brandlidte eller andre slige Nodlidende, at de bør have Øvrighedens Tilladelse dertil. Og billig er slig Forsigtighed, thi foruden Bedrageren, der vilde samle Pengene med eller uden Anledning af Ulykker, og da anvende dem til eget Brug, foruden saadan Bedrager, var man ogsaa idelig udsat for at skulde understøtte al Jordens Ulykkelige, og det lod sig dog ikke gjøre. Godt og vel om vi kunde understøtte vore forulykkede Medborgere, saa det klækker. Ildsvaade og Jordbrand, Oversvømmelser og Sneesjod og Fjeldskred give vor Goddædighed Anledning nok, til at vise sig mod dem der leve i samme Stat som vi; ei at tale om den megen Armod, der desuden er trindt omkring os, og høit nok paakalder vor hjælperækkende Haand. Forbudet mod uberettigede Almisse-samlere var da billigt; og som sagt, ophævet er det neppe.

Hvorledes gaaer det da til, at saadant Kongebud offentlig overtrædes? Fra Tid til anden indfinde

finde sig her flige Samlere, alle fra Tydskland. Snart er en Kirke afbrændt, snart en Landsbye ødelagt ved en Flods Øverstkyllelse, og altid skal de Danske bidrage til at staae Skade med den tydske Naboe. Ja private Personers Tab skal vi hielpe at opreise. Saaledes vandrer nu en Mand om i Kiøbenhavn, og beder om Understøttelse, fordi han i Duttelsbach (et Sted man ikke engang finder i Büsching) ved Krig og Gdebrand har mistet sin Formue. Han præsenterer en stadselig Bog, hvori man seer en heel Deel af vore Medborgeres Navne, der have givet een, to, fem, ti Rigsdaler *) til denne fremmede, ikke authoriserede Mand, for at godtgjøre ham hans private Skade, medens dog vel endnu ikke alle vore Medborgere der i den store Gdebrand bleve ødelagte, have faaet erstattet det Halve af hvad de mistede. Det er dog et forunderligt Syn, at man kan være trindt omgivet af uafhjulpen Nød og Jammer, og dog give til den

to

*) Var dog nok Nmagen værd at giøre Forsøget, og lade en dansk brandlidt Mand gaae saaledes om med en Kollekt til sit eget Tabs Opreisning. Om der vel skulde i hans Bog komme saa mange Rigsdalere, som i denne tydske Mand.

tohundrede Mile fra komne Mand, der dog ikke har mindste Krav paa vor Godgiørenhed. I det mindste ikke før han har giennemvandret hele Tydskland og der slet intet mere kan faae. Endog da er og bliver det forunderligt, hvorfor han just i Danmark skal see sig understøttet. Sligt kunde nu ikke komme i dansk Mand's Hoved. Man kan være vis paa, at af alle de Tusende, der mistede alt det de havde, den 5, 6 og 7 Junii 1795, er ikke en eneste draget til Duttelsbach, for at faae Understøttelse; men vi Danske skal hjælpe Manden fra Duttelsbach til de 40000 Gylden han mistede. Gud forbyde, at flere skulde være af hans Mening! Den store Regenterleeg, som nu i fem, sex Aar er leget, har vist gjort Millioner fattige; vee da, os arme Danske, om de alle Een efter den Anden komme ansættende, for at understøttes af os. Der vil vist komme nogle, naar det kun spørges, at man saaledes kan drage omkring i Danmark og begiere Almisser uden Ørighed's Tilladelse, og at de Danske ere saa redebomme at give til flige fremmede Tiggere, medens hver Avis indeholder Jammerklager fra Nædborgere der vansmægte lige ved Siden af os.

Der:

Derfom Politiet ikke kan befrie os fra disse
tærende Trækfugle; skulde det da ikke være et godt
Middel imod dem, at man gav aldrig høiere end
firs Stilling danske, til hver sig udenlandsk Eige-
ger, hvilket inden en halv Snees Aar vilde saale-
des røgtes, at det ufeilbarlig bortskræmmede alle
disse draußenbeymir's Menneſker, der reise et par
hundrede Mile i Tiliid til den danske trostyldige
Gavmildhed.

Borger, Bennen.

No. 39.

Tiende Aargang.

Fredagen den 30. September 1797.

Borgerven!

At De har modtaget, uden Noter indrykket *) og heller ikke siden besvaret det, som for noget siden blev Dem tilsendt, i Anledning af hvad der stod i Deres No. 29 om vort Qvindeskabns Flittighed, har saaledes bestyrket den gode Qvindeskabning, som der maskerede sig under det opdigtede Navn Nichtfaul, i sin Hengivenhed for det, hun troer at være Huusfid, at hun manufacturerer sig sandsynligvis ei allene fra Belfærd og Lykke i Verden, men fra al Elskværdighed og Tækkelighed, hvoraf Naturen og Opdragelsen havde bestemt hende en god Deel, maatte hun kun ei forspilde den, ja desværre, frygter jeg, reent ud fra Vid og Forstand, dersom ikke De eller nogen anden i Tide kommer hende til Hielp, ved i det mindste at sige hende paa Prent, og i Deres Blad, at hun har misforstaaet hvad der blev foredraget om Flittighed.

Runde

*) I No. 32 af 11. Aug. sidst.

Kunde jeg bringe Dem i personligt Betiendtskab med den kiære Pige, saa vilde De holde den Umagen værd, at anvende et Flad paa hendes Frelse, om det ogsaa ikke virkede uden til Nytte for hende alene. Dette vilde imidlertid dog neppe være Tilfældet, thi blandt de mange der fik Bladet at læse, vilde der, frygter jeg, endda ikke være saa ganske saa, der behøve at rives ud af den samme Drøm, hvori hun ligger og indbilder sig, at hun ikke opfylder det hun er kommet her til Verden for, med mindre hun hver Dag hun lever ødelægger et halvt Pund Uld eller Bomuld paa at tilveiebringe noget, som hun kalder Stof eller Barfan, eller Ranking, eller Drap de Dames eller med andre deslige og endnu stadseligere Navne, hvilke smukke Tøier hun selv for det meste baade spinder Garnet til, væver, farver, appreterer, og endelig syer sig Klæder af, og hvilke Klæder den gode gamle Tante er saa artig at finde overmaade skønne, af hjemmegjorte Tøier at være, og som derfor alle de, der komme i Huset, om de ellers ville være gode Venner med Tanten, ogsaa maa være saa høflige at rose, prise Frokenens Genie for, og ønske hele Verden klædt i.

Denne Manufacturmand, (saa kan det hedde, om det danske Ord Galskab skulde klinge for haardt) er hun ad følgende Wei ledt ind i:

Forældrene, meget fornustige og retskafne Folk, havde stikkelig Formue og et Tordegods, men ogsaa mange Børn. Moderen, en overmaade brav Kone,

Kone, fortreffelig Huusholderinde og Moder, anviste sine Pigeborn som vare 6, (der var desuden 5 Dreng) til allehaande Flid og Huuslighed, uden at lade dem mangle Anviisning til noget af al den Kundskab og Færdighed, der hører til god borgerlig Opdragelse. En reiskaffen Hovmesterinde, eller saakaldt Françoise, gif hende heri troelig tilhaande, med at lære dem et par Sprog foruden Modersmaalet, Tegning, allehaande Syning og Begyndelsesgrundene af Musikken, men da hun hermed havde nok at bestille, og maaffee forstod sig ikke stort paa Huusvæsenet, saa lod hun ogsaa det, saavel som Spinding og hvad der hører til Huusmanufaktureringen, være Moderens Sag.

Moderen, der foreenede megen fornuftig Belyggenhed mod de Fattige ved sine øvrige gode Egenskaber, sysselsatte mange fattige Kone og Børn paa Godset, med at lade dem spinde Hør, som hun lod væve Lærret af. Faderen saas dette meget gierns, deels fordi der paa den Maade sørgedes for de Fattige, saa de dog gjorde noget Gavn for deres Almisse, deels vel og fordi Huset derved uden noget Udgiwt paa eengang blev forsynet med Pinner, skøndt han beregnede mig tydeligen nok, at dette Pinner blev en Fierde eller Trediedeel dyrere, end det Lunde kjøbes for, hvorimod han for det, det kostede mere end det burde, havde sørgt for sit Gods for de Fattige, saa han altsaa dog fandt at have vundet deraf ved.

De sex Pigers Opdragelse lykkedes i det Helt fortreffeligen. Det var saa langt fra at Manufactureringen blomstrede der i Huset, at den længe ikke beløb sig til videre end den ommeldte Linnetsforarbeidning, hvilken dog af Fruens Spindekoner, formedelst god Betaling for Spindet, Talshasper og Præmier for dem, som spandt best, omfider blev — ei der i Huset, men paa Godset — bragt til en virkelig betydelig Høide, hvorved Fruen, som bestyrede dette, ogsaa af et af vore oeconomiske Selskaber for en Deel Aar siden blev tilkiendt en stor Præmie, og adskillige Koner paa Godset nogle mindre.

Døttrene, vor Forfatterinde og hendes Søstre, bragte det allesammen til megen Fruentimmer Fortreffelighed. Den ældste havde især Talent for Musik, hvilket hun med en ringe Anviisning opdyrkede til en virkelig ualmindelig Fuldkommenhed; een af de andre lagde sig med lige Held efter Tegnekonsten. Uden at have figureret som Forfatterinde, og uden at blive ækel ved uqvindelig Værdomsprunk, anvendte en af de Yngre, alle de Timer, som hun kunde faae tilovers fra anden Syffel, til at drive det i qvindelig Litteratur en heel Deel videre, end Fruentimmer i Almindelighed drive det. Men allesammen holdtes de af den retskafne Moder til det egentlige Huusvæsen, til under hendes egen Overopsigt skifteviis at forestaae deres betydelige Huusholdning, ei allene hvad Kjøkkenvæsenet, men ogsaa hvad Meieriet, Bryggeret,

set, Fagerset, Gadeburets Forsyning, Vaskningen, Ordensholdning i Huset, og alt hvad en retskaffen Huusmoders mangehaande Syssel angik, hvortil og der i Huset regnedes Gartneriet, hvilket blev under den forstandige Huusmoders Overoppsigt saaledes forestaaet af en ikke ganske ukyndig Gartner, at Haven forsynede maaskee for det halve, vist for en Trediedeel, Kiokkenet med alt hvad der fordredes til den hele Families Underholdning, og desuden prydede Bordet det hele Aar om med alle de udvalgte finere Producter, som der til liden Vre for vore Landhuusholdere overmaadeielden findes endog kun noget lidt af i de Indelukker, som man omkring vore Herremænds og formuende Landmænds Gaarde betitler med Navn af Haver, ja vel stundom engelske Parke, hvor dog engelsk maa ofte tages i den Bemærkelse, som naar man kalder Steeg engelsk, det er raae. To af Døtrene gjorde ogsaa saaledes Haverøsenet til deres Hovedsag, at den ene, som er gift med en Præst der ude i Egnen, har saaledes bragt sin Mand's Have i Stand, at han har forsikkret mig, han anseer og beregner sin Indkomst af den ligesaa vigtig, som Indkomsten af hele hans ikke ildedyrkede Prægaards Agerjord, der staaer for sex Tønder Hartkorn, og udgør omtrent 40 Tønder Land; den anden der har en Embedsmand i en Kjøbstæd, har i sin lille Kjøbstædhave en saa fortryllende Blomstersamling, at man der maaskee til temmelig Fuldstændighed kunde studere det smukkeste af vor Flora,

men ganske vist, hvortil man ei behøver botanisk Lærdom for at affige Dommen, saadan, at man ikke letteligen kan tænke sig en mere fortryllende Plet paa Guds Jord.

Hver af de fem af Døttrene havde saaledes hver sin Qvindesyssel, som de allerede, fra den tidlige Ungdom gjorde til Hovedsag, uden at nogen af dem var ukyndig i noget af det, der almindeligen burde fordres uden Forskiel af ethvert Fruentimmer, som skulde have Ret til at kaldes velopdraget. Den flette, hvis Kyndighed og Duellighed i alt hvad der hører til hne almindelige Fruentimmerfuldkommenheder ei var ringere end nogen af de andres, var fra Barndommen falden paa at giøre Manufactureringen til sin Yndlingsag. Behør og Fingernemhed lovede hende ikke at giøre den Lykke paa Klaveret, som den ældste; i Tegningen havde den anden vundet et Fortrin, som det ei var synderlig at tænke paa at fravinde hende, om det ei endog havde været en Bestemmelsesgrund, ikke at give sig fornemmeligen af med en anden Søsters Hovedsyssel, for just at undgaae Ubehageligheden af Rivalisering. — Saaledes gif det og med de andre to. Denne, vor Forfatterinde nemlig, havde deuden ogsaa fra Børneaarene faaet Smag paa at manufacturere. Neppe var hun sex Aar gammel, førend hun alt kunde strikke med temmelig Færdighed, og det næsten uden Anviisning, da Moden endnu den Gang ikke havde giort dette Haandarbeid almindeligt, og det vilde været lige-
saa

saar upasseligt da i Selskab at have lagt en Strømpe frem at strikke paa, som det endnu vilde synes saa, om en af vore Damer vilde trække en Særk op af sin Syepose, eller et Par Caleçons til Syetsi. Moderen holdt heller ikke meget af Strikning, fordi det er umueligt at holde dette Arbeid saa reent, som hun forlangede at alt det, hendes Døttre skulde sykle med, maatte være, da hun ansaae Keenlighed, som en af de første Grundbestingelser ved alt hvad et Fruentimmer tog sig for, og var meget omhyggeligen bange for alt hvad der kunne vænne dem til at taale nogen Unddragelse fra dens Forskrift.

Imidlertid lærte hun ogsaa fort efter at spinde, at sige paa en af Pigerne's Rokke, thi skiondt der ikke blev spundet af Pigerne for Fruen, da hun troede enhver af dem havde nok i sin egentlige Syssel, naar den skulde opfyldes tilgavn, saa tillod hun dem gierne i deres Fritimer at spinde for dem selv. Hun saa vel og ikke ugierne at Døttrene lærte sig til selv at kunne spinde, for desbedre at kunne bedømme Spindekonernes Spind, men egne Rokke fik de ikke, ei heller var Spinderiet gjort til noget af det de skulde lære.

Et Par af de ældre Søstre vare allerede gifte, nu ere de det alle paa vor Forfatterinde nær, gjøre deres Mænd lykkelige, og agtes høit, som deres Moder, for de om dem oven fortalte Egenstaber og Fortreffeligheder, som Koner, Huusmodre og Danneqvinder. Men nu døde Moderen. Denne
Dat.

Datter var kun elleve Aar gammel, og kom i Husset hos den Tante, hun skriver om, som hun var opfaldt efter, som holdte inderlig af hende, og sikkerligen vilde have fundet fortreffeligt og uforberdeligt alt hvad hun maatte være faldet paa fortrinligen at henvende sig til, men fandt det saa meget desmere saa, da hun havde hendrevet tredive Aars Enkestand mellem Rokken og Huuspostillen, havde giennuelæst denne to Gange hvert Aar, og aarlig ladet væve en firesindstue til hundrede Alen Bærken, eller Dynevaar eller Trestakstøi, alt spundet med hendes egen Haand.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 40.

Tiende Aargang.

Fredagen den 6. October 1797.

Anmeldelse.

Da Ansøgningerne med Repræsentanternes Erklæringer ei endnu ere tilbagekomne fra 2den, 4de, 7de og 8de Klassifikation, kan intet Møde bestemmes. Vi udbede os disse jo før jo hellere.

Administrationen for det forenede Undersøttelses Selskab.

J. L. Paludan.

S. Wassard.

(Slutning af forrige Nummer.)

Broderdatteren, den kiære Marthe, fik nu ikke allene Lov til selv at skaffe sig en Rok med Tilbehør, men ogsaa snart en Vævestoel, ja en Farveskype, og adskilligt andet Manufacturredskab; thi da hun havde, ved at lære at læse tydsk og fransk, faaet Udgang til nogen Underviisning af Bøger, og dertil i Gaderens Bibliothek fundet nogle, der
bleve

Blev hende meget fiære formedelst der indeholdt Anviisning til Farvning og destilige, saa anstillede hun nu nu Forsøg, der, ved nogenlunde, og over Forventning, at lykkes, tildroge hende først Santens Velbehag og Priis, og snart hele Rabolavets Lovtaler, saa troede den fiære Pige ogsaa snart selv, at hun i Manufacturbæsenet havde umaaelige Indsigter. En Præmie, bunden paa panegyriske Attester fra Rabopræsten, som troede derved at bane sig Veien til det Haab (hun var nu bleven 17 Aar gammel) engang at ægte vor Marthe og Santens Formue, ei at tale om hvad der ogsaa vilde banke efter Faderen, bestemte aldeles hendes Forsald; thi, virkelig, hun er aldeles forsalden til Bæveriet.

Præsten friede, og fik en Kurb, saasom hun troede sig halv om halv forlovet med en anden værdig ung Mand, som Familien allerede fra Børnealderen havde bestemt hende for. Denne Mand tænkte ogsaa at fuldbyrde Aftalen, men det han omsider androg ordentligen derom, tog han den Frihed formeligen at protestere mod hendes Lidenskab, da han hverken havde Raad eller Lyf til at henkaste nogle hundrede Rigsdaler om Aare paa spansk Uld, og engelsk Uld, og Bomuld, og Fårvestoffer, og Redskaber, og see sin Kone bestandig ved en Rok eller i en Bævestol eller en Farvekøppe med de i sig selv smukke Hænder og Arme, uophørlig af denne sidste farvede blaae, grøune eller violette, og Ræglene evig forte af de mange Far

ber. Da han bertil tog sig for at beregne hende, at hendes Toier kostede overhoved en fem sex Gange saa meget, som hun kunde kiope virkeligt Fabriketoi for, af det hun kaldte sit Fabrikat, og især, da han formastede sig til at fremkomme med Prober af Fabriketoi, der kostede saa meget mindre, for at vise, at det var mange Gange saa skönt og godt som hendes, saa begriber man, at hun var i den Nødvendighed ogsaa at afvise denne Frier.

Det er nu ti Aar siden, og siden har hun ingen Frier havt. Dette er imidlertid dog besynderligt; thi paa det nær at hun ved Farveriet har ødelagt sine Hænders Udseende, er hun mere end almindelig smuk. Rigtig nok lader det, at hendes Bryst har taget nogen Skade ved hendes Farvepræparater, og desuden ved Rokkens og Bævestolens evige Stoven, men endnu har det dog nok ikke meget at betyde. Hun er for Resten meget munter og behagelig; meget fornuftig i alt, hvad der ikke vedkommer hendes Manie; meget blid, veldømmende og velgjørende; deri besiddende et stort Fortrin for de bærre alt for mange af dem, der fordre og nyde Hæderskvinders Agtelse; meget huuslig, da det er sandt hvad hun siger, at Lantens Huus, som hun eene og egenmægtigen bestyrer, er et saa ordentligt, net, fornuftigen og vel bestyret Huus, som noget, da hun fra den sal. Moders Tid er bleven vant til ikke at taale nogen Uorden eller Skidensfærdighed; dog nægter jeg ikke, at Tid efter anden tillader hun sig, at lade sig see lidt mindre pæn,
 end

end jeg vilde, et Fruentimmer, som skal ansees med Agtelse, skulde, skiondt jeg endnu ikke har mærket det i den Grad, som jeg har opdaget deslige hos adskillige af vore pynkede Damer, hvis Haar, hvor Pudderet er afrystet, ei saaielden rober en ækel Marsag, hvorfor de maa bruge Pomade og graaaligt Pudder, der desaaarsag stedsse er mig lidt misrænkeligt. — Som sagt, hun er ikke som disse, men vilde virkeligen kunne blive for en brav Mand, en meget elskværdig Kone, naar Manufacturdievelen kun kunde uddrives af hende, eller standses i sin Virksomhed.

Det Skraal, som i visse Kredse Deres Afhandling har foraarsaget, fordi De maaskee har drevet Deres Iver mod en forvendt Klittighed lidt for vidt, eller rettere, ikke noie nok bestemt dens Grændser, har isteden for at forbedre hende, som De seer af hendes Siendrivelse, gjort hende halstarrig. — Det nytter nu vel ikke, at forsøge paa, at tale med Grunde til dem, som finde, at De i Afhandlingen skal have opmuntret til Uirksomhed og talt Lødhedens Sag. Saadanne er det nok at henvise til at læse den engang igien, og saa maa man lade dem gaae; men et værdigt Maal for Satyren anseer jeg ellers dem for, som formaste sig til at drive Spot med den Sandhed, der rammer og smertevdem, men som de dog maa erkende for Sandhed. Uagtet hun, som de her har med at giøre, driver det ved ualmindelig, for ei at sige overdreven, Klittighed til at holde et Huus nogenledes ved Orden

og Keenlighed, uagtet hun saa ganske er forfalden til den omtalte Manufacturering, saa maa De for alting ikke lade hendes Paastand gaae upaataalt, at det er ingen Sag at iagttage en retskaffen Huusmoders huuslige men almindelige Pligter, og at enhver Kvinde, uden at overtræde dem, gjerne kan overlade sig til hvad Tidsspilde det skulde være: ikke bør De lade gaae upaataalt den Fordreining af Deres Ord, hvoraf hun faaer udpillet, at en retskaffen Huusmoder skal selv være Stuepige og Baskerkone, og ingen Folk holde; hvorved de, hvis Kaar ere blevne at søge Brødet paa den Maade, skulde blive brodløse. Som jeg læser Afhandlingen, saa finder jeg deri just det Modsatte. Ikke heller bør De lade Beskyldningen om at forkaste Religion og Bibel hvile paa Dem, da alt hvad de siger efter min Forstand fortreffeligen kommer overeens med det virkelige deilige Sted i Salomons Tankesprog, 31 Kap. 10:31, hvor det, der siges om Kvindens Manufacturere er overmaade rigtigt der, hvor der ingen ordentlige Manufacturer endnu vare til, og passer endnu aldeles, at sige, i Forbindelse med hendes øvrige Pligter, paa den endnu stedse anvendelige Linnedmanufacturering, som ogsaa De anpriser. Hvorledes hun for Resten mener, at en Kone efter Salomons Anviisning skulde kunne „udstrække sine Hænder til den Fattige, og staae den Nødlidende bi,“ og dog selv forrette det, den Fattige skulde fortjene Brødet ved og undgaae Nødlidende, det lader De hende og hendes Bibelfortolkere forklare?

Klare? — Naar hun anseer det for en smal Sag at bevise, at Deres Begreb om Manufacturvæsenet ere vrangt og urigtigt, men anseer det usfordent, saa kunde De dog nok bede hende at gjøre det, siden hendes Grunde, der da vel overbevise hende selv, kunde maaskee og overbevise andre; men det ingentunde er vigtigt, hvad der hert er ret eller uret. — Jeg for min Deel indseer ikke, hvorledes det kan være Skade for det Almindelige, om der (som De S. 227 giver Binf om) ved Huusmanufactureri- gens Standning sparedes nogle Millioner Pund Ud, som nu ved slet Arbeid forjadskes; og om nogle hundrede Familier, som nu ei ere til, eller sulte i Lediggang, ernærede sig i hæderlig Vindskibelighed ved det Arbeid, som nu gøres slet og uselt af Qvinder, som, ved denne under deres Hænder saa kostbare som slette Manufacturering, forsømme til ubodeligt Tab det meget nyttige og fornødne Arbeid, som er deres Kald, og ved hvis ordentlige og troelige Pasning de vilde bringe Velstand og Behagelighed i Huse, hvor nu Armod og al Slags uhumsk Vederstyggelighed alt for almindeligen har sin Boelig.

Lad det i øvrigt ikke være ubemærket, at Landhuusholdningselskabet, som rigtig nok for hær udsat Præmier for hjemmegiorte Eiers For- arbeidning, i det mindste i Aar ingen Præmier derfor hær udsat, og formodentligen ei uden af vigtige Grunde har holdt inde med Opmuntringen til denne Art af Flid.

Til Slutning vil jeg melde, at den, som skriver dette, ikke er, hvad den gode Froken Marthe og De selv maaskee kunde falde paa, enten en af hendes to forfastede Friere, eller en, der havde Speculation paa at blive det. Jeg har en Kone, som kun mine Grunde holde af fra selv at drive Huusmanufacturering, hvortil hun for Resten har megen Fristelse. Vor Huusholdning er ikke storre, end at hun kunde have nok saa megen Tid derpaa at anvende, som de fleste andre; men hun har indseet Rigtigheden af mine Beregninger, at det Løi, hun vilde give sig af med at gjøre selv, blev kostbarere og slettere end det hun kan kiøbe. Vi leve for Resten ikke i overflodigere Kaar, end at vi godt kan behøve hvad vi kan erhverve eller spare, for ærligen at slaae os igiennem. Min Kone lader den Trængende, som gierne vil, og som kan, arbejde, fortjene sin Arbeidsløn, saavidt hun kan; men hun er nødt til at gjøre meget selv af Skræderering og slikt; hun gjør det fortreffeligt, men praler ikke deraf, saa de, der uden Fornødenhed vilde fratage den fattige Arbeider Fortienesten, skal i det mindste ikke beraabe sig paa hendes Exempel. Derimod ernærer hun nogle Fattige, ved at give dem Hør at spinde, hvilket hun betaler dem skikkelig for, og gjør Lærret, Dreiel, Kometørklæder og deslige af. Dette kan, som De rigtig har bemærket, ikke eller dog neppe være Gienstanden for noget ordentligt Manufactur. Dessaarsag har hun og dertil mit Samtykke. Spinder hun lidt med,

saa

saar er det for at give hendes Spinderster Prober af hvorledes det bør være. Dette Lønnet bliver med alt det nok lidt dyrere end det kunde tages af Krammen for, men det overskydende er at ansee som en meget vel anbragt Almisse; og saaledes bør Almisse gives, ei ufortient til Fodensød, som hverken kan eller gidder gjøre noget. — Strikkeriet giver hun ikke slip paa. Det er mig ikke med, men hun har Ret, da det er saar udbredt, at Strømpeogverfabrikerne ikke kan levere gode Strømper uden for en overdreven Priis.

En Ting har De imidlertid ikke i Deres Afhandling sagt bestemt nok. Skøndt jeg troer at indsee at det dog er Deres Mening; det er nemlig, at hvad Manufactureringen angaaer, er det mindre den Smule, Bydamerne dog for det meste kun lade som de gjøre, De ivrer imod, end det meget Almuens Qvinder virkelig gjøre, og gjøre for egen Regning slet og til uendelig Spilde og Ddselhed; istedenfor at de, som selv have Familier, Gaard, Huus, Have, skulde der anvende deres Flid, men Huusmænds, qvinderne, og de Fattige arbeide for Manufacturer, der tildeelte dem, eller til hvilke de affatte, deres Spind, som da ei modtoges uden velbehandlet, betaltes i Forhold til dets Værd, og kom til at udgjøre en sand National Industrie, saar virkelig og fordeelagtig som den nærværende er indbildt og ødelæggende.

Trykfeil.

I forrige Nummer sidste Side og sidste Linie, staaer A.
123 B.

Borger, Bennen.

No. 41.

Tiende Aargang.

Fredagen den 14. October 1797.

Anmeldelse.

Mandagen den 16. Oct. bliver Generalforsamling i det forenede Understøttelses Selskab paa sædvanligt Sted om Eftermiddagen Kl. 5, hvor de Herrer Repræsentantere behagelig ville møde.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. H. Wassard.

Balgte Stykker.

Uf Helvetius om Mennesket.

Kunne alle Mennesker, i den selskabelige Tilstand, være lige lykkelige?

Der er intet Selskab, hvor alle Borgerne kunne være lige i Rigdom og Magt? Er der noget,

get, hvor de i Lykke kan være lige? — Det er det jeg vil undersøge.

Wise Love kunne uden Tvivl virke det Jertegn, at Lykksaligheden blev almindelig. Have alle Forgerne nogen Eiendom; ere de allesammen i en vis Velstand, og kan de, ved at arbejde en fyvotte Timer, fyldest sørge for deres og deres Familiens Fornødenheder, de ere da saa lykkelige som de kunne blive.

For at bevise det, bør vi vide hvori en privat Mand's Lykke bestaaer. Denne foreløbige Kundskab er den eeneste Grundsteen, paa hvilken Nationallykksalighed kan bygges.

En Nation er Indbegrebet af alle dens Borgere, og den offentlige Lykksalighed Indbegrebet af alle de Enkeltes Lykksalighed. Men hvad udgjør da den Enkeltes Lykksalighed?

Man spørge største Deelen af Menneskene. For at være lige lykkelige, ville de sige, maatte alle være lige rige og mægtige. Intet er mere urigtigt end denne Paastand. Virkeligen, dersom Livet er intet andet end en Sammensætning af forskellige Dieblikke, vilde alle Mennesker være lige lykkelige, dersom de alle kunde opfylde disse Dieblikke paa en lige behagelig Maade. Kan man det i de forskellige Raar? Er det mueligt, at besætte

sætte alle Dieblikke af det menneskelige Liv med den samme Grad af Tilfredshed? — Førend herpaa svares, maatte man vide, med hvilke forskiellige Beskiæftigelser de særskilte Deele af Dagen nødvendigen maae hendrives.

Om Tidens Brug.

Menneskene have Gult og Tørst: de behøve at sove, o. s. v. Af Dagens Fire og Tyve Timer, anvende de Ti eller Tolv paa at sørge paa disse særskilte Fornødenheder. I de Dieblikke, da de fyldestgjøre dem, ere de alle, fra den, der gaaer om og sælger Svovelsikker, til Førsten, lige lykkelige.

Forgiebes vilde man beraabe sig paa, at Rigmandens Taffel er nydeligere end dens, der kun har sit Udkomme. Har Haandværksmanden sin tilstrækkelige gode Føde, han er fornøiet. De forskiellige Folkeslags forskiellige Ristkenvæsen beviser, at et godt Maaltid er det Slags Maaltid man er vant til.

Der er da Ti eller Tolv Timer af Dagen, da alle de Mennesker, der have Velstand nok for at skaffe sig det Rødtørstige, kan være lige lykkelige. Hvad de Ti eller Tolv andre Timer angaaer, det er
at

at sige, de Timer*) som stille en Trang, der lever op igien, fra en Trang, der er fyldestgiort, hvo kan tvivle om, at Menneskene ogsaa i dem nyde den samme Lykke, dersom de bruge dem paa den samme Maade, og dersom næsten alle bruge dem til Arbeid, det er, til at erhverve de Penge, der behøves til at fyldestgiøre deres Fornødenheder. Men Postbudet, som løber eller rider, og Bognmands-karlen, som ager, og Skriverkarlen, som afskriver — enhver i sin forskiellige Stilling har det samme Maal for Dine. I denne Forstand giøre de da alle eens Brug af Tiden.

Er det ogsaa det samme med den Tankeløse Rige? Hans Rigdomme skaffe ham, uden Arbeid, alle hans Fornødenheder, alle hans Fornøielser. Det er sandt. Er han derfor des lykkeligere? Nei. Naturen mangfoldiggjør for hans Skyld ikke Sultens eller hans andre Fornødenheder. — Men denne Formuende, han opfylder da paa en behageligere Maade Mellemrummet mellem en fyldestgiort og en paa ny opvaagnende Trang eller Fornødenhed? Jeg tvivler derpaa.

Haandarbeideren er uden Modsigelse udsat for Arbeid. Men den ørkesløse Rige er udsat for at lide sig. Hvilket af disse to Onder er det værste?
Der:

*) Virkeligen, det er paa den mere eller mindre lykkelige Anvendelse af disse Ti Tolv Timer, at de fleste Menneskers Lykke eller Ulykke beroer.

Derfom Arbeid er almindeligen anfeet fom et Onde, faa er det, fordi i de flefte Lande forfkaffer man fig ikke det Fornødne uden ved overdrevet Arbeid; faa er det fordi Tanken om Arbeid deffarsag flede tilbagefalder Tanken om Kummer.

Arbeid er imidlertid i fig selv ikke Kummer. Derfom Bane og Færdighed gjør os det let, derfom det befkiæftiger uden at udmatte os, faa er derimod Arbeidet et Gode. Hvormange Haandværkere, der ere blevne rige, fortsætte dog ikke endda deres Arbeid, og forlade det kun ugierne, naar Alderdommen tvinger dem dertil! Der er intet; fom Banen jo gjør behageligt.

I Udøvelfen af fit Embed, af fin Næring, af fin Haandtering, af fit Talent, føle Dyrighedsmanden, fom dommer, Smeden, fom smedder, Politibetienten fom inquirerer, Digteren, fom gjør Vers, Musiksætterren, fom skriver Noder, alle næsten samme Fornøielse; og i deres forfkjellige Arbeider fiade de, den eene fom den anden, Middelet til at undfnye Nødsommelighedens physiske Plage. For at bevise det, gjør jeg Forfkjel mellem to Slags Fornøielfer.

Det eene Slags er Sandfernes Fornøielfer. De ere grundede paa physiske Fornødenheder; de smages i alle Aar; og i de Diebliffe, Mens

Menneskene nyde dem, ere de' lige lykkelige. Men disse Fornøielser have kun liden Varighed.

Det andet Slags er Forud-Nydelsens Fornøielser. Blandt disse sætter jeg alle Midlerne til at sørge for vore physiske Fornødenheder. Disse Midler blive, i det de nydes forud, altid forvandlede til virkelige Fornøielser. Jeg tager Høvlen; hvad fornemmer jeg? alle de Fornøielser jeg forudsæer som forbundne med Betalingen for mit Snekkerarbeid. Men Fornøielserne af dette Slags ere ikke til for den Formuende, som, uden Arbeid, finder i sin Kasse hvad han kan tilbytte sig alt, hvad han onsker sig, for. Han har intet at gjøre, for at forskaffe sig det; han lides kun desmere derved. Ogsaa, altid uroelig, altid i Bevægelse, hver Dag fiort om i sin Karet, er ham som Egernet, der morer sig ved at rulle sit Buur omkring. For at være lykkelig, nødes den Rige til at vente paa at Naturen fornyer hos ham nogen Trang. Det er da Orkesløshedens Riedsomhed, som for ham opfylder de Mellemrum, der stille en fyldestgiort Trang fra en, som igien maa fyldestgøres.

For Arbeidsmanden er det Arbeidet, som, i det det skaffer ham Midler til at fyldestgøre sin Fornødenhed, til at sørge for Fornøielser, som han ellers ikke kunde nyde, gjør ham det behageligt.

For den ørkesløse Rige er der tusinde Riedsømhedens Dieblikke, og Arbeideren nyder Fornøielse, der stedse fornyes han ved dem, han under sit Arbeid forud betragter.

Arbeid, naar det er maadeligt, er, almindeligen talt, det lykkeligste man kan bruge den Tid til, i hvilken man ikke fyldesgjør nogen Trang, og ikke nyder nogen af de sandsetige Fornøielse, som uden Modsigelse ere de meest levende, men ogsaa de mindst varige af alle Fornøielse.

Hvor mange behagelige Følelser blive dog ukjendte af den, som ingen Trang nøder til at tænke! Naar mine uhyre Rigdomme forsikre mig alle de Fornøielse, som den Fattige savner, og som han med saa megen Noie forhverver sig, saa nedsænker jeg mig i Ørkesløshed. Jeg venter, som jeg alt har sagt, med Utaalmodighed, at Naturen skal vække hos mig nogen ny Længsel. Jeg venter, jeg kieder mig, og er ulykkelig. Saa er det ikke med det beskæftigede Menneske. Tanken om Arbeid, og de Penge, det betales med, har den i sin Hukommelse foreenet sig med Begrebet om Lyksalighed, saa bliver Beskæftigelsen selv ham en Lykke. Ethvert Hug af Øxen erindrer Sommeren om de Fornøielse, som hans Arbeidsløn skal forskaffe ham.

I Almindelighed opfylder enhver nødvendig Syssel paa den behageligste Maade Skillerummet mellem

mellem en opstaaende og en fyldestgiort Trang, det er, de Ti Tolv Timer om Dagen, da man meest misunder den Rige sin Ledighed, hvori man troer ham saa fortrinligen lykkelig. Den Glæde, med hvilken Plovmanden i den tidlige Morgenstund svænder for Ploveu, og Oppeborgsmanden sin Kasse og sin Regnskabsbog, er Beviiset.

Sybling er en Fornøielse for alle Dieblikke, men ukiendt af den Store, og af den orkesløse Rige. Maalet paa vor Rigdom, hvad Fordommen end siger, er da ikke Maalet paa vor Lykke. I alle de Aar, hvor man ved maadeligt Arbeid kan fyldestgjøre alle sine Fornødenheder, ere ogsaa de Mennesker, som ei ere nødlidende, i det de mindre ere udsatte for Kiedsomheden end de orkesløse Rige, næsten saa lykkelige som de kunne blive.

Menneskene, uden at være hinanden lige i Rigdom og Værdigheder, kunne da være det i Lyksalighed.

Borger, Bennen.

No. 42.

Tiende Aargang.

Fre dagen den 21. October 1797.

Anmeldelse.

Mandagen den 23. Oct. Kl. 5 Eftermiddag holdes Generalforsamling i det forenede Understøttelses Selskab, hvortil de Herrer Repræsentantere herved indbydes.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Alcoranen.

Der er neppe nogen af Borgerbens Bladets Læsere, der jo have hørt noget tale om den af Tyrkerne og andre Mahomedaner for hellig anseete Bog Alcoranen kaldet; men sandsynligen er det kun faae af dem, der have havt Leilighed til at lære at kiende den, ved selv at læse i den. Det veed de fleeste, at

at derved ikke kan være tabt ret meget. For en Deel Aar siden tvivlede saae Christne om, at jo alle de, der vare saa ulykkelige, at troe denne Bog var en guddommelig Bog, bleve evig fordomte. Saa tænke nu omstunder vel ikke mange. Maatte det kun nu blive ved, at man beklagede dem, der intet bedre Guds Ord kiendte, uden just derfor hovmodigen at foragte og ansee alle dem, der i Troen vige endog kun det mindste fra det vi selv erkiende, eller paastaae at være Sandheden, for blinde Daarer, om ei overgivne af Jahova til et forvendt Sind og Forhærdelsens Dom. Mahomeddanerne kan det nu vel komme paa eet ud, hvorledes man her anseer dem; men os selv er det ikke ligegyldigt, om vi ere hovmodige Daarer, eller om vi ansee, som vi dog nok bor, det hele Mennekkelion som vor Slægt, hvert Mennekkelion som vor Broder, Børn af en fælles Fader, der har skabt os alle til fælles og lige Lyksalighed, og i det heele heller ikke givet nogen særskilt Klynge af den store Familie enten eene Afgang til Blisdom og Sandhed, eller Ene ret til Lyksalighed.

Meget, som vi maa glæde os ved, klarligen at kunne indsee at være Taabelighed og Galtskab, og uden Frygt at torde kalde saa, staaer der i Alcoranen; men vi ere ikke Tyrker eller Mahomeddaner, om vi end tilstaae ved at læse den, at det er langt fra saa altsammen. Værre ere vi end de, om vi saa sige, uden at kiende videre til denne

Bog,

Bog, end at den er Mahomedbanernes Bibel. Et af de Capitler, som ikke fortiene aldeles at haanes saaledes, vil Forgervernen denne Gang meddeele; ved at have læst det, veed den, som ikke har læst mere af denne Bog, dog mere om den, end han før vidste.

Indelukkens eller Murens Capitel.

I den naadige og barmhiertige Guds Navn.

O I, som troe! agter ikke det, som I have gjort høiere, end det Gud og hans Prophet have gjort, og frygter Gud, han hører alt det, som I sige, og seer alt, hvad I gjøre. O I som troe! naar I tale til Propheten, taler da ikke høiere end han; skriger ikke, som naar I tale indbyrdes, ellers gjøre I eders gode Gierninger forsængelige og unyttige, og kiende ham ikke. Gud har prøvet deres Dyd, som tale sagte i Prophetens Nærværelse; han skal forlade dem deres Synder, og gjøre dem meget stor Lon. De, som kalde paa dig bag Indelukkene, vide ikke hvad de gjøre; dersom de havde ventet til du havde været for deres Ansigt, havde de gjort saare vel. Gud er naadig og miskundelig.

O I, som troe! dersom nogen Bantroe vil prædike for Eder, adskiller da Sandheden fra Løgnen. Dersom I troe Laaberne, da vil det
angre

angre Eder. Vider at Guds Apostel er iblandt Eder. I fortørne Gud, dersom I adlyde de Bantroe i mange Stykker. Gud vil at I antage hans Lov; den skal glæde Eders Hierter. og indgive Eder Afsty for Ulydighed og Ugudelighed: de, som derfor have Afsty ere stærke i Troen, ved hans synderlige Raade; han kiender den, og er den allerviste.

Dersom tvende Folkelag, eller tvende Provindser, kives med hinanden, da bringer Fred mellem dem; dersom en gjør den anden Uret, da modstaaer den, som er uretfærdig, indtil han har opfyldt hvad Gud har befalet. Opfylder han det, da foreener dem med Billighed. Værer retfærdige, Gud elsker dem, som give hans Folk Retfærdighed. Alle de, som troe paa hans Lov ere Brødre; og frygter Gud; han skal give Eder sin Misfundhed.

O I som troe! lader ikke haant overs Eders Næste; maaskee han een Dag skal gielde mere end I.

O Qvinder! lader ikke haant over andre Qvinder; maaskee de een Dag skulle gielde mere end I. Siger ikke Fornærmelser den eene til den anden, og giver ei Eders Næste et Navn, som kunde mishage ham; kalder ham ved hans Navn, ellers adlyde I ikke Gud. De, som ei omvende sig, have saare megen Uret.

O I, som troe paa Gud! vogter Eder for onde Tanker; de ere ofte blandt Syndernes Antal. Storer Eders Næste ingen Misforståelse, og siger hin

hinanden intet, som kunde vække Ubehagelighed. Vilde vel nogen af Eder æde sin døde Næstes Kød? det affkye I; frygter da Gud; han er naadig og miskundelig mod dem, som have hans Frygt for Dine.

O Folk! Gud haver skabt dig, Mand og Kvinde, han haver ladet fremstaae af din Et Følkeslag og Riger; I kiende hinanden, men Eders høieste Hæder er at frygte Gud. Gud kiender Eder og veed al Eders Lødom.

Hogle blandt Araberne have sagt: Vi troe. — Siig dem: siger ikke: Vi troe; siger, vi ere lydige, ellers skal Troen ei finde Indgang i Eders Hierter. Dersom I adlyde Gud og hans Prophet, da skulle I worde lønnede for Eders gode Gierninger. Gud er naadig og miskundelig mod dem, som adlyde hans Befalinger.

De, som ere elskede af Gud, troe paa hans Eenhed, og paa hans Prophet; de tvivle ikke om hans Lov; og anvende dem selv, og hvad deres er, paa Troens Forplantelse. Siig dem: kiende I ikke, at Eders Lov udgaaer fra Gud? Han veed alt hvad der er i Himlene og paa Jorden; han veed alt. — De troe at giøre dig Fornøielse med at søge Frelse. Siig dem: I maa ikke troe at giøre mig Fornøielse; tværtimod, det er Gud som giør Eder Naade, ved at føre Eder paa Salighedens Vej. Saaledes bør I troe. Gud veed alt
det

det, som er i Himlene og paa Jorden, og seer alt hvad I gjøre.

p.

Et Sted om Opdragelsen.

(I Christen Pedersens Bog om Skolegang).

„Efterdi at mange Børn og unge Mennesker have Orlov og Tid til at lege, og at lære at dandse og springe, og lege Kortenspil, Bortabel og anden Leeg, og forsømme deres Tid derover, og det unde deres Forældre dem velvilligen; hvi lade de dem da ikke lære i den samme Tid i Skoler og Studium gode Lærdomme og Konster, mens de ere unge, og have Tid dertil? Jeg siger for mig, at, havde jeg Børn og formaaede at holde dem til Skole og Studium, da skulle de ikke alleneste lære Latine men og andre Tungemaal, og desligest Kroniker og Historier. De skulle ikke heller derved lade sig nøie, men de skulle og lære, vel at synge, og at regne og lægge Regnskab, og at maale Dybhed og Langhed paa Vand og Land, og at forstaae dem paa Himmels Planeter og Løb.

Alle disse Konster ere ikke andet end Ungdommens Belslyst og Leeg, naar unge Mennesker ret oplærtes i dem i deres Ungdom, i hvilke Grækerne oplærte deres Børn i forme Tid men de vare unge,
af

af hvilke der bleve siden kostelige vise og lærde Mænd, som vare beqvemmelige til allehaande Visdom og gode Raad og anden Ting.

Her maatte Nogen nu sige: Hvo kan saa holde sine Børn til Skole og Studium? Somme forsmaa det ikke, og somme kunde ikke heller gjøre dem til Herrer og Junkere, og faae dem altid Tasken fuld med Guld og Penninge. Somme kunde ikke heller ombære (o: undvære) deres Børn, thi de maa være hjemme hos dem og trække og arbeide. —

Hertil maa man saa svare dem, at det var ikke godt at holde saadanne Skoler som her tildags været haver alle Steder, at en Dreng maatte gaae 15 eller 20 Mar til Skole. — Det er nu en anden Verden, og gaaer nu anderledes til, særdeles udi Malmøe og Kiøbenhavn og i Jutland, som jeg haver spurgt. — Det var og vel godt, at fattige Almues Folk lode deres Børn gaae til Skole 3 eller 4 Timer om Dagen, og lode dem derimellem gjøre og hielpe deres Forældre hvor de kunde, eller og lære noget Embede (o: Haandværk), den Stund de ere unge og kunde det lære og tage vare derpaa; og stundom lære det ene og stundom det andet i adskillige Tider og Timer paa Dagen. De forsømme alligevel saa megen Tid forgieves om Dagen at lege Bold, Koder, Regler og anden Leeg.

En Pige kunde og vel have saa megen Tid, at hun maatte gaae en Time eller to til Skole om Dagen til nogen god Kvinde, Jomfru eller Mo, som hende kunde lære, og gjøre alligevel i Huset hvad

hvad hende burde, og hvad hendes Moder hende beføl. Hun forsøver, dandser, leger, qvæder og snakker fast mere Tid bort forgieves, og det agtes intet.

Men det feiler allene deri, at Forældrene have ikke Forstand, Lyst eller Villie til at opføde og lade lære deres Børn i deres Ungdom, at de kunde siden trøste Verden med saadanne vise og forstandige Mænd, som af dem kunde blive, og desligeste med ærlige og forsynlige Qvinder, som af deres Døttre maatte komme."

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 43.

Tiende Aargang.

Fredagen den 27. October 1797.

Anmeldelse.

Mødet i det foreenede Understøttelses Selskab fortsattes førstkommande Mandag den 30. October, hvortil udbedes de Herrer Repræsentanternes Nærværelse Kl. 5 Eftermiddag.

I Selskabet ere optagne:

1. Frue Justitsraadinde Rosted
2. Mad. Bodenhoff
3. Hr. Anthon Rosted
4. — Schreiber, Silke- og Klædefræmmer
5. — K. F. E. Krebs, Pr. Lieutenant i Artilleriet
6. — N. Schist, Sec. Lieutenant i samme Chor
7. — E. W. Mecklenburg, Pr. Lieutenant sammesteds
8. — Hodorff, Kopiist i Admiralitetet
9. — Petersen, Guldsmed

10. Hr.

10. Hr. N. Brandt, Assistent
 11. — Michelsen, Borger og Bud
 12. Hfr. Thase.

Administrationen for det forenede Under-
 støttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Et Sted om Opdragelsen.

(I Christen Pedersens Bog om Skolegang).

(Slutning).

Saavidt af Christen Pedersens Bog, der er trykt i Antwerpen 1531. — Naar man betænker hvad Tid det er skrevet, maa man beundre det rigtige Blik og det sande Omdomme som hver Linie røber. Der er Ideer som den Livsalder langt fra ikke var moden nok til at tage imod. Nu først mod 18de Seculi Slutning begynder man at sætte det i Værk, som der her i Begyndelsen af det 16de formanes til. I tre Aarhundreder efter Christens Pedersens Tid blev man endnu ved at anvende en halv Enees Aar paa at tyde latinske Gloser og Phrafer i Skoledrengene. Det er nu først i October 1797, at man er kommen saavidt, at man vover at gjøre et Forsøg med, om det er mueligt at undrage sig den almægtige Glendrians, og de ved

Secs

Seclers Vesslyttelse saa dybt rodfæstede Fordommess
 blytunge Scepter. Man begynder nu med den
 rhorlige Ting, at undervise Børn i en lærd Skole
 i tydsk og fransk. Som om der til at blive lærd
 udfordredes andet end at kunne tyde sine latinske
 Auteurs, og at sammensætte Noget som kaldes
 Stil, uden grammaticalste Bommerter!

Om Christen Pedersen nu levede og havde
 Børn, saa kunde han i vor Frue Skole faae dem
 efter sit Onske oplærte i andre Tungemaal foruden
 Latinen. Ogsaa i de fleste andre Videnskaber, som
 hans Tid savnede Underviisning i, kunde han nu
 faae dem oplærte, i Musik, Mathematik, Geo-
 metrie, Astronomie, Navigation, eller, som det
 heder i hans Sprog, „at siunge vel, at regne,
 at maale Dybhed og Langhed paa Vand og Land,
 og at forstaae sig paa Himmels Lob“ Dog er
 der et af hans Desiderata, som vi endnu savne,
 nemlig Bogholderie og Handelsvidenskaben. Vilde
 Christen Pedersen have en af sine Sønner satte til
 Handelen, saa maatte han sende ham til Handels-
 academiet i Hamburg.

Ogsaa dette de nyere Tiders Fortjenester, at
 forbinde Arbeide med Læsning, og have Industrie-
 skole ved Siden af Læseskolen, det foreslaaes alle-
 rede i Christen Pedersens Bog. Han viste at ved
 sliig en Indretning kunde selv de mest Fattige have
 Gøne til at lade deres Børn gaae i Skole. Han
 dri

driver ogsaa paa den store Nytte det er at lade de Unge lære et Haandværk i de Aar, da de saa let ved en god Behandling nemme hvad det skal være.

Da jeg engang har faaet denne Bog i Hænde, (som der nu neppe er over to complete Exemplarer til af) vil jeg endnu deraf udskrive Skilderiet af de fordums Tidens Skoledisciplin, og derom lyde Ordene saaledes: „De umilde *) Skolemestere fordrev mange gode unge Pøblinge fra Skolen og god Lærdom. De forkuede og mange med store Slag og Hug, at de sad saa rædde, som en Hare for Hunde, og de vare saa forfærdede for Hug, at de kunde ikke mærke eller komme i Hu hvad der læstes og sagdes for dem. De tænkte altid mere paa de Hug som de skulde faae, og saae mere til Ferlen og Risene, som altid hængde over deres Hoved, end de gjorde paa deres Bøger og Legser; og for saadan svar slem og streng Forkuelse, kunde de ingen Agt give paa det som de skulde høre og læse.

Hvordan forbandet Helvedes- og Skierdsilds-Pine de unge Folk, Pøblinge og Degne lede i min og andre fleres Ungdom, og for i mange Aar og siden desligest i Danmark, Sverige og Norge, af deres vanbittige og umilde Skolemestere og Hørere, med de slemme uchristelige Hudstrøgelse, Slag, Hug

*) Umild betyder grum. Christian II. kaldte man derfor Christian, den umilde og den grumme.

Hug og Plager, som de gave dem for en søie Brøde, og saa godt som for ingen, — det vide baade Præster og Munke, Cannicker og Skrivere, som vare deres Disciple. Thi kunde de det selve sig bedre end jeg det her nu kan skrive, som det sig med Rette kunde, hvorledes samme ufornomstige Skolemestere og Hørere, flængde, slede, og hudstrøge og sloge de fattige Børn, Pøblinge og Degne, at Blodet løb ned af Ryggen paa dem i deres Hoser, for en Loddel eller Ord Skyld som en foer vild udi, og dermed jagede og trængde de og mange fra Skolerne med deres skammelige umildelige Bøddels-Hug og Slag. Forsømte og nogen ung Dreng eller Pøbling sin Skolegang paa en Time eller to eller paa en halv Dag, da skulde han slide saa mange Ris, som en Eys der havde staalet en Hest eller Ko, og fast flere. De lodde dem ikke nøie dermed, at de saa hudstrøge dem selv, men der skulde og hver af de andre Pøblinge give ham et Slag med Riset paa hans Bag; tilmed slog han og ikke saa hært som Messeren ville, da fik han selv paa A****u derfor.

O hvilken umild forbandet Grumhed var der i saadanne uforstandige Skolemestere og Hørere, at de kunde ikke lade dem nøie dermed, at de sloge Børn selve umildere end Bøddele giøre aabenbare Eys; men de nødde og andre gode Børn dertil med store Hug, at de skulle og slaae deres egne fædre Staldbrødre og gode Væner foruden Sag

og

og Brøde. O hvilken forbandet Blindhed havde Diævelen kommet i samme unilde Skolemestere, at de skulde saa slaae og hudstryge fattige Børn for saa liden en Brøde, og drive dem dermed fra Skole og gode Lærdomme! Er det den Kierlighed som Gud bød os alle at have til vore Jevnchristne? De sættes til Skolemestere, at de skulle med god Lempe, Lyst og Glæde, og med ganske gode Ord lære og undervise de unge Børn og Pøblinge, og ikke fordi de skulde gjøre Bøddeler af dem selv, og slaae og hudstryge dem, og forkue og trænge dem fra Skole. — Naar Rogen straffede dem derfor eller spurgte dem ad, hvi de saa sloge dem og vare saa unilde mod deres Disciple, da svarede de: jeg haver saa kiøbt min Lærdom og Visdom, jeg vil og saa sælge ham igien. O hvilke ufornymstige og slemme Svar var det af de vanvittige Eøler! Den onde Aand regierede fast mere i dem, end den Helligaand som altid vil være der som Kierlighed og Mistkundhed er."

Den ovennævnte saa mærkværdige Idee i Christen Pedersens Bog, om at forbinde Oplærelse i Haandværker med litterair Underviisning, har man ellers Wendant til i Christian den 2dens Lovgivning af Aar 1522.

I det Udtog deraf, som forefindes i Borgervennen for 1789 No. 52, heder det af den 60. Artikel, „Borgersønner skal tilholdes at lære læse, skrive, regne, og Haandværk.“ Udtogets For-

Korfatter har haft Refens Udgave af Christians Love for fig, da jeg har en med Lovens Publicatjonsftid jevnaldrende og verificeret Uffrift for mig og den i denne Artikel er noget lidet forfticellig fra den Refenske Udgave, tilføies den faaledes fom den her lyder: *Wille Wi, at alle vore Borgersonner udi vore Kiøbstæder skulde lære Embede (Haa nd væ rk) og at regne, førend de give dem til noget Kiøbmandsskab, eller i andre Maader; paa det at, om Armod ginge dem paa, at de da maatte bruge samme deres Embede (Haa nd væ rk) og have der Gavn af.*'

Man kan ikke andet end beundre denne Konges og hans kloge Raadgivers Lovgibertalenter, baade ved denne og andre Artikler, der straae som Lynildsglimt, og blænde Tilskuerens Øjne, saa han næsten ikke bliver den Grumhed vaer, hvormed Christian i andre Henseender vanærede sin Regjering. Christians Værelse som Lovgiver vilde blive end ydermere erkjendt, om man havde en nøjagtig og kritisk Udgave af hans Love, det vi kan haabe at erholde, naar vi faae Justitsraad Kløfers og Secretairs Gudenraths Udgave af Rosod Ankers Papirer. — Til Beviis paa hvor uefterrettelig Refens Udgave er, vil jeg her anmærke a) at i No. 40-42 Capitel har han aldeles forvandlet Meningen, ved at fæste det blant hinanden som slet ikke horer sammen, og ved Tryk eller Skriverildelser. b) Rubriqven over det 56 Capitel, som i det

i det trykte er „Bønder maa sælge“ skal være: Bønder maa seile indenrigs til Kiøbstæderne, ibid. „og maa ingen kiøbe hvis Vare de behøve.“ skal være igien. c) Det Capitel, som forbyder at besvære en Haandværksmand der vil blive Mester i noget Laug, med trykkende og byrdefulde Omkostninger og Udgifter, heder saaledes i Haandskriftet: „Ville vi at ingen Embedsmand (Haandværksmand) i vore Kiøbstæder skal besværes med nogen uskiellig Beskatning som sig i noget Embed give vil, enten med Kost at gøre i Embedet eller nogle andre uskiellige Udlægninger til Embedet eller til Schultus Borgemeester og Raad; men allene udgive en rimelig Gylden til Gudstienestes Opfordelse. Dog skal han være Oldermannen hørig og lydlig; og saa tilmed at han dertil god er for en Embedsmand, og kan gjøre sit Embede fyldest for medelst sit Arbeide.“

Borger, Bennen.

No. 44.

Tiende Aargang.

Fredagen den 3. November 1797.

Extract

af

trede Kvartals Regnskab

for

det forenede Understøttelses - Selskabs

Indtægter og Udgifter

fra 1ste Julii til 30te Sept. 1797.

Inde

Indtægt.

Rdl. $\frac{1}{2}$.

Cassa-Beholdningen fra 2det Quart. d. N. 166. 22 $\frac{1}{2}$.
(see Borgervennen No. 31.)

A. Ugentlige Indkomster i dette Quartal:

For Ugebl. 9de Aarg. fra No. 26 til ; 1 incl.
og Love til nye Medl. 747. 33.

B. Quartals-Contingenter:

1) For Quartal. til ult. Junii
dette Aar 116. 7.
2) Rest. af forr. Quart. 1. 60.

117. 67.

C. Aarlige Indkomster.

Restancer af overordentl. Medl. Contingenter
til ult. Dec. 1796 10.

D Paans og Forskuds Afbetaling i alt 251.

E. Renterne til 1. Julii d. N. 392.

F. Extraordinaire Indtægt.

Indkommet for 6 ved Lotteriet udtrukne øster,
søiste Oblig. a 70 rd. 420.
Summa Rdl. 2104. 26 $\frac{1}{2}$.

At ovenstaaende 3die Quartals Extract er overeens-
stemmende med Administrationens Kontrol, bevidner

S. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Udgiwt.

Rdte. R.

1) De aarlig staaende Udgiwter:	
For Ugebladets Trykning, og til Selskabets Betienteres Pen- sioner for dette Quartal	287. 48.
2) Til de aarlige Pensionister	167. 48.
3) En Kongel. Obligation, deponer- til Selskab. Fond, for	800.
4) Extraordinaire Udgiwter:	
Efter anviste Regninger	1. 71.
Pr. Ball. bliver Caffe-Beholdningen til- 4de Quart.	847. 51 $\frac{1}{2}$
Summa	Rd. 2104. 26 $\frac{1}{2}$.

Kiobenhavn, den 30. Sept. 1797.

J. Nagaard,
Selskabets Kasserer

 Anmeldelse.

Sidste Generalforsamling den 30. Oct., bleve Laan og Understøttelse for indeværende Aar bestemte, og skal derom i næste Blad findes nærmere Forklaring.

Som Medlemmer indtraadte:

1. Kap. Lieuten. Bluhme i Søe-Statem
2. Seglmager Fugges Enke
3. Kandid. Juris Dirichs
4. Kantor K. Gylcke ved Fresser. Kirke
5. Mad. D. M. Glud (igien indgaaet)

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Waffard.

Lars Brems's, et gudsforgaaen Menneskes Levnersbeskrivelse *).

Hans Forældre vare svage, indbildske, uordentlige Mennesker, der aldrig undte nogen noget uden dem

*) Udaf Romanen Lienhard und Gertrud umgearbejtede Udgave, Zürich und Leipzig, 1797, hvorefter en dansk Oversættelse er under Pressen.

dem selv. Moderen formulede, endog naar man viste hende Tjenester, og orholdt sig over sine Betsgjørere selv imedens hun nød deres Godhed. Derhos sad hendes Hue aldrig lige paa Hovedet og hendes Strømper hængte altid ned paa Hælene.

Faderen bar sig ligesaa ordentlig ad med sine Agre som Moderen med Strømperne. Naar han skulde af med sin Landgilde, brød han sig ikke om at fælde et Træ, hvis Frugt aarlig indbragde 3 a Rdlr., for at kunde faae 6 Rdlr. for Brændet.

Saa ufornuftig han var, saa trættesjær var han ogsaa. Slap en anden Mand's Creatur løs og kom i hans Kornager, saa gav han gjerne syv a otte Rigsdaler for at hans Kobo kunde komme til at bøde ligesaa mange Mark, som Processen havde kostet ham Rigsdaler.

Han løb altid til Procurator og Dyrighed og vidste aldrig i nogen Sag om han havde Ret eller Uret. Altid bestaf han Dommeren, og saa pralte han siden blant de andre Bønder, at den Dom havde kostet ham saa eller saa meget. Han havde i den Anledning nogle gange maattet sidde paa Band og Brød.

Lars Brems var disse Forældres eneste Barn. De lod ham fra Buggen af faae sin Willie i alle Ting, og han ansaae dem, fra han var lille af, for sine Opvartere som det tilkom at lave Mad til ham, klæde ham paa, og føje ham i hvadsomhelst han kaldt paa.

At naar man vil have noget i Verden, man da selv maa fortjene det, fik han intet Begreb om. Fader og Moder skulde erhverve, og han æde og bruge det, det lærte Erfaring ham.

Han havde endnu ikke begyndt at kjende Bogstaver, da han sagde til dem: Naar I da ere døde, saa horer det altsammen mig til.

Naar Moderen befol ham noget, svarede han, at hun raadte ikke; og talte Faderen noget, sagde han, det forstod han ikke.

De vilde ikke have det anderledes; de lod ham som Barn sidde dem paa Næsen, og det kommer der Skurker af.

Naar Faderen var Vidne til at Sønnen gjorde Nar af den ældste Mand i Byen, sagde han intet videre end: hør hvad Drengen siger! Slog han Nabokonernes Kyllinger ihjel og disse klagede, saa svarede Moderen: aah det er et Barn, som man maa holde noget tilgode; og Faderen tog ham hen til en Side, og sagde: naar du en anden gang gør saadant noget, saa maa du mage, at ingen seer det, for saa kan du gaae fra 'et.

Paa den Maade gjorde de ham selv ondskabsfuld og doven, og, uagtet han af Naturen havde Forstand, blev han dum i meget. Naar han lukte sin Mund op, sagde han gjerne noget tosseburnt, som Forældrene maatte skamme sig ved. Naar de saa vinkede ad ham eller hvidskede til ham, at han ikke skulde sige det, saa svarede han højt: hvorfor maa jeg ikke sige det?

Han haaned og foragtede sine Forældre i sit Hjerte, og da de omfiden begyndte at forlange af ham, at han ogsaa skulde arbejde, saa lod han dem tydelig mærke sin Uvillie og sit Had. Men det var ombendt; han troede de hadede ham fordi de vilde have at han skulde slide. De kom ingen Vejne med ham; han lod dem skjænde og gjorde hvad han vilde, og naar Faderen selv gik og arbejdede, stod han med Armene overkors ved Siden, og sagde: han bær sig altid saa avet ad; og naar han kjohte eller solgte noget, sagde han: du lader dig altid narre.

Hvor han gik og stod, saa heed det: det er galt og det er galt; eller: J bærer jer saa toffet ad, naar jeg kommer til at raade, skal det blive ganske anderledes.

Nu indsaae de stakkels Forældre at de havde taget Fejl.

Falsk Undseelse er gjerne indskrænkede Hoveders Arvelod, og derved blive deres Fejltagelser altid uoprettelige.

De arme Folk undskyldte Drengen ved alle Lejligheder, og de tog det ilde op, om en Nabo eller nogen af deres Familie sagde hvad sandt var, at de opdrog ham til at blive et Skarn.

Men jo mere de gjorde sig Umage for at skjule deres Ulykke, desmere led de derunder. Han haaned dem i deres Kummer, og alt hvad han forestog sig var noget der maatte skjære dem ind i Sjælen.

Endelig brød deres Uvillie, ligesom en Ild der længe har ulmet indsluttet mellem Væggen og Panelet, desto voldsommere løst, og forvandlede sig til Had. De kunde nu ikke mere taale at see ham for deres Dine, naar han var tilstæde klamredes de med ham, saasnart han vilde tale, hed det altid: luk du din Mund!

Derved blev Ulykken topmaalt; han gjengjeldte deres Had med Foragt. Sagde de noget til ham, slog han med Raakken og sagde: Jeg veed nok det skal være galt alt hvad jeg gjør, for J kan ikke lide mig; eller: J kan lide alle andre uden ellers eget Barn; eller sligt.

Man raadte dem at bruge Haardhed imod ham, men det var nu bag efter; han truede, at, dersom de rørte ham løb han bort. Denne Trusel fatte han rigtig i Bærk. Forældrene jamrede dem da han var borte, og da han kom igjen, fjælede de for ham og føjede ham i alt, at han ikke igjen skulde løbe sin Vej.

(Fortsættelsen følger).

Borger, Bennen.

No. 44. 45

Tiende Aargang.

Fredagen den 10. November 1797.

Anmeldelse.

Den i Generalforsamlingerne den 23 og 30. Oct., sidstleden af Repræsentanterne bestemte Anvendelse af den for i Aar til Laan og Understøttelse uddeelede Sum var, som følger:

Til Laan og Forskud blev bestemt den Summa 1310rd., som blev fordeelt imellem 19 af de Ansøgende; til Gratifikationer for dette Aar 566rd., som efter beste Skønsmhed blev forundt følgende 50 Medlemmer af Selskabet, nemlig:

	Rd.		Rd.
1 Skræder Hostrup	10	8 Trakt. Schaarups	
2 Organist Riech	15	Enke	5
3 Lieutn. Barner	20	9 Kapt. Bihovs Enke	20
4 Forr. Lægehandler		10 Skræder Egeberg	10
Lestler	10	11 Forr. Klædekræmmer	
5 Maler Holms Enke	5	Buchholz	20
6 Maler Porgrund		12 Feldbd. Borgström	10
Enke	10	13 Raged. Rabes Enke	10
7 Forr. Giestgiver Ter-		14 Kopist Dahls Enke	20
nau nu i Kenkenis	10	15 Mad Angel	5
			16

	Rd.		Rd.		
16	Wortn. Freeses Enke	5	34	Guldsn. Kongsbach	5
17	Torr. Toldbet. Thorup	10	35	— Gruses Enke	10
18	Jsent. Proms Enke	25	36	Maler Reineckes Enke	10
19	Stræder Helmers Enke	5	37	Jomfr. Edelmann	15
20	Mad. Norman	10	38	— Schults	10
21	Styrm. Mollers Enke	5	39	Blyetæk. Petersens Enke	10
22	Theehandl. Meier	8	40	Mad. Søndergaard	10
23	Brændeviinsbrand. Bechs Enke	5	41	Pensionist Brygmann	20
24	Kjøbm. Abr. Meiers Enke	20	42	Stræd. Kolbeck	15
25	Kobbersm. Ratzens Enke	8	43	Frue Reuspiger	15
26	Jomfr. Krag	8	44	Kirchhofs Enke	10
27	Mad. Knudsen	10	45	Larsens Enke	10
28	Frøken Williot	15	46	afg. Budet Schousgaards Enke	10
29	Slagter Lynge	20	47	Stræd. Berstorfs Enke	5
30	Skomag. Werners Enke	8	48	Mad Ballum i hendes og Børnens Sygdom	30
31	— Th. Braschs Enke	8	49	Graver Lehmanns Enke	5
32	— Sylbocks Enke	8	50	Præsten Rocks Enke	10
33	Jomfr. Clausen	8			

Er 566rd.

Den til Pensioner bestemte Sum for i Aar var 90rd., da ingen af de forhen værende Pensioni.

ni.

nister i afsvigte Aar ere døde, og blev tillagt følgende:

Som nye Pensionister fra tilkommend. Aars Begyndelse 1798.

1	Kjæbmand Knudsen's Enke	1 5rd
2	Bager Mens	15
3	Overskiærer Winckler	10
4	Parykmager Morsing	10
5	Budet Ditlevsen	10
6	Byefoged Reimerts Enke paa Falster og Tillæg til forr. Pen- sionist	15
7	Jomfrue Fine	5
8	Mad. Eistrup	5
9	Gartn. Lintrup's Enke	5
	Er	9rd.

Administrationen for det forenede Undersøttelses-Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Lars Brems's, et gudsforgaaen Menneskes Levnetsbeskrivelse.

(Fortsættelse)

Naar han om Sommeren laae paa Marken og skulde vogte Dvæg, mishandlede han Creaturene,
tog

tog Fugleunger af Reden og pinte dem til døde, brækskede Dæmninger løb saa Vandet fik frit løb hen over Agrene, lod Ledene staae aabne, saa Svin og Gjæs kunde gaae ind i Kornmarken, og pryglede en anden lille Dreng til at passe sine Køer imens han enten sov eller gif omkring og gjorde Fortred.

Han havde en større Vidst end andre Dreng, og den snartede han den Lille med, naar han vægrede sig ved at gjøre det han forlangte af ham.

Han lod altid sine Forældre høre, at de ingen Begne kunde komme; naar det blev hans, saa skulde han nok dringe mere ud af det, saavel af Kornet som af Creaturene, og saa skulde ogsaa Tjenestefolkene anderledes til at slide, og andet mere.

Kaderen sagde da: tag du dig da paa at staae for Avlingen, Sønnen svarede: Ja naar det bliver mit eget skal jeg nok finde paa hvad jeg vil gjøre: saa længe det ikke hører mig til, gider jeg ikke været derover.

Uden for Huset og naar Fremmede var tilstede stillede han sig meget hellig an.

Gan gif Præsten, som skulde confirmere ham, saaledes under Dine, at han troede det var et af hans beste Børn. Og saa var det alligevel ham som slog de fleste af Præstekonens Høns fordærvet og om Matten stjal hendes beste Vebler og Værer.

Førend han skulde staae frem paa Kirkegulvet for at overhøres viste han for de andre Confirmandtere, hvilken hellig og troskyldig Mine han vilde paatage sig, og brammede med sine stadselige Klæder for at trække alles Dine paa sig. Da de skulde til

Guds

Gudsbord, skyndte han sig ud af Stolen, og stødte sine Kammerater tilside, paa det han kunde blive den overste.

Hele Menigheden forargede sig derover; de vidste ogsaa, at han den hele forudgaaende Nat havde siddet og sviret i Kroen.

Hans Forældre blev Dag for Dag mere fattige, saa han ikke kunde pine mere ud af dem. Han ærgrede dem, saa de næsten vare færdige at forbande ham. Da det altsammen intet hjalp hvad han gjorde, og han intet kunde faae af dem, fordi de havde intet meer, saa sagde han dem ligei Djinene; at det var ugudeligt, at de saaledes onskede ont over ham.

Nu tog han sin Tilflugt til Spil. Det lykkedes ham en Stund; han forstod alle Slags Spil til Punkt og Prikke, og fik snart Lommerne fulde af Penge.

Men da hans Medspillere mærkede, at han bedrog dem, vilde de ikke spille mere med ham.

Derpaa laante han Penge hos hvem han kunde faae. Men det varede ogsaa kun til en Tid; han betalte ikke igjen, og saa laante ingen ham mere.

Endelig stjal han; men det varede ikke længe før det ordedes, og hvor han kom, tog man Røglen af Kisterne, og Smaating som kunde puttes i en Lomme, lagde man til en Side.

Nu gif det reent Krebsgang med ham. Hans stadselige Klæder begyndte at see luslidte og forrevne ud: han begyndte næsten at see ud som en Stodder,

og Pigerne som han plejede at tage med til Gildeb og Juleleeg, spurgte ham nu, naar han kom og bød sig til at ville følge dem, om han havde glemt sin ny Hat og sine hele Sko hjemme, og vilde ikke gaa med ham.

Sognefogedens Kirstine tog Bladet reent fra Munden, og i en heel Flok Pigers Paahør sagde hxn til ham. Hvad vil du hos os? Gaae til til Kjobstaden og lad dig hverve til Soldat, du duer ikke til noget andet.

De Ord glemtte han hende aldrig saa længe han levede: men sandt var det dog, at der var intet andet for ham at gribe til end det, eller det som en træds Broder raadte ham: see du kan blive et Slags Dødsigheds-person, det kan du være godt stikket til.

Og det naaede han rigtig.

Hververne løb han fra, før de saa dem for.

Han fangede et ungt Daadyr levende, og der med var hans Lykke gjort.

Han løsede Dyret af Snaren med de Ord nu er Greven fangen.

Det var virkelig saa.

Greven som ved altid at gaae paa Jagt, næsten ingen Glæde nød over Roget uden over Dyr, glædte sig ved denne Foræring, og tilbød ham at boe paa Gaarden for at gaae paa Jagt med sig.

Han havde fri Udgang paa Gaarden, og Skriveren, der hverken troede Himmerig eller Helvede, men satte alt hvad han eiede og mere til, paa Skjoger og Drik, mærkede snart at denne Dy

refænger ogsaa var godt flippet til at fange Bønder og faae dem til at punge ud.

Inden man vidste et Ord deraf havde Lars Brems, der for saa kort siden næsten saae ud som en Stodder, en fin blaa Klædeskjol, en solvknappet Trøje, en Hat med Solbreffer om, store Solvspænder i Skoene, og ved Uhrkæden, som han altid bar, hængde nu et Uhr.

Nu kom han igjen i Gildeslaug, og hvilken Vige han bød op til Dands, sagde altid ja.

Alt hvad nogen vilde have udrettet paa Gaarden, blev afflaaet, hvis han ikke var bestukken.

Alle bestak ham. Den rigeste Møller gav ham sin Datter, paa det at man paa Gaarden ikke skulde lade male hos en anden mere ærlig Møller.

Saaledes strømmede der Penge ind til ham.

Uf Hobmod vilde han ikke at hans Fader længere skulde blive ved Gaarden.

Han sagte til ham: Jeg gider ikke længere seet paa det Prakterie; I kan dog ikke længere blive siddende vedet; overlad det til mig, jeg skal snart sætte Gaardens Drift istand.

Faderen afstod Gaarden til ham imod en naalig Afstægt. Men Lars forstod sig intet paa Agerbrug, og lod alting forfalde.

Sin Fader holdt han ikke hvad han havde lovet. Han undte ham ikke den Bid Brød han puttede i sin Mund, og Moderen maatte gaae omkring til Naboerne og tigge Skjormælk i sit Stob.

Sønnen brugde Mund paa Faderen, og ønskede hans Dine vare lukte; han var kun sig selv og Andre til Byrde, og han havde kun Skam af ham.

Ellig Adfer holdt Naboerne endog de mest raa, for skrækkelig.

Alle saa tilskyndte de den Gamle, at han skulde klage for Greven over sin Søns Behandling

Omfrider gjorde han det, og med grædende Taare klagede sin Nød. Greven fandt det affæseligt, og sagde til ham: kom til mig med Knosen, jeg skal lære ham hvorledes han skal føre sig op mod sin Fader.

Men Sønnen fik Faderen undervejs til at drikke Brændevin, saa det famlede for ham i hans Tale. Naar han var bestjænkert blev han aldtid blødhjertet; han undskyldte nu selv Sønnen, og ravede frem og tilbage.

(Fortsættelsen følger)

Borger, Bennen.

No. 46.

Tiende Aargang.

Fredagen den 17. November 1797.

Anmeldelse.

Førstkommende Mandag den 20. Novbr. holdes Generalforsamling paa sædvanligt Sted Kl. 6 præcise Eftermiddag, hvortil de Herrer Repræsentanter ville behage at møde.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

(Indsendt).

Om Ordet respectiv.

Vi bruge saavel i daglig Tale som i Skrivetsproget mange Ord, der ikke ere oprindeligen danske; og vi ere ofte nødte dertil, da Modersproget i ikke faa Tilfælde er utilstrækkeligt til at forklare vore
Tale

Lærker. For Mennesker, der ikke have hvad man kalder fludert, eller ved Læsning eller daglig Omgang med oplyste Mennesker dannet deres Smag og Sprog, giver dette ofte en slem Anstødssteen, og giver dem Anledning til at skrive og udtale saadanne af det latinske eller franske laante Ord paa en Maade, hvorved de ofte blive til latter, endog for Børn.

Man vil tillige uden stor Vanskelighed finde, at slike fremmede Ord netop bruges meest af de Folk, som i Folge deres Kald og Haandtering mindst ere i Stand til at bedømme, om de bruge dem rigtigheden. Et nyt Kiendetegn paa Menneskenes Forsængelighed, og paa den sligge Tilbøielighed, at vilde synes mere end man er: O! var det dog ikke meget bedre, virkeligen at være og forstaae mere, end man ved første Syn har Udseende af? da vilde man ikke blive til Skamme i Kyndigeres Overværelse.

Men paa den anden Side ere Haandværksfolk og Kunstnere ofte tvungne til at bruge fremmede Ord. Da vi have de Tydske, Franske og Engelske at takke for de fleste Ovdagelser i Haandværker og Konster, saa er det naturligt, at Konstord, eller Navne paa Redskaber og Foretagender, der hore til denne eller hin Handling, ere tilligemed Opfindelsen overbragte fra dem, og ere blandt de arbeidende Stænder bragt i Omløb, førend de af Sprogkyndige kunde blive ombyttede med ligesaa gode Danske. Saaledes bruges for Exempel i

Bogz

Bogtrykkerierne Ordene: Signatur, Norm, Colonne, deleatur og fleere; men selv disse undgaae ikke at blive forhuttede; thi man hører oftere; en Klumme, en Ord, end en Colonne og en Norm; og ligesaatit om ikke tiere Delineatur end deleatur. Vil man ellers have i Dine faldende Exempler paa, hvor galt fremmede Ord bogstaveres, behøver man kun at gaae op paa Konsternes Academie paa Charlottenborgslot naar Præmiestykkerne i Bygningskonsten udsættes, hvor som oftest de fleste Konstord paa den besynderligste Maade blive bogstaverede; en Mislighed, som rigtig nok mindre geraader Læringerne end Lærerne til Skamme.

Men — for at komme til det, hvorfor jeg egentligen nedskrev disse Linier — der ere fremmede Ord, som endog studeerte Folk anvende urigtigen; og til disse hører Ordet *respective*. Med den forunderligste Tankeløshed bruges dette Ord næsten dagligen i Bekjendtgjørelser i Aviserne, i den Betydning af *æret*; saaledes see vi fast altid: de *respective* Interessentere, uagtet det er aldeles meningsløst. *Respective* er et mathematisk philosophisk Konstord, og betyder: med Hensyn til, indbyrdes, relative; for Ex. en *respectiv* Forpligtelse, det vil sige, en Forpligtelse som forbinde alle Parter; eller: de forfoiede dem til deres *respective* Borde, det er med andre Ord, enhver af dem forfoiede sig til det Bord, hvorved han burde sidde; de gik i deres *respective* Haver, det er: enhver gik i sin Have. Disse Exempler haaber jeg

oplyse tilstrækkeligen den Maade" hvorpaa man rigtig kan bruge dette Ord; jeg siger kan bruge det, thi da vi kunne undvære det, og udtrykke os lige saa bestemt med danske Ord, saa er dette meget bedre end at bruge et fremmedt.

Anledningen til den almindelige urigtige Brug af dette Ord, maa formodentligen have reist sig af den falske Formodning, at det var synonymt eller ligebetydende med Ordene: respectable og respecteret. Men selv disse, skønt rigtige Benaævnelser kunne vi undvære, da vi have ligesaa gode danske, saasom: æret, høitæret, agtbar, agtværdig, o. s. v.

Da Ugebladet Borgervennen ubestvist er det Blad, som — naar man undtager Aviser — har de fleste Læsere, har jeg troet, helst igiennem det at burde gjøre denne Erindring, som det er høi Tid at tage i Overveelse.

Om Brændeviin af Kartofler.

I denne Aargangs No. 9 indrykte Borgervennen Oversættelse af en i et fransk Maanedsskrift bekendtgjort Maade at bevare Kartofler Sommeren over, og tilføiede, at i Norge brændes Brændeviin af Kartofler.

Den store Fordeel Kartoffelavlens bringer, og dens uberegnelige Gavn for Menneskeslægten i Kli-

ma

mater, som de Nordiske, hvor Kornets Dyrkning er forbunden med saa meget, ofte frugtesløst, Arbejde, indskrænkes ved Vanskeligheden at bevare denne Rod. Den er om Vinteren udsat for Frost, kan raadne af Fugtighed, og den spirer og bliver ubrugelig til Føde om Foraaret. Endog for den, som er forsynet med gode Kieldere eller Bevaringssteder om Vinteren, bliver da et større Forraad, end det som behøves om Vinteren til Menneskets Føde og til Kreaturers Foring, unyttigt ved Foraarets Komme.

I det Nordenfieliske Norge, hvor Kartoffel- dyrkning paa de fleste Steder til stort Held for dets Indvaanere er drevet meget vidt, er det udsundet deraf at tilberede et godt og velsmagende Brændeviin. Grændsen for Kartoffels Dyrkning er derved udvidet. Frygt for at Frost eller Fugtighed skulde forderve Forraadet, eller Frygt for at tilvejebringe et for stort Forraad hindrer nu ikke Dyrkelsen. Til Brændeviin er den frosne, den raadne Kartoffel ligesaa god som den friske. Til Brændeviin kan da baade det fordervede og det overskødige Forraad blive nyttigt.

Om Tilberedningen af dette Brændeviin Nordenfielisk, har Borgervennen modtaget følgende Underretning:

En Tønde Potatoes eller Kartoffer, — raadne ligesaa gode som de friske — $\frac{1}{4}$ Tønde fint malet Malt og 4 Kander Siær eller Silbærme give 30 Potter gods Bræn-

Brændevin, naar det paa følgende Maade behandles:

Kartoflerne affkylles og renses i lunken Vand; derefter koges de i reent Vand, indtil de ere igien nemkogte eller bløde, da de udtages af Vandet, lægges i et Trug og knuses med en Trækølle, indtil de blive som en Grød. Jo mere de saaledes gienemarbejdes, desto bedre er det. Denne Masse kommer man da i Sætningskarret, eller Mæskningskarret, og ælter den sammen med det malede Malt, men uden at gyde derpaa noget Vand for den med Maltet er vel sammenæltet. Da ses derpaa det Vand hvort Kartoflerne bleve kogte, som maae være varmt. Videre koges en Kiedel med Eneclaug, (en Afkogning med Enebær eller Enetræets Rids) og ses derpaa, naar Massen næsten er bleven kold og imidlertid ofte har været omrørt og med en Spade stærkt omarbejdet. Gæren eller Ølbærmen gydes da ogsaa dertil, og Sætningen eller Mæskningen omrøres igien, indtil alt er blevet vel sammenblandet. Over Sætnings- eller Mæskkarret lægges da og ombrudes et tæt Dække, og bliver det saaledes staaende uvørt i 2de Dogn. Derefter bringes det i Panden, og dermed omgaaes som med en anden Brændevinsbrænding. Kun maae man vogte sig for, at ikke Jndfolden brænder an ved Panden, hvilket vel de uoplyste Kartoffelskaller kunne forarsage.

Hvor Enetræet ikke groer, da ogsaa en Afkogning eller Infusion af Enetræets Rids ikke kan havees,
maatte

maatte vel noget andet lignende kunne sættes i Stedet derfor. Afkogning af Grantræets Spidse, hvoraf det bekendte Ol, Spruce-beer, forfærdiges, maatte ligesaa vel og uden Tvivl bedre kunne anvendes. Tilfats af malede og i Vand kogte Enebær vilde være af lignende Virkning, og kunne havees overalt. Og maaskee er denne Tilfætning af Enelaug ikke nødvendig, naar mere Olbærne eller noget friskt Ol paasættes.

I Danmark, hvor Brændevinsbrænding er bleven til Profession, og hvor den drives af kyndige og med store Værker forsynede, vil det være let at forbedre og bringe til Fuldkommenhed en Tilberedningsmaade, som Nøden lærde den Norske, i den ham længe forbudne Destillerkunst uvante, med flette og smaa Redskaber forsynede, og som, naar Brændingen skeer paa Landet, maane stæle sig til og i Smug søge at gjøre det fordervede og aldeles unyttige, den raadne Kartoffel og det frosne Korn, nyttigt.

I Danmark har det før været brugt at anvende nedfaldne umodne og fordervede Træfrugter til Brændevin. Omsaangen med Kartofler til samme Brug kan i det Væsentlige ikke være meget forskjellig.

Borgervennen vil troe sig at have opfyldt en stor Borgerpligt, naar han kunde være heldig nok til at give Anledning til en meer udbredt Anvendelse af Kartofler, og til Anvendelse af de fordervede eller ved Foraarets Ankomst unyttige, og derved

ved give Anledning til en meer udbredt Dyrkelse af denne for Menneskets Tilværelse saa gavnrige Plante, saa fordelagtig for Husmanden og det mindre Fodsejer, men hvis Dyrkelse endnu i Danmark kun er begyndt.

L.

Da det Administrationen til Indrykkelse Tilsendte er taget af en trykt dansk Bog, som er i Alles Hænder og er en Læsebog for Ungdommen, troe Udgiverne, at dets Indførelse i dette Blad maae være overflødig.

Trykfeil og Rettelser i sidst udkomne Nummer af Borgervennen.

Læs No. 45 isteden for 44.

Kapit. Lühows Enke, istedenfor Böhows.

Grüses Enke, istedenfor Gruses.

og Tillæg til forrige Pensionister henhører til de

3 sidst benævnte, da de først anførte 6 ere

de nye Pensionister for tilkommende Aar.

Somfr. Finn, istedenfor Fine.

Borger, Bennen.

No. 47.

Tiende Aargang.

Fredagen den 24. November 1797.

Anmeldelse.

Sidste Generalforsamling blev af Repræsentanterne besluttet, at Selskabets aarlige høitidelige Møde efter Sædvane skulde holdes i Frue Kirke; nærmere Efterretning herom vente vi at kunne give i næste Blad.

I Følge et fra Kassereren, Kopiist Nagaard, indkommet P. M., hvori han bragte i Erindring et ham af Selskabet for mere end 2 Aar siden givet Løfte om Forbedring i sin Løn, blev hans Gage fra tilstundende Nyeaar bestemt til 200 rd. aarlig; da hans Arbejde befandtes ved Selskabets voxende Fond og mere udstrakte Virksomhed meget forøget; ligesom han ogsaa stedse havde viist al Omhyggelighed og Nøiagtighed i Selskabets Anliggender.

Til Medlemmer i Selskabet bleve optagne:

1. Brandvæsens Directeur Holm
2. Sekretair Frankenau
3. Oberst Mühle

4. Malermester H. Lund
5. Guldsmed Valerius
6. Assistent F. C. Schwabe
7. Tobakspinder Barchdahl, i sin Hustr. Mad.
Clausens Sted.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Om Træer i Stæderne.

De Idelæggelser, Ilden saa ofte har frembragt i vore Stæder og Byer, undskyldte og giøre ethvert Forslag, til at hindre Ilden, Estertanke værdigt.

Friske Lovtræer kunne ikke antændes. De hindre Ilden ved deres Fugtighed, ventelig ogsaa ved Grenenes Elasticitet, da de, bukkende for det Lufttræk som følger Ilden, med fordoblet Kraft springe tilbage og bortslaae Luerne. Vi have seet det i Kiøbenhavns Ildbrand, at Træerne paa Bolsden beskyttede de bag dem staaende Beirvæller, skiont den forskædeligste Masse Ild blev af Stormen drevet lige hen mod dem. Det havde været umuligt at redde disse ildfængende Træbygninger, naar ikke Træerne havde standset Luen.

Skulde det da ikke til at hindre Ildens Udbredelse, især i de mindre Kiøbskæder, være gavnligt, at ved Husene og paa begge Sider af Gaderne vare plantede Træer? Deres Toppe bedække den øverste Deel af Husene, som er meest udsat for at antændes, de kunne baade indskrænke Ilden til det Huus som brænder, beskytte det paa den anden Side af Gaden beliggende Huus, og hindre Ilden fra at forplantes over Gaden. De virke ligesom det vaage Seil, hvormed de medstaaende Huse til saadant Diemed pleie at bedækkes.

Vel sandt at denne deres Virkning er størst om Sommeren, naar de ere i fuld Saft og tette af Løv. Men ogsaa om Vinteren ere deres Grenne fugtige og smidige. Der voves mindre ved Ildesbrand om Vinteren end om Sommeren. Tagene ere gemeentligen da enten bedækkede med Sne eller fugtige, og alt Luften udsat Træværk er da mindre ildfængende. De mindre tette Træer kunne altsaa endda være tilstrækkelige til at afholde Luerne, og give dem en anden Bending.

Der indvendes meget mod Træers Plantning i Stædernes Gader. De gjøre Husene mørke, fugtige, kunne beskadigede Tage og Rænder med Dryppet af den samlede Regn, og Grenene bevægede af Vinden kunne løsribe Tagenes Bedækning; de kunne undergrave Husenes Grundbolde med deres Rødder, de hindre Gaderne fra at tørres, opfylde dem

om Efteraaret med det affaldende Løb, ere i Veien i trange Gader. Men disse Uleiligheder ere mindre betydende, deels i sig selv, deels i Hensigt til de Fordele, Træer tilvejebringe Stædernes Indvaanere.

Naar Træerne ikke plantes Husene alt for nær, og det tillades disse Træer at voxer saa høit som de kunne, skygge de ikke meget, ei heller volde de Husene megen Fugtighed end ikke ved den derfra neddryppende Regn, hvilken desuden gode Tage og Rønder maae kunne taale. Grenene kunne da ikke naae Tagene og løsrive Tagstenene eller Straaet, og i saa Fald maatte de Grene, som ere Tagene for nær, affappes. Husenes Grundvolde skades ikke af Rødderne saalænge disse ere friske, men først naar de ere raadne, og da kunne efterlade Nabuinger under Fundamentet. Men de raadne ikke saalænge Træet er friskt, og Træerne, naar dem ikke skeer Bøld, kunne leve længe. Endog efter at Træet er udgaaet, raadne dog ikke de dybtliggende Rødder strax. Ligge de end ikke saa dybt at de jo kunne raadne, skeer dette dog saa langsomt, at Grundvolden ikke derved kan røffes eller lide meget.

Gavnet, som Træer i Stæderne skaffe Beboerne, er derimod betydeligt, og uden Tvivl overveiende. De brække de voldsomme Storme, og beskytte saaledes Tagene. De forskjonne de i vore Himmels egne ublide Foraare, og give Stæderne eller Byerne til

til alle Tider 'et behageligere Udseende. De rense og forbedre Luften, en vigtig Sag der hvor mange Mennesker boe sammen, og de bidrage altsaa betydeligen til Indbyggernes Sundhed. Kunne de ogsaa beskiærme Husene mod Ildsvaade, hindre at Ilden, naar den udbryder, indskrænkes, og ikke, som saa ofte har været Tilfældet, lægger alt i Aske, er deres Gavn saa udbredt, at alle andre Betragtninger derfor synes at burde vige.

Men da maatte de ikke fappes, ikke hindres i at voxe til deres naturlige Hoide, og Mennesket maatte ikke tillade sig at indskrænke deres Væxt, nedtvinge deres majestætiske Top, vanskabe dem efter dets Grille, eller indbilde sig at kunne gjøre dem skønnere end de af Naturen ere.

Om Forvandlingerne ved de organiserte Naturlegemer.

Hvo af Borgervennens Læsere og Yndere er der vel, som ikke enten selv har agtet paa, eller har læst det, eller ladet sig fortælle, at Insekterne giennemgaae fire Forvandlinger før de blive voksne eller fuldkomne, eller fuldt udviklede? — Silkeormen, dette uanselige Dyr, men hvis Arbeide, Silken, er i Millioner Gienstand for Europas Handel, kan ikke andet end have været og har længe

væ.

været Maal for Menneskets Videlyst. Vi vide da alle, at dens Æg bliver til en Orm, at denne indspinder sig, og at af dette Spind udflyver en Natfugl, en Natpopilion, en Phaløne efter Linnees Sprog, en Bombyx efter Fabricii og de Myres. Dyret giennemgaaer da fire Forvandlinger: Æg, Orm, Puppe, flyvende Insekt.

I de 3 første Tilstande udvikles Insekten til den Størrelse den skal naae, til de Evner den som fuldkomment Dyr behøver for at frembringe Lige, og vedligeholde Naturens uendelige Cirkel.

Disse Forvandlinger hos Insekterne ere meget blevne beundrede, og ikke sjelden blevne anseete som en udmærket Egenkab ved denne Deel af Dyrriget.

Nærmere Opmærksomhed og Eftertanke vil lære, at det ikke er Insekten allene, men den hele organiserede Natur, altsaa alle Dyr og Planter, som det kan siges om, at de, for de bliver fuldkomne eller voksne, maae undergaae fire Forvandlinger.

Mennesket er først befrugtet Æg, og nedfalder i denne Tilstand til Moderen; hvori det stoen voxer og udvikler sig, og i denne Tilstand faaer Navn af Foster. Før det seer Dagens Lys, har da Mennesket undergaaet tvende Forvandlinger: frugtbargiort, eller i Giæring sat, Æg, og

og i Moderen indsluttet Foster. — Det fødes, seer Dagens Lys og aander. Dette er den tredie Forvandling, og i denne Tilstand kaldes det *Barn*. — Barnet voxer, udvikler sig hen mod den Skikkelse, som det fuldvoxne Menneske bør have. Men i denne Tilstand er det ikke i Stand til at formere sig, det er ikke fuldstændigt. Det undergaaer en nye Forvandling ved at blive *voksen*. Da udvikles nye Evner; Forandring foregaaer med de til Frembringelse af lige bestemte Medstaber, og i den dertil hørende Legems Bygning; Stemmen forandres o. s. v. — Dette er den fjerde og sidste Forvandling, og nu er det voksne Menneske der.

Som den af Egget udkrøbne Insekters Orm til Forandring voxer hastigen og tiltager i Størrelse, saaledes er det som Foster at Mennesket i Forhold til Tiden meest voxer, og i kortest Tid udvides meest. Det unge Menneske voxer i Forhold ikke saameget i den 3die Tilstand, men udvikles og uddannes mere henimod den for det fuldkomne Menneske bestemte Form. Saaledes er det ogsaa for Insekterne den tredie Tilstand, hvori de, fra uddannede og plumpe Orme, udvikles til det lette, flyvende, og med forholdsmaessige Lemmer forsynede Dyr. Den anden Tilstand kunde da kaldes *Bæxtens*, og den tredie *Udviklingens Tilstand*.

De samme fire Forvandlinger, og lige Egenskaber ved Forvandlingerne, træffes ved de øvrige fire

firefødede eller diende Dyr: Æg, Foster, Kald, Dyr; Æg, Foster, Føl, Hest, o. s. v.

Befrugtet Æg; Foster eller Kylling i Æget; Kylling; uden for Æget; voksen Fugl ere de samme Trin i Fuglenes Væxt.

Blandt Dyrene med koldt Blod træffes udmærkede Spor af den samme Regel for Væxten. Krøernes Leeg eller Æg, som vi alle kiende, udvikles til det saakaldte Kumpetrold, af dette fremkommer en med en bredere Hale forsynet og en Krøes Skabning nærmere ligt Dyr, og endelig Krøen selv, hvilke Forvandlinger den flittige, opmærksomme og paalidelige Koesel nysigtigen har beskrevet og malet. Af hvad vi kiende og see om den bestemte Orden for Dyrenes Væxt, kunne vi med fuld Sikkerhed slutte til lige Regel og Orden for de øvrige Dyr, hvis Væxt og Forandringer i Væxten vi mindre eller slet ikke kiende.

Det befrugtede eller modne Plantes Frø, som vi betroe den fede Væxt-Jord, spirer i Jorden; af Spiren fremkommer Planten, og, naar den endelig ophører at vore, og har naaet sin fulde Væxt, sin Fuldkommenhed, blomstret den og frembringer igjen modent Frø. Vi finde her de samme fire Forvandlinger, Frø, Spire, Plante, Blomst.

Den, som rigtigheden agter paa Naturen, vil finde i alle dens Frembringelser den meest bestemte Lighed i Plan, under de meest udmærkede Forskielligheder i Form.

B o r g e r , B e n n e n .

No. 48.

Tiende Aargang.

Fredagen den 1. December 1797.

Anmeldelse.

Vi kunne herved have den Ære at melde, at det høitidelige Møde er bestemt at holdes i Frue Kirke Onsdagen den 20. Decbr. For at forebygge — om mueligt — Uorden og Uartighed, blive alle sukkede Stole paa Pulpiturerne og Kirkegulvet bortleiede til Familier, og troe vi Selskabets Medlemmer ved denne Leilighed nærmest berettigede. De af Selskabet, som ville betiene sig af denne Fordeel, ombedes at tegne deres Navne hos en af Administrateurerne inden Løverdagen den 16. Dec., da de ubetingede Stole siden overlades til andre udenfor Selskabet. Prisen bliver forskjellig efter Stolenes Beskaffenhed. Pladsene i de aabne Stole og paa Kirkegulvet betales med 24 ß . for hver Person. Naar og hvor Billetter blive at faae skal næste Blad bekiendtgjøre, ligesom ogsaa Høitidelighedens nærmere Indretning.

Administrationen for det forenede Understøttelses-Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. H. Wassard.

Om

Om Giærringen i Jorden om Foraaret.

„Naar synes Jorden at være i den bedste Stand til at modtage Planternes Frø? Er det især, naar Jorden synes at ryge? — Hvad er Aarsagen til denne Røg — en Giærring i Jorden — Solens Hede — eller hvilken anden Dunstævdighed?“

Dette Spørgsmaal findes blandt Sir John Sinclaires Spørgsmaale og Bink om Naturen og Principierne af Planternes Væxt, som han har udgivet til Besvarelse af Englands Agerdyrkere.

Det er et almindeligt Særsyn, at en Damp eller Røg opstaaer overalt fra Jorden om Foraaret. Men Aarsagen dertil ligger ikke saa tydeligen for Dagen.

At Solens Varme ikke nærmest frembringer denne Virkning synes tydeligt. Om Foraaret smelter den Jis, Søer og Floder ere belagte med, ikke alene ovenfra, eller fra den Overflade som bekiendes af Solen, men meest fra den underste Overflade. En langt tykkere Jis er om Foraaret svagere end den tyndere om Efteraaret, og Jsen er paa den underste Glade om Foraaret hulret og pibet. Denne Virkning kan ikke tilskrives Solens Varme, som maatte virke mere paa den øverste Glade end paa den underste.

Paa Fjeldene sees det, at Sneen ikke smelter førend Jorden er grønt og Blomsterne udsprunge. Det er der ikke usædvanligt at finde udslagne Blomster i Kanten af Sneen. Altsaa er der under Sneen Grøde og Væxt. Denne kan ikke frembringes af Solen som af Sneen hindres fra at beskinne Jorden.

I Lande, hvor Iden Snee bedækker Jorden eller hvor Jorden er blot, hvor altsaa Solen kan beskinne den og virke paa den, vedbliver Jorden dog at være fort, uden synderligt Tegn til Grøde og Vædskers Omlob i Planterne, indtil en vis Tid om Foraaret.

Det er vel og en ErfaringsSag, at Vandet i Søer bliver en vis Tid om Foraaret muddret, paa den samme Tid da Damp opstaaer af Jorden hvor den aabnes. Muddret i Søerne stiger da op i Vandet ved en anden Kraft end Solens Varme.

Disse samlede Jagttagelser synes at vise, at der i det indvortes af Jorden om Foraaret fremstaaer en Bevægelse, en Siæring, og det er lettere at erfare og overbevises om, at der paa den Tid i den hele Natur og i ethvert Naturlegeme foregaaer Forandring, end at udfinde hvad det er som virker Siæringen eller Bevægelsen. Men tydeligt synes det, at den af Jorden da opstigende Damp er en Folge af denne Siæring.

For endeel Aar siden, da Søerne omkring Kiøbenhavn laae bedækte med Is længe og langt ud paa Foraaret, blev Vandet, som derfra ind-

løber til Stadens Post, paa engang meget tykt og grumset, og Aarsagen troedes at være, at Vandet manglede Luft. At vække eller hugge Hullet i Jsen blev da foranstaltet, og dette skal skee siden altid naar Jsen ligger længe. At Vandet skulde i en Sø forderves eller blive oprørt, fordi den ganske er belagt med Is, stemmer neppe med almindelig Erfaring. Aarsagen til Særsynet i Pebbingsøen er da vel den med Foraaret følgende indvortes Bevægelse i Jorden, Siæringen, Kogningen, eller hvad man vil kalde det ved Naturens Gienfødning hvert Aar følgende Omløb af Delene, som det Aar ved den lange Frost blev længe hindret, og, da den ndbrød, viste sig kraftigere. Efter al Sandsynlighed skyldes denne Virkning ikke Mangel paa den athmosphæriske Luft.

Forslag til økonomiske Forsøge, i Henseende til Planternes Dykkelse, af Prof. Fabricius i Kiel.

I de Slesvig-holstenske Provinzialberichte for 1796, tredie Aargangs, første Binds første Hefte, gjør Professor J. C. Fabricius i Kiel Rede for, hvilke Forsøge han vilde have gjort, hvis en økonomisk Have var efter hans lange Ønske bleven ham tildeelt. Det synes, at disse hans Forsætser fortjene at overveies og iværksættes af hver den, som

som dertil har mindste Leilighed. Blandt Borgersvømmens Læsere ere vist mange, som have Ford at dyrke, Lyst, Kundskab og Eone til at anvende denne meer til Oplysningens Fremme end til egen umiddelbar Fordeel, og alle have de Ønsker tilovers for Agerdyrkingens Udbredelse og for Landets Vel. Men maaskee kun saa have læst det ommeldte Maanedsskrift. Det kunde da vel ikke være unyttigt, her i Udtag at oversætte hvad han ønskede at have prøvet. „Det er ligegyldigt, siger han, for Videnskaberne, ved hvem Forsøgene skee, naar de kun foretages med den fornødne Sandhed og Nøiagtighed. Dette udfordres især til Forsøge i Agerdyrkingen, men tillige en lang Tid, ofte flere Aar, og idelig Tøientagelse for at blive fuldkommen vis om Udfaldet.“

1) Det er yderst vigtigt med Visshed at bestemme Væxternes Artforandringer med Hensyn til deres oekonomiske Nytte. Alle vore dyrkede Væxter danne Udartninger, men hvilke af disse ere de fortrinligste for enhver Gaard, enhver Jordbund? Den franske Parmentier har saaledes gjort sit Fædrelands Tjeneste, ved at dyrke og sammenligne de forskellige Arter Kartoffer. Om Kornarterne mangle vi ganske denne Bestemmelse, og dog ere de saa meget forskellige i Henseende til Frukornenes Mængde, som og i Henseende til Melets Mængde og Godhed. Vi have for Ex. de mange Artforandringer Hvede, hvortil vi og kunne regne Spelten, — men hvilken er for os, efter Jordbundens Forskellighed,

den

den fortrinligste? Vi have de mange Bygarter, — hvilken fortjener især at dyrkes? Men Bestemmelsen af Nyttens maae skee i Sammenligning med den Artforandring, som vi især dyrke; og denne maae vi derfor tillige faae under de samme Omstændigheder, for at have en Maalestok, hvorefter vi kunne med Visshed bestemme de øvrige Aarters større eller mindre Godhed. Det var derfor at ønske, at alle disse Artforandringer maatte blive udsaaede uden Giødsel, med liden Giødsel, med megen Giødsel; vi vilde da med nogen Visshed kunne slutte om deres Forhold indbyrdes, især naar disse Forsøge flere Gange bleve igientagne. Paa samme Maade var det at ønske, at Forsøge bleve foretagne med Artforandringerne af vore Kjøkkenvæxter, som og med Tobak, Humle og flere.

2) Hvilke andre, deels indenlandske deels fremmede Græsarter, kunne lade sig dyrke som Korn, og deres Dyrkning blive nyttigere? Vi have i de nordlige Lande deri været alt for skideslæse. Vi have antaget de sydligere Egnes Kornarter, uden at undersøge vore egne Græsarter, og vi have dog nogle, som maaskee intet vilde give de udenlandske efter, maaskee vilde overgaae dem. Kornarternes Fortrinlighed bestaaer i Mængden, og i Særlighed i Størrelsen af deres Græs eller Korn. Jo flere de give, og jo større og rigere paa Meel disse ere, desto nyttigere maae de være. Nogle af vore Græsarter overgaae maaskee under tilhørende Omstændigheder vore nu brugelige Kornarter i begge

Den

Henseender, og som indenlandske Bæxter vilde de fordre en saa meget lettere Dyrkning og lide mindre ved Ustædigheden af vore Foraar. Jeg vilde især til disse Forsøge foreslaae Linnæes *Panicum crus Galli*, endstignet vel og nogle andre fortiende at forsøges. Den afgiver store Korn og ikke i ubetydelig Mængde. Men dette Forsøg maatte fortsættes i flere Aar, thi ved en længere Dyrkning vilde de vinde betydelig, saavel i Henseende til Mængden, som i Henseende til Størrelsen af Kornene; thi alle vore dyrkede Bæxter er meget blevne forbedrede ved den lange Dyrkning. Nogle fremmede Græsarter lode sig vel og med Nytte indføre, og, om de end give et grovere og slettere Meel, kunde de dog ved mange og store Korn være brugbare til Foder. Den tyrkiske Hvede eller Mays bliver ikke hos alle Aar moden, og er da ubrugbar. Men *Holcus Sorghum*, *Holcus halcpensis* og andre af denne Slægt have store og mange Korn, og Forsøget var vel at gjøre, hvorvidt de kunde blive nyttige til Qvægfoder.

3) Hvilke af vore Bæxter give det, til Oliepressen fortrinligste Frø? Alt Frøe giver Olie, meer eller mindre, bedre eller slettere. Vi betiene os hertil af Rapsæden, vel og af Linfrøet. Rapsæden fordrer et fedt vel bearbejdet Land, er en tielen Plante, lider ofte af Foraarets Kulde, eller af Jordlopper ved dens første Fremspiren, og ikke sielden see vi os nødte til om Foraaret igien at ompløie og paa ny besaae de med Rapsæd besaaede

saade Ager. I de sydlige Egne af Tydskland dyrkes Balmuen ofte i denne Hensigt. Frøet giver en god fin Olie: men vilde dens Dyrkelse for os være bedre eller slettere end Rapsødens? Men maaskee kunde Dyrkning af andre Bærter, som give en stor Mængde Frø, dertil indføres. Jeg vilde f. Ex. forsøge vore Soelsikker, Helianthus. De trives i en maadelig Jordbund, give mange og store Frø, og disse en meget god og brugbar Olie. De fleste af Linnæes Tetrodynamister, især de forskjellige Arter af Kaal, Roer, og Sennep fortjende til dette Niemed at forsøges. Det kunde være mueligt at finde en eller anden, som gjorde Rapsøden Fortrinnet stridigt, deels ved Mængden af Frø, deels ved let og sikkrere Dyrkning *).

(Fortsættelsen følger).

*) Olden, Bogens Krugt, vel og Agern, Egens Krugt skulle kunne bruges med Fordeel.

Borger, Bennen.

No. 49.

Tiende Aargang.

Fredagen den 8. December 1797.

Anmeldelse.

Med Understøttelse Selskabets høitidelige Møde, der holdes, som forrige Blad tilkiendegav, Onsdagen den 20. Decbr., har Hr. Doctor Bloch, Proust ved Holmens Kirke, været saa god at ville holde den sædvanlige Tale. Af de kongelige Sangere, Sangerinder og Kapellet opføres Athalia, et Drama i 4 Akter, med Musik af Kapelmester Schulz, de 2 Akter før og de 2 efter Talem. Billetter til de aabne Stole og Kirkegulvet faaes for 24 β . pro Persona, førstkommende Tirsdag og fremdeles paa efterskrevne Stæder hos:

Hr. Hørkræmmer From i Rosenborggaden

— — — Petersen paa gl. Torv

— Tjenkræmmer Lassen sammesteds

— Puddersfabrikant Hammerich paa Vandkonsten

— Vinhandler Glassing i Raadhuusstræde

— Urtekræmmer Petersen paa Ulfeldtsplads

— Konditor Nagaard paa Amager Torv

Hr.

Hr. Strømpesfabrikør Warburg sammesteds

— Agent Henriques i Gottersegadeu

— Tobaksfabrikør Italiender paa Christianshavn,

desuden hos Administratørerne Grosserer Cantor i store Kongensgade No. 240, Pastor Paludan i Skidenstræde

No. 175 og Grosserer Wassard i Bimmelkastet No 17.

Hos disse sidste faaes ogsaa Billetter til de lukte

Stole for Familier til forskjellig Priis, ligesom og

faa nogle faa for enkelte Personer til Galleriet over

Koret a 3 Mk. Stykket, og skal disse blive Selskabets

Medlemmer forbeholdne til Løverdagen den 16. Sans

gene af Athalia ere overalt tillige at bekomme for 6 ß.

Exemplaret; og maae vi endnu bekiendtgjøre, at in-

gen Billet bliver solgt ved Indgangen.

Administrationen for det forenede Under-
støttelses Selskab.

H. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Fra forrige Nummer.

4) Det vilde være meget vigtigt, at bestemme Virkningen af de forskjellige Gjødningsmidler paa Bærternes Godhed, det er paa deres Smag, Lugt eller Styrke. Det er tydeligt, at Indflydelsen af den brugte Gjødning paa Bærternes Godhed uden Hensigt til deres Mængde er yderst forskjellig, især ved dem,
som

som udmærkes ved Styrke af Lugt eller Smag. Saaledes findes det, at alle aromatiske Værter i en høj, tør og varm Jordbund blive mindre, men antage en stærkere Lugt og Smag; i de lavere og fugtige Skjode stærkere Stængel og Blade, men tabe i Smag og Lugt. I vaade Sommere blive vore Frugter, vore Riøkkenværter meer vandige og usmagende. Saaledes er Vinens Godhed meget forskiellig i en heed, kalkarig, og i en tør sandig Jordbund. Hvorvidt kunne vi efterligne dette ved Gjødning? Vi dyrke især to Planter, hvorved det vil blive os meget vigtigt, Humle og Tobak. Den engelske Humle er fortrinligere end vor; den har en stærkere Lugt og en stærkere Smag, og gjør i en mindre Mængde en stærkere Virkning. Hvorvidt er den engelske Kalkgjødning hertil Narsag? At den virkelig derpaa har Indflydelse, derom tvivler jeg ikke, især da den engelske Humle, naar vi plante den hos os, igien indarter, og bliver svag som vor. Maaſkee blive vi istand til ved en vel indrettet Kalkgjødning at give disse Værter en fortrinlig Godhed og en større Styrke. Maaſkee lode sig og de øvrige stærkt lugtende og smagende Værter derved betydeligen forbedre. Vor Tobak kunde maaſkee vinde meest derved. Hertil høre og de forskiellige Medicinalværter, især de, som vi kalde heroiske Midler, eller de, som i en ringe Mængde frembringe en stærk Virkning paa det menneskelige Legeme. Af Erfaring vide vi, haormegit de forandre deres Kræfter efter den Jordbund, hvori de vore. De tabe den ofte ved Dyrkning næsten ganske, og blive kaalaagtige. Det var vel Møien værdt at forsøge, hvorvidt vi kunne være i Stand til at rette dette ved forskiellig Gjødning.

c) Nyttigt vilde det ligeledes være ved Forsøge at bestemme Forholdet af Salt i Gjødningen, og Nytteten og Skaden af Salt-Gjødning. I Kvæiserne bydes Gjød.

Giødningsfalte endnu stedse til fals og anpriset. Det vilde derfor være vigtigt ved virkelige Erfaringer at bestemme deres Indspdelse, og at advare Landmanden ikke at bortkaste sine Penge og forringe Værdien af sine Marker. Salt indeholder ingen nærende Dele enten for Dyr eller Væxter; men detuagtet er en vis Tils Blanding af Salt aldeles nødvendig for begges Vedligeholdelse. De olieagtige Dele nære Væxterne, de vandige fortynde de olieagtige, for at gjøre dem skicket til Omlob giennem Væxternes fineste Kar; men de blande sig ikke fuldkommen uden en passende Tilblanding af et Salt. I Søen, i Luften, i Regnen, i Jorden, allesteds finde vi Saltpartikler, og det i et saadant Forhold, som det synes meest overensstemmende med Vedligeholdelsen af en vedvarende Frugtbarhed. Lægge vi flere dertil, virke de paa de olieagtige Dele, saalange deraf findes, trække dem til sig, og afgive dem til Væxternes Næring, men deraf bliver da naturligvis Markedernes større Udtømmelse og hastige Ufrugtbarhed en Følge. Herpaa grunder sig Befalingen i det gamle Testamente, at Israeliteene skulde omloie det forbandede Land og besaae det med Salt. De fik derved en rig Høst, men Markerne bleve i lang Tid berøvede al Frugtbarhed. Forsøge vi Saltpartiklerne endnu meer, blive Væxternes Safter endelig saa skarpe, at de giennemløbe Karrene, og Væxterne fortorres ganske. Hvilket Slags Salt vi tage dertil, er vel næsten ligegyldigt. Virkningen synes ved dem alle at være den samme, kun maae det bemærkes, at Skarpheden af de forskiellige Saltarter er meget forskellig, og at vi efter denne maae bestemme Saltets større eller mindre Mængde.

6) Tiden til Udsød er for vore Landmænd meget vigtig, og burde bestemmes ved nøiagtige og igiengagne Forsøge. I vore nordlige Egne beroer Høstens Udsald, for en Deel i det mindste, af Tiden, hvorpaa vi

vi have saaet, saavel om Høsten som om Foraaret. Om Høsten kan der vel ikke saaes for tidlig. Jo tidligere Kornene bringes under Jorden, jo mere Tid vinde de til at udbrede deres Rødder inden Vinterens Komme. De saae da en saadan Fasthed og Styrke, at den følgende Frost ikke er i Stand til at løfte Rødderne, og de voxer i Foraaret med dobbelt Kraft. Fordelagtigt vilde det derfor være, hvis vi vare i Stand til at besørge Udsæden i August eller i September. I det Hele gaar dette vel ikke an hos os, da den sildigere Høst gjør en saa tidlig Udsæd umulig. Vi nødes derfor ofte at saae, naar det vaade Høstveir allerede har begyndt og de Værternes Spire saa meget skadelige Frostnætter ere for Døren. Forsøge vilde være ønskelige til bestemt at vise Forskiellen imellem det Udkommende af Værter, som udsaaes i Julii Maaned, i August, og i October. Ofte har dog Landmanden det i sin Magt efter eget Lykke at saae tidligere eller sildigere.

I Foraaret er Udsædtiden maastee endnu vigtigere formedelst det hos os ustadige Veirlygt. Vore Værter have en dobbelt Tidspunkt, hvori de ere overmaade kielne, nemlig medens deres første Fremspiren, og naar de blomstre. Falde Frostnætter ind i den første Periode, bortfryse de ganske; falde de ind i den anden, blive Aene tomme og give intet Frøe. I den øvrige Tid gjør Kulden dem liden Skade. Boghveden selv, skjønt ellers meget kielen, taaler den da. Imidlertid er denne Bestemmelse af Tiden altid uvisere om Foraaret. Frostnætterne komme snart tidligere, snart sildigere, og det kommer derpaa an, i hvilken Tidspunkt de træffe vore Værter. Vi have endog for nogle Aar havt det Exempel, at der fros Jis om Natten den 18. og den 21. Junii. Nogetledes kunne vi dog blive sikre ved at iagttage Naturen og Værternes Udvikling. Naar Ustærret og Egen
hæ

haver udviklet deres Blade, er det overmaade seldent, at Frostnætter meer indfalde, og da er det Tid at saae de kielne Planter. Men holde de endnu deres Blade tilbage, kunne vi med Visshed vente Kulde.

7) Hvilke Bærter, især hvilke Arter Rødder, kunne i vore Egne dyrkes med fortrinlig Nytte til Vinterfoder? — Den lange og haarde Kulde gjør Vinterfoderet i vort Landbrug saa overmaade vigtigt. Sex til otte Maaneder maae vi føde vort Qvæg paa Stalden, og det er Landmandens største Besværlighed at bringe saa meget Foder sammen om Sommeren som han behøver om Vinteren, og derfor høres om Foraaret saa ofte Klager over Fodermangel. Hans Qvæg lider derved, hans Enge blive fordærvede, naar han nødes at uddrive det for tidligen, og han taber i Mængde af Produkter. Desuden bliver det tørre Høe og Halmen omsider usmageligt for Qvæget. Det bliver magert, og Mælken og Smørret bliver baade mindre og slettere. Adskillige Arter Rødder, Koer med alle deres forskiellige Afarter, Kaastrabi, Kartofler, Gulerødder og andre ere til dette Brug fortræffelige. De kunne bevares den hele Vinter, give Qvæget en velmagende, fortræffelig, frisk og sund Næring, og formere dets Produkter. I Engeland, i Sydskand ere de derfor og allerede længe siden i denne Hensigt indførte, og de vilde ogsaa lidt efter lidt blive indførte hos os, naar vort Landvæsen vinder en større Folkemængde ved Ophævelse af Livegenskabet og ved Markernes Udskivning. Men hvilke ere de fortrinligste i Henseende til Mængden, i Henseende til Indflydelsen paa Produkterne, eller og i Henseende til Fedningen? — Kaastrabi, ligesom og nogle Arter Koer, give en stor Mængde Foder, ere for Stude, Faar og ungt Qvæg fortræffelige, men, naar Koer dermed føres, give de Mælken og Smørret en ubehagelig Smag. — Kartofler ere ligeledes her.

hertil fortræffelige, men blive vel for kostbare under de nuværende høie Kornpriser. — Gulerødder give vel en mindre Mængde Foder, men ypperlig Mælk og fortræffelig skönt og sødt Smør, som i Smag overgaaer det bedste Sommersmør. De adskillige Bønner, Erte-Arter og andre Bærter med meligt Frøe lode sig vel og paa samme Maade anvende, ligesom og de saakaldne Hestebønner, *Vicia faba* allerede længe have været indførte i Marsklandene. At bestemme Forholdet af alle disse mod hinanden ved virkelige og igientagne Forsøge blev tilforladeligen særdeles vigtigt; men de maatte sammenlignes saavel i Henseende til Mængden af Foder, som i Henseende til deres Indflydelse paa Qvæget.

8) Hvilke Bærter lode sig dyrke med udmærket Nytte til Qvægfoder om Sommeren? Ogsaa disse ere os vigtige til at indføre Staldforing og til Forøgelsen af vor Qvæg-Besætning. Men for at bestemme dem mod hinanden, maae vi tage de naturlige Enge til Maalestof. Alle Bærter, som give mindre af sig end de naturlige Enge, kunne ikke blive fordelagtige, og heri ligger Marsagen, at vi hos os ikke med Fordeel kunne dyrke mange Bærter, som i de sydligere Lande anvendes til kunstige Enge, fordi Græsarten hos os er saa meget stærkere. Vi bestiene os til denne Hensigt af den røde Kløver, Bikket, Hestebønner, vel og, skönt sielden, af Luzerne og Esparcette, hvilke begge ere fremmede og vel ikke altid udholde vore Vintre. — Alle disse ere og virkelig fortræffelige. De give en betydelige Mængde af det bedste og fortræffeligste Foder; men de fordrer alle et godt, sødt, stærkt Land, og i den tørre sandige Jordbund, hvor det feiler især paa naturlige Enge, ere de kunstige nyttigt. Derfor vilde det være vigtigt ved Forsøge at bestemme de bedste Bærter for denne Jordbund. Alle Linnees Diadelphister, *Lupinus*

nen undtagen, ere for Creaturene velsmagende og tienslige. Det var et Spørgsmaal, om der ikke ere nogle blandt dem, som kunne komme fort i Sand. Adskillige Kløverarter, især *Trifolium repens*, *montanum*, vel og maaskee *Melilotus*, *lotus corniculata*, *medicago sativa*, de adskillige *Astragali*, af hvilke nogle vore i bar Sand, ogsaa nogle Buske, som for Ex. *Robinia* og andre af den Afdeling kunde vel anvendes til Forsøg. Af nogle tydske Skribenter bliver *Spergelen*, *Spergula arvensis* meget berømt, men er vel aldrig hos os tilbørligen bleven forsøgt. Ogsaa nogle Græsarter, som *Cynosurus coeruleus* i dybt, tørtagtigt Land, *Avena pratensis* og adskillige andre vare maaskee og brugbare. Men disse Forsøge maatte foretages med Nødsigtighed og fortsættes i flere Aar, da, som sagt, Planterne ved Dyrkingen foeandres, tiltage i Størrelse og Hvide, og blive derved saa meget fordelagtigere. Flere for Planter Dyrkning vigtige Forsøge kunde anstilles, som for Exempel med Befrugtning af de forskellige Træfrugternes Afarter indbyrdes. Naar et Vorstokker Æble befrugtes med et Gravenstener, hvilken Artforandring faaer jeg da. Saaledes lode sig de adskillige Artforandringer af Pærer, Blommer o. s. v. blande med hinanden, og denne Blanding vilde formodentlig være frugtbar, da det er blotte Forandringer af samme Art.

Borger, Bennen.

No. 50.

Tiende Aargang.

Fredagen den 15. December 1797.

Anmeldelse.

Understøttelse Selskabets Høitidelighed, som efter foregaaende Bekjendtgjørelse holdes førstkommende Onsdag den 20. Dec., begynder om Eftermiddagen Kl. 5. Indgangen aabnes Kl. 4 giennem den store Port mod Nørregade og Vorten paa Kirkens søndre Side. Kun for Sangere, Sangerinder, Kapellet og Chorister bliver Indgang fra nordre Side giennem Choret. Ved Kirkens Dørre bliver ingen Billetter at faae, men vel paa de i forrige Blad og Adresse-Visen anførte, Kirken nærliggende Stæder, indtil Høitideligheden begynder.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Om Mistænkelighed.

Mon det vel skulde være et overflødigt Arbeide, om Borgervennen stundom frembar en Afhandling om en eller anden Last eller Dyd, som har virksom Indflydelse ikke alene paa det enkelte Menneskes Lyksalighed, men og paa de huslige Forbindelser og det hele Borgersamfund? Blandt dette Blads tænkende Læsere, ville Meningerne neppe være deelte om dette Spørgsmaals Besvarelse. Og hver, som kender Forfatteren til dette og nogle følgende Numere, vil ikke finde det Underligt, at han vælger især moralske Materier, naar det tilfalder ham at skrive Borgervennen.

Den Siels sygdom, vi denne Gang ville undersøge og anvise Lægedom imod, er en af de farligste og skadeligste. Og neppe tager jeg feil, naar jeg paastaar, at redelig Agtsomhed paa vor Tids Mand kan alene være i Stand til at bestemme Fædrelandets sindige Ven, til med Sandhedens hele Alvor at ivre med denne Last, som Dagenes Tildragelser giøre dobbelt smitsom og dobbelt farlig. Hvo kender den franske Revolution og Menneskenes Udfærd ved den i alle Lande og under enhver Art af Regiering, og er dog ikke enig med den sindige Grandster om, at den har opvakt og endnu nærer Koldfindighed og indbyrdes nagende Mistænke mellem de høiere og ringere Stænder. De høiere Stæn-

Stænder frygte for Oprørdaand hos Folket, søge og finde i dets Skribenters Ord, i dets Idrætter, ja i dets Glædeslav, Villie, Anlæg og Forberedelser til voldsom at omstyrte Statsforfatningen. De ringere Stænder derimod dromme om Underskuelse i enhver Øvrighedens Foranstaltning til Ordens Haandhævelse. Frihedens letslindige Talsmand finder altid en sort Side, fra hvilken han beskuer og sværter de Ophviendes Daad. Og mangen uoplyst Borger indbilder sig, at alle Regeringsmændenes Bestræbelser gaae ud paa at frarøbe, eller i det mindste at indskrænke retmæssig Borgerfrihed. Saaledes næres Mistænkelighed mellem Borger og Borger, og indbyrdes Had bortfierner meer og meer fra hinanden de Statens forskellige Stænder, som kun ved broderligt Sammenhold og usminket Gendrægtighed kunne virke med Held til Fædrelandets Flor. Værdige Dannemand! hvo du er som læser dette, tag det til Hierte, prøv, om jeg ikke skrev Sandhed, og lad da den patriotiske Beemod, der maa fylde din Barm, naar de Misforstaaelser og alle de Vanhæld, der udbrandt af Mistænkeligheds urene Kilde, staae levende for din Siel, gjøre dig villig til ærligen at afstye og omhyggeligen at undstye al Mistænkelighed.

Mistænkelighed er den onde Bane at formode skadelige Planer og slette Hensigter hos andre; endog uden Grund at befrygte, at vore Medmennesker ere ildefindede imod os, mene andet, end hvad de sige, og have altid et vist hemmeligt og os skadeligt Die-
med

med med deres Tale, Raad eller Jbræt. Hvo seer ikke ved første Diekast at denne Udyd maa have mange sorgelige Følger? Den Mistænkelige hindrer og standser Dydens Udbredelse i Verden. I hvilken Forbindelse han end sættes, forstyrrer han Brøders Lyksalighed, og han ødelægger sin egen Tilfredshed. Disse Sandheder maa ved første Omstændighed fremstille sig for ethvert oplyst Menneske. Lader os lidet næiere drøfte enhver af disse Mistænkelighedens ulyksalige Følger.

Jeg har sagt, at Mistænkelighed hindrer og standser Dydens Udbredelse blandt Menneskene. Fra tvende Sider kan jeg godtgjøre denne Paastand. Forst er det en lige saa skammelig Fordom, som vidt udbredt Sædvane, at Menneskene søge Undskyldinger for deres egne Udyder i Andres Feil, og bestyrke sig selv i deres vanærende Dorstshed til at forbedre sig, ved hemmelig at trøste sig ved andres Brøde, eller efter Omstændighederne endog personlig at henvise til dem, der handle ligesaa slet og leve endnu mere umoralst. Men da nu den Mistænkelige stedse seer Tingene fra en sort Side, ahner overalt Svig og underfundige Trækker, og finder skamstændende Plætter i Dydens eget Billede; saa giver han jo derved hin fordærvelige Fordom stedse nye Næring, forsyner Udyden med rimelige Undskyldinger, og giver Lasten selv en saare velkommen Anledning til at forringe og besmykke sin Brøde. Ikke aleene hårdes den Bankundige og Uoplyste derved i sin Vanart,
men

men den snedige Forsfører og hver Dydens Fiende finder i den Mistænkelses Klasse et Skalkeskjul for sine nedrige Hensigter, og et nyt Middel til at førløse Uskyldigheden og at undergrave al Sædelighed. Dernæst forhindrer den Mistænkelse ogsaa Dydens Seier over det menneskelige Herte derved, at han berøver den det uskromtede Bifald, som baade skulde efter Fortieneste lønne den selv og opmuntre andre til ærefulde Efterligning. Sandt nok, det fornuftige Menneske kan have sig til den høie Grad af ædel Dyd, at han, selv under en heel Verdens Misgiendelse, føler sig opmuntret, styrket og belønnet ved sit eget Hertes gode Vidnesbyrd. Men er det derfor ligegyldigt, om man af Letsind eller Uvillie river Krandsen af den Dydiges Eindring? Nei! Alle have ikke hiint Heltemod; alle ere ikke lige befæstede i det Gode. Det kan derfor ei være andet, end at jo den Mistænkelse maa svække Tveren for det Gode i mangen ubefæstet eller skrøbelig Mands Herte, da han ved sin haanslige Mistillid, ved sine krænkende Formodninger og ærerørige Beskyldinger fratager ham den Agt og det Bifald, som selv efter den Eviges misgundelige Hensigter skulde være Løn for menneskelig Dyd. Og naar nu den Mistænkelse her ved Bagvaskelse kislner den gode Mands Flid, der ved Misgiendelse affrækker den Restkastne fra almeennyttig Daad, og hisset fremstiller ædle Handlinger i et falsk og hadeligt Lys, berøver han da ikke derved

ved tillige alle andre den Tilskyndelse og Opmuntring, som hine's hæderverdige Exempel kunde og maatte have givet. Paa disse Maader er den Last, vi her omtale, i Almindelighed virksom til Dydens Forklejnelse og Forhindring i Verden.

Det er den Mistænkeliges Lod overalt at stifte Ulykke. I enhver Forbindelse forstyrres han deres Lykkeligbed, som fiern eller nær staae i Samfund med ham. Han er til Byrde, for dem, som omgaaes med ham. Hans Handlinger, hans Ord, ja blot hans mistroiske Diekast udbrede Frygt og Forrædelighed trindt omkring ham. Det er saa bittert og fielenagende for den, der har et godt og redeligt Hierte, at blive mistænkt for Utroskab, svigagtige Hensigter, uædel Tænkemaade. Derfor kan selv det redeligste og næst godmodige Menneske ikke være lykkelig, naar han staaer i Forbindelse med den Mistænkelige; thi stedse maa han frygte for, at han skal komme til at lide ved hans Mistroe og føle Virkningerne af hans Vanart. Erfarenheds Vidnesbyrd skal sande mine Ord. Vi ville sætte den Mistænkelige ind i en af de mindre Kredse, som udgør det borgerlige Samfund, vi ville tænke os ham som Borger, baade med og uden Deeltagelse i Statsforvaltningen, vi ville forestille os ham som Egtefælle og Husbonde, og lade Sandheden fremholde et tro Billede af hans Vandel. Synet af hans Daarlighed og vanartige Udfærd i enhver af disse Stillinger skal saare vort Hierte, og over-

be

bevise os om, hvor affhyelig en Last Mistænkelighed er. (Fortsættes).

Den kække Fiskerpige.
(Oversat.)

I en heftig Storm seilede et Skib, som havde stærk Ladning og mange Folk inden Bord, langs ad Donav, og havde næsten naaet Donavstaufer, en liden Stad i det Regensburgske i Bajerne, men ved Skibsfolkene's Efterladenhed og Uvidenhed stødte Skibet an og splidtedes ad. Godsæt sank, og det var ret meget ynkeligt at see over hundrede Mennesker svømme om imellem de skummende Bølger, og høre deres jamrende Klageskrig. En fornemme Herre var just tilstæde i denne Egn. Han saa dette bedrøvelige Optrin, og hans menneskelige Hierte folde de Elendiges Nød. Han uddeelte de hurtigste Befalinger til de Ulykkelige's Redning, og ved hans virksomme Anstalter bleve fire og tressindstyve reddede. De øvrige druknede.

Blandt dem, som ved denne Leilighed udmerkede sig ved fyrig Iver for at hjælpe og redde, fortjener især en lille fattig Fiskerpige at anføres. Hun greb allene fat paa en liden Baad og vovede sig modig ud paa den stormende Flod. Hun naaede de Ulykkelige, der havde lidt Skibbrud, men de hængte sig i Flokketal ved Baaden, saa den kantrede. Dog lod vor lille menneskekierlige Heltinde sig ikke afstrække

skrække ved det første uheldige Forsøg. Hun svømmede til Land, hentede en større Baad, og redede aleene nogle og tyve Personer. — Saa ædelt Mod og standhaftig Menneskekierlighed besad denne lille fattige Pige! Hvor vil hendes Løn blive stor hos Gud i Himmelen, der er idel Kierlighed!

Den godhiertige Soldat.

(Doersat.)

En Landsbbye ikke langt fra Manheim i den kurrhinske Kreds i Tydskland blev 1775 oversvømmet. De stakkels Indvaanere havde nu hverken Huus eller Hiem, eller noget at leve af. To af dem gik til Manheim for at sammenbetle nogle Levnetsmidler til dem selv og deres elendige Brødre. En Soldat, som nyelig havde faaet sin Sold, hørte dem klage deres Nød, og strax gav han dem de to Kamisbrød han havde under Armen, og sin hele Sold, som han skulde leve af i mange Dage. „Gudskeelov,“ sagde han, „at jeg ikke er saa ulykkelig. Jeg er ikke huusbild, og kan fortjene mit Brød ved at arbejde“ — Karl Theodor, Fyrsten i Landet, fik dette at høre. Han sørgede for de stakkels Landsbbyefolk, og gjorde den godhiertige Soldat strax til Kommandeersergeant.

NB. Det fra Tomfrue Nichtfaul tilsendte Brev fandt Bladets Udgiwere upassende til Indrykning.

B o r g e r , B e n n e n .

No. 51.

Niende Aargang.

Fredagen den 22. December 1797.

Om Mistænkelighed.

See det Land, hvis Borgere ere mistænkelige mod dem, som skulle haandhæve dets Love. Fred og Samdrægtighed flye fra dets Enemærker; men Evedragt og Selvraadighed styrte Folket i Elendighed. Den mistænkelige Borger befrygter altid hemmelig Undertrykkelse, paalistet Voldsgierning og fornærmet Menneskerettighed i Dyrighedens Planer og Foranstaltninger. Med Mistroens blændede Syn bestuer han enhver Indretning, enhver Lov, og finder altid noget at udsætte paa dem. Han overseer og glemmer tusende Forbedringer som gøres, for at erindre een Ulempe og at giennemhegle eet mislykket Forsøg. Menneskelig Svaghed, der maa have Sted i Republiken som i Monarkiet, omstables i hans Mund til forsætlig Bilsfarelse og menneskelige Feiltrin til vitterlig Ondskab. Intet kan Førsten eller hans Mænd gjøre ham til Naade. At være Landets Tiener, det er alt nok til at paadrage sig den Mistænkeliges Uvillie og Forsølgelse.

Sels

Selv den Medborger, som han ikke lastede, hvis Dyd han endog erkjendte, medens han ikke var beklædt med offentligt Embede, vorder snart en Torn i hans Dine, saasnart han fremdrages til Hæder. Paa enhver Fortieneste udtømmer den Mistænkelige sit Hjertes bittere Galde. Den Tillid, der skulde knytte Folket til dem, i hvis Hænder Landets Vel er betroet; den Samdrægtighed, som burde foreene Alles Bestræbelse til eet Maal, til at fremme almindeligt Borgerheld, undergraves af den fulde Mistænkelighed, som derimod udsaaer hadefuldt Splid, Mistroe og Brangvillie i Folkets Hjertes. Som Menneske, som Dydens Talsmand, som Borger i et elsket Fædreland gientager jeg: Vee det Land, hvis Borgere ere mistænkelige mod dem, som skulle haandhæve dets Love.

Men ogsaa vee det Land, hvis Dyrighed er smittet af Mistænkeligheds Last; der rives Frihed, Menneskets ædelste Klenodie, ved List eller Vold af Borgerens Haand, der sukke Nationens dristigste og redeligste Mænd under tyrannisk Medfart. Indgroede Fordomme underkue der Sandheden, og forældede Bedtægter hindre Borgerlid og borgerlig Lyksalighed. Hvor Mistænkelighed forvilder Regjeringen, der sældes Borgere uden Lov og uden Brøde; der forfølges Landets Børger, medens dets Udsuere fortære deres Rov i Fred; der sidder Snedighed eller Ondskab ved Roret, medens den oprigtige Patriot harmfuld fortærer sig selv i paanødt Uvirkosomhed. Naar Folkets Repræsentant,

han

han hedde Keiser, Konge, Direktorium, eller hvad man vil, lader sig bedaaere af Mistænkelighed, da fremsthynder den snart til ubesindig Udfærd, til uretfærdige Jdrætter. Førstens Siels sygdom gjør ham svag nok til at agte paa Bagvaskelse, svag nok om ikke til at ynke, saa dog til at taale dem, der ved Dretuderte beføre uskyldige Medborgere. Og hvo er istand til engang at opregne alle de Snarer, som Hyklarie, Standsavind, Meningsstyrannie og Herkesyge især i vore Dage henlægge paa Regentens slibrige Bane, og som altid ere dobbelt farlige for ham, naar han lader den værste Fiende af alt Borgerheld, Mistænkelighed faae Indpas hos sig.

Udsplitter Mistænkelighed det Baand, som bør sammenknytte alle Borgere med hinanden til at fremme Fædrelandets Gavn, dens Virkninger ere ligesaa skrækkelige, og opdages naturligtviis lettere i de huslige Forbindelser, som snarere kunne oversees. Hvo beklager og ynker ikke den Hustrue, hvis sorgelige Lod det blev at bortgramme sine Dage ved Siden af en mistænkelig Mand. Hendes Hierte kiender ingen Brøde; men dog ka hun ikke handle med fro Siel; thi hun maa stedse frygte for ved en Mine eller et Ord, ja ved den uskyldigste Handling at paadrage sig ubillig Mistænke. Hendes Egtfælles Banart paalægger hende et koldt og toungent Væsen i ethvert Selskab, forringer eller aldeles spilder enhver Fornøielse for hende, bortjager Munterhed og Tilfredshed af deres Familierekreds, og gyder altid Malurt i Glædens Bæger

ger for den lidende Uskyldighed. Hvo beklager og ynker ikke de Undergivne, som arbeide under Tilsyn af en mistænkelig Husbonde, Madmoder eller andre Foresatte. Stedsse sigte de deres Underhavende for Dientieneste, befrygte altid hemmeligt Bedragerie, forhaane deres Tyende ved frænkende Formodninger om Utroskab og Underslæb, hvorved de ofte efterhaanden fordærbe selv den redelige Tjener, og næsten med Vold tvinge ham til at gjøre sig skyldig i den Brøde, han veed, at han dog vorder mistænkt for. Ved ufortiente Bebrejdelser for Ladhed, har mangen mistænkelig Husbonde Tid efter anden tvunget sin flittige Undergivne til forsættelig Dovenskab. Ved ufortiente Beskyldinger om Underslæb ved Torvhandel eller andet Indkøb, har mangen mistænkelig Huusmoder saalænge tirret og frænket sin redelige Tjenestepige, at denne tilsidst med Glæde greb enhver Leilighed til at bedrage sin uretfærdige Madmoder. Nei! Lyksalighed kan ikke boe i den Mistænkeliges Samfund. Hans Hustrue henlider sit Liv i Kummer. Hans Børn vanslægte til Hyflere eller forhærdes i Ondskab, og hans Undergivne æde deres Brød med Taarer.

Og ville vi endnu nærmere beskue Mistænkeligheds Banart; saa lader os endnu kaste et forskende Blik ind i den Mistænkeliges egen Sindsforsfatning og lægge Mærke til, hvorledes han forstyrrer sin egen Sindbro og Lyksalighed. Det er saare begribeligt, at enhver, der nogensunde kan, undflyer den Mistænkeliges Omgang, men han kan

Kan ikke undflye sig selv. Han er stedse sin egen Plager. Nagende Frygt boer i hans Hierte. Den vaager med ham paa det eensomme Lete, og den marttrer hans Barm i ethvert Selskab. For ham taber Kierlighed sin Sodhed og Venskab sin Bedersqvægelse; thi overalt befrygter han Kænker og Snarer, selv i Vennens Favnetag, ja end i Hustruens Kiertegn formoder han skjulte Hensigter og et uædelt Diemed. O den Ukværdige, som paa Livets slibrige og tornefulde Veie, maa savne de meest trofaste Ledsagere og de kierligste Trøstere, Mennesket kan have. Kierlighedens varme Hengivenhed, Venkabs fortrolige Tillid ere fremmede for hans forvandre Hierte. Selv Himlens jblide Datter, den velgiørende Religion, taler som oftest forgieves til hans vanslægtede Siel. Religionen kan ikke trøste den Mistænkelige; thi den lærer at Gud er Kierlighed; den glæder ham ikke; thi alle dens Bud ere forskrivter om Menneskekierlighed.

Har jeg ikke været aldeles ubærdig i at udbikle de sorgelige Følger af Mistænkelighed, saa tar jeg trøste mig ved at mine agtsomme Læsere ere eenige med mig om, at denne Last er skadelig og giftig for hver som udøver den, fordærvelig for de huslige Forbindelser, ødelæggende for det borgerlige Samfund. Jeg smigrer mig da og med, at det ikke heller vil være ufiert for dem at følge mig videre frem i disse alvorlige Betragtninger, forved at opsoge Kilderne til Mistænkelighed, tillige at lægge Merke til de sikreste Bærgemidler imod den.

Forstkellige ere de Aarsager, som virke Mistænkelighed i Menneskets Hierte. De ere ikke alle lige uædle, men Lasten er altid uædel, hvoraf den endog reiser sig.

(Fortsættes).

Den ædelmodige Daglønner.

(Oversat).

Der opkom engang en Ildbrand i den brunstviggste Flekke Forsfeld, og Ilden var allerede nær ved et Sted, hvor tre Fade Krudt stode. Ingen torde vove sig til dette Sted for at slukke. En Daglønner fremtraadte endelig, og da Luen allerede havde sperret Indgangen; steg han giennem et Vindue ind i det brændende Hus, og bragte Fadene til Vinduet, hvor to andre Mænd modtog dem. Saaledes reddede de Krudtet og skaffede Sikkerhed ved Slutningen, hvorved en stor Deel af Byen blev bevaret, som ellers formodentlig var blevet et Rov for Luerne. Det ene Fad var allerede varmt af Ilden.

Nogen Tid derefter roeste en Person denne Mand for hans Handling, men lod sig tillige forstaae med, at det dog havde været meget forbovent af ham.

Nei, troe han mig, svarede Daglønneren, jeg gjorde det saamen ikke af Forbovenhed. Jeg

tænkte

tænkte som saa ved mig selv: springer Krudtet, ih nu, saa ligger der ikke saa meget Paa dig, men kunde du hente det ud, saa kunde der dog blive mange skionne Ting reddede endnu; og saa har du jo desuden nydt saa meget Godt i det Huus.

Den hoimodige Kreditor.

(Oversat).

I Kanton Zyrik i Schweits boede en meget rig Bonde. Han havde laant en stor Deel Penge ud til adskillige af de omkring boende Bønder, som de aarlig maatte betale ham Renter af. Nu indfaldt for nogle Aar siden en stor Dyrtid, og de stakkels Bønder vidste ikke, hvorledes de skulde bære sig ad at faae Renterne afbetalte.

Betalingsdagen kom, og den rige Kreditor lod alle sine Skyldnere fordre for sig.

De indfandt sig, men alle med bedrøvede Hjerter og forrigfulde Ansigter: thi de ventede, at Renterne vilde blive dem frævede, og dem kunde de dog umuelig dennegang bringe til Veie.

Vel bleve de ventlig imodtagne af deres Kreditor, og endog nødte til at sætte sig med ham til Bords, hvor der var tarvelig, men overflødig anrettet til dem; men hverken Mad eller Drikke vilde smage dem, saa bange var de arme Mennesker.

Berten merkede deres Forlegenhed, tog nogle Papirer frem, og sagde meget venlig og trohiertig til dem: Jeg seer nok, I gode Mænd, hvorfor Maden ikke vil smage eder; men jeg har her et Medikament, som nok skal skaffe eder Appetit.

Med disse Ord gav han enhver af dem en Seddel, som indeholdt en understreven Qvittering for det Nars Renter. De forhavsede Skyldnere takkede deres Belgiorer med hiertelige Haandtryk og Glædestaarer, og lode nu Maden smage sig vel.

Oste er Maaden, paa hvilken man viser Belgierninger, mere værd, end Belgierningen selv, ligesom den anseeligste Foræring taber sin hele Værd, naar man gjør den paa en slet Maade.

Borger, Bennen.

No. 52.

Tiende Aargang.

Fredagen den 29. December 1797.

Anmeldelse.

Sidst afvigte 20. Decbr. holdt det forenede Understøttelses Selskab sit aartige høitidelige Møde i Frue Kirke, hvorved alt, som vi haabe, var til Fornøielse. Taleren, Hr. Dr. Bloch, som allerede har grundet Fordring paa Selskabets Erkiendtlighed, har endnu tillagt den Gudhed, at hans holdte Tale maae pryde et af Borgervennens følgende Blade.

Administrationen for det forenede Understøttelses Selskab.

S. J. Cantor. J. L. Paludan. S. Wassard.

Om Mistænkelighed.

Hos nogle Mennesker er Mistænkelighed en Folge af deres ublide Skiebne, eller en urigtig Anvendelse af megen Erfaring i Verden. Naar en
Mand

Mand har lidt meget, har ofte maattet dsie Mis-
 kiendelse, har været uheldig nok til at komme i
 Samfund med Aettænkende Mennesker, som stuf-
 fede hans Forventninger, misbrugte hans Godhed,
 lønnede hans Opofrelse med Efterstræbelse og hans
 Kierlighed med Utak, hvo undres da over, om
 hans Hierte efterhaanden tillukkes for al Deelta-
 gelse i Brodres Kaar, og vorder mere og mere mis-
 troisk mod alle dem, som han nødvendig maa staae
 i Forbindelse med? Saaledes har letfærdige Pigers
 Troløshed og foragtelige Qvindes Læffier hærdet
 mangen Mand's Hierte mod Følelsen af ægtefæ-
 lig Kierligheds Værd, og ei alene berøvet ham selv
 Nydelsen af huslig Lyksalighed, ei alene forvandt
 let hans Siels Deeltagelse og Blidhed til Kulde og
 Brantenhed, men og besmittet ham med frænkende
 Mistanke mod al Qvindedyd. Den beførte Ustyld,
 den miskiendte Redelighed og den undertrykte Due-
 lighed forledes overalt saare let til onde Formod-
 ninger, forbinder Mindet af sit ufortiente Uheld
 med alt hvad der møder, og staaer derfor meget
 ofte Fare for at fornærme andre ved ubillige Dom-
 me, og krænke selv den Skyldfrie ved mistænkkelig
 Udfærd. I Almindelighed kan det neppe nægtes,
 at jo Erfaring gjør Mennesket forsigtigt. Dette er
 en af Grundene, hvorfor de Ældres Domme saa
 sjelden stemme overeens med de Ungeres, og hoor-
 for de, som have vandret længe i Verden med For-
 stand, næsten altid spaae Uheld og ere tilbagehol-
 dende og mistroiske der, hvor godmodig Uerfaren-
 hed

hed gaaer frem med freidig Tillid, og med Haab om god Frugt af sine Bestræbelser. Men naar nu en Mand har med forskende Die betragtet Verdens Løb, veiet sine Brødres og Søstres Tdrætter, og seet al den Udaad, som Egennytte, Bellyst, Overdaadighed, Bold og Hylletie anrette paa Jorden, hvo beklager ham da ikke, hvis hans Hierte efterhaanden hærdes mod Menneskeligheds sømmere Søllesker, og hvis hans Forsigtighed Tid efter anden udarter til Mistænkelighed. Jo! vi maa ynke dem, som enten ved Skiebne's Ublidhed ere blevne hærdede mod broderlig Overbærelse med andres Feiltrin, og uwillige til Deeltagelse i Brødres Bæe og Bæl, eller som ved Synet af skændselsfuld Udyd have fyldt deres Siel med sørgelig Mistroe til alle Mennesker. Men selv den Medynk, vi føle, bør lede os til med beskedent Belvilte at bede enhver saadan uslykkelig Medbroder om at legge denne Formaning paa Hierte: Det er saare forraadeligt at lade sin Mistroe worde alt for stor eller almindelig, da man der ved saa ofte udsættes for den bittere Krænkelse at lade den Uskyldige lide med den Skyldige. Forsigtighed er fornøden i Verden og anstaaer heel vel det fornuftsige Menneske, men den udarter, naar den svækker vor Troe paa Menneskedyd, den vansløgter aldeles, naar den udrydder Agt for Retfærdighed af vor Barm. Selv Menneskefienden vil dog ikke med sund Sands kunde fragaae, at jo endog den Tillid, der stufes af Redrige, og den Belvilte der giengieldes med Ondskab, lønner

vort

vort Hierte med beroligende Tilfredshed. Og der er vel ikke heller noget Menneske til, som jo er overbevist om, at der overalt findes virkelig gode og ædle Sieler, som kunne fortjene vor hele Tillid, og som gjerne ville giengielde vor Kierlighed med uskromtet Hengivenhed. I mit Hierte staaer i det mindste den Sætning uryggelig fast, at den som selv fortjener en Ven og søger ham paa den rette Maade, har endnu aldrig ledt forgievet efter dette Klenodie.

Hos andre Mennesker reiser Mistænkelighed sig af Mangel paa Kundskab og Evner til at kunne bedømme Mennesker og deres Handlinger. Den Slags Mistænkelighed findes sædvanligst hos Ringerne mod Overmænd i Indsigter eller Stand. Fordi de ikke kunde overse deres Planer eller udgrunde deres Hensigter, saa leder ubesindig Selvtillid og hemmelig Misundelse dem til at dømme ilde om de Ophøiede, og stedse at nære den Formodning, at de vilde misbruge deres Overmagt til de Ringeres Skade og Fornærmelse. Her have vi en af Kilderne til det politiske Randstøberie, og de skieve Domme, hvormed vi saa ofte haardeligen hiemsøges baade i Skrifter og i Selskaber. Laaben, der slet ikke kiender Fædrelandets Løb, og knap kunde være en dygtig Oldermann i en Bondeby, mandskrer dog dem, som anvendte næsten deres hele Liv paa at erholde rigtige Indsigter i Statsbestyrelsen, og sætter i Rette paa Regjeringens Foranstaltninger, hvori der er taget Hensyn ikke blot paa den nær-

nærværende, men og paa de kommende Slægter. Ødelanden, der heel naadeligen forstaaer at holde til Raade med sit eget, veed dog at give Finantsprojekter, der langt overgaae dem, Statsministeren sætter i Værk, og kan grandgiveligen godtgjøre, at hele Forvaltningen gaaer ud paa at udsue ham og hans Lige. Uslingen, der ikke engang kan skrive, saa man forstaaer ham, træder dog frem som Ordforer eller Dommer i Publikums Anliggender, er svag nok til at bedømme og laste Mænd, han ei fortiene at gaae i Skole hos, svag nok til at fremsætte sine uforgribelige Grindringer ved Love og Indretninger, der ligge aldeles uden for hans Ideekreds. Overalt tilstaaer man mig uden Tvivl, at, naar Mennesket er uforsigtig eller letsin dig nok til at ville bedømme, eller paa nogen Raade at indlade sig i at sige sin Mening om Handlinger eller Indretninger, han ikke kan oversee, eller om Mænd, hvis Virkekreds er ophøiet over hans; da hører der en meget stelden Godmodighed til, naar Dommen ikke skal falde ud til det Værre. Thi netop ved at laste vil man dølge sin Uvidenhed og lægge Skiul paa sine indskrænkede Evner, og Misundelse blander sig desuden saare let i vore Meninger og Domme over det, som fra nogen Side har Fortrin for os, stundom endog uden at vi tydelig føle Villie dertil eller engang selv have Formodning derom. Man kan derfor ikke tide nok gientage den Formaning, at hver Borger i Staten bør være paa sit eget, og aldrig blande sig i uvedkommende Ting;

men

men frem for alt bestræbe sig for at undflye den stogge Ubind, som er en rig Kilde til martrende Sorger, og en suedig Forsører til at forurette vore Medmennesker. Ja! vilde kun enhver sætte sin Hæder i redelig Glid og Retskaffenhed, og omhyggeligen søge at opfylde de Pligter, der paaligge ham i den Kreds, hvori Forsynet satte ham, da skulde enhver Misstænke til Foresatte eller frænkende Mistro mod andreielden eller aldrig opvækkes i hans Barm. Og hvis endda ved enkelt ugunstig Leilighed Misstænelighed opvaagnede hos ham, da skulde den ukyndige Borger let kunne faae sine Lovl oplosse og sin Misstænke hævet, naar han, istedet for at agte paa Daarens løse Snak, ærligen raadførte sig med sindige og forstandige Mænd, der baade havde Ene og Villie til at give ham den attraaede Oplysning.

Atter andre Mennesker vorde mistænkelige og nytte deres Misstænke i bestemmende Domme og fornærmelig Udfærd mod Næsten, fordi de ere letsindige nok til at agte paa Dretudere, svage nok til at bedømme deres Medmennesker efter Byerygter og løs Snak, eller forvendte nok til at fæste Lid til Bagtalerens Klaffer. At Byerygter og løs Snak frembaarne af Uforstandige og udbredte af Gielke kunne vække sorgelig Misstænke mod Brodres Tænkemaade og Daad; derom kan, hvo der vil, overbevise sig i disse Dage, ved at laane Dret til alle de usle, forargelige og skændige Rygter, der ombæres i Hovedstaden om den uheldige

Anz

Andreas Gabel*), som Torsdagen den 21. maatte bøde for udøvet Drab, ved at miste Livet paa Ketterstædet. Den ørkesløse Taabe, der ei kan tænke eller domme selv, og derfor maa lade sig nøie med at slæbe andres Tanker og Domme omkring fra Hus til Hus, er altid baade selv en virksomt Nar-sag til at vække og udbrede Mistanke blandt dem, der taale ham, og tillige et kierkomment Middel for lumst Ondskab til at faae sin Gift udsprøet i vedkommende Familier, uden selv at blive anset for Ophavsmanden. Ja hvo kan stærkt nok male alle de Ulykker, som ved Dretuderie og Bagvaskelse, og den ved dem opvakte Mistanke fremables, næres og vedligeholdes baade i de større og mindre Forbindelser imellem Menneskene? Hvo kiender Verden og veed ikke af sørgelig Erfaring, hvor ofte nedrige Dretudere have opvakt Mistanke imellem Mænd, der stode i Embedsforbindelse med hinanden, og derved ei alene hindret det Gode, de ved broderlig Medhielp og ærlig Samdrægtighed kunde have udrettet; men og tillige forstyrret deres Dages Røe, og forledt dem til aabenbare Fornærmelser mod hinanden. Hvo kiender Verden, og veed ikke

at

*) Jeg erklærer herved for det første, indtil Embedsforretninger gve mig Tid til at skrive udbrøiligere om Sagen, ethvert Rygte, som sætter den henrettede i et ondt Lys, med Hensyn til hans sidste Dage, for Usandhed; og dem, der af Gabels udviste Frimodighed, have fattet Mistanke om hans Karakter, beder jeg at udlætte deres endelige Dom, indtil de faae læst, hvad jeg troer mig besjætt til at sige om dette Menneske.

at Dretuderen ved atter og atter at fremstille urigtig men rimelig Grund til Mistanke, skundom endog har maaget at opløse det Baand, der knyttede Bent til Ben, og efterhaanden saaledes at forbitte deres Hjerter ved Mistænkkelighed mod hinanden, at de fra Venner ere blevne hinandens dødelige Fjender. Hvo kiender Verden og veed ikke, at nedrige Dretudere alt for ofte have udsaaet Mistænkkeligheds Sæd imellem Egtefolk, Tid efter anden sønderslidt den Kierlighed, der bandt dem til hinanden, forvandlet huslig Fred og stille Lyksalighed til nægende Svødragt og forarælig Elendighed, ja tilligemed de ulykkelige Forældre fordærvet deres uskyldige Affkom.

Itald de, der af deslige Ondskabs og Skalkøeds Tjenerere lade sig forlede paa Mistænkkeligheds Afveie, vilde en eneste Gang spørge deres Fornuft til Raads om deres Adfærd, da maatte den paanøde dem den Sandhed, at de handlede langt billigere, hvis de henvendte deres Mistanke fra den bagvaskede Broder mod Bagvaskeren selv, som har Hjerte til at bruge saa nedrige Raaben mod sine Medmensker. Ved sindig Eftertanke skulle de da snart lære at se og føle hvormeget den Handlemaade, de hidtil fulgte, var mod Jesu vise Beseregel: Hvad I ville at andre skulle gøre mod eder, det gjør I og mod dem. Og saaledes skulle de vorde villige til at aare paa Sandhedens og Buisdommens Stemme, der begge tilraabe os. „O Menneffe, hvo du er, ske Bagtaleren, som en Pest i det menneskelige Selskab Hans Læber ere farlige Snarer og hans Ord som Skarpebid. Hans Veie ere krumme og lede altid til Ulykke. Hans Tale er som en Lækkerbid der let nedalider, men taar du imod den, da forvandles den til Edder i dine Been. O lad da hverken Raadhed eller en falsk herskende Tone, der besmykkes med Mavn af Levemaade, forføre dig til at tage Deel i Letskindnes overlode Domme, eller i Daarers ondskaae Spot, eller at laane Dret til Bagtalerens lovsagrige Beskyldninger. Dom ikke, at du ikke skal dommes; thi med den Dom, som du fælder over andre, skal du og dommes, og med hvad Maal du udmaalte, skal dig igien tilmaaltes.

(Fortsættes).